Muhammedî Sıfatlarda İlâhî Kemâller

Abdulkerîm Cîlî

İnci & Mercan

BİSMİLLAHİR RAHMÂNİR RAHÎM

ÖNSÖZ

Hamd, gayb âleminde kemâlin mazharını (görünme yerini) "Hz. Muhammed (s.a.v)" kılan; celâlinden ve cemâlinden kendisini bize tanıttığı sıfatlarının tamâmı ile Hz. Muhammed (s.a.v)'i donatan; **"Ev Ednâ"** (Necm; 53/9) (mealen) "daha da yakın" makâmında vesîleyi Muhammed (s.a.v)'e özgü kılan;

daha sonra âlemde esmâ-i hüsnâ (en güzel isimler) ile açığa çıkmak için Hz. Muhammed (s.a.v)'i (şehâdet âlemine) **"fe tedellâ"** (Necm; 53/8) "sarkıtan";

Hz. Muhammed (s.a.v)'i en yüce konumdaki mukaddes yakınlığa yerleştiren;

Hz. Muhammed (s.a.v)'i, muhteşem bir makamda ünsiyyet kurulan komşulukla ikâmet ettiren;

Hazret-i Resûlulullah'ı (s.a.v.) âlemde hazretlerin hazretinin (bütün mertebeleri toplamış olan mertebenin) numûnesi kılan;

Hazret-i Resûlulullah'ı (s.a.v.) ilâhî isimlerin ve sıfatların hakikatlerinin açığa çıktığı ayna kılan; zâhiren ve bâtınen ayetlerini ona indiren; Sûret olarak ve ma'nâ olarak eşyanın hakîkatlerini Hazret-i Resûlullah'a (s.a.v.) tanıtan;

Hazret-i Resûlullah'ı (s.a.v.) varlığın ve yokluğun mutlaklığının en büyük numûnesi kılan O şânı yüce Allah Teâlâ'yadır. Allah Teâlâ, cömertlik ve kerem hâzinelerinin kapılarını Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v) önüne açmıştır.

Kudsiyyetinin kemâllerinin gerektirdiği şeyle ve kendisinin kendisine yaptığı hamd ile O'na senâ ederim.

Ni'metlerinin ardından, en yüceye vâsıl olan ve yüce mertebenin nihâyesine ulaşan şükür ve senâ ile O'na şükrederim.

Bu öyle bir senâdır ki, bütün senâları cem' eder (toplar) ve hepsi de güzelliğin ta kendisi olan O'nun zâtının, sıfatlarının ve isimlerinin gerektirdiği şeyi beyân eder.

Hâl ve söz ile O'nun huzurunda muhtaçlık ve âcizlik makamında ikâmet eden kişinin senâsı ile O'na senâ ederim.

O, kendisini senâ husûsunda kendisine vekil kılmış ve kudsî hazretinde şöyle nidâ etmiştir: "Sana olan senâları (övgüleri) sayıp dökemem. Sen kendini nasıl senâ ediyorsan öylesin."

Şahadet ederim ki, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Rabbi ve hakîkati, mutlak varlık sahibi olan Allah Teâlâ'dan başka ilah yoktur.

Ben yine şahadet ederim ki, Hz. Muhammed (s.a.v.) Allah Teâlâ'nın tahakkuk etmiş mazharı ve O'nun hak resûlüdür.

Salât ve selâm mahlûkatın en şereflisi olan âline ve ashabına olsun. Allah Teâlâ onu çokça şereflendirsin, yüceltsin ve keremlendirsin.

Şimdi, kemâl lisânı açık olarak "celâl ve cemâl yolundan ortaya çıkan ilahî hakikatlerinize yöneliniz" diye varlıkta sürekli nidâ eder.

Saîd olan kişi bu sesi işiten ve icâbet edecek yakınlıkta bulunan ve ilâhî sıfatlar ve isimler yoluna girendir.

Şakî kişi ise perdelenme yoluna giren ve çeşitli varlıksal yollardan dolayı uzaklık üzere olup icâbet edemeyendir.

Her ne kadar sonuçta her işin Allah Teâlâ'ya dönücü olması yönünden rahmet bütün her şeyi kuşatsa da; nikmet (azâb), bâtınen dalâlette olanlara, zâhirde ise kendilerine gazâb edilenlere inmektedir.

Himmeti yüksek olanlara ve akl-ı selim sahiplerine yaraşan şey, Zü'l-Celâl'e yakınlığa ulaşmak ve en büyük saadeti elde etmek hususunda Allah erlerinin yollarına uymalarıdır.

Allah Teâlâ bu insanî oluşumu en güzel şekilde halk etmiş (yaratmış) ve onu her türlü yüce vasfı kabûl edici; kemâli, celâli ve cemâli toplayıcı;

İlâhî isimlerin ve sıfatların ma'nâlarını barındırıcı ve varlık sahasında ilâhî zâtın mazharlarını açığa çıkarıcı kılmıştır.

Durum böyle olmasaydı diğer varlıklar için söz konusu olmayan halifeliğin insan için olması geçerli olmaz; ulvî maddelerin üstünde olan meleklerin kendisine secde etmesine hakedici olmaz; her yönden ihata edici bir şekilde isimlerin tamâmı insana öğretilmez; geçmişte mukarreb (yakınlaşmışlardan) olan (İblis) bu oluşumdan dolayı kovulup uzaklaştırılmazdı.

Nefsini tanıyıp bilen, bundan dolayı da Allah Teâlâ'yı tanıyıp bilen ve bunun için bütün gayretini sarfeden ve Allah Teâlâ'ya yakınlaşan kişiye âferin.

Ömür sermayesini tembellik pazarında tüketen kişinin de burnu sürtülsün. Cehaletin zilletinde kalmak ve ziyânkâr olmak ne fenâ bir makâmdır.

Sakınıp korunan nefse tebrikler! Râzı olunmuş tabiatın, gayret ve çalışmanın şerefli bineğine binmiş, Efrâd'ın (Ferdiyyet tecellîsine mazhâr olanların) yolu olan Allah'a sülûk etmiştir. En yüce nûrun, en kâmil ve en büyük mazharın izini sürmüştür.

Hz. Muhammed (s.a.v) en doğru, en açık, en toplayıcı lisândır;

mükerrem, mübeccel (yüceltilmiş), mukarreb (yakınlaştırılmış) sevgili;

nûrların nûru, sırlar mâdeni, şeref elbisesinin nakşı;

temkin ve iktidar yurdunun tâcı.

nübüvvet (peygamberlik) akdinin vâsıtası; kerem ve fütüvvet (ihsân-cömertlik) deryâsının derinliği, varlık sedefinin incisi, fazîlet ve cömertliğin kaynağı Hz. Muhammed (s.a.v)'dir.

Zıd hakîkatleri, celâl ve cemâlin ma'nâlarını cem' eden (bir arada toplayan);

Yüce Zât'ın inâyet (yardım) nazarından (bakışından) nasîbdâr olan;

her kemâlin üstündeki daha da kemâlde oluşuyla ezelde korunmuş olan;

rahmânî hakîkatlerin deryâsı; imkânî inceliklerin sâhili;

insanî kelimenin özünün özü, mevcudât memleketinin hükümdârı;

sultânî mertebenin kutbunda halîfeler bırakan; âlem ismi verilen herşeyin efendisi;

Âdem (a.s) su ile toprak arasında iken, mertebelerin en yücesinde, "Hamd Sancağı"nın sahibi Hz. Muhammed (s.a.v)'dir.

Hz. Muhammed (s.a.v), Allah Teâlâ'nın en iyi bilen nebîsi, O'nu layıkıyla bilen en asil kuludur. Allah'ın salât u selâmı onun üzerine olsun;

Allah'ın salât u selâmı ve ayrıca yakîn kurallarına hazırlık olarak ondan vekâlet hükmüyle kendisine nispet edilen onun nebî ve resûl kardeşlerinin üzerine;

ve ayrıca onun râşid halifelerinin ve kâmil velilerinin, tahkîk ehli sevgili seyyidlerinin, hakla hükmedip adaletli hüküm verenlerin üzerine;

ve ayrıca güzel ahlâkın bütününde en kemâl haliyle üstünlük kazanmış olan, Ebû'l-Atîk Emirü'l-Mü'minin Ebû Bekir es-Sıddîk'ın (r.a) üzerine;

ve ayrıca en büyük kutub, kibrît-i ahmer, bâtılı yıkıp hakkı îmâr eden, Ebû'l-Hafs Emirü'l-Mü'minin Ömer'in (r.a) üzerine;

ve ayrıca Kur'an-ı Kerim'i toplayan, akranların efendisi, mazlum şehîd Zunnureyn Osman İbn Affan'ın (r.a) üzerine;

ve ayrıca en azametli veli, Resûlullah (s.a.v)'in damadı ve amcaoğlu, tahkik ehlinin medarı, yakınlık ve tasdik semâsının feleği, övülmüş sıfatlar ile vasıflanmış, yüce ahlak ile ahlaklanmış, sûfîlerin şeyhlerinin şeyhi, tâlibin el-üstad olan mürşîdi, Ebû'l-Hasen Emirü'l-Mü'minin Ali'nin (r.a) üzerine;

ve ayrıca Âşere-i Mübeşşere'nin (Dünyada iken cennet ile müjdelenen on kişinin) diğer fertlerinin ve âl ve ashâbın hepsinin üzerine; evliyâ, kutub, efrâd, nücebâ (gayb erenleri) makâmında olanların üzerine;

ve ayrıca bu cenâbın bahçelerinde seyredenlerin, yeniden diriliş gününe kadar sûrette ve ma'nada onlara katılmış olanların üzerine şeref ve azamet ve ardından da tekrar salât u selam olsun.

Zü'l-Celâl'e ulaşmaya giden Muhammedî yolda yürümeye rağbet edip kemâli elde etmeye tâlip olan kardeşim bil ki;

kendinin ne üzere olduğunu, seni sen yapan hakikatinin ne olduğunu, varlık hâzinesinin içine aldığı şeyin ne olduğunu;

varlık sahasına getirilmende senden istenen şeyin ne olduğunu;

bâtınının neyi topladığını veya zâhirinin örttüğü şeyin ne olduğunu;

kendin ile Allah Teâlâ arasındaki nispetin ne olduğunu bilmen gerekir ki, en büyük halîfelik ve en büyük velâyet senin için geçerli olsun.

Ben bu eseri yazmaya başlamadan önce insanın ne üzere olduğunu, hakîkatinin ne olduğunu, insanın zâhirinin ve bâtınının neyi içine aldığını;

ve kişinin Rabbini tanıyabilmek için nefsini nasıl tanıyabileceğini yeterli bir şekilde açıklayan eserler yazdım;

"el-İnsânu'I- Kâmil fî Mâ'rifeti'l-Evâhir ve'l-Evâil", "Kutbu'l-Acâib ve Felekü'l- Garâib" ve **"el-Memleketü'r-Rabbâniyyetü'l-Mevdû'a fi'n-Neş'eti'l- İnsâniyye"** adlı eserlerim bunlardandır.

Allah Teâlâ'nın insanda emânet kıldığı hâzinelerin kapılarını açmak ve bunu gerçekten sağlam ve güzel bir şekilde yapmak için diğer yazmış olduğum kitaplardan farklı olarak bu üç eseri akıl ve nakille delillendirilmiş, Kitabullah ve sünnet-i Resûlullah ile desteklenmiş bir şekilde tertîb ettim.

Ancak bu eserlerde kul ile Rabbi arasındaki nispete değinmek ve diğer mevcûdat için söz konusu olmayan "hilâfet-i kübrâyı - en büyük halîfeliği" insanın kazanmasının illetini açıklamak bizim için takdir edilmemiş idi.

Bu sırrın yüzündeki örtüyü kaldırmayı tehlikeli bir iş olarak görüyordum. Tâ ki Hicri 830 yılının Rebîülevvel ayının başında Gazzetü'l-Mahrusa'da **"el-Kemâlâtu'l-İlâhiyye fî's-Sıfâti'l-Muhammediye"** ismi verilen bu kitabı yazmam hususunda ilâhî işâretler benim için göründü.

Buna icâbet etmek üzere derhal kolları sıvadım ve kitabette Ümmü'l-Kitap'tan yazdırılmak istenileni yazmaya koyuldum.

Allah Teâlâ'nın verdiği kuvvetle yazmaya başladım.

Allah Teâlâ doğruya ulaştırandır.

Mukaddime

Bilesin ki, Hz. Muhammed (s.a.v.), kul ile Rabb arasındaki nisbettir.*

* (Nisbet-bağıntı; bir şeyi başka bir şey ile uyarlı kılan bağ)

Bundan dolayıdır ki, onun dışındaki her insan Hz. Muhammed'in (s.a.v.) nüshası olmasından dolayı ilahî sıfatlarla vasıflanmayı hak edicidir.

Ey kardeşim öncelikle sana yaraşan ilk olarak Allah Teâlâ ile senin aranda bir nisbetin bulunmasının gerçekliğini bilmendir.

İkinci olarak da Allah Teâlâ'nın kemâlî sıfatlarını ve O'nun yüce kudsiyetinde hakedici olduğu şeyleri bilmendir.

Üçüncü olarak ise Hz. Muhammed'in (s.a.v.) bu ilâhî isimlerle ve sıfatlarla vasıflandığını bilmendir ki O'nun sırât-ı müstakîmi üzerinde yürüyebilesin.

Hak Teâlâ şöyle buyurmaktadır: (33/el-Ahzâb/21)

"Lekad kâne leküm fî resûlillâhi usvetün hasenetün"

(mealen)

"Andolsun ki, Resûlullah'ta sizin için güzel numûne vardır."

Ey kardeşim! O'nun yolunda kendi nefsini tanıyıp bilme yolculuğunda muhtaçsın.

Buna göre tahkîk edilmesi gereken ilâhî bilgiler şunlardır:

- Hz. Muhammed'in (s.a.v.), Allah ile kulu arasında bir nisbet olduğunun bilinmesi.

- Allah Teâlâ'nın isimlerinin ve sıfatlarının bilinmesi.

- Hz. Muhammed'in (s.a.v.) ilahî sıfatlarla vasıflanmasının bilinmesi.

- İnsandaki kemâlî durumların bilinmesi ve bu kemâlî durumlara nasıl ulaşılacağının bilinmesi.

Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Allah ile Kulu Arasında Nisbet Oluşunun Bilinmesi

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: (el-Enbiyâ; 21/107)

"Ve mâ erselnâke illâ rahmeten lil âlemîn"

(Mealen)

"Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik"

Bilesin ki, bu rahmet, bütün mevcûdları içine almıştır; Allah Teâlâ'nın **"Rahmetim her şeyi kuşatmıştır"** (A'râf; 7/156) buyruğunda buna işaret edilmiştir.

Yani Hz. Muhammed (s.a.v.), Hakk'a dönük ve halka dönük işlerden 'şey' ismi verilen her şeyi kuşatmaktadır.

Allah Teâlâ âyet-i kerîmenin devâmında:

(mealen)

"Onu, takvâ sâhiplerine, zekâtı verenlere yazacağım; işte onlar ki âyetlerimize îmân ederler" (A'râf; 7/156)

"Onlar yanlarında olan Tevrât'ta ve İncîl'de yazılı buldukları o resûl, o nebî olan o ümmîye tâbi olurlar" (A'râf; 7/157)

buyurmuştur.

Burada diğer insanlardan farklı olarak kendisine tahsîs edilen makâmındaki Hz.Muhammed'e (s.a.v.) tâbi olanlara işâret edilmektedir ki sonrasında onların Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v.) makâmına katılacağına dikkat çekilmektedir.

Bu nedenle, Allah Teâlâ "takvâ sâhiplerine yazacağım" buyurmaktadır. Yani, Resûlullah (s.a.v)'e tâbi olan kimse de "rahmet" olacak, demektir.

Bilesin ki rahmet, "özel rahmet" ve "genel rahmet" olmak üzere iki türdür.

Özel Rahmet: Özel vakitlerde Allah Teâlâ'nın kendisiyle kulları idrak ettiği rahmetidir.

Genel Rahmet: Hakîkat-i Muhammediyye'dir.

Bu rahmetle Allah Teâlâ bütün eşyânın hakikatlerine rahmet etmektedir. Böylece her şey kendi "varlık mertebesinde" açığa çıkar.

Bununla mevcudların kâbiliyetleri feyzi ve cömertliği kabûle hâzır olurlar.

Bundan dolayı Câbir (r.a) hadisinde rivayet edildiği üzere Allah Teâlâ'nın ilk halk ettiği (yarattığı) şey Hz. Muhammed'in (s.a.v.) rûhudur.

*

(Bu hadis-i şerifte Câbir (r.a) Hz. Peygamber (s.a.v.)'e:

"Anam, babam sana fedâ olsun! Allah'ın eşyayı yaratmadan önce yarattığı ilk şey nedir bu konuda beni bilgilendir?" diye sormuştur.

Hz. Peygamber (s.a.v) de:

"Ey Câbir! Allah eşyayı yaratmazdan önce kendi nûrundan senin peygamberinin nurunu (bir başka rivayette nûrunu kelimesi "rûhunu" şeklinde gelmiştir) yaratmıştır" buyurmuştur. (Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ; Hadis no: 826.)

*

Böylece Allah Teâlâ, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) nûru ile mevcûdlara rahmet etmiş, varlık âlemini onun nüshası üzere halk etmiş ve onun oluşumundan açığa çıkarmıştır.

Arş'ı, Kürsî'yi ve diğer ulvî ve süflî varlıkları onunla rahmete ulaşsınlar diye Hz. Muhammed'in (s.a.v) ruhundan var etmiştir. Çünkü onlar, onun kerîm oluşumundan, yüce nüshâsının numûnesi üzere halk edilmişlerdir.

İşte bundan dolayıdır ki, Allah Teâlâ'nın rahmeti gazâbını geçmiştir. Çünkü âlemin tamâmı Habîb'inin (s.a.v) nüshası üzeredir ve Habîb ise rahmete gark olmuştur.

İşte bu şekilde rahmet hükmü varlıkta vâcibdir (zorunludur); gazâb hükmü ise ârızîdir (geçicidir).

Rahmet zâtî sıfatlardandır; gazâb ise adâlet sıfatlarındandır. Adâlet fiildir; zâtî sıfat ile fiilî sıfat arasında büyük bir fark bulunmaktadır.

Bu ma'nâdan dolayıdır ki, Allah Teâlâ, Rahmân ve Rahîm (çok rahmet edici) olarak isimlendirilmiş; ancak Gazbân ve Gazûb (çok gazâb edici) olarak isimlendirilmemiştir.

'Allah Teâlâ rahîmdir', denilmesi câizken' Allah Teâlâ gazûbdur', denilmesi câiz değildir. İşte bütün bu anlatılanların sırrı "rahmetin gazabı geçmesidir."

Varlığın, Habîb (s.a.v) için durumu; sûret için aynanın veya zât için sıfâtın veyâ bütün için parçanın durumu gibidir. Bu yüzden rahmet, Resûlullah'ın (s.a.v.) sebebiyle bütün mevcûdları kapsamıştır.

Ey halkın en hayırlısı!

Seninle âlem varlık buldu,

Dallar köküyle güzellik buldu,

Sen Habîb'sin, bütün âlem senden bir nüshâ

Habîbtir (Sevgilidir) hep Habîb'e âit olan da.

Bilesin ki, Allah Teâlâ o gizli hâzineyi açığa çıkarmayı diledi ve bu varlık âlemini kendisinin tanınıp bilinmesi için halk etti.

Nitekim hadîs-i kudsîde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Ben gizli bir hazine idim; tanınıp bilinmeye muhabbet ettim; bundan dolayı âlemleri halk ettim (yarattım)"

(Aclûnî, Keşfü'I-Hafâ, Hadîs No: 2014.)

Bu ezelî tecellînin zâtındaki mevcûdat O'nun ilminde ayân-ı sâbiteler olarak vardı. Zât-ı Akdes, onların kâbiliyetlerinden hades (sonradan olmaklıkla) ve kıdem (evveli olmamaklık) arasındaki nisbeti bilemeyeceklerini bilmektedir..

Muhabbet ise, Allah Teâlâ'yı tanıyıp bilebilmeleri için onlara kendisinin zuhûr etmesini gerektirmektedir.

Allah Teâlâ bu muhabbetten zâtının tecellîsi için bir Habîb halk etti ve âlemi de bu Habîb'inden halk etti, ki bu Habîb kendisiyle mevcûdlar arasında bir nisbet olsun, onlar da bu nisbetle O'nu tanıyıp bilsinler.

İşte bundan dolayı âlem, sıfat tecellîlerinin mazharıdır (görünme yeridir). Habîb (s.a.v.) ise zâtî tecellîlerinin mazharıdır.

Sıfatın zâtın bir fer'i oluşu gibi âlem de bu Habîb'in (s.a.v) fer'idir; ve Habîb (s.a.v.) Allah Teâlâ ile âlem arasında nisbettir.

Bu açıklamalarımıza Resûlullah'ın (s.a.v.) buyurduğu şu söz delildir: **"Ben Allah'tanım. Mü'minler de bendendir!"** (Aclûnî, Keşfü'I-Hafâ, Hadîs No: 619.)

Bu konuda diğer bir delilimiz de Resûlullah'ın (s.a.v.) Câbir'e (r.a) buyurduğu: **"Allah Teâlâ ilk olarak senin peygamberinin rûhunu halk etti; sonra da Arş'ı, Kürsî'yi, bütün ulvî ve süflî varlıkları halk etti (yarattı)."** sözüdür.

(Aclûnî; Keşfü'l-Hafâ, Hadis No: 826)

Hadis-i şerifte geçtiği şekilde, eşyânın bu rûhtan halk edilişinin tertîbi gâyet açıktır. Mahlûkatın bu Muhammedî rûhun dalları ve bu rûhun da onların aslı (kökü) olduğu husûsunda bir karışıklık yoktur.

Bu hususa Hz. Resûlullah'ın (s.a.v.) şu şu sözü de delildir:

"Âdem suyla toprak arasındayken ben peygamberdim"

(Tirmizî, Menâkib, 1 / Ahmed b. Hanbel, Müsned, c. XVII, s. 176)

Buradan anlaşılır ki, Âdem'in (a.s) ortaya çıkmasının ve varlık sahasına gelişinin geçerli olması için (S.a.v.), Âdem (a.s) ile Allah Teâlâ arasında bir vâsıtadır..

Zira Muhammedî nübüvvet (peygamberlik), ancak teşrî kuvvetiyledir. Teşrî kuvveti ise Allah ile kul arasındaki vâsıta olmaklıktan ibarettir.

Hadis-i şerifte Âdem'in (a.s) özellikle belirtilmesi, Resûlullah'ın (s.a.v.) Allah ile kul arasında vâsıta olduğuna açık delildir ki, Âdem (a.s) ancak bu Muhammedî nisbetten dolayı peygamber olarak gönderilmiştir.

Âdem'in (a.s) Muhammedî nisbete karşı durumu buysa onun neslinin Muhammedî nisbete karşı durumunu var sen düşün.

İşte bu (daha) evlâ olmaklık husûsudur.

İşte butün bu anlatılanlardan dolayı Allah Teâlâ peygamberlerden Hz. Muhammed (s.a.v)'e îmân edeceklerine ve yardım edeceklerine dâir söz almıştır.

(Mealen)

"Hani Allah, peygamberlerden: 'Ben size kitap ve hikmet verdikten sonra nezdinizdekileri tasdîk eden bir Resûl geldiğinde ona mutlaka îmân edip yardım edeceksiniz' diye söz almış;

'Kabul ettiniz ve bu ağır (ahdimi) yüklendiniz mi?' dediğinde;

'Kabul ettik' cevabını vermişlerdi. Bunun üzerine (Allah Teâlâ):

'O halde şâhid olun ve Ben de sizinle birlikte şahitlik edenlerdenim' buyurdu." (Âl-i İmrân; 3/81)

Ayet-i kerimede 'Resûl' kelimesinin (er resûl -o resûl- şeklinde değil de sâdece resûl olarak) nekre-belirsiz getirilmesi müfessirlerin görüş birliğiyle bahsi geçen Resûl'ün şânının yüceliği içindir; yoksa o resûlün tanınıp bilinmemesi anlamında değildir.

Allah Teâlâ'nın "Ona mutlaka îmân edeceksiniz" buyruğu onların Muhammedî kemâlleri keşf ile idrak edemediklerinin delilidir.

Onların Muhammedî kemâlleri keşf ile müşahede edememelerinin nedeni, fer'in aslı ihâta etmesinin imkânsız oluşudur.

Allah Teâlâ peygamberlerden, Muhammedî kemâllere gaybî olarak îmân etmeleri için söz aldı çünkü bu onlar için zâtî kurtuluş sebebidir.

Böylece onlar bu îmân ile en kemâl mertebeyi elde ettiler. Onlar en kemâl mertebeyi ancak Hz. Muhammed (s.a.v.) vâsıtasıyla idrâk ettikleri için onunla ona katılmışlardır.

Bu işin sırrı; Hazret-i Resûl'ün (s.a.v.) zâtın mazharı olması, diğer peygamberlerin ise ilâhî isimlerin ve sıfatların mazharı olmasıdır.

Ümmet-i Muhammed'in velîleri dışında kalan ulvî ve süflî âlem ise fiilî isimlerin mazharıdırlar/görünme yerleridirler.

Ümmet-i Muhammed'in velileri ise diğer peygamberler gibi ilâhî isimlerin ve sıfatların mazharıdırlar. Nitekim Hazret-i Resûl-ü Âzam (s.a.v.) şöyle buyurmuşlardır:

"Ümmetimin âlimleri, Benî İsrâîl peygamberleri gibidirler."

(Aclûnî, Keşfü'I-Hafâ, Hadîs No: 1742)

Hz. Muhammed'in (s.a.v.), Allah ile peygamberler arasında vesîle olduğunu bildiğine göre, onun melekler ile Allah arasında da vesîle olduğunu bilirsin.

Âlimlerin genelinin görüşüne göre, Âdemoğlunun seçkinleri meleklerin seçkinlerinden daha fazîletlidir.

Bu durumda Hz. Muhammed'in (s.a.v.), Allah ile insanların ve meleklerin seçkinleri arasında nisbet olması sahih (geçerli) olduğuna göre, Allah ile avam halk arasında nisbet olması daha da öncelikli olarak sahihtir. Geriye kalan mahlûkâtta bu iki cins üzere atfedilir.

Bütün bu anlatılanlardan şu ortaya çıkmaktadır ki, Hz. Muhammed (s.a.v.) olmasaydı mevcudlardan hiçbiri Rabbini tanıyamazdı.

Hatta âlem dahi olmazdı çünkü Allah Teâlâ âlemi, ancak kendisinin tanınıp bilinmesi için halk etmiştir (yaratmıştır), eğer mahlûkların kâbiliyetlerinden nisbetsizlik nedeniyle ilmin yokluğu bilinmemiş olsaydı âlem varlık sahasına gelmeyecekti.

Allah Teâlâ ilk olarak nisbeti halk etti, sonra da mevcûdları bu nisbetten varlık sahasına getirdi ki, bu nisbet ile kendisini tanısınlar. Bu yüzden nisbet olmamış olsaydı âlem de olmazdı.

Hz. Resûlullah (s.a.v) hakkındaki şu kudsî hadis buna işaret etmektedir:

"Levlâke levlâke lema halaktü'l eflâk"

"Sen olmasaydın, sen olmasaydın âlemleri halk etmezdim (yaratmazdım)."

(Hâkim, Müstedrek, c. II, s. 722; Mu'cemu'l-Evsat, c. VI, s. 313; Deylemî, c. V, s. 27; Keşfü'l-Hafâ; Hadis No: 2121.)

Hazret-i Resûlullah (s.a.v.), âlemin varlığının ve onların rahmeti elde etmelerinin sebebidir. Allah ile âlem arasında bir vâsıtadır; âhiretteki vesîle makâmı da ancak Hz. Resûlullah'a (s.a.v) âittir.

Çünkü mahlûklar Allah Teâlâ'yı tanıyıp bilebilmek için Hz. Resûlullah'ı (s.a.v) vesîle edinirler; onu vesile edinerek ancak varlık sahasına adım atabilirler.

Zira onlar, ondan halk edilmişlerdir. Zâhir ve bâtın olan her hayırda onu vesîle kılmışlardır; çünkü Hz. Resûlullah (s.a.v) **"Vesîle Makâmı"**nın sâhibidir.

Biz Hz. Resûlullah'ın (s.a.v) Allah Teâlâ ile mahlûklar arasında vâsıta oluşu hakkınd**a "el-Kehf ve'r- Rakîm fi Şerh-i BismiIIâhirahmânirrâhîm"** isimli eserimizde de bilgiler aktarmıştık.

Burada bu konuda bu kadar açıklamayla yetiniyoruz.

Allah Teâlâ hakkı söyler, dönüş O'nadır.

Allah Teâlâ'nın İsimlerinin ve Sıfatlarının Bilinmesi.

Bilesin ki, Allah Teâla'nın âlem tarafından bilinmesine imkân olmayan zâtî isimleri vardır. Bu isimler gaybında kendi indinde kendisine ayrılmıştır.

Allah Teâlâ bu isimleri kullarına karşı cimriliğinden dolayı gizlemiş değildir; bu ancak kulların kâbiliyetlerinin bu isimleri bilmesinin mümkün olmamasından dolayıdır. Bu zâtî isimler O'nun sadece kendisine aittir.

Bazı isimler de Allah'ın bazı mahlûklarından gizlenmişken bazılarına mubah kılınmıştır. Bu Allah Teâla'nın seçkin kullarının hususlarındandır.

Bu ilâhî isimlerin seçkinlere mahsûs olması, mahallin temizliğinden, istidâdın hâsıl olmasından ve gâyenin yüceliğinden dolayı O'nun aynı olmalarındandır.

Bunlar bu isimlere ârif olduktan sonra bu yönden Allah indinde gizlenmişlerdir. Çünkü bunlar O'dur.

Sen bu isimler için, "bunlar O'nun indinde gizli kalmıştır" dersen bu doğrudur. Yok, "bu isimler gizli kalmamıştır" dersen bu da doğrudur.

Çünkü bu isimler bir yönden gizli kalmıştır; bir yönden de kalmamıştır.

Bir de Allah'ın bazı isimleri de vardır ki bunlarla kendisini mahlûkâta tanıtır, onlar da bu isimler ile O'nu tanıyıp bilirler.

Allah Teâlâ'nın mahlûkata kendisini tanıttığı bu isimler esasında sayılamayacak kadar çoktur. Bunlar (ana özellikleriyle) yüz otuz yedi isimde toplanmıştır.

Kur'ân-ı Kerîm'de Allah Teâlâ kendisini bu isimler ile isimlendirmiştir. Bu yüz otuz yedi isimden doksan dokuzu esmâ-i hüsnâdır.

Esmâ-i Hüsnâ'yı er-Rahmân ismi toplamıştır.

er-Rahmân isminin topladığı doksan dokuz isim "Allah" ismi ile yüze tamamlanarak cem' olur (toplanır).

Bilesin ki, ilâhî isimler iki kısımdır; Selbî isimler ve icâbî isimler. Selbî isimlerin tamâmı zâtî isimlerdir. İcâbî isimlere gelince bunlar dörde ayrılır:

1. **Zâtî isimler**

2. **Nefsî isimler**

3. **Sıfâtî isimler**

4. **Fiilî isimler**

1 - İcâbî isimlerden zâti isimlerin bir kısmı mutlak zâtî isimlerdir; bir kısmı da mukayyed (kayıtlı) zâtî isimlerdir.

Bunlar bir yönden zât bir yönden sıfât ismidirler. Mutlak zâti isimler;

- Allah,

- Ahad

- Hakk isimleri ve yedi zamirdir ki bunlar:

- Huve, (O)

- Ene, (Ben)

- Muhâtab (Kâf)'ı, (Sen) (İsme bitişen zamir)

- Mütekellim (Te)'si, (Ben) (Kelimeye bitişen zamir)

- Muhâtap (Te)'si, (Sen) (Fiile bitişen zamir)

- Mütekellim (Nûn)'u (Biz) Fiile bitişen zamir)

- izâfet (Yâ)'sıdır. (Benim) (İsim tamlamalarında)

Bu on isim mutlak zât isimleridir.

Mukayyed (kayıtlı) zâtî isimlere gelince; bunlar her ne kadar zâtî isim olsalar da bir yönden sıfatlara âit ma'nâlar ile kayıtlıdırlar.

Bunlar da yedi isimdir:

- er-Rahmân;
- el- Vâhid;
- el-Ferd;
- el-Vitr;
- es-Samed;
- el- Kuddûs;
- en-Nûr.

2 - Nefsî isimlere gelince bunlar da yedidir:

- el-Hayy;
- el-Alîm;
- el- Mürîd;
- el-Kâdir;
- es-Semî´;
- el-Basîr;
- el-Mütekellim.

3 - Sıfâtî isimler de dört kısma ayrılır:

a. Kemâlî İsimleri: Bu isimler on dörttür:

- Rahmâniyet mertebesinden dolayı yönüyle er-Rahmân;
- el- Melik,
- er-Rabb,
- el-Müheymin,
- el-Hakîm,
- el-Hakem,
- el-Veliyy,
- el-Kayyûm,
- el-Vâliyy,
- el-Müteâl,
- el-Muksıt,
- el- Câmi‘,
- el-Ganiyy
- el-Kâmil.

b. Celâlî İsimler: Bunlar on sekizdir:

- el-Kebîr,

- el-Azîz,

- el-Azîm,

- el-Celîl,

- el-Kâhir,

- el-Mâcid,

- el-Cebbâr,

- el-Mütekebbir,

- el-Vâsi',

- el-Kaviyy,

- el-Metîn,

- Zül-celâli ve’l-ikrâm,

- el-Muhît,

- ed-Deyyân,

- el-Mecîd,

- eş-Şedîd,

- Refî‘u’d-derecât,

- Zü'l-Arş.

c. Cemâlî İsimler: Bunlar on altı isimdir:

- er-Rahîm,
- el- Mu'min,
- el-Latîf,
- el-Habîr,
- el-Hasîb,
- el-Cemîl,
- el-Halîm,
- el-Kerîm,
- el-Hamîd,
- ed-Dâim,
- el-Bâkî,
- el-Vâcid,
- er-Râûf,
- Zü' t-tavl,
- Lem yelid ve lem yûled,
- Lem yekun lehû küfuven ahad.

d. İzâfî İsimler: Bunlar altı isimdir:

- el-Evvel,
- el-Âhir,
- ez- Zâhir,
- el-Bâtın,
- el-Karîb
- el-Baîd.

4 - Fiilî isimler ise celâle bağlantılı isimler ve cemâle bağlantılı isimler olmak üzere iki kısma ayrılır.

Bu durum (Hadîs-i şerifte buyrulduğu üzere) Rahmân'ın iki ayağının (kademeyn) Kürsî'ye sarkmış olmasına işaret eder.

(Not: İki ayaktan kasıt biri diğerine zıt olan iki zâtî hükümdür -sonradan olma ve kıdem gibi; varlık ve yokluk gibi; teşbîh ve tenzih gibi-)

a- Fiillî sıfatlardan celâle bağlantılı isimler on yedidir:

- el- Kâbız,
- el-Hâfıd,
- el-Müzill,
- er-Rakîb,
- eş-Şehîd,
- el-Mu'îd,
- el-Mümît,
- el-Müntakim,
- el-Mâni',
- ed-Dârr,
- el-Vâris,
- Zü'l-batş,
- Şedîdü'l-ikâb,
- el-Mudill,
- el-Muğnî,
- el-Mukaddim,
- el-Kahhâr.

b- Fiillî sıfatlardan cemâle bağlantılı isimler kırk dörttür:

- el- Bârî,
- el-Musavvir,
- el-Hâlık,
- er-Rezzâk,
- el-Ğaffâr,
- el-Vehhâb,
- el- Fettâh,
- el-Bâsıt,
- er-Râfı‘,
- el-Muizz,
- el-Muğnî,
- el-Hafiz,
- el-Mukît,
- el- Bâis,
- el-Vekîl,
- el-Müdebbir,
- el-Muhyî,
- el-Mûcid,
- el-Mübkî,

- en-Nasîr bi'l-hevl,
- er-Raûf,
- es-Sabûr,
- el-Berr,
- Vâsi'u'l-mağfıre,
- et-Tevvâb,
- el- Afüvv,
- el-Mün'im,
- eş-Şekûr,
- el-Mu'tî,
- el-Cevvâd,
- en-Nâfi',
- el-Hâdî,
- el-Muhsin,
- el-Muğîs,
- Hüsnü't-tecâvuz,
- el-Bedî'
- er-Reşîd,
- el-Mücmil,
- el-Mücîb,
- el-Kefîl,

- el-Hannân,
- eş-Şâfî,
- el-Mu afi
- el-Mûsi‘.

İşte yüz otuz yedi isim bunlardır.

Bunların içinde er-Rahmân ismi tekrar eder. "Allah" ismi ise cem' edici (toplayıcı) isimdir.

"Allah" ism-i şerîfi salt bir mertebeye özgü olmayıp, bütün mertebelere sirâyet etmiştir ve bütün mazharlarda zûhur eder (açığa çıkar). Bütün fiillerde fâil ve bütün şe’nlerde bârizdir.

"Allah" ismi hazretlerin hazretine, mertebelerin mertebesine bağlanan isimdir.

Diğer bütün sıfatları cem' edip toplar ve diğer zâtî isimler ile isimlenendir.

"Allah " ismi Allah Teâlâ'nın İsm-i A'zâm'ıdır.

Bu husûsta "el-lnsânu'l-Kâmil" isimli eserimizde açıklamalar yapmıştık.

Fasıl

Bilesin ki, işin aslında Zât'ın bizim nezdimizde ne ismi, ne sıfâtı ne de niteliği vardır.

Çünkü Zât, cem' (toplayıcılık) ve vahdet (birlik) mertebesidir. Bütün mertebeleri cem' eder (toplar) ve tafsîl eder.

Bu yüzden de Allah Teâlâ'nın kendisiyle bize Zât'ı tanıttığı belirli bir isim veyâ sıfat yoktur.

İlâhî isimler ve sıfatlar ancak taayyün, temeyyüz (ayrışma) ve fark içindir.

Zât mertebesinde ise bir diğerinden ayrışan yön ve sıfat yoktur ki kendisi dışında başka bir ma'nâ üzerine onun sâbitliği taayyün etsin (belirsin).

Zât mertebesi ismi olmaklığı, sıfatı olmaklığı ve zâtlığı cem' eden (toplayan) salt mutlak varlık mertebesinden başka bir şey değildir.

İşte bu yüzdendir ki ehlullahtan bir sınıf kendisiyle bize tanıtılan isim, nitelik ve sıfat bulunmayan Zât mertebesine bakarak Allah ve er-Rahmân isimleri de dâhil olmak üzere bütün isimlerin sıfâtî isimler olduğunu söylemişlerdir.

Çünkü sıfat ancak ilâhî kemâllerin ma'nâlarından bir ma'nânın tanıtılması içindir ve isim de ancak o sıfatın kendine özel olan isimlendirmesi için vardır ki, meçhul olma durumu ortaya çıkmasın.

Hazretlerin Hazret'i için ise tahsis, meçhullük, ta'rif, zâhirlik, bâtınlık, nisbet, izâfet, taayyün, gayb ve şahâdet söz konusu değildir.

Bundan dolayı bu mertebe hakkında “Hakîkatlerin hakîkati” denilmiştir. Çünkü bu mertebe "yokluk" ve "varlık" ismi ile kayıtlı değildir.

Diğer mertebeler, "Hazretlerin Hazreti"nden mecâzdırlar. Çünkü bu mertebe diğer herhangi bir mertebe ile taayyün etmez ve sınırlanmaz.

Herhangi bir isme tahsîs edilemez. Eğer Allah Teâlâ'nın, kendisini bize tanıttığı isimlerden herhangi biri Zât'a verilseydi o zaman Allah indinde kendisine ayırdığı bir isim kalmazdı.

İşte zâtî mertebeye isim verilemeyişi kendine ayırmanın ta kendisidir. Zâtî hazretin künhü ismidir; ismi zâtın aynıdır. Ayn'ı, Zât'ın kendisiyle kendi bildiğidir.

Bundan dolayı mahlûkun bu mertebede payının olması imkânsızdır. Allah’ın zâtını bilmeye mahlûk için bir vesîle yoktur.

Eğer sen O’nun gayrı olsan, O’nu önceleyemezdin.

Eğer sen O'nun ayn'ı isen, şüphesiz bu mertebelerdir.

Zât mertebesinde ibâreler silinir, işâretler kaybolur, yollar kesilir, idrâkler hüsrana uğrar.

Sıfat gemileri bu deryâda batar. Bu öyle bir deryâdır ki ne isim sâhili ne de resim yolu vardır.

O’nu O’ndan başkası bilmez.

Fasıl

Bilesin ki, ilâhî isimler ve sıfatlar Hakk Teâlâ'nın tecellîlerindeki şe'nleri içindir. Çünkü her tecellînin bir sıfatı ve her sıfatın da bir ismi olması gerekmektedir. Onun için sıfatların çokluğu ve çeşitliliğinden dolayı isimler de çok ve çeşitlidir.

Sıfatlar; ilâhî tecellîlerin çokluğu ve çeşitliliğinden dolayı çok ve çeşitlidir.

İlâhî tecellîler; tenezzüllerin çokluğu ve çeşitliliğinden dolayı çok ve çeşitlidir.

Tenezzüller; şe'nlerin çokluğu ve çeşitliliğinden dolayı çok ve çeşitlidir.

Şe'nler; ilâhî kemâllerin gereklerinin çokluğu ve çeşitliliğinden dolayı çok ve çeşitlidir.

İlâhî kemâlin gerekleri, varlık mertebelerinin çokluğu ve çeşitliliğinden dolayı çok ve çeşitlidir.

Varlık mertebeleri; mazharların (görünme yerlerinin) çokluğu ve çeşitliliğinden dolayı çok ve çeşitlidir.

Mazharlar (görünme yerleri) ilâhî isimlerin çokluğu ve çeşitliliğinden dolayı çok ve çeşitlidir.

İş bu durum bu şekilde sürekli devretmede (dönüp durmada) ve son olan şey ilk olmaktadır.

Fasıl

Bilesin ki, tertîb etme ve sıralama bakımından değil; vücûd (varlık) ve hüküm yönünden zâtî tenezzüllerin ilki "amâî tecellî" olarak isimlendirilen tecellîdir. Tahkîk ehlinden ba'zıları buna ilmin bağlanmadığı ve kendisine vücûd (varlık) ismi verilemeyen yokluksal tecellî olarak işaret etmişlerdir ki bu tecellî ahadiyyetin (tek olmaklığın) bâtınıdır.

Ahadiyyet ikinci tenezzülün ismidir. Bu vücûdî (varlıksal) tecellîdir; bu tecellîde isimler ve sıfatlar için zuhûr (açığa çıkma) yoktur. Ahadiyyet tecellîsi vücûdî (varlıksal) olmasından dolayı ikinci tecellîdir. İlk tecellî yokluktur. Yokluk öne geçmiş olan, vücûd (varlık) ona katılandır. Bu tecellîye özgü herhangi bir ilâhî ismin olmamasından (ma'dum olmasından) dolayı "amâî tecellî" yokluksal tecellî olarak isimlendirilmiştir. İlâhî târifte bu mertebe için bir isim yoktur. Bunun sırrı da açıklanması imkânsız olan bir nüktedendir. Şimdi;

Ahadiyyet vahdetin bâtınıdır.

Vahdet hüviyyetin bâtınıdır.

Hüviyyet eniyyetin (benliğin) bâtınıdır.

Eniyyet vâhidiyyetin bâtınıdır.

Vâhidiyyet vahdâniyyetin bâtınıdır.

Vahdâniyyet ferdiyyetin bâtınıdır.

Ferdiyyet ferdâniyyetin bâtınıdır.

Ferdâniyyet ulûhiyyetin bâtınıdır.

Uluhiyyet rahmâniyyetin bâtınıdır.

Rahmâniyyet rubûbiyyetin bâtınıdır.

Rubûbiyyet melikiyyetin bâtınıdır.

Melikiyyet de yedi nefsî ismin imâmlarının (önde olanlarının) bâtınıdır.

(Not: Yedi nefsî isim:El-Hayy, el-Alîm, el-Kâdir, es-Semî', el-Basîr, el-Mürîd ve el-Mütekellim'dir)

Nefsî isimler celâl isimlerinin tecellîlerinin bâtınıdır.

Celâl isimlerinin tecellîleri cemâl isimlerinin tecellîlerinin bâtınıdır.

Bu tecellîlerin her biri kendinden önceki tecellînin altındadır. İnşallah bu konuda yeri geldiğinde açıklamalar yapılacaktır.

Tecellîlerin ilki amâî, yokluksal tecellî, sonuncusu fiilî tecellîdir. Bu tecellîler ile Hakk Teâla'nın zuhûru (açığa çıkışı) tamamlanır.

Cenâb-ı Hak zuhûr ettiği kadarıyla bilinip tanınır ve bâtın olduğu kadarıyla da bilinmez. Cenâb-ı Hakk'ın sıfatları zâhirdir, zâtı ise bâtındır.

İşte bu yüzden O'nun zâtı hakkında herkes câhildir.

Sıfatları hususunda ise herkes câhil değildir. Çünkü O, havassa (seçkinlere) bu sıfatlarla kendisini tanıtmıştır.

Avama ise fiilleri ile kendisini tanıtmıştır. Bu nedenle avam O'nun fiillerini, havass (seçkinler) sıfatlarını, havassu'l havass da (seçkinlerin seçkinleri) zâtî isimlerini bilirler. İsimden, vasıftan, hükümden, izâfetten, ayndan ve ilimden münezzeh olan Zât'ın tanınıp bilinmesinde Cenâb-ı Hak tek kalmıştır.

Fasıl

Bilesin ki, kulların kalblerine ulaşan ilâhî tecellîlerin mertebeler yönünden bir hükmü ve zuhûr (açığa çıkma) yönünden bir hükmü vardır.

Tecellîlerin mertebeler yönünden hükmü tecellîde;

- cihetin (herhangi bir yönün),

- (başka bir şeyin) karışmışlığının,

- hulûlün (başka bir şeyin dâhil olmasının),

- ittihâdın (başka bir şey ile birleşmenin),

- ayrılmanın, bitişmenin,

- teşbihin (başka bir şeye benzemenin),

- sûretin ve (başka bir şeyden başka bir şeye) değişimin bulunmamasıdır.

Tecellîlerin zuhûr (açığa çıkma) yönünden hükmü ise tecellî hâlinin târifinin olmasıdır. Öyle ki, zuhûr yönünden tecellînin cihetle (bir yönle), karışmışlıkla, dâhil olma ile, birleşmeyle, ayrılmayla, bitişmeyle, teşbihle (benzetmeyle), sûretle ve değişimle zuhûr etmesi (açığa çıkması) mümkündür.

Çünkü Allah Teâlâ dilediği şeyde dilediği gibi zuhûr eder. O'nu ne bir hüküm bağlayabilir; ne bir had ve ne de resm (sûretlenme) onu sınırlayabilir.

Bundan dolayı keyfıyetsiz olarak (bir esâsa bağlı olmaksızın) dilediği gibi zuhûr eder ve keyfiyetsiz olarak dilediği gibi örtünüp perdelenir.

O'nun için tenzih de vardır, teşbih de vardır; dilediği şeyde dilediği şekilde zuhûr da eder örtünüp gizlenir de.

Hakk Teâlâ İbrâhim (a.s) için, yine ateşte Mûsâ (a.s) için zuhûr etti ve (hadîs-i şerîfte buyrulduğu şekilde) mahşer halkına kendi inanışlarındaki sûrette zuhûr edecektir.

Kur'ân-ı Kerîm'de âyet-i kerîmelerde O'na el, ayak, yüz, göz, işitme, görme, gülme ve konuşma isnâd edilmiştir.

Resûlullah (s.a.v.) da **"Rabbimi genç bir delikanlı sûretinde, bir sedir üzerinde, başı şöyle, ayakları şöyle gördüm"** buyurmuştur. (Acluni, Keşfü'l-Hafa, Hadis No: 1407.)

Cenâb-ı Hakk ise kendisine nisbet edilen teşbih (benzetme) ile zuhûrundaki bu teşbih ve sûretten münezzehtir. Çünkü O, mutlak ma'nâda cisim, sûret, dâhil olma gibi hallerden ve her şeyden münezzehtir.

İşte işâret ettiğimiz bu tenzih mertebe hükmüyledir. Mertebe hükmüyle kayıtlanan ve Hakk'ın zuhûrunun (açığa çıkışının) hükmünden perdelenen kimse mutlak tenzihe yönelmelidir.

Teşbih (benzetme) içeren âyetler de oldukları gibi değil, tenzihin gerektirdiği şekilde te'vil edilmelidir.

Zuhûr hükmüyle mertebe hükmünden perdelenen kimse ise mutlak teşbihe yönelir ve Allah'a cisim izâfe eder, O'nun (başka bir şeye) dâhil olduğu ve (başka bir şeyle) birleştiği zannına kapılır.

"Subhâne rabbike rabbil izzeti ammâ yasifûn"

“Subhân'dır, senin izzet sâhibi Rabbin onların vasıflandırmalarından!” (Saffât, 37/180).

İşte bu bahsettiğimiz şekilde teşbîhten perdelenerek mutlak tenzîhe yönelenler ile tenzîhsiz olarak mutlak teşbîhe yönelenler bir yönden haktır, bir yönden de bâtıldır.

Ey okuyucu, sana düşen ise teşbîhsiz tenzih üzere olmaktan ve tenzîhsiz teşbîh üzere olmaktan sakınmandır!

Cenâb- Hakk teşbih ile kendisini tanıtıp zuhûr ettiğinde O’nu tenzîh et ve O’nu her ne kadar tenzîh ile tanısan da kendisine nisbet ettiği teşbihi de O’ndan nefyetme (kaldırma)!

Sonsuz olan ilâhî kemâllerin tanınıp bilinmesinde tenzîh etmeklik nerede, teşbîh etmeklik nerede?

"Ve mâ kaderûllâhe hakka kadrihî "

"Allah’ı, O'nun şanına lâyık olarak hakkıyla takdîr edemediler” (En'am; 6/91).

Hz. Muhammed'in (s.a.v.) ilahî sıfatlarla vasıflanmasının bilinmesi.

Allah Teâlâ (c.c), Resûlü (s.a.v) hakkında şöyle buyurmaktadır:

"Ve inneke le alâ hulukın azîm"

"Muhakkak ki sen çok yüce bir huluk üzeresin" (Kalem; 68/4).

Âyet-i kerîmedeki "huluk" vasıf demektir. Azîm (çok yüce) vasıflar Allah Teâlâ'nın vasıflarıdır.

Hz. Âişe (r.a.) validemizden Efendimiz (s.a.v.)'in ahlâkından sorulduğunda "O'nun ahlâkı Kur'ân idi" buyurmuşlardır.

(Müslim, Müsâfirûn 1, 8; Ebû Dâvûd, Tatavvû 26; Nesâî, Kıyâmu'l-Leyl 2; Ahmed b. Hanbel, Müsned, c. XI.I, s. 149.)

Bu hadîs-i şerîf İlâhî kemâllerle tahakkukuna işaret etmektedir çünkü Kur'ân-ı Kerîm Allah Teâla'nın kemâllerinden ibarettir.

Kur'ân-ı Kerîm Allah'ın kelâmıdır; kelâm ise Mütekellim'in sıfatı ya'nî Muhammed (s.a.v.)'in ahlâkı ya'nî sıfatıdır.

Hz. Resûlullah (s.a.v), zâhir ve bâtın Allah Teâlâ'nın sıfatlarının tamamıyla vasıflanmıştır. Mevsûfun (kendisinde sıfat olanın) sıfatına hakkını verişi gibi Resûlullah (s.a.v) de sıfatlardan her birine hakkını vermiştir.

Diğer hiçbir varlık değil sadece (S.a.v), bu kemâl ile yegâne oldu. Bunun delîli İbn Vehb'in (r.a) rivâyeti ile sahih bir isnâd ile Hz. Resûlullah (s.a.v)'den nakledilen hadîstir. Hz. Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuşlardır:

"Allah Teâlâ "İste yâ Muhammed!' buyurdular.

Ben 'Yâ Rabb! Ne isteyeyim? İbrahim'i halîl edindin; Mûsâ ile konuştun; Nûh'u pâk edip seçtin; Süleyman'a, ondan sonra hiç kimseye nasîb olmayan mülk verdin' dedim.

Allah Teâlâ:

'Sana verdiklerim bunlardan daha hayırlıdır. Sana Kevser'i verdim. İsmini semâda kendi ismim ile birlikte nidâ edilir kıldım. Sana ve ümmetine yeryüzünü temiz kıldım. Senin geçmiş ve gelecek bütün kusurlarını mağfiret ettim.

Sen insanlar arasında mağfiret olunmuş olarak yürürsün. Bunu senden önce kimseye vermedim.

Ümmetinin kalplerini onların mushafları kıldım. Senin şefâatini sana sakladım. Bunu senden başka hiç bir peygamber için saklamadım' buyurdu."

Bu hadîs isnâdı sahih bir hadis olup râvîleri güvenilir kimselerdir.

(Kadı Iyâz, eş-Şifa bi-tarifi hukuki'l-Mustâfâ (s.a.v.), c.1; s. 266. Said Abdüllfettah'ın tahkikiyle.)

Bu hadiste Allah Teâla'nın:

“Senin şefâatini sana sakladım. Bunu senden başka hiç bir peygamber için saklamadım" sözünde Efendimiz (s.a.v.)’in ilâhî kemâller ile tahakkuk etmesine pek yüce bir işaret ve diğer peygamberlerin (a.s) değil sâdece Resûlullah (s.a.v)'in bu kemâlât ile tahakkukta yegâne oluşuna açık bir beyân vardır.

‘Sana verdiklerim bunlardan daha hayırlıdır" sözünün anlamı ise bahsedilen peygamberlere sıfatlarımla tecellî ettim; sana ise zâtım ile tecellî ettim” demektir.

Tecellînin Hz. Muhammed (s.a.v)'e zâtî, diğer peygamberlere (a.s) ise sıfâtî olmasının delili şudur ki, Allah Teâlâ, peygamberler içinde Hz. Muhammed’den (s.a.v) başkasını mutlak olarak zâtî isimlerle isimlendirmemiştir.

Muhammed (s.a.v.) Efendimiz ise bu isimlerle isimlendirilmiştir. Allah Teâlâ, onu zâtî isimlerden el-Hakk ve en-Nûr isimleriyle isimlendirmiştir.

Onu tezkiye etmiş (temizlemiş) ve künye olarak çeşitli isimlerle isimlendirmiştir,

Diğer peygamberlerden, örneğin İbrâhim (a.s.) hakkında, el-Mü'min isminin hakîkatinden olarak:

"İnne ibrâhîme le halîmun evvâhun munîb"

“Muhakkak İbrâhim çok halîmdir, çok içlidir (kendini Allah'a) adamıştır.” (Hûd, 75) buyurmuştur.

"Sana Kevser'i verdim" sözüne gelince:

Kendisi dışında herşeyin kendisinden yardım dilediği ilâhî Zât'ı bilmek demektir. Kâdı İyâz âlimlerin Kevser hakkındaki görüşlerini naklettikten sonra "Kevser'in mârifet (ilâhî bilgi)" olduğunu söylemiştir.

"İsmini semâda kendi ismim ile birlikte nidâ edilir kıldım", sözüne gelince;

Bu söz sûfîlerin terimlerinde ulûhiyyet mertebesi denilen en büyük, en yüce cem'iyyete (toplayıcılığa) işaret etmektedir.

Allah Teâlâ, "Muhammed" isminin "Allah" isminin mevkiine uygun olduğunu açıklamaktadır.

Bu durumda, istersen "O, Muhammed'dir" de; istersen "O, Allah'tır" de; fark etmez.

Kelime-i Şahâdet'te "Muhammed" isminin "Allah" ismiyle birlikte olması îzâh ettiğimiz bu ma'nâya işaret etmektedir.

Çünkü Kelime-i Tevhîd, çokluk olmaksızın vahdetin (birliğin) kendisine ait olduğu "Vâhid - Bir" olanın tevhîdi (birlenmesi) için konulmuştur.

Şayet "Muhammed" ismi bu vahdete (birliğe) aykırı olsaydı gayriyyetin (gayrı oluşun) bulunmasından dolayı Kelime-i Tevhid'de "Allah" isminin yanında "Muhammed" isminin bulunması câiz olmazdı.

Ancak durum bunun aksinedir. Çünkü Resûlullah (s.a.v.), "Allah" ismiyle müsemmâdır (isimlenendir).

Bunun delîl Allah'ın kelâmı Kur'ân-ı Kerim'de Allah'ın (c.c.) şu buyruğudur:

"İnnehu le kavlu resûlin kerîm"

"Zî kuvvetin inde zil arşi mekîn"

"Mutâin semme emîn"

(mealen)

"Muhakkak ki o (Kur'ân), elbette kerîm Resûl'ün sözüdür";

"(O Resûl) Kuvvet sâhibidir; Arş'ın sâhibi indinde mekîndir. (O Resûl) Orada kendisine itaât edilendir, emîndir"

(Tekvîr; 81/19-20-21).

Bu âyet-i kerîmeler hakkında ve âyette geçen;

"(O Resûl) Kuvvet sâhibidir; Arş'ın sâhibi indinde mekîndir" sözüyle tâbir edilen 'indiyyet' makâmında;

"kendisine itaât edilendir" buyruğu üzerinde güzel bir şekilde düşünen kimse yukarıda işaret edilenleri anlar.

Allah Teâlâ'nın **"Sana ve ümmetine yeryüzünü temiz kıldım"** sözüne gelince

Buradaki yeryüzünden kasıt beşeriyyet nefsidir ki; taharetin zirvesine ulaşmış ve nihâyetinde kendisi hakkında **"ve haddi aşmadı"** (Necm; 53/17) denilmiştir. Oysa burada sözkonusu edilen rubûbiyyet tecellisinden dolayı Mûsâ (a.s.) baygın düştü.

İbrâhim (a.s.) hakkında kınama yoluyla: **"Rü'yânı tasdîk ettin."** (Saffât; 37/105) buyrulmuştur.

Çünkü tâbir etme (rü'yâda görüleni yorumlama) rü'yânın özelliklerindendir. Bayılma ise beşeriyetin eserlerindendir.

İşte bu şekilde peygamberler (a.s) içinde kendisinde beşeriyet vasfı zâhir olmayan yoktur; ancak bundan Hz. Muhammed (s.a.v.) istisnâdır. Çünkü Hz. Muhammed (s.a.v.)'in beşeriyeti yoktur ve beşeriyetin eserleri kendisinde bulunmamaktadır.

Diğer peygamberler ve velîler için ise böyle değildir. Çünkü onlardan beşeriyet kaybolmuş olsaydı, bu kaybolma ancak güneşin doğuşu esnasında yıldızların kaybolması gibi olurdu.

Onların beşeriyeti her ne kadar kaybolmuş olsa da hakikatte hüküm olarak vardır. Resûlullah'ın (s.a.v.) beşeriyeti ise bütünüyle yok olmuştur; onun beşeriyetinin varlığı yoktur. Bu duruma Resûlullah (s.a.v.):

"Şeytan, herbirinizin içinde, vücûdunuzda kanın dolaştığı gibi dolaşır; ben de ise Allah bana yardım etti ve (benim şeytanım) müslüman oldu" sözüyle işaret etmiştir. (Tirmizî, Radâ 17)

Allah Teâlâ'nın, hallerinin başlarında meleğin Hirâ'da Resûlullah (s.a.v)'in göğsünü yarıp içinden kanı çıkarmasıyla vermiş olduğu örnek de bu taharettendir.

"Senin geçmiş ve gelecek bütün kusurlarını mağfiret ettim." sözüne gelince:

Bu her yönden kendisinde halka (yaratılışa) dönük kalıntıların giderilip Hakk'a dönük kemâllerin tahakkuk etmesinden ibârettir.

Kendisinde halka dönük kalıntının varlığından eser kalmayan kişinin günahı da olmaz. Çünkü Allah Teâlâ ona mağfiret etmiştir. Yani kendi varlığıyla onun varlığını setretmiştir, örtmüştür.

Böylece dâhil olma ve keyfiyyet (herhangi bir esâsa bağlı) olmaksızın, Allah Teâlâ'nın kemâli onda açığa çıkmıştır.

Bundan dolayı o kişi, madde beden yapısında beşerî insanlık hükümleri kendisinden silinmiş olarak açığa çıkmıştır.

Bu, **"Sen insanlar arasında mağfiret olunmuş olarak yürürsün"** sözünün ma'nâsıdır.

Başkasından çıktığında günah olarak değerlendiren fiiller ittifakla Resûlullah (s.a.v) hakkında mağfirettir.

Çünkü bu fiiller, ancak Allah Teâlâ'ya nispet olunmaktadır ki bu nedenle Resûlullah (s.a.v)'de hiçbir günah bulunmamaktadır. Çünkü bu fiiller hakîkatte dehrin (o devrin) âfeti değildir.

Hattâ başkalarının hesaba çekildiği fiillerden olup Hz. Muhammed (s.a.v)'den çıkmış olan her fiil Hz. Muhammed'in (s.a.v.) tahakkuk etmiş olduğu ulûhiyyet mertebesinden çıkmıştır.

İşte bu anlatılan ma'nâlardan ve Allah Teâlâ'nın **"Geçmiş ve gelecek günahlarını mağfiret etsin"** (Fetih; 48/2) âyetinden dolayı Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) mağfiret edilmiştir.

Resûlullah'ın (s.a.v.) çocukluk, gençlik ve yetişkin hallerinde de Allah ile tahakkuk ettiği açıktır.

Hz. Resûlullah (s.a.v.) bütün bu dönemlerde Allah Teâlâ'dan bir göz açıp kapama kadar dahi gâfil olmamıştır.

Hattâ (annesinin) rahminde ve (babasının) sulbünde dahi. Çünkü o, (annesinin) rahminde ve (babasının) sulbündeyken de nebî (peygamber) idi. Nebî ise, Allah Teâlâ'dan gâfil olmaz.

Resûlullah (s.a.v.) kemâlinden ve dünyevî âlemde zuhûr edip ortaya çıktıktan sonra nebî (peygamber) olmaktan yana müstağnidir.

Bütün bu anlattıklarımızdan Hz. Muhammed'in (s.a.v.) mertebesinin yüceliği ve diğerleri farklı olarak kendisinin zâtî olduğu ortaya çıkmaktadır.

Çünkü diğerleri Allah Teâlâ'yı sıfatları ile tanıyıp bilmişlerdir. Sıfatlar ise zâhir olurlar (açığa çıkarlar) ve ba'zısının diğer bazısına üstün gelmesiyle bâtın olurlar.

Zât böyle değildir. Zât, sıfatların zâhir oluşunda da, bâtın oluşunda da değişmez, zâhirlik ve bâtınlık sıfatlara dönüktür.

Bundan dolayı Resûlullah (s.a.v) dışındaki herkes gaflet etmiştir, ancak Resûlullah (s.a.v) Allah Teâlâ'dan gaflet etmemiştir.

Allah Teâlâ bundan dolayı onun hakkında "Senin geçmiş ve gelecek bütün günahlarını mağfiret ettim" buyurmuştur.

Allah Teâlâ'nın **"Bunu senden önce kimseye vermedim."** sözüne gelince:

Hz. Resûlullah'ın (s.a.v.) kendisiyle tahakkuk ettiği kemâlleri tahakkuk ettirmede hiç kimse onun önüne geçmiş değildir.

İlahî kemâlleri tahakkuk ettirenlerin hepsi Hz. Resûlullah'tan (s.a.v.) önce olmayıp sonra tahakkuk ettirmiştir. İlahî kemâllerde önde olmak ancak Hz.Resûlullah (s.a.v.) içindir.

*

Allah Teâlâ'nın **"Ümmetinin kalplerini onların mushafları kıldım."** sözüne gelince:

Bu söz kâmillerin hepsinin onun ümmetinden olduğuna işaret etmektedir.

Hz. Resûlullah'tan (s.a.v.) önce gelmiş olan kâmiller nebî ve resûl olarak isimlendirilmiş; ondan sonra gelenler ise velî olarak isimlendirilirmiştir.

Kâmillerin hepsi Hz. Resûlullah'ın (s.a.v.) tâbi'leridir ve bu sadece Hz. Resûlullah (s.a.v)'e özgüdür.

Onların kalplerinin mushaf olmasıyla kastedilen ise; Hak Teâlâ'nın onlar için, kalplerindeki tecellilerinin bununla tahakkuk etmesidir.

Diğer peygamberlerin ve velîlerin hepsinin mi'raclarının rûh ile gerçekleşmesi bundan dolayıdır.

Hz. Resûlullah'ın (s.a.v.) mi'racı ise madde beden cismiyle Arş'a çıkarak gerçekleşmiştir. Allah Teâlâ, onun rûhunda, madde bedeninde ve diğer kalıpları üzerinde tecellî etmiştir.

Diğer kâmillerin ise sâdece ruhlarında tecelli etmiştir ve onların rûhlarının ulaştığı son nokta Hz. Resûlullah'ın (s.a.v.) madde beden cismiyle ulaştığı noktadır.

Hz. Resûlullah'ın (s.a.v.) rûhunun ulaştığı noktaya kendisinin dışında hiçbir kimse ulaşamaz.

Allah Teâlâ'nın **"Senin şefâatini sana sakladım. Bunu senden başka hiç bir peygamber için saklamadım."** sözüne gelince:

Bu durum diğerleri için değil sâdece Hz. Resûlullah (s.a.v.) için olan zâtî bir özelliktir.

"Senin şefâatini sana sakladım"; her ne kadar bu şefaât sana ait ise de bu âitlik Hakk'a dönük bâtınınındır; halka dönük zâhirine âit değildir, demektir.

"Bunu senden başka hiç bir peygamber için saklamadım"; ya'nî zâtî ahâdi (tekliksel) tecellî gayr için olmayıp, "Vâhid'e - Bir'e" âittir; işte bu "Vâhid - Bir" de sensin, demektir.

Bu ma'nâya Hz.Resûlullah (s.a.v.) şu sözüyle işaret etmiştir:

"Vesîle cennette en yüksek makâmdır ki Allah'ın kullarından sâdece birine âittir. O kişinin ben olacağını umuyorum."

(Müslîm, Salât 11; Ebû Dâvûd, Salât 36; Nesâî, Ezân 33; Tirmizî, Salât 124; İbn Mâce, Ezân 4,)

Hz. Resûlullah'ın (s.a.v.) ilahî kemâllerin tamâmını kendisinde toplamasıyla yegâne oluşu hakkında pek çok delîl bulunmaktadır. Bu delîller üç kısımdır:

1- Kitâbullah ile sâbit olan deliller.

2- Hz. Resûlullah (s.a.v)'in hadisleriyle sâbit olan delîller. Bu hadisler vahiydir.

3- Açık keşifle desteklenmiş olan aklî delillerdir. Açık keşf Allah Teâlâ tarafından bir vasıta bulunmaksızın telkin ile kâmil velilerine bahşedilen keşftir. İnşallah bunu ileride anlatacağız

Hz. Resûlullah'ın (s.a.v.) ilahî kemâllerin tamâmını kendisinde toplaması hakkında;

1- Kitâbullah ile sâbit olan deliller.

Bilesin ki, Hz. Muhammed (s.a.v.) Allah Teâlâ'nın bütün isimleriyle ve sıfatlarıyla vasıflanmış ve bu sıfatları ve isimleri tahakkuk ettirmiştir.

Buna delâlet eden şey ise Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v.), Arş'ın sahibi indinde yüce bir konuma sahip olduğuna dair Allah Teâlâ'nın (c.c) Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) hakkındaki şahâdetidir.

"Zî kuvvetin inde zil arşi mekîn;" (mealen) "Mekîn Arş'ın sâhibi indinde kuvvet sâhibidir." Tekvîr; 81/20)

Bu makamdaki temkin/yerleşme ise, ancak ilâhî sıfatlarda ve isimlerde olur.

Allah Teâlâ'nın:

"Mâ zâgal basaru ve mâ tegâ"

"Gözü kaymadı ve haddi aşmadı!" (Necm; 53/17),

"Lekad reâ min âyâti rabbihil kübrâ"

"Andolsun o, Rabbinin en büyük âyetlerinden gördü." (Necm; 53/18) ve;

"Sümme denâ fe tedellâ; fe kâne kâbe kavseyni ev ednâ"

“Sonra yaklaştı ve sarktı. O kadar ki yayın iki ucu kadar, hatta daha da yakın." (Necm; 53/8-9)

buyrukları en büyük berzah olmaklıktan ibârettir.

En büyük berzah, hakikatlerin hakikati olarak ifade edilen zâtın sırflığından ibarettir. (Öyle sırf zât ki) Bütün bunlar O'nu gayrı ile değiştirmez.

Eğer hakikatlerin hakikatinden kâmillerden birisi için bir tahakkuk olursa bu tahakkuk bu kâmilin kâbiliyeti kadardır. Hazret-i Muhammed (s.a.v.) için tahakkuk eden ise ancak Allah Teâlâ’ya lâyık olandır.

Hazret-i Muhammed’in (s.a.v.) Allah Teâlâ hakkında olan mârifeti (tanıyıp bilmesi) Allah Teâlâ’nın kendisi hakkındaki mârifetinin aynısıdır.

Diğer bütün nebîlerin, velîlerin ve meleklerin ise Allah Teâlâ hakkındaki mârifetleri Allah Teâlâ'nın miktarınca değil, ancak kendi kâbiliyetleri kadardır.

Bundan dolayı Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) bütün âlemlere müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderilmiştir çünkü bütün mârifetleri cem' etmiştir (toplamıştır) ve bununla ferddir. Bu cem'iyyet (toplayıcılık) makâmı ancak Allah Teâlâ içindir.

Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) Allah’a, Allah'ın kendi nefsi hakkındaki mârifetiyle ârif olmuş ve bu cem'iyyet (toplayıcılık) makâmı ile tahakkuk etmiştir.

Onun dışında bu makâmda tahakkuk eden hiçbir peygamber yoktur.

Cabir İbn Abdullah'ın (r.a) rivayet ettiği hadiste Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdular: “Benden önce hiçbir peygambere verilmeyen beş şey bana verilmiştir:

-Bir aylık yola kadar düşmanlarımın kalbine korku salmakla yardım olundum.

- Yeryüzü bana namazgâh ve taharet (temizlik) sebebi kılındı. Onun için ümmetimden namaz vakti gelip çatmış her kim olursa olsun namazını kılıversin.

- Ganimet bana helal kılındı. Oysa benden önce kimseye helal edilmemiştir.

- Bana şefaat verildi.

- Benden önce her peygamber, kendi kavmine özel olarak gönderilmişken ben bütün insanlığa gönderildim"

(Buhârî; Teyemmüm 223)

Hadisin bir başka rivâyetinde ise kırmızıya ve karaya peygamber olarak gönderildim, ifadesi geçmektedir; ya'nî insanlara ve cinlere.

Bütün bunlar sûfî terimlerinde hakîkat-i muhammediyye denilen zâtî ya'ni zâtın zâtıyla yine zâtına olan tecellîsinden neş'et eden hakîkatleri cem' eden (toplayan) makâmındandır. Bunu iyi anla!

Allah Teâlâ kendi isimlerinden Hazret-i Resûlullah’ın (s.a.v.) vasıflanmış olduğu bir çok ismi Kur’ân’da zikretmiştir. Bu isimler sayılı isimlerdir. Bunlardan bir kısmı açık olarak zikredilmiş ve bir kısmı da kinâye ve işaret yoluyla zikredilmiştir.

Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Resûlullah'ın (s.a.v) vasıflanmış olduğu ve açık olarak zikredilen ilâhî isimler şunlardır:

el-Hakk

Allah Teâlâ'nın "el-Hakk" ismi bunlardandır.

Hazret-i Muhammed'in (s.a.v.) kendisiyle isimlendirilmiş olduğu bu isim zâtî bir isimdir. Allah Teâlâ Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyurmuştur;

"câekümül hakku min rabbiküm"

"Rabbinizden size hakk gelmiştir." (Yûnûs; 10/108)

"Fe kad kezzebû bil hakkı lemmâ câehüm"

"Kendilerine geldiği zaman hakkı yalanlamışlardı"

(En'âm; 6/5)

bu âyet-i kerîmelerde 'Hakk' ile kastedilen Hazret-i Muhammed'dir (s.a.v.).

Zâhir âlimlerin ba'zıları burada zikredilen "hak", "bâtıl"ın zıddı olan "hak"tır demişlerdir.

Allah ism-i şerîfi

Allah ismi de bunlardandır. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

"Men yutiır resûle fe kad atâallâh"

"Kim Resûl'e itaat ederse Allah'a itaat etmiş olur"

(Nisâ; 4/80)

"İnnellezîne yubâyiûneke innemâ yubâyiûnallâh"

"Muhakkak ki sana biat edenler ancak Allah'a biat etmişlerdir" (Fetih; 48/10).

Netice olarak Resûl, Allah'tır. Çünkü takdîm edilen (Resûl'e itâat etmek ve sana biat etmek) öncüllerinden Resûl'ün Allah olduğu (Allah'a itâat ve Allah'a biat) haberine ulaşılmaktadır.

er-Raûf ve er-Rahîm

Hazret-i Resûlullah (s.a.v) bu iki isimle de isimlendirilmiştir.

Allah Teâlâ (c.c), Hazret-i Resûlullah (s.a.v) hakkında şöyle buyurmuştur;

"bil mu'minîne raûfun rahîm"

"Mü'minlere raûftur, rahîmdir." (Tevbe; 9/128).

en-Nûr

Daha önce bahsedildiği üzere "Nûr" ismi zâtî bir isimdir.

Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) bu isimle de isimlendirilmiştir. Allah azze ve celle;

"kad câeküm minallâhi nûrun"

"Size Allah'tan bir nûr geldi" (Mâide; 5/15) buyurmaktadır.

Yani Hazret-i Muhammed (s.a.v.) geldi.

Bâzı müfessirler buradaki "nûr"u Muhammed (s.a.v) olarak tefsîr ederken bâzıları da Kur'an olarak tefsîr etmişlerdir.

eş-Şehîd

Hazret-i Resûlullah (s.a.v) bu isimle de isimlendirilmiştir.

Allah azze ve celle kendi hakkında şöyle buyurmaktadır;

"ente alâ külli şey'in şehîd"

"Sen her şeye şâhid olucusun." (Mâide; 5/117).

Hazret-i Resul (s.a.v.) hakkında da;

"yekûner resûlü aleyküm şehîdâ"

"Resûl sizin üzerinize şâhid olucu olsun" (Bakara; 2/143) buyurmaktadır.

el-Kerîm

Hazret-i Resûlullah (s.a.v) bu isimle de isimlendirilmiştir.

Allah azze ve celle;

"İnnehu le kavlu resûlün kerîmin"

"Hiç şüphesiz o (Kur'an), kerîm bir resûlün sözüdür"

(Hakka; 69/40) buyurmaktadır.

el-Azîm

Hazret-i Resûlullah (s.a.v) bu isimle de isimlendirilmiştir.

Allah azze ve celle;

"Ve inneke le alâ hulukın azîm"

"Muhakkak ki sen azîm bir ahlâk üzeresin"

(Kalem; 68/4) buyurmaktadır.

el-Cebbâr

Kâdı İyâz (r.a.) Şifa-i Şerîf isimli eserinde şöyle der:

"Hazret-i Nebi (s.a.v.), Dâvûd'un (a.s.) kitabında 'Cebbâr' ismiyle isimlendirilmiştir.

"O, dedi ki: 'Ey Cebbâr! Kuşan kılıcını beline! Kılıcın nâmûsundur (Kur'ân). Senin şeriatlarının gücü sağ tarafında hazırdır."

Cebbâr isminin Peygamberimiz (s.a.v) hakkında anlamı şöyledir:

- Ümmetini hidâyetle ve öğretim ile ıslâh ettiği içindir;

- veyâ düşmanlarını kahrettiği içindir;

- veya beşere karşı yüce bir mevkide ve yüksek bir mertebede olduğu içindir.

Peygambere yakışmayan tekebbür (kibirlenmek) ma'nâsındaki cebbâr oluşu ise Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerim'de ondan kaldırmıştır

"ve mâ ente aleyhim bi cebbârin"

"Sen onların üzerine bir cebbâr (zorlayıcı) değilsin." (Kaf; 50/45) Kadı İyâz'ın sözü burada sonlandı.

Bu âyet-i kerîmeden tahkîk ehlinin anladıkları ma'nâ ise şöyledir:

"Sen onların ya'nî halkın cebbârı değilsin bilakis sen Hakk'ın cebbârısın."

el-Habîr

Hazret-i Resûlullah (s.a.v) bu isimle de isimlendirilmiştir.

Allah azze ve celle şöyle buyurmaktadır:

"sümmestevâ alel arşir rahmânu fes’el bihî habîrâ"

"Sonra Arş'a istivâ eden Rahmân’dır; bunu habîr olana sor" (Furkân; 25/59)

Yani Allah hakkında Muhammed'den (s.a.v.) sor. Çünkü o, Allah hakkında habîrdir. Müfessirler bu şekilde açıklamışlardır.

(Habîr; Her şeyin özüne vâkıf, içyüzünü tam ma'nâsıyla bilen, demektir. Bâzılarına göre haber verici demektir.)

el-Fettâh

Allah azze ve celle;

"İn testeftihû fe kad câekümül feth"

"Eğer feth istiyorsanız, işte size feth geldi!" (Enfâl; 8/19)

Ya'nî Muhammed (s.a.v.) geldi.

eş-Şekûr

Allah Teâlâ;

"innehu kâne abden şekûrâ"

"Muhakkak ki o, çok şükreden bir kul idi" (İsrâ; 17/3) buyurmaktadır ki Hazret-i Muhammed (s.a.v.} hakkındadır..

el-Alîm ve el-Allâm

Allah Teâlâ Resûlullah (s.a.v)'i ilim ile vasfetmiş ve bu hususta ona bir husûsiyet verişi hakkında şöyle buyurmuştur;

" allemeke"

"Sana öğretti" (Nisâ; 4/113).

Allah Teâlâ, Alîm'in ilminden ve Allâm'ın i'lâmından kendisini vasfettiği şeyin aynısını Hazret-i Resûlullah (s.a.v) hakkında da vasfetmiştir.

"Kemâ erselnâ fîküm resûlen minküm yetlû aleyküm âyâtinâ ve yuzekkîküm ve yuallimükümül kitâbe vel hikmete ve yuallimüküm mâ lem tekûnû ta'lemûn"

"Size içinizden, âyetlerimizi siz okuyan ve sizi tezkiye eden ve Kitab'ı ve hikmeti size öğreten ve bilmediklerinizi size öğreten bir Resûl gönderdik" (Bakara; 2/151) buyurmaktadır.

el-Evvel - el-Âhir

Bu iki isim Kur'an-ı Kerim'de Hazret-i Muhammed (s.a.v.) hakkında te'vil yoluyla sahih hadislerde ise açıkça kullanılmıştır.

Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurmaktadır:

"Bizler, âhir olan evvelleriz"

(Buhârî, Vudû 68; Ta'bîr 40;)

Ve yine şöyle buyurmuştur:

"Yer yarılıp da yerden evvelâ çıkacak olan benim. Evvelâ cennete girecek olan benim. Evvelâ şefaat edecek olan ve şefaati ilk kabul edilecek olan benim."

(Tirmızî Sünen; Ebvabu'l Menakib Hadis No: 3620)

el-Kavî

Hazret-i Muhammed (s.a.v.) bu isimle isimlendirilmiştir.

Allah Teâlâ O'nun hakkında; **"Zî kuvvetin ınde zil arşi mekîn" yani "Mekîn Arş'ın sahibi indinde kuvvet sâhibidir"** (Tekvîr; 81/20) buyurmaktadır.

es-Sâdık

Kur'an-ı Kerim'de "Sâdık" ismi Hazret-i Resûlullah (s.a.v) hakkında kinâye ve te'vil yoluyla kullanılmıştır.

Rivâyet edilen hadis-i şerifte Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v) "sâdıku'l masdûk" olduğu beyân edilmiştir.

(Buhârî Sahîh; Kitâbu'l Enbiyâ Bâb 1 / Abdullah (r.a)'dan.)

(İmâm Tirmizî; Ebvâbu'l Kaderî 4 / İbn Mes'ud (r.a)'dan.)

(İbn Mâce Sünen; fi'l Mukaddime 10 / Abdullah b. Mes'ûd (r.a)'dan)

el-Velî

Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur;

"En nebiyyu evlâ bil mu'minîne min enfüsihim"

"Peygamber, mü'minlere kendi nefslerinden evlâdır" (Ahzâb; 33/6)

"İnnemâ veliyyukumullâhu ve resûluhu "

"Muhakkak ki sizin velîniz Allah'tır ve Resûlüdür."

(Mâide; 5/55)

Kadı İyâz kitabında bu ismi şöyle zikretmiştir.

Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuşlardır:

"Ben her mü'minin velîsiyim"

(Tirmizî Sünen; Ebvâbu'l Ferâiz)

Yine diğer bir hadîs-i şerîfte şöyle buyurmuşlardır:

"Ben kimin mevlâsı isem Ali de onun mevlâsıdır."

(Tirmizî Sünen; Ebvâbu'l Menâkib)

el-Afüvv

Allah Teâlâ Hazret-i Res3ulullah (s.a.v) hakkında;

"Huzil afve"

"Sen o afv yolunu tut" (A'râf; 7/199) ve;

"fa’fu anhüm "

"Sen onları affet." (Mâide; 5/13) buyurmaktadır.

Hadis-i meşhûrda Hazret-i Muhammed'in (s.a.v.) Tevrat ve Incil'deki vasıfları şöyle geçmektedir:

"Kaba ve haşin değildir. Lâkin, affedicidir ve müsama-hakârdır.”

(Buhârî Sahîh; Kitâbu' Tefsîr)

el-Hâdî

Allah Teâlâ kendisi hakkında;

"Vallâhu yed'û ilâ dâris selâm ve yehdî men yeşâu ilâ sırâtin mustekîm"

"Allah selâm yurduna çağırır ve dilediğini doğru yola hidâyet eder." (Yûnûs; 10/25) buyurmaktadır.

Hazret-i Resûlullah (s.a.v) hakkında da;

"inneke le tehdî ilâ sırâtın mustekîm"

"Muhakkak ki sen kesinlikle doğru yola hidâyet edersin" (Şûrâ; 42/52) buyurmaktadır.

Allah Teâlâ'nın hidâyeti ile Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v.) hidâyeti bir kılınmıştır. Her ikisi de sırat-ı müstakime iletmektedir.

(Şifâ-i Şerîf Not: Demek ki, hidâyet kılavuzluk anlamında kullanıldığında, Allah'ın gayrı için kullanılabilir; asıl îmân ve İslâm'a muvaffak kılmak anlamında kullanıldığında ise Allah'tan başkası için kullanılamıyor. Nitekim âyet-i kerîme de buyrulmuştur:

"İnneke lâ tehdî men ahbebte ve lâkinnallâhe yehdî men yeşâ'"

"Muhakkak ki sen sevdiğini hidâyet edemezsin ve lâkin Allah dilediğine hidâyet eder." *(Kasâs; 28/56)*

ed-Dâî (Dâvet edici)

Hazret bu isimle de isimlendirilmiştir.

Allah Teâlâ kendisi hakkında;

"Vallâhu yed'û ilâ dâris selâm"

"Allah selâm yurduna dâvet eder" (Yûnûs; 10/25) buyururken Hazret-i Muhammed (s.a.v.) hakkında;

"Ve dâîyen ilâllâhi bi iznihî"

"O'nun izniyle, Allah'a bir dâvetçi olarak (gönderdik)" (Ahzâb; 33/46) buyurmaktadır.

el-Mü'min ve el-Müheymin

Allah Teâlâ Hazret-i Resûlullah (s.a.v) hakkında şöyle buyurmaktadır;

"Âmener resûlu"

"Resûl îmân etti" (Bakara; 2/285)

"Mutâın semme emîn"

"Kendisine itât edilen bir emîndir" (Tekvîr; 81/21)

"yu’minu billâhi ve yu’minu lil mu’minîne "

"Allah'a inanır ve mü'minlere de inanır" (Tevbe; 9/61)

Kadı İyâz şöyle der: "Müheymin kelimesi el-Emîn kelimesinden ism-i tasğir yapılmıştır. Hemze "ha” harfine dönüştürülmüştür."

Kadı İyâz daha sonra şöyle devam eder: "Nebi (s.a.v.) hem ‘Emîn’, hem 'Mü’min' ve hem de 'Müheymin’dir.

Allah Teâlâ Hazret-i Resûlullah’ı (s.a.v.) bu isimlerin hepsiyle isimlendirmiştir."

el-Azîz

Allah Teâlâ;

"Lekad câeküm resûlün min enfüsiküm azîz"

"Andolsun ki size kendinizden azîz bir Resûl geldi" (Tevbe; 9/128);

"lillâhil izzetu ve li resûlihî ve lil mû'minîne"

"İzzet, ancak Allah'ın, Resûlünün ve mü'minlerindir."

(Münafikûn; 63/8) buyurmuştur.

Allah (c.c.), Hazret-i Resûlullah'a (s.a.v) hitaben ise şöyle buyurmuştur:

"Yâ sîn; Vel kur'ânil hakîm; İnneke leminel murselîn; Alâ sırâtın mustekîm; Tenzîlel azîzir rahîm"

"Yâ-sîn! Hakîm olan Kur'ân'a andolsun; Muhakkak ki sen kesinlikle gönderilmiş resûllerdensin; doğru yol üzeresin; azîz ve rahîm olandan inzâl edilmiş." (Yâ-sîn; 36/1-2-3-4-5)

Âyette geçen "tenzilu-inzâl edilmek" kelimesi "inneke-muhakkak ki sen" kelimesinin ikinci haberidir. Bunun ma'nâsının hakikati şudur:

Allah Teâlâ, Hazret-i Muhammed'in (s.a.v.), azîz ve rahîmin inzâli olduğuna Kur'an üzerine yemin etmiştir.

Yani Muhammedî vücûd, hakîkat-i muhammediyyenin ilâhî tenezzülüdür (inişidir).

Hakîkat-i muhammediyye de cem' ve'l-vücûd (bütün varlığın kendisinde toplanmışlığı) hazretidir ki bu da azîz ve rahîm olan Allah’tır.

Ârifler hakîkat-i muhammediyyenin "hazretü'l-cem' ve'l-vücûd" olarak isimlendirilmesinde ittifâk etmişlerdir.

Tâ-Hâ ve Yâ-Sîn

Müfessirlerin bazıları bu iki ismin Allah Teâlâ'nın isimleri olduğu görüşünde iken bazıları da bunların Hazret-i Resululllah'ın (s.a.v.) isimlerinden olduğu görüşündedirler.

Hakikate göre ise bu iki isim hem Allah Teâlâ'nın hem de Resûlullah'ın (s.a.v.) isimlerindendir.

Bu iki isim kendisinde vasfiyyet bulunmayan zâtî isimlerdir.

Kur'ân-ı Kerîm'deki bâzı sûrelerin başında bulunan hurûf-u mukattaalar da Hazret-i Muhammed'in (s.a.v.) isimlerindendir.

Âlimlerin bir kısmı bu isimlerin Allah Teâlâ'nın isimlerinden olduğu; bir kısmı Resûlullah'ın (s.a.v.) isimlerinden olduğu; bir kısmı da Kur'an'ın isimleri olduğu görüşündedirler.

Yine bâzıları bu isimlerin bir kısmının Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v.) ismi; bir kısmının Allah Teâlâ'nın ismi ve bir kısmının da Kur'an'ın ismi olduğu görüşündedirler.

Bazı âlimler de bu hurûf-u mukattaalardaki her bir harfin bir isim olduğu görüşündedirler. Bunlar şöyle derler: Örneğin "Tâ-hâ kelimesindeki "Tâ" harfi "Tâhir" ismidir. "Hâ" harfi ismi "Hâdi" ismidir. Diğerleri de buna benzer şekildedir."

Hakîkatte ise bütün hepsi Allah Teâlâ'nın ismi olduğu gibi Hazret-i Muhammed'in (s.a.v.) de ismidir.

el-Mâhî (Mahv Eden)

Allah Teâlâ kendisi hakkında şöyle buyurmaktadır;

"Yemhûllâhu mâ yeşâu ve yusbit"

"Allah dilediğini mahveder ve sâbit bırakır." (Râd; 13/39)

Hazret-i Resûlullah (s.a.v) ise şöyle buyurmaktadır:

"Ben mâhîyim!' (Buhârî, Menâkıb 17, Tefsir, Saff 1)

el-Mahmûd

el-Mahmûd ismi Allah Teâlâ'nın isimlerinden olduğu gibi Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v) da isimlerindendir.

el-Hâşir

Allah Teâlâ kendisi hakkında;

"nahşurühüm yevmel kıyâmeti"

"Kıyamet günü onları haşrederiz"

(İsrâ; 17/97) buyurmaktadır.

Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) ise **"Ben Haşirim"** der.

(Buhârî, Menâkıb 17, Tefsir, Saff 1)

el-Mukaddes

Mukaddes ismi Allah Teâlâ'nın isimlerindendir ve Hazret-i Muhammed'i (s.a.v.) bu isimle de isimlendirmiştir.

Kadı İyâz'ın Şîfâ-i Şerîf isimli eserinde şöyle der: "Mütevekkil, Muhtar, Mükîmü's-sünne, Mukaddes ve Ruhu'l-Hakk Hazret-i Peygamber'in (s.a.v.) isimlerindendir.

Rûhu'l-Hakk, İncil'de geçen Paraklit (Ahmed) kelimesinin anlamıdır.

Bilesin ki, bu bölümde zikredilen bu deliller, ancak nakil olan delîllerdir ki bu nakillerin bir bölümünü şeriat kitaplarından ve bir bölümünü de hakikat kitaplarından naklettik.

Bizim keşf ve ıttılâ (vâkıf olma) ile tahkîk ettiğimiz delilleri de üçüncü kısımda aklî deliller bölümünde aktaracağız.

Aklını kullanıp derinlemesine düşünen kimsenin reddedemeyeceği şekilde mümkün olduğu kadarıyla deliller getireceğiz. İnşallah.

Hz. Resûlullah'ın (s.a.v.) ilahî kemâllerin tamâmını kendisinde toplaması hakkında;

2- Hazret-i Resûlullah (s.a.v)'in hadisleriyle sâbit olan delîller.

İbn Abbas'tan (r.a.) rivayet edildiğine göre Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

"Allah Teâlâ halkı iki kısma ayırdı. Beni en hayırlı kısımdan kıldı.

Sonra bu iki kısmı da üçe ayırdı ve beni bunların en hayırlısından kıldı.

Sonra bu üçü de kabilelere ayırdı ve beni bunların en hayırlısından kıldı.

Ben âdemoğlunun en takvâlısıyım ve en kerîmiyim fakat bunda övünmek yoktur.

Sonra kabileleri beytlere (evlere) ayırdı ve beni en hayırlı beytte kıldı!"

(Süyûtî, Câmiu's-Sağîr, c. 1, s. 56, 58; Kâdı İyâz; Şîfâ-i Şerîf)

"Allah Teâlâ halkı iki kısma ayırdı. Beni en hayırlı kısımdan kıldı"

Hadis-i şerîfte zikredilen iki kısım Allah Teâlâ'nın **“ashâbu'l-yemîn (sağ ashâbı)”** (Vâkıa; 56/27) ve **“ashâbü’ş-şimâl (sol ashâbı)”** (Vâkıa; 56/41) buyruklarında geçen iki kısımdır:

Yâ'ni Resûlullah (s.a.v) buyurmuş oluyor ki " Ben yemîn (sağ) ashâbındanım. Ben yemîn ashâbının en hayırlısıyım."

*

"Sonra bu iki kısmı da üçe ayırdı ve beni bunların en hayırlısından kıldı."

Bu, Allah Teâlâ’nın **“ashâbu'l-meymene”** (Vâkıa; 56/8), **“ashâbü’l-meş’eme”** (Vâkıa; 56/9) ve **“sâbikûne's-sâbikûn”** (Vâkıa; 56/10) sözüne işaret etmektedir.

Bu durumda Resûlullah (s.a.v) buyurmuş oluyor ki; "Ben sâbikûne's-sâbikûndanım ve sâbikun olanların en hayırlısıyım."

*

"Sonra bu üçü de kabilelere ayırdı ve beni bunların en hayırlısından kıldı."

Bu duruma Allah Teâlâ şu ayetiyle işaret etmiştir: **"Birbirinizi tanımanız için sizi şûbelere ve kabilelere ayırdık."**

(Hucûrat; 49/13)

"Ben âdemoğlunun en takvâlısıyım ve en kerîmiyim fakat bunda övünmek yoktur. Sonra kabileleri beytlere (evlere) ayırdı ve beni en hayırlı beytte kıldı!'

Allah Teâlâ'nın;

"Ey Ehl-i Beyt! Allah sadece sizden günahı gidermek ve sizi tertemiz temizlemek istiyor!' (Ahzâb; 33/33) buyurması buna işârettir.

*

Ebû Hüreyre'den (r.a) gelen rivâyet şöyledir:

"Sahâbeler 'Yâ Resûlullah! Sana peygamberlik ne zaman vâcib kılındı.' diye sorduklarında Hazret-i Resûlullah (s.a.v) buyurdu ki:

"Âdem rûh ve ceset arasında iken"

(Tirmizî, Sünen, Menâkıb 1; Ahmed b. Hanbel, Müsned, XVII, s. 176;)

Enes'in (r.a) rivâyet ettiği hadis-i şerîfte de Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurmaktadır:

"Ben Rabbime karşı Âdemoğlunun en keremlisiyim fakat bunda övünme yoktur."

(Müslim, Hacc, 507; Nesâî, Mesâcid, 7; İbn Mâce, Fiten)

*

İbn Abbas'ın (r.a) rivâyetinde de Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurmaktadır:

"Ben öncekilerin ve sonrakilerin en keremlisiyim; ancak bunda övünme yoktur."

*

Âişe'nin (r.anha) rivâyetiyle Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Cebrail (a.s.) bana geldi ve şöyle dedi:

"Yeryüzünün doğularını ve batılarını evirip çevirdim ve Muhammed'den (s.a.v.) daha hayırlı bir kişiyi ve Hâşimoğulları'ndan daha faziletli bir neseb görmedim."

(Kâdı Îyâz Şîfâ-i Şerîf c.1 263; Taberânî, el Mu'cem; Beyhâkî, Delâilü'n-Nübüvve c.1 s.121)

Enes'ten (r.a) rivayetle o şöyle der:

"İsrâ gecesinde Resûlulah'a (s.a.v.) Burak getirildi. Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v.) üzerine binmesi Burak'a zor geldi.

Cebrail (a.s.) Burak'a:

'Muhammed'e (s.a.v.) böyle mi yapıyorsun? Oysa Allah'ın indinde ondan daha kerîmi sana binmiş değildir.' buyurdu.

Bu sözler üzerine Burak terlerdi."

(Tirmizî, 3146, 5-301; Kadı lyâz, Şifâ, c. I, 263.)

*

Ebû Zerr, İbn Ömer, İbn Abbâs, Ebû Hüreyre ve Cabir İbn Abdullah'tan (r.a) rivayet edilmiştir:

"Bana altı şey verildi ki, (bazı rivâyetlerde beş) benden önce hiç nebîye verilmemiştir.

- Bir aylık yola kadar düşmanlarımın kalbine korku salmak ile yardım olundum.

- Yeryüzü bana namazgâh ve taharet (temizlik) sebebi kılındı. Onun için ümmetimden namaz vakti gelip çatmış her kim olursa olsun namazını kılıversin.

- Ganimet bana helal kılındı. Halbuki benden önce kimseye helal edilmemiştir.

- Bana şefaat verildi.

- Benden önce her peygamber, kendi kavmine özel olarak gönderilmişken ben bütün insanlığa gönderildim"

(Buhârî; Teyemmüm 223)

Bir rivayette "**Bana cevâmiü'l-kelim (özlü söz söyleme) verildi!**' buyrulmuş.

Başka bir rivayette ise "**Nübüvvet benimle sonlandırıldı'.** buyrulmuştur. Diğer bir rivayette ise "**İlk dirilecek ve kabirden çıkacak benim**" buyrulmuştur.

*

Arbâz İbn Sariye'den rivayet edilmiştir; o şöyle der: "Ben Resûlullah'ı (s.a.v.) şöyle buyururken işittim:

'Ben, Allah'ın kuluyum ve ben, Âdem su ile toprak arasında iken peygamberlerin sonuncusuydum. Ben, atam İbrâhîm'in (a.s) duâsı, Meryem oğlu Îsâ'nın (a.s) müjdesiyim!"

(Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, t. I, s. 80;

Heysemî, Mecmauz-Zevâid, c. VIII, s. 226;)

*

Ebû Muhammed el-Mekkî ve Ebu'l-Leys es-Semerkandî ve diğer bazıları aktarmışlardır; Âdem (a.s.) hatâyı işledikten sonra şöyle demişti:

"Allah'ım! Muhammed'in (s.a.v.) hakkı için hatâmı mağfiret eyle!"

(Kâdı Îyâz; Şîfâ-i Şerîf; c.1 s.270)

Diğer bir rivayette de şöyledir:

"Âdem (a.s.), Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v) mübarek ismiyle Allah Teâlâ'ya dua edince (herşeyi bilmekte olan) Allah azze ve celle ona şöyle dedi:

'Ey Âdem! Sen Muhammed'i (s.a.v.) nereden tanıyorsun.'

Âdem (a.s.) şöyle cevaplandırdı:

'Beni yarattığında başımı kaldırıp Arş'ına baktım. Orada, "lâ ilâhe illallah, muhammedün resûlullah" yazılıydı.

Böylece anladım ki, senin indinde hiç kimsenin kadri ismini kendi ismin ile birlikte yazmış olduğun kimseden daha yüce değildir.'

Bunun üzerine Allah azze ve celle ona şöyle vahyetti:

'İzzetim ve celâlim hakkı için; senin zürriyetinden peygamberler çıkaracağım. Eğer Muhammed (s.a.v) olmasaydı seni yaratmazdım!"

Nükte

Bu hadis-i şerîfte Hazret-i Muhammed'in (s.a.v.) ilahî kemâller ile tecelli ettiğine açık bir işaret vardır.

Âdem (a.s.), Hazret-i Muhammed'i (s.a.v) Arş'ın üzerinde görmüştür. Arş ise hakîkatte ilâhî isimler ve sıfatlardır.

Âdem'e (a.s.) bu iki isim, Muhammed ismi zâhir ve Allah ismi de bâtın olarak görünmüştür ki hakîkatte bu iki ismin müsemmâsı (isimlendirileni) birdir.

Abdullah İbn Mesud'un (r.a) rivâyet ettiği hadiste buna açık bir delâlet vardır.

Bu hadîs-i şerîfte Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurdular:

"Allah Teâlâ kulların kalbine baktı. Bu kalblerin arasından Muhammed'in (s.a.v.) kalbini seçti. O'nu kendi nefsi için tertemiz kıldı."

(Kâdı Îyâz; Şîfâ-i Şerîf; c.1 s.272)

İsrâ hadisinde ise her peygamberin bir semâsının bulunuşu yönüyle Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v) makâmının yüceliğine çok net bir açıklık bulunmaktadır.

Bu hadîs-i şerifte Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v) bütün bu semâları ve makâmları geçişi ve diğer peygamberlerin ve meleklerin makâmlarını geride bırakıp yükselişinden bahsedilmektedir.

Hazret-i Resûlullah (s.a.v) öyle bir makâma yükselmiştir ki, diğer peygamberlerin ve meleklerin hepsi bu makâmın altında kalmışlardır.

Yine bu hadîs-i şerîfte Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v) diğer peygamberlere imâmlık yapması ve onlara namaz kıldırmasında da, imâmın kendisini imâm edinenlere olan üstünlüğü yönünden Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v) ilâhî kemâller ile tahakkukta yegâneliğine açık bir işaret bulunmaktadır. Bundan dolayı, Ebû Câfer Muhammed b. Ali b. Hüseyin (r.a.) şöyle buyurmuştur:

"Allah Teâlâ gök ve yer ehline karşı üstünlüğü Muhammed (s.a.v.) için kemâle erdirdi."

*

Enes'ten (r.a.) rivayetle Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Ben insanlar yeniden diriltildiklerinde yerden (kabirden) ilk çıkacak olanım.

İnsanlar heyet olduklarında onların sözcüsü benim. İnsanlar ümitsizliğe düştüklerinde müjdeleyicileri benim.

Hamd sancağı benim elimdedir. Rabbine karşı âdemoğlunun en kerîm olanı benim fakat bunda övünme yoktur."

Enes'ten (r.a) aktarılan diğer bir rivayette ise hadisin lafzı şu şekildedir:

"İnsanlar heyet olduklarında önderleri benim.

İnsanlar sustuklarında onların sözcüsü benim.

Mahsûr kaldıklarında şefâatçileri benim. Kerem sancağı benim elimdedir. Rabbine karşı âdemoğlunun en keremlisi benim"

*

Nükte:

Hamd sancağı bir ünvân olup açıklaması Allah Teâlâ'ya aittir. Hamd ile Allah Teâlâ kendi zâtını senâ etmiştir. Bu ise her yönden, her itibardan ve her nispetten ihâta ve şâmil olma (kapsama) yönünden kemâle âit sıfatlar ile tahakkukun hakîkatidir.

Bunların hepsi ancak bir zât için tahakkuk eder o da Hakîkat-i Muhammediyye'dir.

Ebû Hüreyre (r.a) hadisinde Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:

"Sonra ben Arş'ın sağında ikâme ederim ki, benim dışımda halktan hiçbir kimse bu makâmda ikâme edemez."

(Kâdı Îyâz; Şîfâ-i Şerîf c.1 s.318)

Bu ifâde Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v), zâhirî ve bâtınî olarak ilâhî kemâlleri kuşatıp ihâta edişinin net bir açıklamasıdır.

Ebû Said'in (r.a) Hazret-i Resûlullah'tan (s.a.v) naklettiği hadis-i şerifte Hazret-i Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurmaktadır:

"Kıyâmet günü âdemoğullarının efendisi benim; fakat bunda övünme yok. Hamd sancağı benim elimdedir.

Âdem ve sonra gelen bütün peygamberler o gün benim sancağımın altında toplanacaklardır.

Yeryüzü yarılıp kabirden ilk olarak çıkacak olan da yine benim, fakat bunda övünme yoktur."

(Tirmızî; Mebâkib 1)

*

Şimdi zikredeceğimiz hadis-i şerifte Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v) en kâmil oluşuna açık bir delildir.

Hazret-i Resûlullah (s.a.v);

"Kıyâmet gününde İbrâhim (a.s) ve Îsâ'nın (a.s.) aranızda olmasına râzı olmaz mısınız?" buyurdular ve ardından şöyle devam ettiler;

"Her ikisi de benim ümmetimdendir!'

(Kâdı Îyâz; Şîfâ-i Şerîf c.1 s.308)

İbn Abbas’tan (r.a) şöyle rivayet olunmuştur:

"Resûlullah'ın ashâbından bir grup oturmuş onun gelmesini beklemekteydiler. Resûlullah (s.a.v) geldi ve onlara yaklaştığında konuştuklarını işitti. Onlardan birisi şöyle diyordu:

‘Allah Teâlâ halk ettikleri arasından birisini (İbrâhîm'i a.s) halîl edindi.'

Diğer birisi ise şöyle diyordu:

‘Allah Teâlâ'nın Mûsâ (a.s.) ile konuşması daha acâib değil mi!?’

Bir diğeri de şöyle dedi: "Îsâ (a.s) kelimullahtır ve O’ndan bir rûhdur.’ diyordu.

Bir diğeri de ‘Âdem (a.s.) de Allah Teâlâ'nın seçtiğidir’ diyordu.

Bunların üzerine Hazret-i Resûlullah (s.a.v) yanlarına vardı, onlara selam verdi ve şöyle buyurdu:

‘Sözlerinizi ve şaşkınlıklarınızı işittim. Kuşkusuz ki Allah Teâlâ İbrâhim'i (a.s) halîl edindi. Gerçekten Mûsâ (a.s.) ile konuştu, bu da doğrudur. Îsâ'yı (a.s) yükseltmiştir; bu da doğrudur. Âdem'i (a.s.) seçmiştir; bu da doğrudur.

Ancak haberiniz olsun ki ben Allah Teâlâ’nın habîbiyim ve bunda övünme yoktur.

Kıyamet gününde hamd sancağını taşıyan ben olacağım; ancak bunda övünme yoktur.

Ben şefaat ediciyim ve şefaati ilk kabul olunanım; ancak bundan övünme yok.

Cennet kapılarının halkalarını ilk ben çalacağım. Cennetin kapısı bana açılacak ve ben ve ümmetimin fakir mü'minleri birlikte cennete gireceğiz; ancak bunda övünme yoktur.

Ben öncekilerin ve sonrakilerin en kerîmiyim; ancak bunda övünme yoktur.

(Taberânî Mucemu'l-Kebîr c.10 s.175 / Heysemî Mecmâü'z-Zevâid; c.8 s.201-255)

Bu hadis-i şerîf Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v) kemâlini ve bütün mahlûklara karşı öne geçişini açıkça ifâde eden kapsamlı bir hadistir.

Nükte

Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v.) "Ümmetimin fakirleri benimle birlikte cennete gireceklerdir" buyruğundaki fakirler tahkîk ehli olanlardır.

Bir ârif şöyle demiştir: "Fakr, Allah'dır."

Diğer birisi de, "Fakr tamam olunca o Allah'dır." demiştir.

Bir diğeri ise şöyle der: "Fakr, Veliyyü'l-hamîd'dir. Veliyy-i hamîd her şeye gücü yetendir."

Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) "Fakr övüncümdür; ben onunla iftihar ederim" sözüyle buna işâret etmiştir.

Hazret-i Resûlullah (s.a.v) hadîs-i şerîflerde beyân edildiği üzere kendi nefsi için aktardığı ilahî kemâllerin hiçbirisiyle övünmemiş ve hepsi için "övünme yoktur" buyurmuştur.

Fakat fakr ile övünmüştür. Çünkü Muhammedî fakr, ulûhiyyet (ilâh olmaklık) ile ubûdeti (abd-kul olmaklıklığı) cem' eden (toplayan) en büyük ekmeliyyettir (en kemâlli oluştur).

Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v) en kâmil oluşunu gösteren hadisler sayılamayacak kadar çoktur, bu nedenle bu kadarını aktarmak yeterlidir. Ümmet, Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v) kemâlî hususunda görüş birliğin içerisindedir.

Bizim bu ma'nâdan buraya aktardığımız kadarı, ancak ehlullahın, Nebî'nin (s.a.v.) üzerinde bulunduğu kemâllere ârif olması içindir.

Çünkü hakikatlerin sekr (ilâhî sarhoşluk) hâli, tevhîdin gevşeklik halleri; kalplerin serkeşlik halleri vardır.

Fakîr, kâmil peygamberlerin ve fâziletli meleklerin makamlarını kat' edince (ki onların mertebelerinin yüksekliğine ve şânlarının yüceliğine rağmen onları nasıl geride bırakır); tevhidî hakikatte onların Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v) derecesinin altında olduğuna vakıf olur.

O zaman her fakîrin, talebi olan Âlemin Efendisi'nin (s.a.v) huzûrunda zillet ve fakr sınırını muhafaza etmesi gerekir.

Nükte

Her velî Resûlullah'ın (s.a.v.) huzûrunda hâzırdır ve lâkin hiç biri Resûlullah'a (s.a.v.) kemâl mertebesinden söz edemez çünkü kendileri kemâl mertebesine ulaşmamışlardır.

Bir müşâhede hazretinde (mertebesinde) Resûlullah'ın (s.a.v.) huzurunda olan her velî; bu müşâhedede kendi nefsinde Allah'ı müşâhede eder ve ardından o müşâhede hazretinin kelimesini Resûlullah'a (s.a.v.) söyler.

Bu hazreti, dâhil olma olmaksızın Hazret-i Muhammed de (s.a.v.) müşahede eder ve bu müşâhede yine dâhil olma olmaksızın Allah'a ait olan şekliyle tahakkuk eder.

Çünkü o velî (fakr ile ya'nî) kâbiliyetinde bulunmayan şey hakkında söz söylemeyi terk etmekle kemâle ermiş ve bunu tahsîl etmiştir; çünkü o velînin kâbiliyetinde olmayan şeyi Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v.) kâbiliyeti alır.

Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v.) kâbiliyetinin alışı ile bir velînin kâbiliyetinin alışı arasındaki farkı düşün.

Bütün velîler ne kadar yükselirlerse yükselsinler menbâları ilahî sıfâtlar veyâ ilâhî isimlerdir. Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v.) menbâı ise zâttır.

Bu da biiznillah burada sana zikrettiğim şeydir.

Hz. Resûlullah'ın (s.a.v.) ilahî kemâllerin tamâmını kendisinde toplaması hakkında;

3- Açık keşf ile desteklenmiş olan aklî deliller

Bilesin ki. Resûlullah (s.a.v.) ilahî zâtın nurundan ve onun dışındakiler ilâhî isimlerin ve sıfatların nûrundan yaratılmış olduğundan Resûlullah (s.a.v.) görüş birliği ile varlıkların en kâmili, âlemin en faziletlisi ve mahlûkatın en şereflisidir.

Hazret-i Resûlullah (s.a.v.), varlık âleminde Allah Teâlâ'nın halk ettiği ilk mevcuddur. Zâtın sıfatlardan önde oluşu gibi zâtın mazharı da sıfatların mazharından öndedir.

Hazret-i Resûlullah (s.a.v) kendisi hakkında Câbir (r.a)'dan rivâyet edilen hadis-i şerîfinde şöyle buyurmuşlardır:

"Ey Câbir! Allah'ın halk ettiği (yarattığı) ilk şey senin peygamberinin rûhudur. Sonra benim ruhumdan Arş'ı halk etti; Arş'tan da bütün âlemi halk etti."

Buna göre Allah Teâlâ âlemi ulvîsinden (en yücesinden) süflîsine (en düşüğüne) kadar Hazret-i Resûlullah'tan (s.a.v.) halk etmiştir.

İşte bu sır, hükümsel olarak zâtın sıfatlardan önde oluşudur. Yoksa aksi durumda sıfatlar ile zât arasında fark olmazdı; ancak zât sıfatın önündedir.

Ve bu durum ise ancak hükümsel olaraktır, zamansal olarak değildir. Çünkü sıfatların kendisine nisbet edileceği bir zâtın olması kaçınılmazdır.

İşte Resûlullah (s.a.v.) varlıkta en kadîm olandır; varlıkta daha kadîm bir zât yoktur. Çünkü o mahza (salt-olduğu gibi) zâttır. Âlem de tamamıyla bu zâtın sıfatıdır.

İşte bu, **"Allah Teâlâ âlemi ondan halk etti”** sözünün ma'nâsıdır..

İlk halk edilen şey olan Hazret-i Muhammed’in (s.a.v.) rûhu bazı yönlerden Kalem-i A'lâ ve Akl-ı Evvel (İlk Akıl) olarak isimlendirilir ki aşağıdaki hadîs-i şerifler bu ma'nâdandır.

Hadîs-i şerîflerde Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuşlardır:

"Allah Teâlâ'nın ilk halk ettiği şey akıldır."

"Allah Teâlâ’nın ilk halk ettiği şey kalemdir"

ve **"Ey Câbir! Allah’ın halk ettiği (yarattığı) ilk şey senin peygamberinin rûhudur."**

Eğer bahsedilen üç şey, Hazret-i Muhammed'in (s.a.v.) rûhu olarak ifade edilen "bir" şeyden ibaret olmasaydı, bu üç hadisin aralarında çelişki olması gerekirdi ki durum bu şekilde değildir.

Aksine bunların hepsi "bir" şeyden ibarettir.

Kaleme, bazen yerâ (kamış), bazen âlet, bazen de kalem denilmesi gibi. Bunların hepsi ilâve veyâ eksilme olmaksızın kalem hakîkatinin yönleridir.

Bundan dolayı Resûlullah'ın (s.a.v.) varlığı zâtî ve diğerlerinin sıfâtîdir.

Allah Teâlâ âlemde tecellî etmeyi irâde edince (isteyince) O'nun zâtî kemâli, âlemde zâtî kemâliyle en kâmil zâtî varlık ile tecelli etmeyi gerektirdi.

Ve bu zâtî tecellî için kendi zâtının nûrundan Hazret-i Muhammed'i (s.a.v.) halk etti.

Çünkü âlem O'nun zâtî tecellîsini en kemâlli olarak kabûl edecek yapıda değildir; çünkü âlem, ilâhî sıfatların nûrundan halk edilmiştir (yaratılmıştır).

Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v) durumu ise Hakk'ı içine alan kalp gibidir.

Bu ma'nâya Resûlullah (s.a.v) şöyle işaret etmişlerdir:

"Yâ-sîn Kur'ân'ın kalbidir."

Yâ-sîn ise Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v.) ismidir.

Resûlullah (s.a.v) bu buyruğuyla kalplerle rûhları ve varlıksal âlemlerden kalp mesâbesinde olanlar ile madde beden ve Hakk'ı içine alamayan yerler ve gökler gibi diğer mevcûdların arasını ayırmayı murâd etmiştir.

Nitekim Allah Teâlâ Resûlünün lisânı ile şöyle buyurmaktadır:

"Ben yerime ve göğüme sığmadım; ancak mü'min kulumun kalbine sığdım!'

Diğer peygamberlerin, velîlerin, meleklerin ve diğer mukarreb (yakınlaşmış) mevcûdların indinde zâtî mârifet (bilme ve tanıma) bulunmamaktadır.

Hazret-i Muhammed (s.a.v.) varlığın kalbidir.

O, zâtî mârifet için zâtî şumûl (kapasite) kendisinde bulunandır. Hazret-i Resûlullah (s.a.v) bu ma'nâya şöyle işaret etmiştir:

"Benim Allah ile öyle bir vaktim vardır ki, oraya ne bir mukarreb melek ne de bir nebiyy-i mürsel sığabilir!'

Hazret-i Resûl-ü A'zâm (s.a.v), onları yer ve gök mesâbesinde kıldı ki melek gök ehlinden; nebiyy-i mürsel de yer ehlindendir.

Ve bunların her ikisi de Hakk'ı zât ile değil ancak sıfatlarla ihâta edebilmektedir.

Hakk Teâlâ'yı içine sığdıran Yâ-sîn olan kalptir. Çünkü kalp, göklerin ve yerin sığdıramadığı ilâhî mârifeti sığdırır.

Hazret-i Resûlullah (s.a.v) mevcûdatların sığdıramadığı Hakk'ın zâtî tecellisini ihâta etmiştir.

Burada bahsettiğım mes'eleyi Resûlullah (s.a.v.) bize delîlleri ile telkîn etti ki bu telkinini aktarma hususundaki işaretinden sonra biz de bunu burada aktarmış olduk.

Söz konusu delilleri de **"İsteyen îmân etsin, dileyen inkar"** (Kehf; 18/29) buyruğunda vaazolunduğu şekilde ona dayandırdım.

İşte Resûlullah (s.a.v.) zâtî tecelliyi ihâta edecek zât olduğunda her yönden, her nisbetten ve her itibârdan diğer kemâlleri de ihâta edici olarak ilâhî isimler ve sıfatlar ile tahakkuk etti ve onlarla vasıflandı.

Buna göre Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) hem Hakk'a dönük hem de halka dönük kemâllere sâhiptir.

Hem Hakk'a hem de halka dönük kemâllerden ikisi birlikte diğer başka bir resûlde toplanmış değilir. Bundan dolayı bu ihâta edişi iki kısma ayırdım.

Birinci Kısım: Resûlullah'ın (s.a.v.) halk ediliş (yaratılış) ve ahlâk yönünden halka ait kemâlleri ihâta edip kendisinde barındırması.

İkinci Kısım: Resûlullah'ın (s.a.v.) sûreten ve mânen; zâhiren ve bâtınen; tavassufen (vasıflanarak) ve tahakkuken (tahakkuk ederek); zâten (zât olarak) ve vasfen (sıfât olarak), cemâlen ve celâlen Hakk'a dönük kemâlleri ihâta edip kendisinde barındırması.

Birinci Kısım:

Resûlullah'ın (s.a.v.) halk ediliş (yaratılış) ve ahlâk yönünden halka ait kemâlleri ihâta edip kendisinde barındırması.

Siyer âlimleri, hepsinin aktarılması halinde mevzûmuzun sınırlarını aşacak bir şekilde bu konuda güzellikler nakletmişlerdir. Biz bereket vesîlesi olarak bunlardan ancak bir kısmını zikrettik.

Yaratılış olarak ve ahlâksal açıdan bu kemâlî sıfatlardan her birisinde yüce sırlar ve şerh edilmesi imkânsız güzel ma'nâlar bulunmaktadır. Şerh edilmesinin imkânsızlığı şundandır:

Hazret-i Resûlullah (s.a.v.)'in zâhirî sûretine ait vücûd kalıbı, varlığın ulvî ve süflî hissî kemâllerin sûretlerinin ana sûretidir.

Onun bâtınî mânevî sûreti ya'ni onun ahlâkı da ulvî ve süflî mânevî kemâllerin ma'nâlarının ana sûretidir..

Hissî olarak müşâhede edilen bütün kemâller Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v) zâhirî sûretinin feyzindendir.

Akledilebilir bütün mânevî kemâller de onun bâtınî ma'nâlarındandır.

Hazret-i Resûlullah (s.a.v) âlemin zâhir ve bâtın kemâllerinin mâdenidir.

Âlemin zâhiri onun zâhirinden; âlemin akledilebilirleri de onun bâtınından kaynaklanır.

Bundan dolayı Hazret-i Resûlullah (s.a.v.), ma'naların heyulası ve varlıksal sûretidir.

Şehadet âlemi onun zâhirinin feyzinden ve gayb âlemi onun bâtınının feyzindendir. Gaybların gaybı da Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v.) hakîkatinden ibarettir.

Bundan dolayı bu kısmı da ikiye böldüm:.

Birinci Bölüm: Onun zâhir bedeni ve yaratılışsal özellikleri hakkındadır.

İkinci Bölüm: Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v.) ahlâkı hakkındadır. Ahlâkı her ne kadar zâhir de olsa bâtındandır.

Birinci Bölüm:

Hazret-i Resûlullah (s.a.v.)'in zâhir bedeni ve yaratılışsal özellikleri hakkındadır.

Bilesin ki, Hazret-i Resûlullah (s.a.v.)'in yaratılışsal özellikleri kemâl açısından mutedildi (herşeyiyle dengede idi).

Bu nedenle bu Muhammedî yaratılışa güzellikte ve cemâlde ilâve olamaz. Çünkü ilâhî emir onu noksanlık için değil; ancak kemâli ibraz için varlık sahasına çıkarmıştır.

Bunun içindir ki Hazret (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:

“Ben ancak mekârim-i ahlâkı tamamlamak için gönderildim."

Varlık, Muhammed (s.a.v.) gönderilmeden önce noksan idi. Buna göre Muhammed (s.a.v.), (Muhammed isminin ma'nâsıyla) vâcib olan medholunma ve şer'î olan medholunma ile varlığı kemâle erdiricidir.

Vâcib olan medholunma ile varlığı kemâle erdirmesi:

“Ben ancak mekârim-i ahlâkı tamamlamak için gönderildim” sözünde olduğu gibidir.

Şer’î olan medholunma ile kemâle erdirmesi de Allah Teâlâ'nın şu buyruğudur: **“Bugün dîninizi kemâle erdirdim."** (Maide; 5/3)

Buna göre varlığın sûreten ve mânen kemâli ancak Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) ile gerçekleşmiştir.

Hazret-i Resûlullah (s.a.v) varlığın kemâli olduğuna göre ondaki her şey kemâlin zirvesidir. Hiç bir yönden kendisinde bir noksan bulunmamaktadır. Çünkü sırf kemâldir. Öyle ki, Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v.) vücûdundan çıkanlar dahi temizdir.

Buna delil; bir kadının Hazret-i Resûlullah (s.a.v)'in bevlinden içmesi ve Hazret'in ve ashâbından hiçbir kimsenin buna mâni olmamasıdır. Eğer Hazret-i Resûlullah (s.a.v.)'in bevli temiz olmasaydı yapılan bu fiil hiç şüphesiz engellemeye konu olurdu.

Çünkü Hazret-i Resûlullah (s.a.v.), başkaları gibi esfel-i sâfiline reddedilmeksizin ahsen-i takvîm üzere (en güzel bir şekilde) yaratılmıştır.

Bundan dolayı, Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) en güzel nîzam ve ahsen-i takvîm (en güzel sûret) üzeredir.

Hazret-i Resûlullah (s.a.v.), sûretin en güzelinde;

- organlarının kemâli ve uyumu ile;

- teninin letâfeti ve tavırlarındaki nezâket ile;

- güler yüzle ve güzel sesle;

- simsiyah saçlar, kızılımsı beyaz tenle;

- güzel kokma ve konuşmasının düzgünlüğü ve beliğ ifâde ile;

- hareket ve duruşlarında güzel muamele ile;

- boyunun ne uzun ne kısa olmaksızın i'tidâli ile;

- karnının ve göğsünün düzgünlüğü ile;

- omuzlarının genişliği ile;

- yürümesindeki serîlik ile ;

- yönelişindeki güzellik ve a'zâlarındaki tevâzu ile doruktaydı.

Yaratılış ve ahlâk yönünden kendisine nispet edilen her şeyde en kâmildi.

Hasen bin Ali'den (r.a.) rivayet edilmiştir:

"Dayım Hind bin Ebû Hâle'ye Resûlullah'ın (s.a.v.) hilyesini (sûretini-görünüşünü) sordum. Bu zâtın tasvîr kâbileti yüksekti. Ben istedim ki, Resûlullah'ın (s.a.v) sıfatlarını o bana anlatsın ve ben de o anlatılanlara sarılayım. Dayım şöyle dedi:

"Resûlullah (s.a.v.) muhteşemdi ve kalplere heybet verirdi. Yüzü ayın on dördündeki dolunay gibi parlardı.

Orta boyludan uzuncaydı çok aşırı uzun da değildi.

Başı büyük, saçları dalgalıydı.

Saçları kendiliğinden ikiye ayrılırsa öyle bırakır; yoksa kendi haline bırakırdı. Saçlarını saldığında kulak memesini geçerdi.

Teni parlaktı, açıktı. Alnı genişti.

Kaşları hilal gibiydi, uzun, gür ve son derece güzeldi. Kaşlarının arasında bir damar vardı ve celâllendiğinde o damar kabarır, belli olurdu.

Burnunun üst tarafı yüksekçe ve inceydi.

Mübârek yüzünde bir nûr vardı ki dikkat etmeyen kimse o nûrdan dolayı burnunu kalkık zannederdi.

Sakalı gür; yanakları düz ve saadetli ağızları geniş olup; ön dişleri seyrekçe ve inci gibi parlaktı.

Göğsünden göbeğine kadar ince bir şerit halinde kıllar vardı.

Boynu hâlis mermerden yapılmış heykel gibi gümüş parlaklığındaydı.

Vücûdu i'tidâlde, bütün a'zâları birbirine uyumlu idi. Bedeni yumruk gibi sımsıkıydı, gevşeklik yoktu. Şişman değildi, çok zayıf da değildi.

Mübârek karnı ile göğsü aynı seviyede idi. (Göbekli değildi)

Omuzlarının arası geniş; mafsalları kalın ve kuvvetli idi.

Vücûdunun görünen yerleri gâyet nûrluydu. Kıl olmayan a'zâlannda bir nûr parlaklığı vardı.

İnce bir şerit gibi inen kıllar göğsünün üst kısmı ile karnının arası birleştirirdi; ve bunlardan başka, karnında ve göğsünde kıl yoktu.

Kollarının, omuzlarının ve göğsünün üst kısmında kıllar var idi.

Bilekleri uzun; ellerinin ayâsı genişti.

Bütün kemikleri birbirlerine uyumlu idi.

El ve ayak parmakları kalınca idi.

Ayaklarının altı çukurlu; üstü ise pürüzsüzdü; su dökülse, durmaz akar giderdi. Yürürken ayaklarını yerden tam kaldırır ve adımlarını atarken öne eğilerek yürürlerdi. Yürüyüşü serî idi; sanki meyilli bir yerden akıp gelir gibi.

Bir tarafa baktığında mübârek vücûdunu bütünüyle o tarafa çevirip bakardı.

Bakışları dâima eğikti; gökten çok yere bakardı. Rastgele heryere bakmazdı.

Ashâbı ile yürürken dâima onları öne geçirir kendileri arkada yürürdü. Yolda rastladıklarına selâmı önce veren o olurdu."

Dayıma "Resûlullah (s.a.v.) nasıl konuşurdu onu anlat" dedim; dedi ki:

"Resûlullah (s.a.v) sürekli mahzûn ve düşünceli olurdu. Hiç rahatı olmazdı.

Lüzûmsuz konuşmaz, sükût ederdi. Konuşmaya başlayınca dolu dolu konuşur ve bitirirdi. Cevâmi'ul-kelîm konuşur; vecîz cümleler kullanırdı.

Kelimeleri tane tane söyleyerek konuşur ve konuşmasına ne gereksiz olarak ilâve yapar ne de konuşmasında eksiklik bulunurdu.Halîm idi.

Az dahi olsa ni'mete hürmet ederdi.

Hakka karşı gelindiğinde yardım tahakkuk edinceye kadar hiçbir şey bu hususta onun öfkesinin önünde duramazdı. Ne zaman hakka hücum edilse kimseyi tanımazdı. Nefsi için ise kimseye öfkelenmez, intikam almaya kalkmazdı.

İşâret ettiğinde bütün avucuyla eder; hayret ettiğinde avucunu çevirir; konuşurken avuçlarını birleştirirdi (sağ elinin avucunu sol elinin başparmağının içine vururdu). Öfkelendiğinde yüzünü çevirir; sevindiğinde gözünü kapatırdı.

Gülüşü çoğunlukla tebessüm idi ve tebessüm ettiğinde dişleri dolu tanesi gibi görünürdü."′

(Tirmızî; Şemâil - İbn Sa'd; Tabakât - Beyhâkî; Delâil)

Bu hadis kapsamlı bir hadistir. Bu hadis hakkında düşünen kimse yakînen (şüphelerden arınmış olarak gözüyle görmüş gibi) bilir ki, bu muazzam sûret, sûretin en kâmili, en güzeli ve en kıvamlısıdır.

Eğer biz hâkimlerin ferâset (sûrete bakarak tahlîl) ile ilgili eserlerindeki sözlerini her a'zânın gereği üzere şerh edecek olsak ciltlerce kitap olur.

Biz bu hususta bu i'tidâl üzere herşeyiyle tam uyumlu olan kâmil sureti aktarmakla yetindik ki, Hakk yolunda seyre yeni başlayan mürîd bu sûretin hayâlini kalbinde hâzır etsin.

Ve buradan elde edemediği şeyler için bu sûretin hayâlinden yardım istesin. Bu kul ne zaman ki, bu sûreti kalbinde hâzır ederse dâimî tefekkür ile en büyük saadet hâsıl olur ve kendisiyle Resûlullah (s.a.v.) arasında vâsıtasız yardım yolu açılır.

Saflaşır, nefsini tezkiye edici amellere girişir ve nefsî hatıralardan, aklî hatıralardan ve diğer hatıralardan soyutlanarak hâlis olursa bir anda rûhlar âleminden gelen Muhammedî suretle karşılaşma makâmına yükselir.

Bu kişi için bulunduğu hâl üzere Muhammedî sûret zâhir olur ve kul bu Muhammedî sûrete münacaat eder; onunla konuşur. Ashâbının Hazret-i Resûlullah'tan (s.a.v.) alışı gibi o da Hazret'ten alır.

Ve ne zamanki bu kul has tevhîd ehlinden olur; bundan sonra (sûrete âit kemâllerden daha ileriye geçerek) Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v) mânevî kemâllerini müşahede eder.

Bu müşâhede ile de kendisine takdir olunan mânevî kemâllerle vasıflanmak için kuvvet hâsıl olur.

Bu hâl kulun melekût-i a'lâ'da müşahedesine kadar devam eder; sonra ufûkü'l-mübînde daha sonra da ufûk-i a'lâda müşahede eder.

Ufûk-i a'lâda onu müşâhede edince Muhammedî makâmdan velînin kâbiliyetinde bulunan Muhammedî alâmet ile Muhammedî kemâller mühürlenir.

Bununla Hakk yolunda seyreden sâlikin varlığı kâmil olur ve Ma'bud'unun sıfatları ile tahakkuk eder.

Hazret-i Resûlullah'ı (s.a.v.) ufûk-i a'lâ'da ve müsteve'l-ezha'da müşâhede etmeyen kimse Makâm-ı Muhammedî ehlinden değildir ve en yüce kemâli tahakkuk ettiremez.

Hazret-i Resûlullah'ı (s.a.v) bu makâmda müşâhede edenlerde, Hazret'in üzerinde olduğu hâl üzere değil, ancak kendi kâbiliyetleri kadarınca müşâhede eder.

Çünkü Hazret-i Resûlullah'ı (s.a.v.) kendisine mahsûs makâmında aslî sûreti üzere müşâhede etmeye kendisinden başka kimsenin gücü yetmez.

İşte bu Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v.) Allah Teâlâ'nın sıfatlarıyla vasıflanmasının sırrıdır.

"O'nu O'ndan başka kimse bilemez."

Bunu iyice anla.

İkinci Bölüm:
Resûlullah'ın (s.a.v.) Ahlâkı Hakkında

Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) bütün ahlakî güzellikleri toplamış ve onları ihâta etmiştir. Çünkü Hazret-i Resûlullah (s.a.v.), fıtrî ahlakın kemâllerinin yanında kesbî (kazanımsal) ahlakî kemâlleri de elde edebilecek şekilde halk edilmiştir

Fıtrî ahlâkta kulun tercihi yoktur.

Bunlar akıl kuvveti, kalbe âit idrâkin yüksekliği, fikrî kıyasta isâbetlilik, zanlarının doğruluğu, anlayışta tamlık, lisânda açıklık, kelâmda letâfet, a'zâlarının ve algılarının kuvvetliliği, mecbûrî hareketlerde i'tidâl gibi olan ahlâklardır. Zâtının kendisi üzere yaratılmış olduğu fıtrî ahlâkın kemâli Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v) cibilliyetinde (fıtratında) mevcûddur.

Kesbî (kazanımsal) olan ahlâk; yemesi-içmesi, uykusu, uyanıklığı, giyimi, meskeni, evliliği, malı, sosyal ilişkileri ve benzeri olan Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v) ahlâkıdır ki açık ve sahih hadislerde Hazret'in bütün hepsinde kâmil olduğu kuvvetli bir şekilde belirtilmiştir. Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) fıtrî vasıfların kemâlinde en üsttedir.

Kesbî (kazanımsal) ahlak da Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v) üzerine halk edildiği şeydir.

Bizim bunu mükteseb (kesbî-sonradan kazanılmış) olarak nitelendirmemiz, ancak onun kendiliği yönünden olan bir nitelemedir; çünkü bu ahlak sonradan kazanılır.

Hazret-i Peygamber'in (s.a.v) vasıflarının tamamı ise üzerine halk edildiği fitrî vasıflardır.

Hazret-i Resûlullah (s.a.v) bir gün bile bu vasıfların kemâline aykırı olacak bir vasıfla vasıflanmamıştır. Bu kemâl vasıflarının cemâlinin ve güzelliğinin zıddı ile ahlâklanmamıştır.

Hazret-i Resûlullah (s.a.v) tabîatıyla aklen ve şer'an övülen bütün vasıfları toplamıştır.

İlim, hilm, sabır, sükûn, adâlet, zühd, rızâ, tevâzû, afv, iffet, cömertlik, cesaret, hayâ, mürüvvet, suskunluk, sadâkat, ahde vefâ, muhabbet, vakar, sevgisini gösterme, rahmet, edebinin güzelliği, sosyal ilişkiler, halka yol göstericilik, herkesin hayrını isteme, işlerin hepsinde hikmetin hakkını verme vb. gibi.

Konuyu uzatmaktan korkmamış olsaydık Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v) şeriatlarda gelen vasıfları hakkında açıklamalar yapardık.

Allah'a andolsun ki, bu vasıflar sayılarak sınırlanmaktan yana yücedirler. Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v) vasıflarını tam olarak saymak mümkün değildir.

Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v) kerîm ahlakından birçoğu idrâk edilemez. İlimlerde ehil olanlar bunu idrâk edemediler.

Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v) vasıfları güvenilir râvilerden sahih senetlerle ellerdeki kitaplarda zikredilmektedir. Hazret-i Peygamber'in (s.a.v.) ahlâkının mârifetini kâmiller tahakkuk ettirmiştir.

Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v) sözlerinden, fiillerinden ve hallerinden ba'zısının ba'zısına nispet edilmesiyle bu vasıfların ancak bir kısmı bilinebilir.

Hazret'in (s.a.v) vasıflarının sınırlanması mümkün olmadığı ve sınırların ötesinde olduğu halde âlimlerin bunları sınırlaması nasıl mümkün olur ve kitaplar bu vasıfların tamamını nasıl içerebilir?

Bu hususta derin düşünen kişi ilâhî kemâllerin tamamının ancak halkın en kâmili için olduğunu yakînen (kesin olarak) bilir.

Her peygamberin Allah Teâlâ indindeki kendi makâmı kadarınca beşerî kemâlleri kendisinde toplaması gereklidir.

Hazret-i Resûlullah da (s.a.v.) kendi yüce makâmı miktarınca bütün kemâlleri cem' etmiştir (kendisinde toplamıştır). Ve Allah Teâlâ indinde Hazret'in (s.a.v) makâmından daha yücesi yoktur.

Bundan dolayı Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuşlardır:

“Âdem ve diğerleri benim sancağımın altında toplanacaklardır. Fakat bunda övünme yok."

Varlığın her vasfının nihâî, en son noktası ona âittir ki bu da o vasfın mertebesinin gerektirdiği şey üzeredir. Onun cesâreti, cesâretin en son noktası, onun keremi keremin en son noktasıdır.

Resûlullah'ın (s.a.v) bütün vasıfları mertebelerin en son noktasına ulaşır. Kimse için onun cesâreti gibi bir cesâret; onun keremi gibi bir kerem düşünülemez. Kimse için onun vasfı gibi bir vasıf yoktur çünkü her bir kimse, ancak kendi kâbiliyeti kadarıyla bu övülmüş vasıflar ile vasıflanır.

Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v) vasıflanması ise ziyâde (diğerlerinden fazla olan) kâbiliyeti miktarıncadır.

Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v) kâbiliyeti ile âlemin kâbiliyeti arasındaki farkı bir düşün!

İkinci Kısım:

Resûlullah'ın (s.a.v.) sûreten ve mânen; zâhiren ve bâtınen; tavassufen (vasıflanarak) ve tahakkuken (tahakkuk ederek); zâten (zât olarak) ve vasfen (sıfât olarak), cemâlen ve celâlen Hakk'a dönük kemâlleri ihâta edip kendisinde barındırması

Bilesin ki, sıfatın mevsûfa (kendisinde sıfat olana) dönmesi gibi Resûlullah (s.a.v.), bütün kemâllerin kendisine döndüğü zâtî hakikattir.

Allah Teâlâ'nın kendi nefsi için tâbir ettiği bütün sıfatları Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) kendi nefsi hakkında tahakkuk ettirmiştir.

Bundan dolayı ârifler hakîkat-i muhammediyyeyi, zât ve "hazretü'l-cem' ve'l-vücûd" olarak isimlendirmişlerdir.

Bu ise Allah Teâlâ'dır, isimleridir ve sıfatlarıdır.

Kâmiller bu sıfatlarda her ne kadar Hazret'e (s.a.v) ortak olsalar da Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v) durumu kâmillerden farklıdır.

Kâmiller kendi nefslerini Allah'tan tanıyıp bilirler; Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) ise Allah'ı kendi nefsinden tanıyıp bilmiştir.

Hakîkatte de Allah'ı ancak Muhammed (s.a.v.) tanıyıp bilir; kâmiller de kendi nefslerini tanıyıp bilirler.

Özetle; kâmiller ilâhî kemâlleri kendi kâbiliyetleri kadarıyla kabul etmişler; Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) ise Allah Teâlâ'nın kadrince kabûl etmiştir. Allah Teâlâ'nın kadrinin de sonu yoktur.

Bundan dolayıdır ki Allah Teâlâ, Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) dışındaki bütün kâmiller ve diğerleri hakkında:

"O'nun kadrini hakkıyla takdîr edemediler" (En'âm; 6/91) buyrulmuştur.

Bir diğer âyet-i kerîme de:

"Subhâne rabbike rabbil izzeti ammâ yasifûn"

"Subhândır senin Rabbin; o izzetli Rabb; onların vasıflandırmalarından." (Saffât; 37/180) buyurmaktadır.

Allah Teâlâ, Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v.) nefsini mukarreb meleklerin, gönderilmiş peygamberlerin, sıddîk evliyânın ve bunların dışında kalan halkın vasıflandırmasından tenzih etmektedir

Bilesin ki, sana açıklamış olduklarım bütün kâmiller tarafından müşâhede edilmekte ve bütün ârifler de buna îmân etmektedirler. Tahkik ehli olan kimse bunu ayânen, keşfen ve vicdânen müşâhede eder. Ârif de bunu ilmen ve yakînen ve îmânen görür.

Bu iki sınıfın dışındakiler ise tefrikâ (fark) makâmıyla tahakkuk etmiş olduklarından, bunu inkâr ederler ve buna îmân etmezler.

Ben Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v.) Medine'sinde, (Hicrî) 802 yılının Zilhicce ayının yirmi dördünde, Ravzâ-i Muhammedî'nin meşhedinde ikâmet ettim.

Hazret-i Resûlullah'ı (s.a.v.) ufûk-i a'lâ'da ve müsteve'l-ezhâ'da müşâhede ettim.

Öyle ki, bunun ya'nî sırf zât-ı mahz hakkında ve her şeyi ihâta eden kâmil ulûhiyyeti tahakkuk ettirmesi yönünden târifi yoktur.

Onun sağ tarafından birinin **"Kul huvallâhu ehad" "O Allah tektir"** (İhlâs; 112/1) ayetini okuduğunu işittim. "Huvallâhu" "O Allah" lafzâ-i celâliyle Muhammedî mazhara işaret ediyordu.

Ben de onun sözünü aynen tekrâr ettim.

Varlıksal âleme döndüğümde bu sûrenin tamamının Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v) kabrinin karşısındaki kafesli sütûnlardan bir sütûnun üzerinde yazılı olduğunu gördüm.

Daha önce ben bu yazıya rastlamış değildim ve bu sûre bu zamana (görüldükten sonra kitabın yazıldığı zamana) kadar da kaybolmadı.

Bu sûreyi bu mekânda buraya yazan kâtibin, ancak meşhedlerinden bir meşhedde hakîkat-i muhammediyyeden üzerine tecellî eden şeyden dolayı bunu yazmış olduğunu anladım.

Bilesin ki, Resûlullah'ın (s.a.v.), Kur'an'da Allah Teâlâ'dan haber verdiği;

"Ves semâe beney-nâ-hâ bi eydin"

"Göğü büyük bir kudret ile "Biz" binâ ettik"

(Zâriyat; 51/47),

"Ve mâ emru-nâ- illâ vâhidetün ke lemhın bil basar"

"Bizim" emrimiz, tek bir emirdir, gözün bir anlık bakışı gibi!' (Kamer; 54/50)

"Festeceb-nâ- lehu ve neccey-nâ-hu minel gammi, ve kezâlike nuncil mu'minîn"

"Bunun üzerine "Biz" onun duasına icâbet ettik ve onu gamdan kurtardık "Biz" mü'minleri işte böyle kurtarırız.

(Enbiyâ; 21/88)

bu ve benzeri âyet-i kerîmeler, ancak Allah Teâlâ'nın ilahî zâtından tâbir edilmiş âyetlerdir. Buna delil Allah Teâlâ'nın kelâmı olan Kur'an'ın şu buyruğudur:

"İnnehu le kavlu resûlun kerîmin"

"Muhakkak o, kerîm bir Resûl'ün sözüdür" (Hakka; 69/40)

Ya'nî Kur'ân Hazret-i Resûlullah'ın kelâmıdır. Ümmü'l-Mü'minîn Âişe (r.anha) şöyle buyurmuştur:

"Onun ahlâkı Kur'ân idi. Kur'ân'ın gazab ettiğine gazab eder; Kur'an'ın râzı olduğuna râzı olurdu!"

Bu sözün delâletiyle anlaşılır ki Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v.) bütün ahlâkı ve sıfatları Allah Teâlâ'nın ahlâkından ve sıfatındandır. Ümmü'l-Mü'minin Âişe'nin (r.anha) "gazab ettiğine gazab eder; râzı olduğuna râzı olur" sözü "Onun ahlâkının Kur'ân" oluşunun doğruluğunun şâhidi ve kuvvetli delîlidir.

İşte Kur'ân onun ahlakı olduğuna ve Kur'ân ise Allah Teâlâ'nın sıfatları olduğuna göre Allah Teâlâ'nın sıfatları Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v.) sıfatları; isimleri isimleridir.

İnşallah Hazret'in (sa.v) makâmından bilebildiğimiz ölçüde bunu sizin için şerh edeceğiz.

Bunun yanında Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v.) icmâlî ve tafsîlî olarak tahakkuk ettirdiği ve şerh edilmesi mümkün olmayan bir şeyi müşahede ettik ki himmet ona ulaşamaz, ilim ve mârifet ona erişemez.

Bundan sonra sana nakledileni sen aklınla ve îmânınla düşün. Bu hususta Allah Teâlâ'nın sana olan lütfu ile ziynetlen.

Bilesin ki, sen bu anlatılanlara ârif olduysan "sâbikûn-ı müfridûn" yani "ferdlerin öne geçmişlerinden" olursun.

(Resûlullah (s.a.v), ashâbına hitâben buna "Yürüyünüz! Müfridler ya'nî ferdiyyete ulaşmış olanlar sizi geçtiler " hadîsiyle işâret etmiştir.)

Fakat eğer îmân ettiğin halde ârif olamazsan "lâhikûn"dan "katılanlardan-uyanlardan" olmuş olursun. Bu anlatılanları inkâr edersen hüsrânda olanlardan olursun.

Allah Teâlâ hakkı söyler ve O hidayete erenleri en iyi bilendir.

Esmâ-i Hüsnâ Şerhi ve Resûlullah (s.a.v)'in Bu İsimler ile Tahakkuku Hakkında

Huve İsm-i Şerîfi

Bu isim hüviyyet tecellîsinden ibarettir. Hüviyyet tecellîsi ise, mazharları ulûhiyyet diye isimlendirilen zâtî kemâllerin toplamının gaybıdır.

Bu yüzden Hz. Resûlullah (s.a.v.) bu ismi Allah ism-i şerîfinden evvel zikretmiştir.

Zîrâ gayb mertebesi şehâdet mertebesinden öncedir.

Bu yüzden Huve ismi, ilâhî kemâllerin ma'nâlarının bâtını, Allah ismi ise onun zâhiridir.

Allah İsm-i Şerîfi

Bu isim diğer bütün ilâhî isimleri ve sıfatları toplamış olan zâtî isimdir.

Bu toplayıcılık taalluktandır (âit olmadandır), yoksa bu ilâhî isimlerle ve sıfatlarla tahalluktan (hallenmekten) değildir.

Bunun nedeni tahallukun (hallenmenin) ancak ilâhî sıfatların isimleri ile olmasındandır. Allah ism-i şerîfi ise zât ismidir.

Ancak Allah ism-i şerîfi sadece zâta işaretle sınırlı değildir. Bu isim için üç tavır vardır:

1) Sırf zât için olan tavır;

2) Zâtın ulûhiyetteki tecellîsi yönünden bu mertebeye isim olması tavrı;

3) Herhangi bir karinenin varlığından dolayı ilâhî isimlerinden özel bir ismi karşılayan tavrı.

Nitekim İmâm Muhyiddîn İbnu'I Arabî tevbe eden kimsenin "Yâ Allah!" sözü ile "Yâ Tevvâb (Ey Tevbeleri Kabûl Edici Olan)!" demeyi, bir hastanın da "Yâ Allah!" demekle "Yâ Şâfî (Ey Şîfâ VericiOlan)!" demeyi kasdettiğini belirtmektedir.

İşte bu da, Allah isminin zât ismi olduğuna açık bir delîldir. Çünkü zât diğer isimlerle ve sıfatlarla tecellî eder.

Biz bu ismin, bütün ilâhî isimlere ve sıfatlara vekâlet ettiğine keşf yoluyla vâkıf olduk ve bu nedenle bildik ki bu isim, zât ismidir.

Bilesin ki, Allah ismi mertebe ismi olması yönünden kemâlî sıfatın ismi olur ve bu tavır yönünden bu ismin sıfatı da ulûhiyyettir (ilâhlıktır).

(Vücûda âit hakîkatlerin hepsine ve o hakîkatleri gerçek yüzleri ile mertebelerinde korumaya ulûhiyyet derler. -el-İnsânu'l Kâmil-)

Ulûhiyyet (İlâhlık) sıfatı, esfelinden (en altından) alâsına (en üstüne) vücûdun bütün mertebelerine hakkını vermek; Hakk'a dönük ve halka dönük hakikatler gibi varlık ve mutlaklık durumlarını vererek ihâta etmektir (kapsamaktır).

Bu anlatılan ile "Rahmân" isminin de sıfat ismi olduğu ortaya çıkmaktadır ve Rahmân isminin kaynağı rahmettir.

Allah'ın kulu olanlar kâmillerdir, Rahmân'ın kulları ise bu kâmillerin altında olanlardır. Rahmân'ın kulları Allah'a mârifette tam değillerdir; Allah'ın kulu olanlar ise Allah'a mârifette kemâl üzeredirler.

Kemâl üzere olanlar da derece derecedir; her biri kendi azmî miktârınca ve haddincedir.

İlâhî isimler için Allah ism-i şerîfi, sıfatlar için zât gibidir ve bundan dolayı hadîs-i şerîfte sayılan doksan dokuz isim bu isim ile yüze tamamlanır.

Bunu iyi anla!

Tenbih

Bilesin ki, Allah ism-i şerîfinin zâhirinin sınırı, O'nun Resûlü Peygamberimiz Muhammed (s.a.v.)'dir.

Buna delîl Allah Teâlâ'nın **"Subhânellezî esrâ bi abdihî"** (İsrâ; 17/1) âyet-i kerîmesidir.

"Abdi-hî - O kulunu" ifâdesiyle Hz. Muhammed (s.a.v.)'in rûhu (abdi) hüviyyete ya'nî "he" harfine izâfe edilmiştir.

Bundan da bilinir ki, Huve (O) ismi Hz. Muhammed (s.a.v.)'in bâtınının aslı; Allah ism-i şerîfi de onun zâhirinin aslıdır.

Böylece ulûhiyyet (ilâhlık) ismi olan "Allah" isminin; hüviyyet (Huve) isminin açığa çıkma yeri olduğu kesinlik kazanmıştır.

Bu ma'nâyı ifâde için Allah Teâlâ:

"Men yutiır resûle fe kad atâallâh" yani "Resûl'e itaât eden Allah'a itaât etmiştir" (Nisâ; 4/80);

"ve mâ remeyte iz remeyte ve lâkinnallâhe remâ" yani "Attığın zaman sen atmadın ve lâkin Allah attı" (Enfâl; 8/17) ve;

"İnnellezîne yubâyiûneke innemâ yubâyiûnallâh" yani "Sana biât edenler ancak Allah'a biât etmişlerdir" (Fetih; 48/10) buyurmuştur.

Bu husûsta "Allah" isminden başka bir isim söylemedi; bilakis Muhammedî tevhîdin hakîkatinden haber verdiği diğer şeyler de dâhil olmak üzere bu Allah ismini Muhammed'in hakîkati kıldı.

Bu yüzden de Muhammed (s.a.v.)'in zâhirini Allah ismine vekîl kılmıştır.

Çünkü ondan evveli ilâhî isimlerin hakîkatleri ile taayyün eden, "Huve" yani hüviyyet tâbir edilen deryâdır.

Bütün ilâhî isimlerin ve sıfatların da nihâyeti (en son dönüşü) bu deryâdır. Allah Teâlâ'nın "Ve enne ilâ rabbikel müntehâ" yani "mutlaka o nihâyet (son dönüş) Rabbinedir" (Necm; 53/ 42) sözü bu ma'nâya işarettir.

Allah'ın, mahlûkâtına kendisini tanıttığı ilâhî isimlerin sıfatların en son nihâî noktası hüviyyet denilen ihâta edici ve toplayıcı tecellîdir. Hüviyyetin ise bir sonu yoktur.

Allah Teâlâ, Hz. Resûlullah'a (s.a.v.) işaret olarak:

"De ki: eğer Rabbimin kelimeleri için deniz mürekkep olsa, Rabbimin kelimeleri tükenmeden deniz tükenirdi" (Kehf;18/109) buyurmuştur.

Burada "kelimeler" ifâdesi ile ilâhî sıfatların bizzât kendileri ve kendileri dışında bilinenler kasdedilmiştir.

Bu ibârelerden Hz. Muhammed (s.a.v.)'in ferdiyyet ile ve biri diğerine mânî olmaksızın diğer kemâlleri toplamış olduğu anlaşılır.

Bu şekilde diğer kemâlleri ihâta etmiş olmasına, Hz. Resûlullah (s.a.v), **"Ben ancak mekârim-i ahlâkı tamamlamak üzere gönderildim"** (İmâm Mâlik; Muvatta, Hüsnü'l Hulk 1) sözü ile işaret buyurmuşlardır.

Hz. Resûlullah (s.a.v) kendisinin dışındaki kemâlleri de toplamıştır ki **“Ben cevâmiu’l-kelîm ile gönderildim ve bana öncekilerin ve sonrakilerin ilimleri verildi”** (Buhârî; Ta'bîr 22 / İ'tisâm 1) buyurması da bunu ifade eder.

İşte bu yüzden ancak tek bir kişiye ait olan en büyük vesîlenin Hz. Resûlullah'a (s.a.v) âit oluşu geçerli olur. Çünkü Allah ism-i şerîfi diğer ilâhî isimleri ve sıfatları ihâta etmiştir.

Hz. Muhammed (s.a.v.) bu kendisini yegâne kılan şeyden dolayı kendisinin dışındakilere diğer ilâhî isimler ve sıfatlar ile bu en büyük vesîle oluş makâmından zuhûr eder.

*

Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) Allah isminin merkezi olan ulûhiyyet ile tahakkuk etmiştir.

Bunun delîli Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v.) diğer ilâhî isimlerle ve sıfatlarla vasıflanmış olmasıdır. Bununla ilgili açıklamalar isimlerin şerhleri ile berâber bu bölümde gelecektir.

Hz. Resûlullah'ın (s.a.v) bu isim ile mevsûm oluşu (isimlenişi) ulûhiyyet sıfatı ile tahakkukundan dolayıdır.

Bir sıfat ile tahakkuk eden kimse de bu sıfatın ismi ile mevsûm oluşu (isimlendirilmeyi) hakeder.

Şöyle bir soru gelirse:

"Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v.) Allah ismiyle isimlenişi taalluktandır (âitliktendir ya'ni zâtîdir), tahalluktan (hallenmekten ya'nî sıfâtî) değildir.

Durum böyle olunca senin 'Hazret-i Resûlulullah (s.a.v.) ulûhiyyet ile tahakkuk etmiştir sözün geçersiz olur (ya'nî senin demene göre bu tahakkuk zâtî tahakkuk değil sıfâtî tahakkuktur)'

Cevap olarak deriz ki:

"Allah" ismi taalluk (âitlik ya'nî ismin sırf zât olan tavrı) içindir, bu ismin mertebesi olan ulûhiyyet için değildir.

İşte bu durumda bilesin ki,

"Men yutiır resûle fe kad atâallâh"

"Kim Resûl'e itaat ederse Allah'a itaat etmiş olur!"

(Nisâ; 4/80) ve

"İnnellezîne yubâyiûneke innemâ yubâyiûnallâh"

"Muhakkak ki, sana biat edenler ancak Allah'a biat etmişlerdir." (Feth; 48/10)

âyet-i kerîmeleri Hz. Resûlullah'ın (s.a.v) bu isimle isimlendirilmesi hakkında mecâzî delilimizdir.

Bunu anla!

er-Rahmân İsm-i Şerîfi

Bu isim, kendisi dışındaki varlıklardan hiçbiri tarafından mevcûdiyeti ihâta edilemeyen mutlak varlığın özel ismidir.

Mutlak varlık ise çoklukta açığa çıkan vâhidiyyetin (birlikselliğin) hükmüyle, herhangi bir mertebe, nisbet veya i'tibar sınırlaması olmaksızın mevcûdlara sirâyet etmiş olan varlığın sâhibinden ibarettir.

"Rahmân" isminin sigası (rahmet fiilinin çekimli kipi) mübâlâğa (rahmetin mübalağası) içindir. Çünkü isimde bulunan ziyâdelik bu ismin ma'nâsındaki vasıflanmanın ziyâdeliğe işâret eder.

Bu nedenle mahlûklardan herhangi birinin bu isimle isimlenmesi imkânsızdır, çünkü rahmetin kemâli ancak Allah Teâlâ'ya âittir.

Ancak mahlûkâtın "Rahîm" ismi ile isimlenmesi imkânsız değildir.

Rahmân kelimesi oluşurken (r-h-m) köküne (a) elif ve (n) nûn harflerinin ziyâdeliği (eklenmesi), rahmetle vasıflanmadaki kemâl içindir. Bu yüzden bu isim Hakk Teâla'nın husûsiyetlerinden biri olmuştur.

Şimdi bilesin ki, "Rahmân" ismi mertebe isimlerindendir. Bu isim kemâlî ilâhî isimlere ve yüce mazharlara (Hakk'a dönük bütün mertebelere) delâlet eder.

Rahmân ismi ile Allah ismi arasındaki fark;

- Allah ismi zâtî mertebenin ismidir ki; ulvî ve süflî, Hakk'a dönük ve halka dönük bütün mertebelerde açığa çıkar.

Rahmân ismi ise ancak Hakk'a dönük kemâlî mertebede zuhûr eder ve Allah ismi ile de zât mertebesindeki mutlaklıkta cem' olur.

- Rahmân ismi her şeye sirâyet eden vücûdun sahibinden ibârettir, bu nedenle kendisinin altındaki mevcûdların karar kıldıkları yerde sınırlanışları gibi sınırlanmaz.

Allah ismi ise başka herhangi bir ilâhî sıfatla sınırlanmaksızın mutlak zâttan ibârettir. Rahmân ismi ile Allah ismi mutlaklıkta cem' olurlar.

Zâtın Allah ismiyle isimlendirilmesinde ve zâtın vücûdunun Rahmân ismiyle isimlendirilmesinde ayrılırlar.

Nitekim Allah Teâlâ **"Allah diye çağırın veyâ Rahmân diye çağırın. Hangisiyle çağırırsanız bütün esmâu'l-hüsnâ O'nundur"** (İsrâ; 17/110) buyurmaktadır.

Yani bu iki isimden her biri bütün esmâu'l-hüsnâyı cem' eder (toplar). Sonra da Allah ismi geri kalan bütün esmâu'l-hüsnâyı cem' eder.

Allah Teâlâ’nın:

“Ve ibâdur rahmânillezîne yemşûne alel ardı hevnen ve izâ hâtabehümül câhilûne kâlû selâmâ” yani

(Mealen)

“Rahmân’ın kulları o kimselerdir ki, yeryüzünde tevâzuyla yürürler; câhiller kendilerine hitâb ettiğinde “Selâm” derler” (Furkân; 25/63) sözünden öğrenilir.

Bu kullar ebrâr denilen kimselerdir. Allah Teâlâ onlar hakkında:

“Muhakkak ebrâr, mîzâcı (karışımı) kâfûr olan kadehten içerler. Bu öyle bir kaynaktır ki, ibâdullah (Allah’ın kulları) ondan içerler ve onu gürül gürül akıtırlar” (İnsân; 76/5-6).

İşte Rahmân’ın kulları olan ebrârın içtiklerinin kaynağı; ibâdullah'ın (Allah’ın kullarının) sâf olarak içip gürül gürül akıttıkları kaynaktır.

Çünkü Allah ismi sırf zâttan ibarettir; Rahmân ismi ise zâtın vücûdundan ibarettir. Vücûd ise zâtî bir sıfattır.

Bu nedenle mîzâc (karışım) rahmâniyyet; sâfiyet ulûhiyyet içindir.

Şimdi bilesin ki, Rahmân ismi sıfat ismidir.

Hattâ bütün ilâhî isimler Allah Teâlâ’nın sıfatlarının isimleridirler. Bu sıfatların bir kısmı zâtîdir; bir kısmı ulûhiyyete âit sıfatlardır; bir kısmı da fiilî sıfatlardır.

O'nun her bir sıfatının bir ismi olduğunu öğrenince şunu da bilesin ki, O'nun her bir isminin de bir sıfatı vardır.

Allah isminin sıfatı ulûhiyyettir (ilâhlıktır); Rahmân isminin sıfatı da rahmâniyyettir. Çünkü Hû'dur. İsimlerindeki, sıfatlarındaki ve rahmetindeki i'tibârı bu "Hu"dadır (Onların hüviyyeti olmasındadır).

O isimlerine ve sıfatlarına eserlerini açığa çıkarmakla rahmet etmiştir; eşyânın aynlarını varlık sahasına getirmekle de bu eserlere rahmet etmiştir.

Rahmânî rahmet, rahmâniyyet mertebesi yönünden bakıldığında Hakk'a ve halka dönük varlığın tamamını ihâta etmiştir; ilâhî isimler ve sıfatlar onunla açığa çıkarlar; mahlûklar da bununla açığa çıkar.

Allah Teâlâ **"er rahmânu alel arşistevâ"** yani **"Rahmân Arş üzerine istivâ etti"** (Tâ-Hâ; 20/ 5) buyurmuştur; ya'nî "rubûbiyyet (rabblık) Arş'ına" istivâ etti.

Rubûbiyyet Arş'ı ilâhî isimlerin ve sıfatların hakîkatleridir. İstivâ ise zâhirlik ve bâtınlık; öne geçirme ve sonraya bırakma gibi bu hakîkatlere âit kemâllerin gereklerini vermektir; çünkü istivâ adâlettir. Adâlet ise her bir hak sahibine hakkını vermektir.

Bunu iyi anla!

Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) varlığının bütün mevcûdlara sirayet etmesiyle rahmâniyyet ile tahakkuk etmiştir; zîrâ Hazret-i Resûlullah (s.a.v) âlemin heyulasıdır.

Bunun delîli Allah Teâlâ'nın âlemi ondan halk etmesidir (yaratmasıdır)..

Buna göre, Hazret-i Resûlullah (s.a.v) her hayât sahibinde hayâtın sirâyet edişi gibi bütün mevcûdlarda sirâyet etmiştir.

O, âlemin hayâtıdır. O, varlığın tamamını ihâta eden (kapsayan) rahmânî rahmettir. Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v) rahmeti genel ve her şeyi ihata etmiş olan rahmettir. Allah Teâlâ:

"Ve mâ erselnâke illâ rahmeten lil âlemîn"

"(Ey Muhammed (s.a.v.)! Seni Biz ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik" (Enbiyâ; 21/107) buyurmaktadır.

Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v) bu rahmeti, mü'mininden kâfirine; saîdinden şakîsine; ulvîsinden süflîsine kadar bütün varlıkları kuşatmaktadır.

Hz. Resûlullah'ın (s.a.v) rahmâniyyet ile tahakkuku hakkında bir de mecâzî delilimiz vardır ki o da İsrâ (Mi'râc) hadisinde aktarılan şu rivayettir:

"Resûlullah (s.a.v) öyle bir dereceye kadar yükseldi ki, Cebrâil geride kaldı. Sonra da Arş'a çıkıncaya kadar yükseldi."

Biliyoruz ki Arş, Rahmân'ın istivâ yeridir ve Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v) Arş'a yükselmiş olması rahmâniyyeti tahakkuk ettirmesinden ibârettir.

er-Rahîm İsm-i Şerifi

Bilesin ki, bu isim sıfat ismidir. Bu ismin sıfatı salt rahmettir.

Rahmân isminden çıkan rahmet ile Rahîm isminden çıkan rahmet arasındaki fark ise şöyledir:

Rahmân isminin rahmeti nikmet (zahmet, zorluk, sıkıntı) bulanıklığı ile karışıktır. Rahîm isminin rahmetinde ise herhangi bir şekilde bulanıklık olmaz; (salt, sâf rahmettir).

Rahmân isminden çıkan rahmet dünya ni'meti gibidir. Çünkü dünya ni'metinde fânî olma bulanıklığı vardır. Bu ni'metin elde edilmesinde zahmet ve sıkıntı bulanıklığı ile karışma vardır.

Rahîm isminden çıkan rahmet ise âhiret ni'metleri gibidir, bu ni'metlere aslâ nikmet (zahmet, zorluk, sıkıntı) dahil olmaz.

Hz. Resûlullah (s.a.v.) buna şu sözüyle işâret etmiştir:

"Allah'ın rahmeti yüz parçadır. Bunun doksan dokuz parçasını sizin için kıyâmet gününe sakladı ve bir parçasını varlığa yaydı ki, sizler o bir parça ile birbirinizle dostluk kuruyor ve onunla birbirinize merhametli davranıyorsunuz."

(Buhârî; Edeb 19 - Müslîm; Tevbe 20 - Tirmızî; Da'avat 107-108)

İşte bu doksan dokuz parça rahmet "Rahîm" isminin rahmetidir. Bu rahmeti, "Rahmân" ismine âit olan bir parça rahmetteki nikmet bulandırmaz.

Soru:

Bir parça rahmetin dünyâda hem mü'mini hem de kâfiri kapsaması; âhirette ise doksan dokuz parça rahmetin (sâdece mü'minler için oluşu ve) kâfiri kapsamıyor oluşu ve bu yüzden de kâfirin ateşe girmesi ve cehennemde ebedî olarak kalması nasıl olur?

Cevap:

Bu mes'elenin üç yönü vardır:

Birinci yön:

Kâfirin hakîkati kendisinin halk edilmiş olduğu (yaratılmış olduğu) hakîkat yönünden azâbı gerektirir ki hakîkatlere haklarının verilmesinden dolayı âhirette ona rahmet erişmez.

İkinci yön:

Hakîkati kıyâmet gününe saklanan rahmeti gerektiren kimseler içindir ki bunlar her ümmetten Allah'a îmân edenlerdir.

Üçüncü yön:

Âhiretteki doksan dokuz parça rahmetin hem mü'mini ve hem de kâfiri kapsamasının gereği yönündendir.

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) şu buyruğuna dikkat et: **"Cebbâr olan Allah ayağını cehennemin üzerine koyar. Cehennem 'Yeter, yeter...' der"**

(Buhârî; Tefsîr Kâf 1 - Müslîm; Cennet 37 - Tirmızî; Hadis No: 3268)

Bundan dolayı cehennem ateşi söner ve yerinde circir otu biter. Cehennem ateşi söndüğünde de her şey salt rahmete dönmüş olur.

(Ebedî olarak cehennemde kalsalar da çok çok uzun süreler sonra cehennem ateşinin sönmesi onlara rahmet olur.)

Bunu iyi anla!

Bilesin ki, Allah Teâlâ'nın **"Rahmetim gazâbımı geçmiştir"** (Buhârî; Tevhîd 15) sözüyle işâret edilen, "gazâbı geçen rahmet" Rahmân isminden çıkan değil, ancak Rahîm isminden çıkan rahmettir.

Çünkü Rahmân ismi (rahmet-nikmet; rızâ-gazâb gibi) zıtları toplamıştır. İşte gazâb da bu kemâl sıfatının gerektirişine göre O'nun Rahmân isminden kaynaklanır.

Rahmetin gazâbı geçmesi de başka bir tecellîde değil ancak Rahîm ismine âit sıfat tecellîsinde ortaya çıkar.

Fasıl

Bilesin ki, rahmet Allah Teâlâ'nın zâtî sıfatlarındandır.

Bundan dolayı Rahîm isminin hükmü başından sonuna kadar bütün varlıkta sürmüştür ve yine bundan dolayı âlemin var edilmesi onlar için rahmettir.

Çünkü âlem O'nun ilminde ve kendisi için mevcûd idi.

Allah, âlemi rahmeti içinde ve rahmetinden halk etmiştir.

"Ve sahhare leküm mâ fîs semâvâti ve mâ fîl ardı cemîan minhu" ya'nî

"O, göklerde ve yerde ne varsa hepsini, kendisinden size amâde kılmıştır" (Câsiye; 45/13) âyet-i kerîmesinde - "kendisinden size" buyrulmuş oluşu- yönünden âlemin O'ndan başlaması onlara rahmettir.

Onların işleri de âhirette Allah'a döner. Nitekim Allah Teâlâ "Muhakkak, son varış Rabb'inedir" (Necm; 53/42) buyurmuştur ki bu da âlem için rahmettir.

Bu durumda rahmet gazâbın aksine, evvel ve âhir; zâhir ve bâtın olarak bütün varlığı kapsamıştır.

Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v) bu isim ile isimlenmesi hakkında kesin ve kuvvetli haberler bulunmaktadır.

Allah Teâlâ, Resûlullah (s.a.v) hakkında:

"Lekad câeküm resûlun min enfüsiküm azîz, aleyhi mâ anittüm harîsun aleyküm bil mu'minîne raûfun rahîm"

"Andolsun size içinizden bir Resûl gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız ona çok ağır gelir. O, size çok düşkündür, mü'minlere raûftur; rahîmdir" (Tevbe; 9/128) buyurmaktadır.

el-Melik İsm-i Şerîfi

Melik O'dur ki varlığın tamamı kendisine âittir.

O kahır ve üstün gelme ile muayyen bir şeye ihtiyacı olmaksızın ve idâresi altında olanlara muhtâc olmaksızın emir ve yasaklarıyla hükmedendir.

Bu ismin sıfatı melikiyyettir.

Melikiyyet Hakk'ın bir zuhûr yerindeki bütün fiilî isimlerle tecellîsinden ibârettir.

Rubûbiyyet ise, Hakk'ın bir tecellîdeki, isimsel ve fiilî birlikte olan tecellîsinden;

Rahmâniyyet ise, Hakk'ın bir şehâdet yerindeki, sıfatsal ve fiilî ve nefsî isimler ile birlikte tecellîsinden;

Ulûhiyyet de Hakk'ın bir tecellî yerindeki, zâtî, nefsî, sıfatsal ve fiilî isimlerle tecellîsinden ibârettir.

Bilesin ki, Allah'ın Melik ismi ile Mâlik isminden her biri bir diğerinin yerine kullanılır. Bundan dolayı Fâtiha sûresindeki âyeti kerîme "dîn gününün Mâlik'i ve Melik'i" olarak belirtilmiştir.

İkisinin arasında genele dönüklük ve özele dönüklük durumu vardır. Melik genele dönüktür, Mâlik ise özele dönüktür.

Esmâu'l-Husnâ'nın tespîti husûsunda Ebû Hureyre (r.a)'dan rivâyet edilen hadîs-i şerîf de buna delîl olmaktadır. Hadîs-i şerîf "Allah'ın doksan dokuz ismi vardır" şeklinde rivâyet edilmiştir. Ebû Hureyre (r.a)'ın hadîste zikrettiği isimlerin sayısı ise yüzdür. Böylece Melik ile Mâlik'in tek ma'nâ olduğu bilinmiş olur.

Biz Fâtiha'da bir diğeri yerine kullanılan Melik ve Mâlik isimleri hariç hadîs-i şerîfte sayılan isimler içerisinde mükerrer olan başka bir isim bulamadık.

Bu iki isim Fâtiha sûresinde sanki tek isimmiş gibi bulunur ki, ancak böylece isimlerin sayısı rivâyet edildiği gibi doksan dokuz olur.

Bu hadîs-i şerîfi, hâfızlardan pek çoğu rivâyet etmiştir. Nevevî bu hadisi **"el-Ezkâr"** isimli eserinde zikretmiştir.

*

Hazret-i Resûlullah (s.a.v) bu isim ile de tahakkuk etmiştir.

Cebrail'in (a.s.) Hazret-i Resûlullah'a (s.a.v) inerek, onun ubûdiyyeti (kulluğu) veyâ melikliği seçme arasında özgür bulunduğu, Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v) da kulluğu seçtiği rivâyet edilmiştir.

Bu hadis-i şerîfin sırrı ise, Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v) milkiyyeti (melikliği) tahakkuk ettirmiş olması ve bunun ardından bu "meliklik" mertebesinden kemâl ve temkîn üzere olarak ubûdiyyet (kulluk) makamına inmiş olmasıdır.

Sultânın erkânından ve ahalisinden ahid alması gibi Allah Teâlâ da Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) için diğer peygamberlerden ahid almıştır.

(Allah, peygamberlerden: Size, kitabı, hikmeti verdim. Sonra berâberinizde olanı doğrulayıcı bir peygamber geldiğinde mutlaka ona îmân edecek ve yardım edeceksiniz. İkrâr edip de ahdi kabul ettiniz mi? diye mîsâk almış; onlar da: İkrâr ettik, demişlerdi. Allah: Öyleyse şâhid olun, Ben de sizinle beraber şahidlerdenim, demişti. Âl-i İmrân; 3/81)

el-Kuddûs İsm-i Şerifi

Kuddûs, bütün noksanlardan sıfâtî tenzîh ile değil de zâtî tenzîh ile münezzeh olandır.

Zâtî tenzîh ile sıfâtî tenzîh arasındaki fark ise şöyledir:

Zâtî tenzîh, bir şeyden her yönden kendi sıfatı olmayan şeyi kaldırmandır. "İnciyi ahşablıktan tenzîh ederim" dediğinde ahşab özelliğini inciden kaldırman gibi.

Sıfâtî tenzîh ise bir şeyden ancak kendi sıfatının gerektirmediği şeyi kaldırmandır.

"Mâlik mülkünde zulmetmez çünkü başkasının mülkünde değil ancak kendi mülkünde tasarrufta bulunur" dediğinde sâhip olduğu kendi mülkü üzerinde tasarruf edenden zulmü ve haksızlığı kaldırman gibi.

İşte bu şekilde zâtından dolayı değil ancak mâlik olma sıfatının gereğinden dolayı zulüm sıfatını ondan kaldırırsın.

İşte Kuddûs, zâtî tenzîh ile bütün noksanlardan münezzeh olandır.

Bu isim sıfâtî ismidir ve bu ismin sıfatı kuddûsiyyettir.

Kuddûsiyyet halka dönük açığa çıkma yerlerinin hükmünden münezzeh olan ilk akdesî (zâtından zâtına) tecellîdir.

Akdesî tecellî ile kudsî tecellî arasındaki fark da şöyledir:

Kudsî tecellî, Cenâb-ı Hakk'ın halka edilmiş görünme yerlerinde onların noksanlarından münezzeh olarak zuhûrudur.

Akdesî tecellî ise Cenâb-ı Hakk'ın halk edilmiş zuhûr yerleri olmaksızın kendisi için zuhûrudur.

Akdesî tecellî, gayba dönük; kudsî tecellî ise şehadete dönük tecellîdir.

Akdes hazreti, zuhûr eden bir tecellîde O'nun zuhûr mahallidir. Bu mahal O'nun (yine kendisiyle) kendisini bilmesidir.

Kuds hazreti ise ilminde kendisine zâhir olmasından dolayı O'nun nefsini (kendisini) bilmesidir.

Kadı İyâz Şifa-i Şerif isimli eserinde Allah Teâlâ'nın el-Kuddûs isminin Hazret-i Resûlullah’ın (s.a.v.) isimlerinden olduğunu zikreder.

(NOT: Şifâ-i Şerîf'ten alıntı: "Peygamberler kitabında Peygamberimizin (s.a.v) isimleri arasında el-Mukaddes ismi de yer almıştır. Yani günahlardan arınmış, tertemiz olmuş demektir. Nitekim bu müjde kendisine Feth suresinin ikinci âyetinde verilmiştir:

(Mealen)

"Allah senin geçmiş ve gelecek günahını mağfiret etsin"

Yâhut "Mukaddes" kendisi sâyesinde günahtan temizlenilen kimse, demektir.

Nitekim hakkında:

"O Resûl, onları tezkiye eder, temizler" (Âl-i İmrân; 3/164) buyrulmuştur.

Yâhut kötülenmiş huylardan, fenâ davranış ve sıfatlardan temizlenmiş anlamına gelir.)

Allah Teâlâ Hazret-i Resûlullah'ı (s.a.v) İncil'de bu isimle isimlendirmiştir.

es-Selâm İsm-i Şerifi

Varlığın hakîkatlerinin mertebelerini, yokluğa katılmaktan yana selâmette kılan ve mertebelerin birbirleriyle karışmalarına mâni' olandır.

Bu isim sıfâti isimdir. Bu ismin sıfatı selâmettir.

Selâmet, Allah Teâlâ'nın diğer ilâhî isimlerinde ve sıfatlarındaki tecellîsidir ki; varlığın hakîkatlerini yokluğun helâkinden ve vücûd mertebelerini birbirleriyle karışmaktan yana selâmette kılar.

Ve lâkin bu tecellî, örneğin suya âit hakîkatteki ateşe âit hakikati, eser ve hakîkat olarak kaybolmaktan engellemez. Bunun aksi de böyledir. O eşyayı helâk olmaktan ve telef olmaktan yana selâmette kılan Selâm'dır.

*

Hazret-i Resûlullah (s.a.v) bu isimle de tahakkuk edip tecellî etmiştir. Bunun delili şudur ki: Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v) gönderilişinden sonra, yere batırma ve suret değiştirerek cezalandırma gibi cezalar kaldırılmıştır.

Bu ise Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v) âlemin selâmeti olmasındandır. Allah Teâlâ Resûlullah (s.a.v) hakkında:

"Sen aralarında olduğun müddetçe Allah onlara azâb edici değildir." (Enfal; 8/33) buyurmaktadır.

Hazret-i Resûlullah (s.a.v), salt selâmettir. O, mutlak Selâm'dır.

el-Mü'min İsm-i Şerifi

Mevcûdları zâtî hakîkatlerinin gerektirmediği herşeye karşı emîn kılandır.

Bu yüzden mevcûdlardan bir ferd bir diğerine ancak hakîkatinin gereği olarak dâhil olur.

Hz. Resûlullah (s.a.v.) buna işâretle şöyle buyurmuşlardır:

“Kalem, olanlar hakkında kurumuştur”; (Buhârî; Kader 2)

“Kalem kurudu, sayfalar kaldırıldı” ve; (Tirmızî; Kıyâmet 59)

“Sana isâbet eden şey, seni hatâya sürüklemek için değildir. Hatâ ettiğin şey de sana isâbet edecek şey için değildir.”

Çünkü Mü’min, mevcûdları hakîkatlerinin gerektirmediği şeyden yana emîn kılar. Hakîkati saâdeti gerektireni şakîlikten yana emîn kılar; hakîkati şakîliği gerektireni de mertebesinin değişmesinden (ve saîd olmasından) yana emîn kılar.

Eğer hakîkatinin gerektirdiği şeyi değiştirmiş olsa ona varlığının kemâlini vermemiş olur.

Bu yüzden Allah her varlığa, o varlığın hakîkatinin gereğini verir. Eğer vermemiş olsa adâletli olmamış olur ki, Allah Teâlâ **“Rabbin kullarına zulmedici değildir”** (Fussilet; 41/46) buyurmuştur.

Bu adâlet ise cömertliğin ve fazlın aynıdır. Çünkü mevcûdlara mertebelerini bununla vermiştir. Eğer böyle olmasa mertebeler ve bu mertebeler ile hâsıl olan kemâller zâil olur, yok olurdu.

Şakîye zâtının gerektirdiği şekâvet verilmeseydi şakîlik mertebesi vücûd mertebelerinde mevcûd olmazdı ki, bu durumda vücûd, mertebelerinden bir mertebe eksik bir hâlde olurdu.

İlâhî cömertlik, bu varlığı emîn kılmıştır. Öyle ki, hiçbir yönden vücûdda noksan bulunmaz. Çünkü Allah Teâlâ vücûd mertebelerinden bir mertebeyi ve hakîkatlerden bir hakîkati terk etmemiştir.

Hakîkati ancak mertebesinde ve mahallinde uygun olarak var etmiş ve vücûddan hiçbir şeyi saklamamıştır.

Bu yüzden bu vücûddan daha kâmili yoktur. İşte bu Hakk Teâlâ'nın mükemmelliğidir.

Anlayış sâhiblerinden isen bunu anla!

*

Bu isim için bir i'tibâr daha vardır ki o da Mü'min isminin "îmân" kelimesinden türemiş olmasıdır.

Îmân Allah'a îmân eden kulun sıfatıdır. Bu durumda bu ismin ma'nâsı; Allah, kendisinin hakîkatinin Allah olduğuna îmân eden kulun hakîkatidir, olur.

Hz. Resûlullah (s.a.v) **"el mü'minü mirâtu'l mü'min ya'nî mü'min mü'minin aynasıdır"** ve **"Ben Allah'tanım; mü'minler de bendendir"** hadîs-i şerîfinde buna işaret etmişlerdir.

Ya'nî kendilerinin hakîkatinin Allah Teâla olduğuna îmân edenler bendendir ya'nî benim hakîkatim olan Allah'tandırlar.

Ben de gayrın dışında Allah'ın kendisinin hakîkati olduğuna îmân edenin hakîkatiyim.

Her ne kadar her şey O'ndan olsa da... Çünkü mü'minler kendilerinden gayrı olanlardan farklı olarak saâdetin eserlerinin üzerlerinde açığa çıktığı kimselerdir.

Bu hadîs-i şerîfte mü'minler kendilerinin gayrı olanlardan ayrılmışlardır. Bu cem'in (toplayıcılığın) hakîkatidir ve Allah da onun hakîkatidir.

*

Bilesin ki, Mü'min ismi sıfâtî bir isimdir. Bu ismin sıfatı emândır (eminliktir).

Emân, Allah Teâlâ'nın bir tecellîsidir ki , bu tecellî varlıksal hakîkatlere ilim ve şuur kazandırır ve işin aslında oldukları mertebelerinin hakîkatlerinin gerektirdiği kemâlleri kazanmalarından yana engel bırakmaz.

Hz. Resûlullah (s.a.v.) **"Herkes ne için yaratılmışsa ona o kolaylaştırılır"** (Beyhâkî; Hadis No: 185) sözü ile buna işaret buyurmuşlardır.

*

Resûlullah (s.a.v.), âlemin emânı (eminliği), mutlak îmânın şîfâsıdır.

Allah Teâlâ **"Âmener resûlu" yani "Resûl, (Rabb'i tarafından kendisine indirilene) îmân etti"** (Bakara; 2/285) buyurmaktadır.

el-Müheymin İsm-i Şerifi

O, hakîkatlere, gereklere, mertebelere, hallere, evvel ve âhir her ânda ve her hâlde her yönden tafsîlî olarak sirâyet eden ve ihâtalı olarak vâkıf olandır.

Bu isim bir sıfat ismidir. Bu ismin sıfatı heymenedir.

Heymene; kahır ve galebe (üstün gelme) hükmüyle vâkıf olduğu şey üzerindeki idâresinin açığa çıktığı vâkıf olmaklık tecellîsidir.Heymene ile heyneme arasındaki fark ise şöyledir:

Heyneme; Cenâb-ı Hakk'ın varlığının ilâhî mertebelerde ve halka dönük mertebelerde sirâyet etmesidir.

Bu durum hükümlerden, şe'nlerden, gereklerden, zâhir olma ve bâtın olma gibi nisbetlerden, yönlerden ve i'tibârlardan bütün mertebelerde her şeydeki zuhûr (açığa çıkma) hükmüyle olur.

Heymene ise müstâkil olma, dilediği gibi idâre etme, kapsam ve vâkıf olma hükümleriyle yönlendirerek vâkıf oluşluk şeklindeki ilâhî tecellîdir.

Kadı İyâz, Şifâ-i Şerîf'te "Müheymin"in Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v.) isimlerinden olduğunu belirtir.

(Şifâ-i Şerîf Not: Bâzılarına göre "Müheymin" "Emîn" anlamındadır; bâzılarına göre ise şâhid ve hâfız anlamındadır.Bu i'tibâr ile Hz. resûlullah (s.a.v) hem Emîn, hem Müheymin, hem de Mü'min oluyor. Allah (c.c.) ona "Emîn" ismini vermiştir: "Mutâın semme emîn ya'nî orada kendisine itâat edilen emîndir" (Tekvîr; 81/21)

Bilinen bir gerçektir ki Resûlullah (s.a.v) kendisine peygamberlik gelmeden önce de sonrasında da bu isimle tanınırdı.)

el-Azîz İsm-i Şerifi

O, mertebesi yüce olup zelîl edilemeyen, anlayışlardan uzak olup idrâk edilemeyen ve zâtıyla gânî olup başkasına muhtaç olmayandır.

Bu isim de sıfat ismidir. Bu ismin sıfatı izzettir.

İzzet, kibriyâ ve mecdin (yüceliğin) gerektirdiği ilâhî kemâllerin açığa çıktığı ilâhî tecellîdir. Bu tecellî, her yönden her i'tibâr ile ve her nisbet üzere her bir şe'nde mahlûkların üzerinde bulundukları hâlin zıddıdır. Örneğin, ilmine bakarak 'O ihâta edilemez' dersin; yüceliğine bakarak "zelîl kılınamaz" dersin; gânî oluşuna bakarak 'ihtiyaçsızdır' dersin; zâtına işâret edilse 'idrâk olunamaz' dersin. Bu nedenle O'nu ancak kendi bilir, kendisinden başkası O'nu bilemez.

Bu tecellî, mahlûkların ilâhî sıfatlardan bir şeyi bilmesine mâni' olur. Bu tecellî mahlûk hakkında, kendisiyle Allah arasındaki en büyük perdedir.

İzzet perdesinden dolayı kalpler zillete meyletmiştir.

Rûhlar ilâhî kemâllerin ma'nâlarından bir ma'nâ ile bezendiklerinde onu kalbe sarkıtırlar. İzzet perdesini de ancak Allah ile izzet bulmuş kalp yırtabilir.

Kur'an-ı Kerim'in açık ifadesi Azîz isminin Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v.) ismi olduğunu göstermektedir.

"Lekad câeküm resûlün min enfüsiküm azîz" ya'nî **"Andolsun ki size içinizden azîz bir resûl geldi"** (Tevbe; 9/128).

el-Cebbâr İsm-i Şerifi

O, azameti ile galebe çalan (üstün gelen) ve kahredendir.

Bundan dolayı mevcûdlar O'na isteyerek veyâ istemeyerek boyun eğmişlerdir.

Cebbâr ism-i şerîfi, takdîr ettiğini icrâ eden ve helâk olan kimliğin helâk oluşu veyâ helâk olmayışı kendisi için aynı olandır, denilmiştir.

Bu isim de sıfat ismidir. Bu ismin sıfatı ceberûtiyyettir.

Ceberûtiyyet, kahrın çeşidi olarak ilâhî azametin kendisinde zâhir olduğu ilâhî tecellîdir.

*

Bu ismin Hz. Resûlullah'ın (s.a.v) isimlerinden olduğuna dair kuvvetli ve kat'i haberler bulunmaktadır.

Kâdı İyâz (r.a.) Şifa-i Şerîf isimli eserinde şöyle der:

"Hazret-i Nebi (s.a.v.), Dâvûd'un (a.s.) kitabında 'Cebbâr' ismiyle isimlendirilmiştir.

"O, dedi ki: 'Ey Cebbâr! Kuşan kılıcını beline! Kılıcın nâmûsundur (Kur'ân). Senin şeriatlarının gücü sağ tarafında hazırdır."

Cebbâr isminin Peygamberimiz (s.a.v) hakkında anlamı şöyledir:

- Ümmetini hidâyetle ve öğretim ile ıslâh ettiği içindir;

- veyâ düşmanlarını kahrettiği içindir;

- veya beşere karşı yüce bir mevkide ve yüksek bir mertebede olduğu içindir.

Peygambere yakışmayan tekebbür (kibirlenmek) ma'nâsındaki cebbâr oluşu ise Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerim'de ondan kaldırmıştır

"ve mâ ente aleyhim bi cebbârin"

"Sen onların üzerine bir cebbâr (zorlayıcı) değilsin." (Kaf; 50/45)

Kadı İyâz'ın sözü burada sonlandı.

Bu âyet-i kerîmeden tahkîk ehlinin anladıkları ma'nâ ise şöyledir:

"Sen onların ya'nî halkın cebbârı değilsin bilakis sen Hakk'ın cebbârısın."

el-Mütekebbir İsm-i Şerifi

O, mecd (yücelik) ve azametle tekebbür eden ve mertebesinde ulûhiyyet ile izzet bulandır.

Kendisine âit herhangi bir şeyde, başkasının O'na ortak olmasından yana tekebbür eder.

Öyle ki vücûdda (varlıkta) O'ndan başkasının bulunması mümkün değildir.

Bu isim sıfat ismidir. Bu ismin sıfatı kibriyâdır.

Kibriyâ, zâtının bir sonu olmaması yönüyle zâtî ve öze âit ilâhî tecellîdir.

*

Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) bu isimle de vasıflanmıştır.

Bunun delili, Resûlullah'ın (s.a.v.) Allah Teâlâ'nın en güzel isimleriyle vasıflanmış olmasıdır. Bu şekilde vasıflanmaktan daha azametli bir kibriyâ da bulunmamaktadır.

Bilesin ki, Allah ile Allah'tan gelen tekebbür övülmüştür. Hakkında zemmedilmenin olduğu tekebbür, Allah Teâlâ'ya karşı yapılan tekebbürdür (kibirlenme - büyüklenmedir).

Övülme yerini, zemmedilme yerinden ayırt ederek bunu anla.

el-Hâlık İsm-i Şerifi

O, ilminde hükmî olan a'yân-ı sâbite sûretlerini aynî (gözle görülebilir) âleminde açığa çıkarandır. Bu şekilde hükmî olarak mevcud olan a'yân-ı sâbiteler taayyün ve his ile zâhire gelir.

Bu isim fiillî sıfatların isimlerindendir. Bu ismin sıfatı hâlıkıyyet yani yaratıcılıktır.

Hâlıkıyyet, kendisi dışındaki varlıklar hakkında tam yoklukla hükmettikten sonra tam vücûd (varlık) ile taayyün eden ilâhî tecellîden ibarettir.

*

Hazret-i Resul (s.a.v.) hâlıkiyyet sıfatıyla da sıfatlandırılmıştır. Buna delil, parmaklarının arasından suyun kaynamasıdır. Zira bu durum halıkıyyetin sıfatıdır. Enes İbn Malik'in (r.a) hadisinde buna işaret edilmektedir. O, şöyle demiştir:

"Bir kere Peygamber (s.a.v.) Medine çarşısının bir semti olan Zevra'da iken ikindi namazının vakti yaklaşmıştı ve abdest suyu arayıp bulamamışlardı. Bunun üzerine Resulullah'ın (s.a.v) huzuruna bir kap içinde bir miktar su getirildi.

Ardından Resûlullah (s.a.v) elini kabın içindeki suya koydu. Hemen parmakları arasından su fışkırmağa başladı. Orada bulunan cemaat abdest alıncaya kadar devam etti."

Enes İbn-i Malik'in ravisi Katade der ki:

"Ben, Enes İbn Malik'e: Orada kaç kişi idiniz? diye sordum.

O da: Üç yüz, yahut üç yüz kadar, diye cevap verdi."

(Buharî, Kitabu'l-Menakıb'da, Bab-u Alamati'n-Nübüvveti fi'l-İslam, 3572. Hadis; Müslim, Kitabu'l-Fezail, Babun fı Mucizati'n-Nebi, 2276 -9 hadisler.)

el-Bâri' İsm-i Şerifi

O, var etmede, varlık sahasına getirmede kendisinin önüne hiçbir kimsenin geçmediği Zât'tır.

Bu isim fiilî sıfatların isimlerdendir. Bu ismin sıfatı birâettir.

Birâet ihtiraî (var edici) ilahî bir tecellidir ki, bu tecellide Allah Teâlâ kendi muradına göre eşyaları açığa çıkarır.

*

Hazret-i Nebî (s.a.v.) bu isimle de isimlendirilmiştir. Buna delil yemeği çoğaltmasıdır. Zira Hz. Resûlullah (s.a.v), Hendek gününde bir avuş kadar arpadan binden daha fazla kişiyi doyurmuştur.

Semure İbn Cündeb'in (r.a) hadisinde de buna işaret etmektedir:

"Resulullah'a (s.a.v.) içinde tirit yemeği bulunan bir çanak getirildi. Sahabe sabah vaktinden öğleye kadar bu çanaktan yemek yediler. Bir bölüm sofradan kalkar, diğer bir bölüm sahabe gelip otururdu.

Bir adam ona 'Yemek devam etmekte mi' diye sorunca o: 'Hangi nedenden dolayı şaşırıyorsun ki? Bu sofra şuradan gelmekte' diyerek göğe işaret ediyordu."

Hadisi Ahmed Müsnedinde rivayet etmiştir. 20218 Numaralı Hadis. Darimi, Sünen, Mukaddime, 'Bab-u Ma Ükrime bihi'n-Nebî fi Bereketi Taamih', Hadis No:42. Buharî, Kitabü'l-Meğazi, 29. bab. 4101. Hadis.

el-Musavvir İsm-i Şerifi

O, var edip varlık sahasına getireceği şey için ilminde belirli bir heyeti (sûreti-görüntüyü) seçendir.

Bu isim de aynı şekilde fiilî sıfatların isimlerdendir. Bu ismin sıfatı tasvîrdir.

Tasvir, Allah Teâlâ'nın eşyanın hakîkatlerini bilmesi yönünden, bu eşyaların hakikatlerinin gerektirişine göre eşya sûretlerini varlık sahasına getirmenin gerçekleştiği ilahî tecelliden ibarettir.

*

Hazret-i Resûlullah (s.a.v) bu isimle de vasıflanmıştır. Bu ismi aldığına delil şu hadistir: Hazret-i Resûlullah (s.a.v) bir bedeviye adının Zeyd olduğu halde "Zeyd ol!" demesidir.

(Zeydü'l-Hayl, Tay kabilesindendir. Zeydü'l-Hayl kabilenin reisidir. Hz. Peygamber'le (s.a.v.) ilgili haberler Zeydü'l-Hayl'e ulaşınca, onun davet ettiği şeyleri inceleyip araştırdı. Kabile reislerine hitaben; '"Eğer bu insan hayırlı biri ise biz de ona uyalım, yok eğer hayırsız biri ise onu daha büyük bir sorun olmadan ortadan kaldıralım" diyerek, yol için hazırlık yaptı.

Halktan büyük mevkie sahip olan kimseleri Yesrib'e gitmeye ve Hz. Peygamber'le (s.a.v.) görüşmeye davet etti.

Onunla birlikte Tay kabilesinden kalabalık bir heyet yola çıktı. İçlerinde Zurr İbn Sedûs, Malik İbn Cubeyr, Amir İbn Cuveyn ve başkaları vardı.

Medine’ye vardıklarında, Mescid-i Nebevî'ye gidip develerini mescidin önüne çöktürdüler. Mescide girdikleri esnada Resûlullah (s.a.v.) minberden müslümanlara hitap etmekteydi.

Resûlullah'ın (s.a.v.) konuşması hoşlarına gitti ve müslümanların ona gönülden bağlanmaları, onu can kulağıyla dinleyip söylediklerinden etkilenmeleri, onları hayrette bıraktı.

Resûlullah (s.a.v.) onları görünce müslümanlara hitap ederek şöyle dedi: "Ben sizin için Uzza'dan ve taptığınız herşeyden daha hayırlıyım... Ben sizin için Allah'tan başka kendisine taptığınız siyah deveden daha hayırlıyım.”

Resûlullah’ın (s.a.v.) konuşması Zeydü'l-Hayl ve beraberindekilerin gönüllerinde iki türlü tesir bıraktı. Bazıları hak olanı kabul edip ona yöneldi, bazıları da haktan yüz çevirip ona burun kıvırdılar. Bazıları cenneti seçti, bazıları da cehennemi...

Zurr Ibn Sedûs ise Resûlullah’a, (s.a.v.) inanan gönüllerin çepeçevre kuşattığını ve sevgiyle bakan gözlerin onu sardığını görüverince, içindeki kıskançlık duygusu kabarıp içini bir korku bürüdü. Sonra etrafındakilere şöyle dedi: "Şüphesiz ben, Araplann cariyelerine sahip olacak adamı görüyorum; ama onun benim cariyemi almasına müsaade etmeyeceğim." Daha sonra Suriye taraflanna gidip başını kazıttı ve Hıristiyan oldu.

Zeyd’le öbürlerine gelince; onların durumu başkaydı. Resûlullah (s.a.v.) hutbesini bitirir bitirmez, Zeydü'l-Hayl müslümanların arasında ayağa kalktı.

O çok yakışıklı, sağlam yapılı ve çok uzun boyluydu. Ata binince sanki eşeğe binmiş gibi ayakları yerde sürünürdü. Uzun boyuyla dikilip gür sesiyle şöyle dedi:

"Ey Muhammed! Allah'tan başka ilah olmadığına ve senin Allah'ın Resûlü olduğuna şehadet ederim."

Resûlullah (s.a.v.) yanına gelip: "Sen kimsin?" dedi.

Zeyd'ül-Hayl: "Ben, Mühelhil oğlu Zeydü'l-Hayl'im."

Rasulullah (s.a.v.): "Hayır, sen Zeydü'l-Hayr'sın. Zeydü'l-Hayl değil. Seni memleketinden getirip kalbini İslâm'a yumuşatan Allah'a hamdolsun" dedi.

İşte o bundan sonra Zeydü'l-Hayr diye tanındı. Sahabeler buna sevindi.

Resûlullah (s.a.v.) onu evine götürdü. Yanında Ömer İbn Hattab ve bazı sahabîler vardı. Eve geldiklerinde, Resûlullah (s.a.v.) Zeyd'e bir yastık verdi. Resûlullah'ın (s.a.v.) huzurunda yaslanmak Zeyd'e zor geldi ve onu geri verdi. Resûlullah (s.a.v.) veriyor, o geri çeviriyordu. Bunu üç defa tekrarladılar.

Oturduklarında, Resûlullah (s.a.v.) Zeydül-Hayr'a şöyle dedi:

"Zeyd! Şimdiye kadar bana anlatılıp da sonra kendisini gördüğüm kimseler anlatılan niteliklerinin altındaydı. Ancak sen müstesnasın. Zeyd! Şüphesiz sende Allah ve Resûl'ünün sevdiği iki haslet var"

Zeyd (r.a.) sordu: "Nedir onlar? Ya Resûlullah!"

Rasulullah (s.a.v.) şöyle cevap verdi: "Ölçülü davranmak ve halîm olmak."

Zeydü'l-Hayr (r.a.): "Beni, Allah ve Resûlullah'ın sevdiği gibi yapan Allah'a hamdolsun."

Zeyd'le beraber olanlann hepsi Müslüman oldu.)

el-Gaffâr İsm-i Şerifi

O, günahın çirkinliğini sevabın güzelliği ile örtendir.

Böylece şer ismi gider ve hayr ismi gelir.

Afüvv ismi ile Gaffâr ismi arasındaki fark şöyledir:

Afüvv, günahı görmezden gelerek, günahtan dolayı cezalandırmaz. Gaffâr ismi de aynı şekilde günahı görmezden gelir ancak ardından bu günahı haseneyle/güzellikle-iyilikle değiştirir.

Böylece bu çirkinlik kendisine bahşedilen güzellik ile örtülmüş olur. Çünkü gafr, örtmek, afv ise görmemezlikten gelmektir.

Bu isim de fiillî sıfatların isimlerindendir.

Bu ismin sıfatı gafrdır.

Gafr, mutlak cemâl ve güzellikle gerçekleşen ilahî tecelliden ibarettir. Bundan dolayı varlıktaki bütün çirkinlik örtülmüş olur.

Bu tecellide Hakk Teâlâ'nın bâtınları hulûl (dahil olma, girme) olmaksızın eşyâda zâhir olur ve kesretin (çokluğun) vecihlerinden vâhidiyyet (birlik) perdesi kalkar.

Abdâlın (bedellerin), abdâla dönüşmesi de bu tecellinin feyizlerindendir.

Bedeliyyet üç kısımdır. Fiilî bedeliyyet, sıfâtî bedeliyyet, zâtî bedeliyyet.

Fiilî bedeliyyeti iki kısımdır: A'lâ (en yüksek) ve ednâ (en alçak) bedeliyyet.

Fiilî a'lâ (yüksek) bedeliyyet: İnsanın fiilinin kendisinin değişmesidir ki, yoğun bir şekilde âsilik fiili işleyen kişinin yoğun taât işleyen bir şahsa dönüşmesi ve âsilikleri tamamen terk etmesidir.

Fiilî ednâ (düşük) bedeliyyet: Allah'ın afv ve gufrânıyla (örtmesiyle) âsiliğin neticesinin taâtin neticesi ile değişmesi ve bu âsiliğin kula hasene olarak yazılmasıdır.

*

Sıfâtî bedeliyyet de a'lâ ve ednâ olmak üzere ikiye ayrılır:

Sıfâtî a'lâ (yüksek) bedeliyyet: Kulun sıfatlarının Rabb'in sıfatlarıyla değişmesidir. Sıfâtî ednâ (düşük) bedeliyyet: Nefsanî zemmedilmiş sıfatların, ruhanî övülmüş sıfatlarla değişmesidir. Böylece kulun cimriliği keremle; gazabı hilmle (nezaketle); darlığı genişlik ile; zararı fayda ile değişir.

*

Zâtî bedeliyyet de a'lâ ve ednâ olmak üzere ikiye ayrılır:

Zâtî ednâ (düşük) bedeliyyet: Kulun zâtının Rabb'ın zâtıyla değişmesidir. Bu durumda kul kendi zâtının yerinde Rabb'in zâtını görür. Kul ne zaman kendi nefsini görmek isterse ancak Allah'ın zâtını görür.

Zâtî a’lâ bedeliyyet: Rabb'in zâtının kulun zâtıyla değişmesidir. Bu durumda Allah Teâlâ kendi nefsini kulun nefsinde müşahede eder. Böylece kul Rabb’ın halîfesi olur. Rabb kendi zâtını görmek istediğinde kulun zâtını görür.

Bu şahâdetle önceki şahâdet arasındaki fark büyüktür. Bu farkı ancak garîbler anlayabilir.

*

Hazret-i Resûlullah (s.a.v) bu ismi de almıştır.

Bu ismi aldığına delil Ramazan ayında hanımıyla münasebette bulunan birisini affetmesi ve ondan hükmü düşürmesidir. Ebû Hüreyre'den (r.a.) rivayet olunduğuna göre o şöyle demiştir:

"Biz Resûlullah'ın (s.a.v.) huzurunda otururken bir bedevi Hazret'in huzuruna vardı ve şöyle dedi:

- "Helak oldum ya Resûlullah!"

Resûlullah (s.a.v.):

- "Seni helak eden nedir?" diye sordu.

Adam:

- "Ramazan gününde eşimle münasebette bulundum" cevabını verdi.

Resûlullah (s.a.v.):

- "Bir köle azad edecek bir şey bulabilecek misin?" buyurdu.

Adam:

- "Hayır", cevabını verdi.

Resûlullah (s.a.v.):

- "İki ay birbiri ardına oruç tutabilecek misin?" diye sordu.

Adam yine:

- "Hayır", cevabını verdi.

Resûlullah (s.a.v.):

- "Öyle ise altmış fakiri doyuracak bir şey bulabilecek misin?" dedi.

Adam yine:

- "Hayır", cevabını verdi. Sonra oturdu.

Derken Resûlullah (s.a.v.)'e içinde hurma dolu bir zembil getirdiler. Resûlullah (s.a.v.) o adama:

- "Bunu al da sadaka olarak dağıt!" buyurdu.

O adam:

- "Bizden daha fakirine mi? Medine'nin iki taşlığı arasında, buna bizden daha muhtaç bir aile yoktur" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) güldü, hatta azı dişleri göründü. Sonra o adama:

- "Haydi git bu hurmayı ailene yedir", buyurdular."

(Buhârî; Kitâbu's Savm 43)

Allah Teâlâ:

"Eğer onlar nefslerine zulmettikleri zaman sana gelseler de Allah'tan mağfiret dileseler, Resûl de onlar için istiğfar etseydi Allah'ı tevbeleri kâbûl edici ve rahmet edici bulurlardı" (Nisâ; 4/64) buyurmaktadır.

Allah Teâlâ, Resûlullah'ın (s.a.v.) istiğfâr talebini mağfiretin ve tevbenin şartı kılmış; onların sadece Allah Teâlâ'dan mağfiret talebinde bulunmalarıyla yetinmemiştir.

Aksine kendileri için mağfiret talebinde bulunsun diye Resûlullah'a (s.a.v.) gelmelerine bağlamıştır.

İşte bunun sırrı, Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v) mağfiret (gafr edici) sıfatıyla vasıflandırılmış olmasıdır.

el-Kahhâr İsm-i Şerifi

O, varlığının kadîm nûru olup, sonradan olanların zulmetine (karanlığına) galebe çalandır.

Böylece kesretin (çokluğun) dağınıklığı vâhidiyyetin (birliğin) sultası altında yok olur.

Bu isim sıfat ismidir. Bu ismin sıfatın kahırdır.

Kahır, varlığın O'nunla birlikte olunca hiçbir eserinin kalmayacağı vahidî (birliğe dönük) tecelliden ibarettir.

Allah Teâlâ'nın Kitab-ı Kerim'inde mahlûklarının tümünü yok ettiğinde: "Bugün mülk kimindir?" (Mü'min; 40/16) buyruğuyla buna nasıl dikkat çektiğine bir bak!

Kimse için ortada varlık kalmadığından kendi sorusuna kendisi cevap verir: **"Vâhidi'l-Kahhâr olan Allah'ındır!"** (Mü'min; 40/16)

Allah Teâlâ kahrın vâhidiyyete ait olduğu bilinsin diye Vâhid ismini Kahhâr isminden önce zikretmiştir ve bundan dolayı diğer tecellilerin aksine bu tecellîde hiçbir şeyin eserinin kalmaz.

Çünkü geriye kalan örneğin hallakiyyet (yaratıcılık), rezzakiyyet (rızık vericilik), rahmâniyyet gibi diğer tecellilerden ilham olunan şey var edilenin varlığıdır.

Cüneyd-i Bağdadî "sonradan olan kadîm olan ile birlikte bulunduğunda sonradan olandan hiçbir iz kalmaz" sözünde 'kadîm' ile Vâhid'e işâret etmiştir.

Hazret-i Resûlullah (s.a.v) bu isimle de vasıflanmıştır.

Bunun delîli Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v) nûrunun (güneşin bütün yıldızları baskın olması gibi), diğer peygamberlerin nûruna baskın olmasıdır.

Bundan dolayı diğer peygamberlerin dinleri onun diniyle nesh edilmiştir. Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v) milletinin çıkışıyla onların milletleri bâtıl olmuştur.

Zira Hazret-i Resûlullah (s.a.v) hakîki Kahhâr'dır.

Hadis-i şerîfte belirtildiği üzere, bir aylık mesafeden düşmanın kalbine korku salmakla yardım görmesi Hazret-i Peygamber'in (s.a.v.) kahır özelliğindendir.

el-Vehhâb İsm-i Şerifi

O, kâbiliyyetlerin oluşumlarının gerektirdiği şeyi kabul edebilme kâbiliyyetini akdes (kendinden kendine olan) feyzden eşyaya hîbe edendir.

Bundan dolayı Vehhâb ismi, Rezzâk ismiyle birliktedir. Çünkü eşya rızıklannı, ancak kabiliyyetlerine göre kabul edebilirler.

Bundan dolayı Allah Teâlâ ilk olarak Vehhâb ismi yönünden kabiliyyetleri onlara hîbe eder, ardından da bu kabiliyyetlerin gerektirdiği şeyi onlara rızık olarak verir. Böylece bunların vücûdları tamam olur.

Bu isim, sıfat ismidir. Bu ismin sıfatı vehbdir.

Vehb, ilâhî ilimdeki tertib üzere iradî tasrifle icâdî (var etmeye yönelik) gereklilik üzere vücudî (varlıksal) tecellîden ibarettir.

Bu tecelli feyze âit tecellilerin ikincisidir. İlk tecelli, kendisiyle Ümmü'l- Kitab'da icmâlî (toplu) vücûdun tafsilinin (ayrıntısının) taayyün ettiği kerem tecellisidir.

*

Hazret-i Resûlullah (s.a.v), İbn Münkediri'den (r.a) rivayet edilen hadiste geçtiği üzere bu isimle de vasıflanmıştır.

İbn Münkedir (r.a) şöyle der: "Ben Cabir ibn Abdullah'ı (r.a) şöyle söylerken işittim:

"Resûlullah'tan (s.a.v.) bir şey istenirse asla; "Yok" demezdi."

(Müslîm; Fezâil 56)

er-Rezzâk İsm-i Şerifi

O, eşyaya kabiliyyetlerinin gerektirdiği şeyi verip rızıklandırandır.

- Ruhlar için ruhî kabiliyyetin gerektirdiği rızıklar vardır.

- Cisimler için cismî kabiliyyetin gerektirdiği rızıklar vardır.

- Ma'nâlar için ma'nasal kabiliyyetlerin gerektirdiği rızıklar vardır.

Bunlardan her bir kısmın altına giren ferdlerden her birinin benzerinin kabiliyyetini olumsuzlayan ya'nî onun tersi bir kabiliyyet vardır. Rezzâk, her bir ferd için bu gereken şeyleri bunları gerektiren ferdlere ulaştırır.

Bu isim, fiilî sıfat ismidir. Bu ismin sıfatı irzâktır.

İrzâk, hükümsel takdîr üzere feyze dönük tecellîdir. Bu tecellinin mazharları yani görünme yerleri vardır.

- Birinci görünme yeri, isimler ve sıfatlar âlemindedir. O isimlerden ve sıfatlardan her birisine gereken eseri vermiştir. Böylece isimlerin ve sıfatların eserleri açığa çıkar.

- İkinci görünme yeri, aynî (varlıksal) hakîkatler âlemindedir. Allah Teâlâ bu hakikatlerden her birine söz konusu hakikatin mertebesinde hakikatin kemâlinin elde edebileceği şeyi vermiştir.

Bu ma'nâya Allah Teâlâ "Hâzineleri bizim indimizde olmayan hiçbirşey yoktur. Biz onu ancak belirli bir kader ile indiririz" (Hicr; 15/21) sözleriyle işaret etmiştir.

- Üçüncü görünme yeri, hükmî hakikatler âlemindedir. Bunlar ancak hükümsel olan ma'nâlardır. Allah Teâlâ bu görünme yerlerindeki her bir ma'nâya varlıksal bir eser vermiştir. Bu da ilâhî feyzin ve cömertliğin kemâlindendir. Yani aynî varlığı bulunmayan şeye vücûdi-aynî-varlıksal bir eser vermesidir.

Şunu da bilesin ki, hükmî hakikatler 'Kün-Ol" emrinin tasarrufu altına girmezler. Zira onların varlığı yoktur. "Kün-Ol" emrinin tasarrufu altına ancak varlıkları olan şeyler girerler.

Bunu iyi anla!

*

Hazret-i Resûlullah (s.a.v) bu isimle de vasıflanmıştır. Buna delil, bütün hayat sahibi olan varlıkların rızıklarının nedeni olan yağmuru indirmesidir.

Enes İbn Malik (r.a) şöyle rivayet etmiştir:

"Cuma günü Darü'l-Kaza tarafındaki bir kapıdan mescide bir adam girdi. Resûlullah (s.a.v.) ayakta hutbe okuyordu; O'nun karşısına dikildi. Ve:

'Yâ Resûlullah (s.a.v)! Mallar helak oldu. Yollar kesildi. Bundan dolayı dua et de Allah bize yağmur versin, dedi.

Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) ellerini kaldırdı ve şöyle dua etti:

'Allah'ım! Bize yağmur ver! Allah'ım! Bize yağmur ver! Allah'ım! Bize yağmur ver!'

Enes der ki: Vallahi gökyüzünde ne bir bulut görüyorduk; ne de bir bulut paresi. Bizimle Sel Dağı arasında hiç bir ev ve bina yoktu. Derken dağın ardından kalkan şeklinde bir bulut belirdi. Bu bulut göğün ortasına gelince yayıldı. Sonra yağmur yağdı. Vallahi bir hafta güneşi göremedik.

Ertesi cuma günü yine o kapıdan bir adam girdi. Resûlullah (s.a.v.) ayakta hutbe okuyordu. Gelen zât karşısına dikilerek:

'Yâ Resûlullah (s.a.v)! Mallar helak oldu; yollar kesildi. (Ne olur) Allah'a dua ediver de artık bu yağmuru bizden dindirsin.' dedi.

Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) yine ellerini kaldırdı ve:

'Allah'ım! Üzerimize değil; etrafımıza (yağdır.) Allah'ım! Dağlara, tepelere, vadi içlerine ve ormanlara...' diye dua etti. Ardından yağmur dindi; biz de güneşe karşı çıktık, gittik."

(Müslîm; İstiska 1 - Ebû Dâvud; Salât 260)

el-Fettâh İsm-i Şerifi

O, âlemin zulmetini (karanlığını) nûruyla fethedendir (açandır).

Böylece dâhil olma ve girme olmaksızın Allah Teâlâ varlığıyla âleme varlık bahşetmiştir.

Allah Teâlâ'nın mevcudların aynlarında taayyünü; onlara varlık vermesidir; çünkü varlıksal şeylerin hakikatte kendilerine ait hakîki varlıkları yoktur.

Onların var oluşla açığa çıkışları Allah Teâlâ'nın Fettâh ismindendir. Çünkü Allah Teâlâ eşyaya asâleten haketmediği şeyi bahşetmiştir.

Bu varlık verme ile onlara kendi cömertlik hâzinelerini fethetmiştir (açmıştır). Asâleten haketmedikleri halde mevcûdların bunu kazanmaları da bu ismin feyzindendir.

Ebrârın içeceğine, mukarrebînin içtiği pınardan katıştırılması gibi. Çünkü işin aslında sonuç olarak ebrâr kâfûr (mukarrebininin içeceğinden) içmeyi hak etmemişlerdir; ancak Allah Teâlâ Fettâh ismine âit lütufların eliyle cömertlik pınarından onların asâleten haketmedikleri şeyi onlara bahşetmiş ve onların içeceğine mukarrebînin içeceğinden katıştırmıştır.

"İnnel ebrâra yeşrebûne min ke'sin kâne mizâcuhâ kâfûrâ; Aynen yeşrebu bihâ ibâdullâhi yufeccirûnehâ tefcîrâ" yani

"Muhakkak ebrâr, içine kâfûr katıştırılmış olan kadehten içerler. İbâdullah (Allah'ın kulları) ise içtikleri o pınarı gürül gürül akıtırlar" (İnsan; 76/5-6)

Bilesin ki, bu isim fiilî sıfatların isimlerindendir. Bu ismin sıfatı fethdir.

Feth; îcâd etmeye dönük varlıksal tecelliden ibarettir.

Vücûdun icmâlî (toplu) oluşu bu tecellî ile tafsîlî (ayrıntılı) olarak taayyün etmiş ve Allah Teâlâ bu tecelli ile onlara varlık bahşetmiştir.

*

Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) fettahiyye sıfatıyla da sıfatlandırılmıştır. Zira Hazret-i Resûlullah (s.a.v) göklerin kapılarını açmıştır. Allah azze ve celle kapalı gözleri, örtülü kalpleri onunla açmıştır.

Hazret-i Resûlullah (s.a.v) kendisinden gelen rivâyetlerde bunu bize aktarmıştır.

Allah'ın Kitâb'ında, Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v.), fettah ve açık bir nûr olduğu bildirilmiştir.

"İn testeftihû fe kad câekümül feth" (Enfâl; 8/19)

"Eğer fetih istiyorsanız, işte size feth geldi" ya'nî Muhammed (s.a.v) geldi.

Bunu iyi anla!

el-Alîm İsm-i Şerifi

O, eşyânın mâhiyetini hakîkati üzere icmâlî (toplu) ve tafsîlî olarak bilendir.

Alîm ve Âlim ve Allâm isimlerinin arasındaki fark şöyledir:

İlim mutlak ma'nâda Allah'a nisbet edildiğinde Allah el-Alîm ismi ile isimlendirilir.

Eşyanın kendisine göre bilinirliği düşünüldüğünde Allah el-Âlim diye isimlendirilir.

İlmin ve eşyanın bilinirliğinin ikisi birden Hakk'a nisbet edildiğinde de el-Allâm ismi ile isimlendirilir.

İlmin mutlak olarak Allah'a nisbet edilmesinden dolayı el-Alîm ismi nefsî sıfatlar arasında sayılır. Çünkü burada ilim vasfı nefsin zâtı için kemâldeki paydan başka bir şey değildir.

el-Âlim ismi ise fiilî isimlerdendir. Çünkü âlimde bilgi eşyaya nisbetle tasavvur olunmuştur.

el-Allâm ismi ilme nisbet olunması bakımından nefsî sıfatlara ait isimlerden, eşyanın bilinebilirliğine nazaran fiillere ait isimlerden kabul edilir.

Halka âlim denilebililir ancak ilâhî nefse ait sıfatların isimlerinden oluşu yönünden el-Alîm ve el-Allâm isimleri halk için kullanılamaz.

Bilesin ki bu isim bir sıfat ismidir. Bu ismin sıfatı ilimdir.

İlim, idrake dönük ilâhî tecelliden ibarettir. Allah Teâlâ aynların hakîkatlerini bu tecellînin gereğine göre var etmiştir.

Bu Allah Teâlâ'nın kadîm şe'ninin gerektirdiği şey üzere eşyâya âlim olmasıyladır ki bu da İmâm Muhyiddîn İbn Arabî'nin görüşünün aksinedir.

Muhyiddin İbn Arabî şöyle der: "Hakk'a mâlumların bilgisini ancak mâlumlar vermiştir."

Biz de deriz ki; malumât (bilinenler), ancak Ümmü'l-Kitâb olan ezelî şe'nlerin gerektirdiği şey üzere ilâhî ilimde taayyün etmiştir ki ilahî kadîm ilim bu şe'nlerin zuhûr yeridir.

Buna göre bunu anla!

İmâm Muhyiddîn İbn Arabî'nin Allah'ın eşyâya olan ilmi hakkında söylemiş olduğu şeyi biz ancak eşyâyı var etmesi hakkında söyleyebiliriz.

Biz deriz ki; Cenâb-ı Hakk Ümmü'l-Kitâb'ın gerektirdiği şey üzere eşyâyı bilişinden sonra, ilminde eşyanın gerektirdiği şey üzere; mahlûkattan istifâde edilmemiş olan ilmiyle eşyâyı var eder.

İsmi geçen imâm bu mes'elede hatâya düşmüş ve Allah Teâlâ'nın ilmini eşyâdan istifâde eder bir konuma getirmiştir.

Eğer iş böyle olsaydı ilmi husûsunda mâlumatına ihtiyâcından dolayı Allah için mutlak kemâl geçerli olmazdı; Allah Teâlâ ise bundan münezzehtir.

Bu mes'eleyi daha açık ibarelerle ve bu işaretlerden daha açığı ile el-İnsânu'l-Kâmil isimli eserimizde de anlattık.

Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) ihâta edici ilim sıfatıyla da vasıflanmıştır.

Buna delil Hazret-i Resûl'ün (s.a.v.) şu buyruğudur:

"Bana öncekilerin ve sonrakilerin ilmi verildi."

Öncekilerin ve sonrakilerin ilmi, âlemin tamamının ilmidir. Bu ise Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v) öncekileriyle, sonrakileriyle, dünyevîsiyle uhrevîsiyle bütün mahlûkatı bildiğine delildir.

Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v) Allah'ı bilmesine dair delil ise kendisinden (S.a.v.) aktarılan, ümmetinden kâmil olanlara yönelik şu sözüdür:

"Ben Allah'ı en iyi bileninizim ve O'ndan en çok korkanınızım!"

(Keşfü'l Hafâ; Hadîs No: 607)

el-Kâbız İsm-i Şerifi

O, varlıksal çokluğun kendisine kabz olunduğu Zât'tır.

O'nun indinde vâhidiyyet olarak isimlendirilen tecellîgâhta varlıksal çokluk "BİR"leşir.

*

Bu isim fiilî sıfatların isimlerindendir. Bu ismin sıfatı kabzdır.

Kabz, vâhidiyyet (birliksellik) tecellîsinin zuhûrundan ibarettir.

Vâhidiyyetin kendisini kabz edişinin hükmüyle eşyâ için zuhûr kalmaz.

Varlıktaki her kabz bu tecellîden kaynaklanır..

Hazret-i Resûlullah (s.a.v) bu isimle de vasıflandırılmıştır.

Buna delil Esmâ bint Umeys'in (r.a) rivayet ettiği hadistir. Esmâ bint Umeys (r.a) şöyle rivayet eder:

"Hazret-i Nebî (s.a.v.) güneşin batışını kabzetti (engelledi) de Ali (r.a.) namazını kılıncaya kadar güneş batmadı."

(Sahih bir rivayet ile gelen hadis-i şerif şöyledir.)

Hz. Resûlullah'a (s.a.v) vahiy gelmişti. Bu sırada başı Ali (r.a)'nın dizinde bulunuyordu. Bu yüzden Ali (r.a) ikindi namazını kılamadan güneş battı.

Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v): "(Ali) Senin ve Resûlünün itâati altındaydı; o halde güneşi onun üzerine geri gönder." diye duâ etti.

Esmâ diyor ki: "Güneşin battığını, battıktan sonra tekrar doğduğunu ve dağ ile yeryüzü arasında durduğunu gördüm."

Bu olay Hayber'de Sahbâ bölgesinde gerçekleşmiştir. Tahâvî bu hadisi "Müşkilü'l Hadîs" isimli kitabında tahric etmiştir.

el-Bâsit İsm-i Şerifi

O, isimlerin ve sıfatların gereklerinin üzerine nûrunu bast eden (yayan) ve böylece isimlerin ve sıfatların eserlerini açığa çıkarandır.

Bu eserler, varlıksal vücûddur.

Bu isim de fiilî sıfatların isimlerindendir. Bu ismin sıfatı basttır. Bast, rahmânî tecelliden ibarettir.

Bu tecellî ile ilahî ilimde icmâlî (toplu) olan şeyler vücûda bast olunurlar (yayılırlar).

Varlıkta bast olan her şey bu rahmanî tecellîden kaynaklanır.

*

Hazret-i Resûlullah (s.a.v) bu isimle de vasıflanmıştır. Bu isimle vasıflandığına hadis-i şerifin sahih isnâdında şöyle rivayet olunmaktadır:

"Resûlullah'ın (s.a.v.) başı Ali'nin (r.a.) kucağında idi. O sırada Allah Resulü'ne (s.a.v.) vahiy geliyordu. (Güneş batmak üzere idi.) Vahiy sona erip Peygamberimiz (s.a.v.) açılınca Ali'ye (r.a);

- 'İkindi namazını kıldın mı?' diye, sordu. Ali (r.a.): 'Hayır,' dedi.

Hazret-i Resûlullah (s.a.v.):

'Allah'ım! Sen gayet iyi biliyorsun ki, O senin taatinde ve Resûl'ünün taatinde idi. Onun için güneşi iade et!' buyurdu.

Allah da onun için güneşi iade etti.

Ben güneşin battığını, ardından battıktan sonra tekrar doğduğunu, dağların ve yerin üstünde durduğunu gördüm."

Bu, Sahba'da Hayber gününde gerçekleşti. Tahavî bunu MüşkiIü'I-Asar adlı eserinde rivayet etmiştir.

*

Bu rivayet Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v.) kabz ve bast ile vasıflandırıldığına büyük bir delildir.

Zira Hazret-i Peygamber (s.a.v.), güneşi batmak üzereyken tutup kabzetmiş ve gündüzü bast etmiştir (uzatıp, yaymıştır), güneş dağlar ve yer üzerinde durmuştur.

Abdurrahman İbn Avf'ın (r.a) evlatlarında ve malında, Enes'in de (r.a) aynı şekilde malında ve evlatlarında ve başka kişilerin de hayatlarında 'bast'a gitmeleri (genişlemeleri) de Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v) "bast"ındandır.

Bu konuda daha çok düşünmek isteyen kişi için bu deliller, ilâve delil ihtiyacını gidermek içindir.

el-Hâfid İsm-i Şerifi

O, hafd eden (alçaltan) Zât'tır.

Her ne kadar her iki mertebede de tecellî eden bir olsa da halka dönük varlık mertebesini Hakk'a dönük varlık mertebesinden hafd edendir (alçak kılandır).

Bu isim de fiilî sıfatların isimlerindendir. Bu ismin sıfatı hafddır.

Hafd, rabbânî tecellîden ibarettir.

Bu rabbânî tecellîde rubûbiyyetin izzeti zâhir olur ve hafd olma ya'nî alçalma merbûba yani "Rabb'i olana" ulaşır.

Vücûddaki her alçalma bu rabbânî tecellîden kaynaklanır.

*

Hadîs-i şerîfte ulaştığı üzere bir kimse Hazret-i Resûlullah'ı (s.a.v.) bu sıfatla vasıflandırmış ve Hazret-i Resûlullah da (s.a.v) bunu onaylamıştır.

"Senin alçalttığın kimseyi yüceltecek bulunmamaktadır."

er-Rafi' İsm-i Şerifi

O, ref' eden (yükselten) Zât'tır.

Her ne kadar her iki sıfatla vasıflanan bir olsa da rubûbiyyet (rabb olmaklık) mertebesini merbûbiyyet (rabbı olmaklık) mertebesinden ref' edendir (yüksek kılandır).

Ebû Said el- Harrâz, **“Allah Teâlâ'yı zıdları cem' etmesiyle (toplamasıyla) tanıdım"** sözüyle bu ma'nâya işaret etmiştir.

Bu isim fiilî sıfatların isimlerindendir. Bu ismin sıfatı ref’tir.

Ref' kemâlî tecellîden ibarettir.

Cenâb-ı Hakk, bu tecellîde sonsuz kemâllerden lâyık olduğu şey ile açığa çıkar. Buna göre Cenâb-ı Hakk'ın mahlûkları olmaksızın ref'i (yükselmeyi) hakedişi taayyün eder.

Allah Teâlâ kendi kitabında kendisini bu isimle isimlendirmiştir: **"Refîud derecâti" yani "Dereceleri yükselten”** (Mü'min; 40/15).

Varlıkta gerçekleşen her ref' (yükselme) bu tecellidendir.

Bu tecelli ister İdris (a.s.) ve diğerleri için olan mekânsal ref' olsun; isterse Îsâ (a.s.)'daki gibi mekânet (rütbesel) ref'i olsun fark etmez; hepsi bu ismin tecellîlerindendir.

Allah Teâlâ İdris (a.s.) hakkında:

"Ve refa'nâhu mekânen aliyyâ" yani

"O'nu yüce bir makâma ref' ettik (yükselttik)" (Meryem; 19/57) ve; Îsâ (a.s.) hakkında da:

"Bel refeahullâhu ileyhi"

"Bilâkis Allah onu kendisine ref' etti (yükseltti)" (Nisâ; 4/158) buyurmaktadır.

Peygamber Efendimiz (s.a.v)'e olduğu gibi hem mekânsal hem de mekânet (rütbesel) olan ref' (yükseltme) de bu tecellîdendir.

Allah Teâlâ âlemlerin yayılmasından sonra Resûlullah (s.a.v)'in yüceliği ve diğer peygamberlere karşı üstünlüğü hakkında şöyle buyurmuştur:

"Sümme denâ fe tedellâ; Fe kâne kâbe kavseyni ev ednâ"

"Sonra yaklaştı ve sarktı. O kadar ki iki yay arası kadar, hattâ daha da yakın!' (Necm; 53/8-9).

*

el-Hâfid ism-i şerifinde geçtiği üzere, bir kişi Hazret-i Peygamber'i (s.a.v.) bu hafîd ve ref' sıfatlarıyla vasıflandırmış, Hazret de bunu onaylamıştır.

"Senin alçalttığın kimseyi yüceltecek bulunmamaktadır."

el-Muizz İsm-i Şerifi

Varlıksal görünme yerlerinde zuhûr edip açığa çıkandır.

Bundan dolayı bu görünme yerinde tecellî eden izzet nedeniyle yaratılışa ait zillet gider. Çünkü Allah Teâlâ bir mahlûkta zuhûr ettiğinde bu mazhardan ya'nî zuhûr ettiği görünme yerinden halka dönüklük hükümlerini kaldırır ve halka dönük olan zillet gider yerine izzet gelir.

İşte O kendilerinde zuhûr edip açığa çıkmakla mahlûkatı azîz kılandır. O, varlığının vâcib (zorunlu) oluşu nedeniyle kendi zâtıyla azîzdir. Âlemde açığa çıkan her izzet bu ismin tecellilerindendir.

Muizz ismi O'nun Azîz isminin altında yer alan fiilî sıfatın ismidir. Bu ismin sıfatı izzettir.

İzzet, ulûhiyyet mertebesinin mazharındaki zâtî tecellidir.

Münâfikûn; 63/8 âyet-i kerîmesinde **“İzzet, Allah'ındır"** ifâdesiyle hakîkat ve zuhûr, açığa çıkma üzere bu ma'nâya işaret edilmiştir.

Âyet-i kerimenin devamındaki **“İzzet O'nun Resûlünündür"** ifâdesinde, "izzetin" mecâzî veyâ mazhar, görünme yeri olmaklık veya Allah'ın halifesi olma yönüne işâret vardır.

Yine âyet-i kerimenin devamındaki **“İzzet mü'minlerindir"** ifâdesinde ise "izzetin" tâbi' olmaklık veyâ mazhar olmaklığın nispeti veyâ mü'minlerin Resûlullah’tan (s.a.v.) vekâleten olan yönüne işâret vardır.

Buna göre izzet, ulûhiyyet mertebesinin husûsiyetlerindendir.

Hazret-i Resûlullah (s.a.v) bu isimle de vasıflanmıştır.

Bunun delîli, Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v) âlemde tasarruf etme mertebesinde karar kılmasıdır.

Allah azze ve celle buna şâhitlik ile şöyle buyurmaktadır:

"Zî kuvvetin inde zil arşi mekîn; Mutâin semme emîn"

(mealen)

"(O Nebî) kuvvet sâhibi; Arş'ın sahibi indinde çok i'tibarlıdır. O orada kendisine itaât edilen, emîn olandır" (Tekvîr; 81/20-21)

Yani Arş'ın sahibinin indinde.

Allah azze ve celle, Hazret-i Resûlullah'a (s.a.v) melekût-u a'lâda itaat edildiğine şâhidlikte bulunuyor ki ulvî âlem Resûlullah'a (s.a.v) itâatkâr ve onun emri altında bulunursa, Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v) esfel yani aşağıdaki mülk âlemi hakkındaki izzetini var sen düşün.

el-Muzill İsm-i Şerifi

Mevcûdlarda kendi varlığını gizlemekle onları zelîl kılandır.

İşte Allah Teâlâ'nın bâtın ve mevcûdların zâhir olması nedeniyle mevcûdlara zillet ulaşır.

Bu isim, fiilî sıfatların isimlerindendir. Bu ismin sıfatı if'al vezni üzere izlâldir (zelîl kılmadır).

İzlâl, mevcûdlarda gizlenme ve örtünme yönüyle gerçekleşen ilâhî tecellîden ibarettir. Mevcudlar kendi nefslerine dönüşlerinden dolayı zillete düşerler.

İşte Resûlullah (s.a.v.):

"Rabbim! Göz açıp kapama kadar bile olsa beni nefsimle baş başa bırakma!' diye duâ ederek bu zillete düşmekten yana korkusunu ifâde etmiştir.

Âlemdeki bütün zillet ancak bu bâtına dönük tecellidendir.

Mahlûkların zelîl olması da ancak Hakk'ın bâtın olması ve mahlûklarda gizlenmesinden dolayıdır.

Şayet herhangi bir görünme yerinde en düşüğünden bile olsa bir zuhûr ortaya çıksa, bu görünme yerinden zillet hükmü kalkardı.

Hazret-i Resûlullah (s.a.v) bu isimle de vasıflanmıştır.

Bunun delîli, Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v) âlemde tasarruf etme mertebesinde karar kılmasıdır.

Allah azze ve celle buna şâhitlik ile şöyle buyurmaktadır:

"Zî kuvvetin inde zil arşi mekîn; Mutâin semme emîn"

(mealen)

"(O Nebî) kuvvet sâhibi; Arş'ın sahibi indinde çok i'tibarlıdır. O orada kendisine itaât edilen, emîn olandır" (Tekvîr; 81/20-21)

Yani Arş'ın sahibinin indinde.

Allah azze ve celle, Hazret-i Resûlullah'a (s.a.v) melekût-u a'lâda itaat edildiğine şâhidlikte bulunuyor ki ulvî âlem Resûlullah'a (s.a.v) itâatkâr ve onun emri altında bulunursa, Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v) esfel yani aşağıdaki mülk âlemi hakkındaki izzetini ve zelîl kılıcılığını var sen düşün.

es-Semi' İsm-i Şerifi

O, eşyânın konuşması yönünden eşyanın hakikatlerini idrak edendir.

Mevcûdlardan hiçbir şey yoktur ki, bir şekilde konuşuyor olmasın.

Bu ma'nâya Allah Teâlâ'nın **"ve in min şey'in illâ yusebbihu bi hamdihî ve lâkin lâ tefkahûne tesbîhahüm" yani "Hiç bir şey yoktur ki O'nu hamd ile tesbîh ediyor olmasın; velâkin siz onların tesbîhini anlayamazsınız!"** (İsrâ; 17/44) âyet-i kerimesi işâret etmektedir.

Ve mevcûdlardan kendisine şey'iyyet (şey olmaklık) ismi verilmeyen mevcûd da yoktur. Bütün mevcûdlar konuşmaktadır, velâkin varlığın zâtına, farklı oluşuna, latîfliğine, kesîfliğine, haline ve gereğine göre konuşması farklılık arzetmektedir.

Buna göre her mevcûdun konuştuğu farklı dilleri vardır.

Allah Teâlâ kadîm işitmesiyle bu konuşmaları işitmektedir.

İşte bundan dolayıdır ki, Allah Teâlâ âyeti kerîmede ilk cümlede "şey" kelimesini tekil olarak getirdikten sonra **"ve lâkin lâ tefkahûne tesbîhahüm"** yani **"velâkin siz, onların tesbihini anlayamazsınız"** (İsrâ; 17/44) buyurarak; "onlar" ifadesiyle bu anlattığımıza işaret olarak çoğul getirmiştir.

Eğer 'şey' için sadece konuştuğu tek bir dil olsaydı muhakkak ki âyetin devâmı "siz -onun- tesbihini anlayamazsınız" şeklinde tekil olarak gelirdi.

Mevcûdların her ferdinin farklı dilleri olduğuna göre Hak Teâlâ her dille özel olarak tesbih edilmektedir.

Bunu anla!

Bu isim nefsî bir sıfatın ismidir. Bu nefsî ismin sıfatı sem'dir.

Sem' işitilebililir oluşları yönünden Hakk'ın ilminin eşyada tecellîsidir. Allah Teâlâ eşyayı üzerlerinde bulunduğu hâlin hakîkati üzere bilmektedir. Onların konuşmalarını konuşmalarından önce de sonra da bilmektedir.

Ayrıca eşyanın konuşmasını işitmesinin ilim olarak O'na yardımı olmaz.

Aksine O'nun işitmesi işitilebilme yönünden eşyadaki ilminin tecellisinden ibarettir. Çünkü Allah Teâlâ kendi zâtındaki ilimle bildiği şeyi eşyadan çıkan konuşma ile işitmektedir.

O'nun eşyayı işitmesi ilahî kadîm işitmedir.

Bazı usul âlimleri 'O'nun eşyayı işitmesi kulaksızdır' diyerek Allah Teâlâ'nın kulağa ihtiyacı olduğu nispetinden kaçınarak 'O'nun işitmesinin işitme sıfatı olmaksızın' olduğunu söylemişlerdir.

Şimdi Cenâb-ı Hakk'ın "işitme sıfatıyla" işitmesi de işitme sıfatı olmaksızın zâtıyla işitmesi" de doğrudur; şöyle ki;

Hak Teâlâ işitme sıfatıyla işitir, görme sıfatıyla görür, ilim sıfatıyla bilir.

Ve Cenâb-ı Hakk'ın İşitmesi, görmesi ve ilmi zâtının aynıdır.

O, görmesiyle işitir; ilmi ile görür; işittiği ile bilir; çünkü O zâtıyla işitir; zâtıyla görür; zâtıyla bilir; zâtıyla rahmet eder; rahmet ettiği ile de azâb eder.

Sen 'Allah Teâlâ işitme sıfatıyla işitir' dersen; biz 'muhakkak sen doğruyu söylemişsin' deriz.

Eğer sen 'Vasıtasız olarak zâtıyla işitir’ dersen; biz yine "doğru söylemişsin" deriz.

*

Hazret-i Resûlullah (s.a.v) bu sıfatla da vasıflanmıştır.

Buna delîl kendisinden nakledilen hadis-i şerifte geçtiği üzere, **"kalemlerin cızırtılarını işitmesidir."**

Ve bilinmektedir ki ezelden ebede kadar olacak şeylerin yazılmasında kalemler kurumuştur.

Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v) kalemlerin cızırtılarını işitmesi ya'nî olmuş ve olacak olan şeyleri ihâta etmesi ancak ezelî ilahî işitme sıfatıyladır.

el-Basîr İsm-i Şerifi

O, eşyanın mertebeleri yönünden mertebeleri görüp, idrak edendir.

Bu ismin şerhini el-İnsânu'l-Kâmil adlı eserimizin nefsî isimlerin tecellilerini anlattığımız bölümde aktarmıştık.

***

(NOT: el İnsanu'l Kâmil'den alıntı:)

Hak Teâlâ'nın görmesi, ma'lûmâtını ya'nî bilinenlerini görmesi i'tibârı ile zâtından ibârettir. Çünkü Cenâb-ı Hakk'ın ilmi, ilmine âit çıkış yeri i'tibârı ile zâtının aynıdır.

Çünkü Hak, zâtı ile bilir ve zâtı ile görür ve zâtında adetlere ayrılma yoktur.

İlminin mahalli, görmesinin mahallidir. İlim ile görme her ne kadar hakîkatte bir şey' ise de, iki sıfattır.

- Bundan dolayı görmesi ile kastedilen, ayânen görmeye âit olan yerde ilminin tecellîsinden başka bir şey değildir.

- Aynı şekilde ilmi ile de kastedilen, ayn âlemindeki bakış yerlerini idrâkten başka bir şey değildir.

Cenâb-ı Hak, hem zâtı ile zâtını, hem de zâtıyla mahlûklarını görür. Bundan dolayı zâtını görmesi, mahlûklarını görmesinin aynıdır. Çünkü görme, ilâhî tek bir sıfattır. Aradaki fark, görünenlerdedir. İşte bu şekilde Hakk'ın eşyâyı görmesi zevâl bulmaz bir durumdur. Şu kadar var ki, irâdesi bağlanmadıkça, bir şeye bakmaz. Bu şerefli bir inceliktir, bunu anla!

Bu isim nefsî sıfatın ismidir. Bu ismin sıfatı basârdır (görmedir).

Basâr, mâlûmatının ya'nî bilinenlerinin mertebesi yönünden Cenâb-ı Hakk'ın ilminin tecellisinden ibarettir.

O'nun basarı (görmesi), ilminin ihâtasından, kuşatmasından dolayı idrak edici olmasıdır.

Semî' ismini açıklarken verilen bilgiler Basar ismi içinde geçerli olan şeylerdir.

İkisi arasındaki fark;

sem' (işitme) eşyanın konuşabilirliğine ilişkin iken;

basar (görme) ise onların mertebeleri ile alâkalıdır.

Allah Teâlâ en iyisini bilendir.

*

Hazret-i Resûlullah (s.a.v) bu isimle de vasıflanmıştır.

Bunın delîli; dünyâ ve âhiret işlerinde ilâhî kudretin acâîbliklerini görüp haber vermesidir. Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v) bu gördükleri hakkındaki hadisler sayılamayacak kadar çoktur.

Cenneti ve cehennemi gördüğünden bahseden hadîsler gibi.

Melekût-u A'lâ'nın acâibliklerini görmesinden bahseden hadîsler gibi.

Necâşi'nin vefâtını bildirip, onun cenaze namazını kıldırması gibi olan hadisler.

Bunların hepsi Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v) ilahî basar (görme) sıfatıyla vasıflanmış olmasındandır.

Eğer böyle olmasaydı Hazret-i Resûlullah (s.a.v) bunları göremezdi çünkü bunlar, ancak Allah azze ve cellenin nûruyla görülebilir ki işte bu ilâhî basar sıfatıdır.

Allah Teâlâ Hazret-i Resûlullah (s.a.v) hakkında:

"Andolsun ki o, Rabbinin en büyük ayetlerinden gördü" (Necm; 53/18),

"Gözü kaymadı ve haddi aşmadı" (Necm; 53/17)

"Gördün mü Rabbin gölgeyi nasıl uzattı?" (Furkan; 25/45) buyurmaktadır.

Bu tür örnekler oldukça fazladır. Bunu iyi anla!

el-Hakem İsm-i Şerifi

O, her bir hak sahibine hey'etini, niteliğini, niceliğini, mahiyetini ve âlemin halleri yönünden hakkı olan cevheriyetini, arazlığını, lâzımlarını, kıdemini, sonradan oluşluğunu, uzaklığını, yakınlığını, ulvîliğini, süfliliğini, evvelliğini, sonralığını, zâhirliğini, bâtınlığını, kemâlini, noksanını, büyüklüğünü, küçüklüğünü, azlığını, çokluğunu vererek mevcûdlarını birbirinden ayırandır.

Bu isim fiilî sıfatlarının isimlerindendir.

Bu ismin sıfatı hükmdür.

Allah Teâlâ'nın hükmü; varlıkta sıfatlarının gerektirdiği şeylerden ibarettir. Çünkü Allah Teâlâ sıfatlarının gerektirdiği şekilde varlıkta hükmetmektedir.

Mevcûdların hiçbir yönden, hiçbir i'tibarla ve hiçbir durumda O'nun sıfatlarının gereklerinden kaçabilmesine imkân yoktur.

Hazret-i Resûlullah (s.a.v) hakîkat olarak bu ilahî isimle vasıflanmıştır. Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v) bu isimle vasıflandığına delil Allah Teâlâ'nın:

"Hayır, Rabbine andolsun ki aralarında çıkan anlaşmazlık hususunda seni hakem kılıp sonra da verdiğin hükümden içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın (onu) tam manasıyla kabullenmedikçe îmân etmiş olmazlar!' (Nisâ; 4/65),

"Aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet" (Mâide; 5/49) ve

"Allah'ın sana gösterdiği şekilde insanlar arasında hükmedesin diye sana Kitab'ı hak ile indirdik" (Nisâ; 4/115) buyruklarıdır.

Bütün bunlar Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v) bu sıfatın hakîkatiyle vasıflandığına delildir.

Buna göre Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) Hakem'dir.

el-Adl İsm-i Şerifi

O gökleri ve yeri ve bu ikisinin arasındakileri hak ile ayakta tutan Zât'tır.

O, mevcûdların dayanağı, taayyün edenlerin aslı ve âlemin heyûlâsının aslıdır.

Bu yönden bu isim sıfat ismidir.

Her varlığın kabiliyetinin gereğini vererek eşyâya adâlet etmesi yönünden ise bu isim fiilî sıfatlarının isimlerinden olur.

Bu ismin sıfatı da adl olur.

Adl ismi ise A-De-Le/ Ya'-Di-Lü/ A-D-Len kalıbından mastar ismidir.

Adl, zulmün kaldırılmasından ve bir yönle beraber diğer başka bir yöne meyletmemekten ibarettir.

Çünkü Allah Teâlâ mevcûdlar hakkında ancak mevcûdların üzerinde bulundukları ve onların hakikatlerinin aslı olan sıfatlarının gereğine göre hükmeder.

Çünkü her mevcûdun diğerlerinden ayrıldığı kendine has bir hakikati vardır. Bu hakîkat ise Allah Teâlâ'nın sıfatlarından bir sıfatın mazharıdır yani görünme yeridir.

- Eğer bu görünme yeri olduğu sıfat, kemâl sıfatlarından ise bu hakîkat varlık mertebesinin en yücesine katılmıştır. Böylece bu varlık kâmil olur.

- Eğer varlığın görünme yeri olduğu bu sıfat, celâl sıfatlarından ise bu hakikat dalâlete ve azaba katılmıştır. Böylece bu mevcûd dalâlete düşen ve azâb edilen olur.

- Eğer varlığın görünme yeri olduğu bu sıfat, cemâl sıfatlarından bir sıfat olursa bu hakîkat hidâyete ve ni'mete katılmıştır. Böylece bu mevcûd hidâyete ermiş ve bu sıfatın aslının gerektirdiği ni'met çeşitleriyle ni'metlendirilmiş olur.

Varlığın her bir ferdini bu şekilde kıyâs et!

Çünkü bu O'nun sıfatlarından bir sıfatın eseridir. O'nun sıfatları ise muhteliftir, birbirine muhaliftir ve birbiriyle müttefiktir.

Bundan dolayı varlıkların halleri muhteliftir ve görünme yeri oldukları sıfatlar yönünden birbirlerine ihtilâf ederler ve birbirleriyle ittifâk ederler.

Allah Teâlâ da varlıklara ancak kendi hakikatlerinin aynı olan sıfatlarının gereği üzere hükmetmiştir. Varlıkların hakikatlerinin gerektirmediği şeyleri onlara vermemekle onlara zulmetmiş olmaz. Aksine varlıklara rahmet etmiş olur.

Çünkü onları kendi sıfatlarından halk etmiştir (yaratmış) ve sıfatlarına görünme yeri kılmıştır.

Bu da rahmetin gazabı geçmesinin sırrıdır.

Bunu iyi anla!

Hazret-i Resûlullah (s.a.v) hakîkat olarak bu ilahî isimle vasıflanmıştır.

Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v) bu isimle vasıflandığına delil Allah Teâlâ'nın:

"Hayır, Rabbine andolsun ki aralarında çıkan anlaşmazlık hususunda seni hakem kılıp sonra da verdiğin hükümden içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın (onu) tam manasıyla kabullenmedikçe îmân etmiş olmazlar!' (Nisâ; 4/65),

"Aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet" (Mâide; 5/49) ve

"Allah'ın sana gösterdiği şekilde insanlar arasında hükmedesin diye sana Kitab'ı hak ile indirdik" (Nisâ; 4/115) buyruklarıdır.

Bütün bunlar Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v) bu sıfatın hakîkatiyle vasıflandığına delildir.

Buna göre Hazret-i Resûl (s.a.v.) Adl'dir.

el-Latîf İsm-i Şerifi

O gözlerle idrak edilmesi imkânsız olan ve mekândan münezzeh olan Zât'tır. Bu yüzden cihet (yön) ve taraf ile yer kaplamaz, mekânsızdır.

O tanımdan, tanımı yapılarak sınırlandırılmaktan yana münezzehtir. Akıllar, kavrama ve düşünce yoluyla O'nu tanıyamaz.

Bununla birlikte O eşyaya kendi zâtlarından daha yakındır ve onların sıfatlarından onlara en açık bir şekilde zâhir olmuştur.

Bu anlatılanlar yönünden bu isim ulûhiyyet sıfatının ismidir.

Bu ismin diğer bir yönü daha vardır ki buna göre el-Latîf, sıkıntı gerçekleştiğinde, sıkıntıyı serî olarak ânında gideren ve himmetin (gayretin-çalışıp çabalamanın) beklemediği bir yönden ni'meti bollaştırarak rahat ettirendir.

Hadîs-i şerîfte Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır: **"Allah Teâlâ'nın her bir göz açış kapamada mahlûkâta yetmiş bin lütuf bakışı vardır."**

Bu anlatılan yönünden ise el-Latîf ismi fiilî sıfatların isimlerindendir.

*

Bu ismin sıfatı lütuftur.

Lütuf, kesintiye uğramaksızın ve engellenmeksizin yardımın ve ni'metin her çeşidiyle rahmetin inmesidir.

Başta anlattığımız ilk yöne göre ise lütuf Hakk'ın zâtının tanınmasının kapalılığından ibarettir.

Bu da, Cenâb-ı Hakk'ın zâtının akıllar tarafından idrak edilebilmekten yana latîf olması ve ilimlerin son sınırının kendisine ulaşmasından yana münezzeh olmasıdır.

*

Hazret-i Resûlullah (s.a.v) bu sıfatla da vasıflanmıştır.

Eğer Hazret-i Resûlullah (s.a.v) latîf olmasaydı madde bedeniyle Arş'a ulaşıncaya kadar semâya çıkamazdı. Bu ise latîfliğin son noktasıdır.

Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v) latîfliği mevcûdlara da sirâyet etmiştir. Öyle ki, mevcûdlarla aynîleşmiştir.

Biz buna delâlet eden noktaları daha önce açıklamıştık.

Buna delil Allah Teâlâ'nın Resûl'üne buyurmuş olduğu ilahî kelâmıdır:

"ve lev künte fazzan galîzal kalbi lenfaddû min havlike" yani

"Eğer sen katı kalbli olsaydın, elbette etrafından dağılıp giderlerdi" (Âl-i İmrân; 3/159)

Yani sen, katı kalpli değilsin; bilakis sen latîfsin ve rahîmsin.

el-Habîr İsm-i Şerifi

O eşyâyı (şeyleri) eşyânın kendilikleri yönünden bilendir.

Allah Teâlâ eşyayı mahiyetleri itibariyle bilir.

Bu da el-Alîm ismi ile el-Habîr ismi arasındaki farktır

Zira el-Alîm ismi, eşyâyı eşyâ olmaları yönünden değil kendi olması yönünden ihata edendir.

el-Habîr ismi ise eşyâyı eşyânın hakîkati olma yönünden idrak edendir.

Allah Teâlâ eşyayı öncesinde bir cehâlet, bilmemeklik olmaksızın zâtlarının gerektirdiği şekilde bilir.

Bu isim, ulûhiyyet sıfatının isimlerindendir. Bu ismin sıfatı hibrettir.

Hibret; mâlûmun (bilinenin), kendisini bilen zâttan gizli bir yönünün olmaması itibariyle kapsamlı, ihâtalı, ayrıntılı ilimden ibârettir.

Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) habîr olmaklık sıfatıyla da vasıf-lanmıştır.

Allah Teâlâ Kur'ân-ı Kerîm'inde Hazret-i Resûlullah'ı (s.a.v) bu isimle isimlendirmiştir.

"fes'el bihî habîrâ" yani "Bunu habîr olana sor!'

(Furkân; 25/59)

Yani Muhammed'e (s.a.v.) sor.

Yani Allah hakkında Muhammed'den (s.a.v) sor.

Çünkü O, Allah Teâlâ'dan haberdardır.

el-Halîm îsm-i Şerifi

O, suçluların suçlarının çokluğuna rağmen tolerans göstermekten usanmayan; âsîlerin kötülük işlemede devam etme çirkinliği kendisinin güzel karşılık vermesine mânî olmayandır.

Bu isim ulûhiyyet sıfatının isimlerindendir.

Bu isim, muhit (ihata edici-kapsayıcı) olan isimlerdendir.

Muhit isim, hükmü ihâta edici olan, muhafaza ediciliğe sahip olan her isimden ibarettir.

"el-Hayy" ismi gibi ki kendi hükmüne muhittir. el-Alîm, es-Semi', el-Basîr, el-Mürîd, el-Kadîr ve el-Mütekellim isimleri onun muhafazası altındadır ve ona hizmetkârdırlar.

"el-Alîm" ismi gibi ki, el-Mürîd ve el-Kadîr isimleri onun muhafazası altında ve ona hizmetkârdırlar.

"el-Mürîd" ismi gibi ki. el-Kadîr ve el- Mütekellim isimleri onun muhafazası altındadır ve ona hizmetkârdırlar.

"el-Kadîr" ismi gibi ki, ilâhî fiilî diğer sıfatların isimleri onun muhafazasındadır ve one hizmetkârdırlar.

İşte Cenâb-ı Hakk'ın el-Halîm ismi de bir muhit isimdir.

el-Halîm muhafazası altında ve ona hizmetkâr olan isimler el-Gâfir, el-Gaffâr, el-Gafûr, el-Afüvv, es-Settâr ve bunlara benzeyen isimlerdir.

Bu ismin sıfatı "hilm"dir.

Hilm, âsîler hakkında ‘intikam alıcı' isimlerinin gereğiyle değil; rahmet isimlerinin gereğiyle gerçekleşen ilahî tecelliden ibarettir.

Burada rahmetin gazabı geçmiş olmasından dolayı, Cenâb-ı Hakk'ın fazlı adâletin önüne geçmiştir.

Buna göre âsîlik edenden intikâm almaya gücü yetmesine rağmen âsîden çıkan kötülüğün karşılığı zıddı ile yer değiştirir.

Bundan dolayı Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Eğer siz, hiç günah işlemeseydiniz, Allah sizi helak eder ve günah işleyen bir halkı yaratırdı. Onlar istiğfar ederler, Allah da onların günahlarını mağfiret ederdi."

(Müsned; Hadîs No: 8102)

İşte bu hâl, bu tecellinin gereğidir.

Bunu iyi anla!

Hazret-i Resûlullah (s.a.v) bu ismin ulaşabileceği son noktasının hakîkati ile vasıflanmıştır ki âlemin tamamı buna şâhidlik etmektedir.

Âişe (r.anha) rivâyet edilen hadisin son kısmında olduğu gibi:

"Resûlullah (s.a.v) asla kendi nâmına intikam almamıştır. Ancak Allah'ın yasakları çiğnendiğinde intikam alırdı.”

(Buhârî; Mebâkib 23)

Yine diğer bir rivayette:

"Uhud savaşında Resûlullah'ın (s.a.v) mübarek dişi kırılıp da yüzü yaraladığında bu durum ashâbına ağır geldi ve Resûlullah'a (s.a.v.):

'Keşke onlara beddua etseydiniz' diyerek bedduada bulunmasını istediler. Resûlullah (s.a.v.) da cevaben:

‘Ben lanetçi olarak gönderilmedim. Ben ancak rahmet edici ve davet edici olarak gönderildim! Allah’ım! Kavmime hidayet et! Çünkü onlar bilmiyorlar’ buyurdular.”

(Buhârî; Enbiyâ 54)

Ömer'den (r.a.) rivayet edildiğine göre, Ömer (r.a) sözünün bir bölümünde şöyle demiştir:

"Anam babam sana feda olsun ey Allah'ın Resulü! Nûh, kavmine beddua etti ve şöyle buyurdu:

"Rabbim! Yeryüzünde kâfirlerden devreden hiç kimseyi bırakma" (Nûh; 71/26)

Şayet sen bize onun benzeri gibi beddua edecek olsaydın hiç şüphesiz hepimiz helak olurduk.

Senin sırtın ezildi, yüzün kanadı, dişlerin kırıldı. Buna rağmen sen, ancak hayır söz söyledin ve şöyle buyurdun:

"Allah'ım! Kavmime mağfiret et! Çünkü onlar bilmiyorlar."

el-Azîm İsm-i Şerifi

O, zâtını senâ ile mertebesi yüce olan ve sıfatlarının celâl ve kibriyasında bir sondan yana müteal (yüce) olandır.

Bu isim, ulûhiyyet sıfatının isimlerindendir. Bu ismin sıfatı azamettir. Azamet; ilahî kemâllerin ihata edilmesiyle (kapsanmasıyla) olan ilahî tecelliden ibarettir.

Bu öyle bir tecellidir ki, zâtî gereklilikten dolayı Zât-ı Akdes'ten başkası buna güç yetiremez. Çünkü bu tecelli zâtın zâtından dolayı olan gereğindendir.

Zâtın zâtının gerektirdiği tecelliler ile sıfatlarının gerektirdiği tecelliler arasındaki farkı el-İnsânu'l-Kamil adlı eserimizde açıklamıştık. Bu nedenle burada tekrarlanmasına gerek bulunmamaktadır.

*

Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) azamet sıfatıyla da vasıflanmıştır.

Bunun delîli, Allah Teâlâ'nın Hazret-i resûlullah (s.a.v) hakkında: **"Ve inneke le alâ hulukın azîm" yani "Muhakkak ki sen elbette azîm bir ahlak üzeresin"** (Kalem; 68/4) buyurarak şâhidlik etmesidir.

Yani sen azîm vasıflısın.

Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v.) zâtı, azîm olduğundan vasfı da azametlidir.

el-Gafûr İsm-i Şerifi

O, varlığa gelen herhangi bir günahtan dolayı hesâba çekmeyendir. Bu isim ile el-Gâfir ismi arasındaki fark şudur:

el-Gâfir ismi mağfireti özelleştirir; el-Gafûr ismi ise genelleştirir.

Allah Teâlâ **“Muhakkak Allah, kendisine şirk koşulmasını mağfiret etmez; bundan başkasını, dilediği kimse için mağfiret eder."** (Nisâ; 4/48) buyurmaktadır.

Burada ifâde edilen tecellî, el-Gâfir isminin tecellîsindendir. Çünkü el-Gâfir ismi, şirk dışındakileri mağfiret etmeye tahsîs edilmiştir.

Âyetin zâhiri ibâresine dayanarak zâhir ehlinin âyetin nassından anladıkları, mutlak olarak O’nun şirki mağfiret etmeyeceğidir.

Hakîkat ehlinin ise âyetin ifâdesinden anladıkları, Allah Teâlâ’nın el-Gâfir isminin tecellisinde kayıtlanmış olarak şirki mağfiret etmeyeceği. el-Gafûr isminin tecellisinde mağfiret edeceğidir.

Allah Teâlâ bu mağfiret hakkında şöyle buyurmuştur:

"Kul yâ ıbâdiyellezîne esrefû alâ enfüsihim lâ taknetû min rahmetillâhi, innallâhe yagfiruz zunûbe cemîân, innehu huvel gafûrur rahîm"

"De ki: Ey nefsleri üzerine isrâf etmiş kullarım! Allah’ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin! Muhakkak ki Allah bütün günahları mağfiret eder. Muhakkak ki O'dur, O; gafûr olan ve rahîm olan" (Zümer; 39/53)

Allah Teâlâ'nın "Muhakkak ki Allah bütün günahları bağışlar" sözünün ardından "O gafûrdur" buyrulmasıyla mutlak olarak günahların mağfiret edilmesinin Allah Teâlâ'nın el-Gafûr isminin tecellisi olduğu bilinmiş olur.

Şirkten daha büyük bir günah bulunmamaktadır ve şirkin de "el-Gafûr" isminin genelliğine dâhil olması gerekmektedir.

Bu anlattıklarımızla bu iki isim arasındaki fark bilinmiş olur.

Şimdi, bilesin ki, Allah Teâlâ'nın el-Gaffâr isminin kipi, el-Kahhâr isminin kipiyle aynı vezindedir.

el-Gâfir isminin kipi de el-Kâhir isminin vezniyle aynıdır.

Geriye el-Gafûr ismi kalır ki "kahır" sıfatından bu isimle vezni aynı olan isim yoktur.

İşte bu sırdan dolayı genel rahmet yegâne oldu.

Şirkin mağfiret edilmemesi ise "el-Gaffâr" ve "el-Gâfir" isimlerinin arasında oldu.

Çünkü bu iki ismin durumu tecellîlerinde bâtın olarak bulunan "kahır" sıfatının kokusunun devamlılığına mahsûstur.

Ki işte bundan dolayı bu iki isim sıfatın isim halindeki mertebesinde el-Kâhir ve el-Kahhâr isimleriyle aynı vezinde oldular.

Ve "Muhakkak Allah, kendisine şirk koşulmasını mağfiret etmez." (Nisâ; 4/48) buyrulması bu meyândadır.

Bunu iyi anla!

Bu konuda bir incelik daha vardır.

Allah Teâlâ'nın el-Gaffâr isminin sıfatını 'gafr'; el-Gafîr isminin sıfatını "gufrân" ve el-Gafûr isminin sıfatını "mağfiret" olarak bulmaktayız. Bu üç isim için üç sıfat vardır.

Allah Teâlâ'nın el-Kâhir ve el-Kahhâr isimleri için "kahır" sıfatından başkasını bulamıyoruz.

Bütün bunların sırrı Allah Teâlâ'nın "Rahmetim gazabımı geçmiştir" sözüdür. Bunu iyi anla!

Bilesin ki, el-Gafûr ismi, fiilî sıfatların isimlerindendir.

Bu ismin sıfatı, yukarıda açıklandığı üzere mağfirettir.

Mağfiret, hiçbir kayıtla kayıtlanmaksızın kendisinde mutlak cemâlin açığa çıktığı ilahî tecelliden ibarettir.

Bu tecellî gerçekleştiğinde Allah Teâlâ'nın kulların fiillerinin fâili olduğu keşfedilir. Bu tecellîye göre kulların bütün fiilleri makbûldür çünkü Allah Teâlâ'nın fiilleridir. Bu tecellî yönünden onlar için bir hesaba çekme olmaz çünkü fâil O'dur.

Bu ma'nâya Allah Teâlâ **"Hiç bir hareket eden yoktur ki, O, onun perçeminden tutmuş olmasın. Muhakkak ki benim Rabb'im sırât-ı müstakîm üzeredir"** (Hûd; 11/56) âyet-i kerîmesiyle işaret etmektedir.

Allah Teâlâ âyet-i kerîmenin ilk bölümünde onlarla iş yapanın kendisi olduğunu ifâde etmiş; ardından da onların hepsinin fiillerinin güzel olup, sırât-ı mustâkîm üzere olduğunu belirtmiştir. Çünkü onların perçemlerini elinde tutan Zât sırât-ı müstakîm üzeredir.

Resûlullah (s.a.v.) bu sıfatla da hakîki olarak vasıflanmıştır.

Hadislerde buna ilişkin sayılamayacak kadar çok delîl vardır.

Gûris İbn Haris'ten rivayet edilen hadis-i şerifte düşünen kimseler için yeterli delil bulunmaktadır.

Bu kişi öldürme kastıyla Resûlullah (s.a.v.) bir ağacın altında uyurken yanına gitti. Resûlullah (s.a.v) uyandığında yanıbaşında Gûris'i elinde kılıç olduğu halde gördü. Gûris şöyle dedi:

- "Şimdi, seni benden kim kurtaracak?

Resûlullah (s.a.v):

- "Allah" deyince, Gûris’in elinden kılıç düştü ve Resûlullah (s.a.v) yerden kılıcı aldı ve şöyle buyurdu:

- "Peki, seni benim elimden kim kurtaracak.

Gûris:

- "Hesaba çekenlerin en hayırlısı ol" deyince, Hazret-i Resûlullah (s.a.v), onu affetti ve serbest bırakt.

Gûris kendi kavmine döndü ve şöyle dedi:

- Ben insanların en hayırlısının yanından size geliyorum.

(Buhârî; Cihâd 84-87)

Kadı İyâz şöyle der: Yahudi kadınla ilgili şu olay, Resûlullah (s.a.v)'in affetmekte hayrının büyüklüğünü gösteren olaylardan birisidir:

Yahudi bir kadın, bir koyuna zehir katarak Resûlullah'ı (s.a.v.) zehirlemeye çalışmış, kadın bunu itiraf ettikten sonra Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) bu kadını affetmiştir.

(Şifâ-i Şerîf; s.64)

*

Kendisine sihir yapan Lebid İbn Asem'i azarlamamış. Allah Teâlâ durumu kendisine vahyetmiş ve yapılan işi kendisine açıklamıştır.

(Şifâ-i Şerîf; s.65)

*

Aynı şekilde Abdullah İbn Ubey ve benzeri diğer münâfıkları sorguya çekmemiştir. Kendisine sözlü ve fiilî olarak yaptıkları davranışlara karşılık onları cezalandırmamıştır.

Kendisine onları öldürmeyi tavsiye edene 'Muhammed ashâbını öldürtüyor' dedirtmem, demiştir.

(Buhârî; Menâbık, 8)

*

Enes’ten (r.a) şöyle rivayet edilmiştir:

"Resûlullah (s.a.v.) ile birlikteydim. Üzerinde sert yakalı bir elbise bulunmaktaydı. Bir bedevi Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v.) elbisesinin yakasından öyle bir tutup çekti ki, Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v.) boynunda yakanın izi çıktı.

Bedevî sonra şöyle dedi:

- Yâ Muhammed! Bu iki deveme Allah Teâlâ’nın senin yanındaki malından biraz benim için yükle. Zîrâ sen ne kendi malından ne de babanın malından bana yüklüyorsun.

Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) bir müddet sessiz kaldılar ve ardından şöyle buyurdular:

- "Mal, Allah Teâlâ'nın malı, ben de Allah’ın kuluyum" buyurdular ve devâm ederek:

- "Ey Bedevi! Bana yaptığının aynısının sana yapılacağını sanmıyor musun?”

Bedevi:

- Hayır, diye karşılık verdi.

Hazret-i Resûlullah (s.a.v.):

- "Niçin?" diye sorunca, bedevi:

- "Çünkü sen kötülüğe kötülükle muamele etmezsin", dedi.

Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) güldü, bedevinin bineğinin bir bölümüne arpa diğer bölümüne ise hurma yüklenmesini emretti.

(Buhârî; Humüs 19)

eş-Şekûr İsm-i Şerifi

O, senânın yapılabilmesi için, bu senâya ehil olarak kullarından kendisine senâ edendir.

Bu, Allah Teâlâ'nın mahlûkların zâtlarında bulunan zaruri âcizlikten dolayı halka dönük hakikatin Hakk'a dönük hakikati yerine getiremeyeceğini bildiğinden dolayı, O'nun kullarına üzerine olan bir lütfudur.

Bundan dolayı Hazret-i Resul (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:

"Ben Seni, Senin kendini senâ ettiğin gibi senâ edemem." (Müslîm; Salât, 222)

Yani Zât'ının azametinden ve sıfatlarının kereminden dolayı bana vermiş olduğun ni'metlere karşılık vermemde bana yardım et! demek olur. Bu, Allah Teâlâ'nın eş-Şekûr isminin hakikati yönünden olan tefsirdir.

Mecâzî olarak ise şöyle olur:

eş-Şekûr, amellerine karşılık kullarını senâ edendir o derece ki, sonunda kullarının bütün amelleri makbûl olmuş olur.

Bununla kulların bu kulluğun hakkını yerine getirdiklerine dikkat çekilmektedir. Çünkü kullar her durumda O'nun kendilerinden istediği şeyi yapma hususunda fâil olup o işi yapandırlar.

İster Allah Teâlâ'nın emrine muvafakat etmelerinden dolayı onlara yardımcı olsun; isterse emrine muhalefet etmelerinden emîn olsun fark etmez.

Bu kulluğun son noktasıdır çünkü kul hiçbir zaman efendisinin isteğinden ayrılmadığında kulluğunu hakkıyla edâ etmiş olur. Kuldan talep edilen de budur.

Bundan dolayıdır ki, Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:

“Herkes ne için yaratılmışsa, o ona kolaylaştırılmıştır.”

(Beyhakî; Şuabu'l Îmân Hadis No: 185)

Allah Teâlâ da şöyle buyurmuştur:

"Ve mâ halaktül cinne vel inse illâ li ya'budûn" yani **"Ben cinleri ve insanları ancak bana kulluk etsinler diye halk ettim"** (Zâriyât; 51/56).

Bununla da kulların bu tecellide, bu yönden kulluğun hakkını yerine getirmiş oldukları bilinir.

Bilesin ki, Allah Teâlâ'nın eş-Şekûr ismi fiilî sıfatlarının isimlerindendir. Bu ismin sıfatı şükürdür.

Şükür, Cenâb-ı Hakk'ın kullarına olan ihsanına karşılık kendisine senâ ettiği ilahî tecelliden ibarettir.

Şükür ile hamd arasındaki fark da budur.

Çünkü hamd, ihsân olsun olmasın her halûkârda kendisinde senânın bulunduğu ilahî tecelliden ibarettir.

Allah Teâlâ’nın kendisini bu şekilde senâ etmesi, kendisine layık olan sıfatları yönüyledir.

Bundan dolayı kullarına olan ihsanının karşılığı da bunun ötesindeki şeyler de hamdın kapsamına girer.

Bundan dolayı âlimler şöyle demişlerdir:

Şükür, ni'met karşılığında yapılan senâdır; hamd ise mutlak olup karşılığında ni'metin oluşunu da olmayışını da içine alır.

Hamd, şükürden daha geneldir. Bundan dolayı hamd Ümmü'l-Kitab'ta (Fâtiha sûresinde "el-hamdulillah" ifâdesiyle) sadece Allah'a tahsis edilmiştir.

*

Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) bu sıfatla da vasıflanmıştır.

Allah Teâlâ, bu hususta Resûlullah'a (s.a.v) şâhidlik ederek şöyle buyurmuştur:

"innehu kâne abden şekûrâ" yani **"Muhakkak ki o çok şükreden bir kul idi.** (İsrâ; 17/3)

Hazret-i Resûlullah da (s.a.v.) kendisi hakkında şöyle buyurmaktadır:

"Ben çok şükreden bir kul olmayayım mı?

(Bûhârî; Teheccüd 6)

el-Aliyy İsm-i Şerifi

O, mekânet yani rütbe ulüvvünde (yüksekliğinde) kendisinin dışında hiçbir kimsenin kendisine ortak olmadığı Zât'tır.

Mekânet (rütbe) ulüvvü, mertebe yönünden vacibü'l-vücûdun (varlığı zorunlu olanın) zâtının ulûhiyyet sıfatının gerektirdiği kemâlî işlerden ibarettir.

Çünkü abdiyyetin yani kul olmaklığın üzerine hakimiyette en yüksek mertebe rubûbiyyet yani rabb olmaklık mertebesinin hakikatine aittir.

Ancak rabb olmaklık mertebesinin kul olmaklık mertebesi üzerine olan bu hâkimiyeti, taayün ve açığa çıkma yönünden değildir.

Çünkü Rab olarak isimlendirilende açığa çıkan Allah Teâlâ olduğu gibi, kul olarak isimlendirilende de açığa çıkan O'dur.

Buna göre bu iki (abdiyyet yani kul olmaklık ile rububiyyet yani rabb olmaklık olarak isimlendirilen) mertebe arasındaki mekânetin yani rütbenin yüksekliği rubûbiyyet mertebesinde açığa çıkıcı olan yönünden değil de hakîkati yönünden rubûbiyyet mertebesine aittir.

Yine mekânetin yani rütbenin düşüklüğü de bu mertebede açığa çıkıcı olan yönünden değil hakîkati yönünden abdiyyet yani kul olmaklık mertebesine aittir.

Bu iki mertebede açığa çıkan birdir; yükseklik ve düşüklük mertebelerin hükmündendir, zâtlarından değil.

Bunu iyi düşün inşallah.

Bu isim ulûhiyyet sıfatının isimlerindendir. Bu ismin sıfatı ulüvvdür. Ulüvv yani yükseklik iki çeşittir.

İlki, Zâtî ulüvvdür.

Bu ulüvv mekânsal ulüvvdür. Buna göre Allah Teâlâ'nın mekânı, ilmidir. Bu O'nun zâtî mekânıdır. O'nun sıfâtî mekânı ise vücûddur (varlıktır).

O, zâtının enniyyeti yani benliği i'tibarı ile varlıktadır. Çünkü O'nun sıfatlarının hepsi, O'nun için mevcûddur. Bu sıfatlarının aynından başka da varlık söz konusu değildir.

Bunu iyi anla!

İkincisi: Mertebe uluvvüdür.

Bu ulüvv de mekânete âit yani rütbesel ulüvvdür.

Bu da halka dönük mertebe i'tibarı ile değil de Hakk'a dönük mertebesi ile tek olmasıdır.

Bu ma'nâya şu sözlerimle işaret etmiştim:

O, mekânet yani rütbe ulüvvünde (yüksekliğinde) kendisinin dışında hiçbir kimsenin kendisine ortak olmadığı Zât'tır.

Ortaklığın olmaması mekânet ulüvvü iledir yoksa mekân uluvvü ile değil çünkü O'nun ilminden dolayı mahlûkun da O'nun ilminde bir mekânı vardır ki vücudda ona mahlûk denilmektedir. İşte, mahlûk için mekânet uluvvü yani rütbe yüksekliği olmaksızın mutlak olarak mekân ulüvvü olmuş olur.

Bunu iyi anla!

Resûlullah (s.a.v.) bu sıfatla da hakîkaten vasıflanmıştır. Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) hem mekân ulüvvüne hem de mekânet uluvvüne sahiptir.

Mekân ulüvvüne sahip olması:

Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) madde beden cismiyle Arş'a yükselmiştir.

Ve Hazret-i Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurmaktadır:

"Vesîle, cennetteki derecelerin en yükseğidir ve sadece tek bir kişiye aittir. Bu kişinin ben olmasını ümîd etmekteyim!'

Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v.) ümîd etmesi ise gerçekleşmesi kesinleşmiş bir durum demektir.

Bunun delîli de, Allah Teâlâ'nın kendisine olan vaadidir. Allah Teâlâ ise vaadinden dönmez.

İşte bu mekânın uluvvüdür (yüksekliğidir).

Mekânetin ulüvvü (Rütbesinin yüksekliği):

Bu ulüvv, işin aslı üzere kendisinin üzerinde bulunduğu şeydir. Hazret-i Resûlullah'ın zâtı kendisine hakîkat-i muhammediyye olarak işaret edilen ilahî hakîkat zâtıdır.

Bunun delîli de ilahî kemâllerin eserlerinin kendisinde açığa çıkmış olması, kudsî sıfatlarla vasıflanmış olması, sûreten ve ma'nen bunlarla tahakkuk etmiş olmasıdır.

Resûlullah (s.a.v) bu makamlarda karar kılıp yerleşmiştir ve Allah Teâlâ da onun bu makamlarda karar kılıp yerleşikliğine şahâdette bulunmuş ve şöyle buyurmuştur:

"Zî kuvvetin inde zil arşi mekîn" yani "Mekîn Arş'ın sâhibi indinde kuvvet sâhibidir." (Tekvîr; 81/20)

Mekîn Arş'ın sâhibi indindeki "indiyyet" işte bu bahsettiğimiz mekânettir.

Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) mekân ve mekânet ulüvvünü (yüksekliğini) cem' etmiştir (toplamıştır) ve mutlak aliyydir.

el-Kebîr İsm-i Şerifi

O, zâtı kebîr yani büyük olan ve sıfatlarıyla vücûd mertebelerinin tümünü ihâta edendir.

O, her zâhirin ve mazharın nihâyeti; her bâtının ve tecellînin ötesidir. O'nun zâtının künhü (özü-esâsı) idrâk edilemez ve sıfatlarından hiçbiri ihâta edilemez.

Bu isim ulûhiyyet sıfatının isimlerindendir. Bu ismin sıfatı kibriyâdır.

Kibriyâ, kemâlâtına bir sınır olmaksızın her şeyi ihâta eden ilahî tecelliden ibarettir.

Bu kemâlât öyle sonsuzdur ki, varlığın kâbiliyetlerinde ne ayânen (göze görülür olarak) ne de ilmen bunlardan bir şeyin ihâta edilmesi kâbiliyeti yoktur.

Bu kemâller; azamet, lütuf, yücelik ve yaklaşma; uzaklık ve yakınlık; tenzih ve teşbih, zâhirlik ve bâtınlık; cemâl ve celâl, rahmet ve kahır, evvellik ve sonralık ve diğer ilâhî nispetler, izâfeler, şe’nler, i'tibarlar, ma'nâlar, hükümler, taayyünler, ezelî oluş, ebedî oluş, süreklilik ve sonsuzluk gibi aynî ve ilmî olan kemâllerdir.Varlıklar için bu vasıflarla vasıflanma son derece reddolunmuştur.

Bunu iyi anla!

Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) zâhiren ve bâtınen bu isimle tahakkuk etmiş; sûreten ve ma'nen ilahî kemâllerle vasıflanmıştır.

el-Kebîr ismiyle Resûlullah (s.a.v)'in sûreten vasıflanması, Allah Teâlâ'nın bütün mevcûdları Hazret-i Resûlullah'tan halk etmeye (yaratmaya) başlamasıdır.

Buna göre Resûlullah (s.a.v.) vücûdun (varlığın) külliyyeti yani bütünüdür ve vücûdun külliyetinden daha kebîr yani daha büyük bir şey yoktur.

el-Kebîr ismiyle Resûlullah (s.a.v)'in mânen vasıflanması ise Allah Teâlâ'nın onun zâtının hakîkati olması ve sıfatlarının da Resûlullah'ın sıfatlan olması nedeniyledir.

Buna göre Hazret-i Resûlullah (s.a.v) Kebirü'l-Müteâl'dir.

el-Hafîz İsm-i Şerifi

O, vücûdun mertebelerini, mertebelerdeki açığa çıkışıyla yok olmaktan muhafaza edendir.

Cenâb-ı Hak, vücûd (varlık) mertebelerin hakikatleri ile varlığa âit mertebelerin ulvîsinden (en üstününden) süflîsine (en düşüğüne); en kâmilinden en noksanına; övüleninden kötülenenine, Hakk'a dönük ve halka dönük olanına kadar hepsinde tecellî eder.

Böylece, kendi varlığıyla onlarda tecellî etmesiyle onları varlık sahasına getirmesinden dolayı silinip gitmelerinden ve yok olmalarından yana onları muhafaza etmiştir.

Çünkü bu mertebeler "mertebe oluşları" yönü i'tibarı ile varlık sâhibi değildirler; ancak rabblerinin mertebelerdeki varlığıyla vardırlar. Mertebelerin rabbi yok olursa mertebeler de yok olur.

Bu isim, fiilî sıfatların isimlerindendir. Bu ismin sıfatı hıfzdır.

Hıfz, ilâhî isimlerin ve sıfatların eserlerinin ilahî muhafazasından ibarettir.

Bu muhafaza bir ilâhî isim veyâ sıfatın, diğer ilâhî isim veyâ sıfatın eserini açığa çıkarmasına mânî olmayacak şekilde olur.

Allah Teâlâ'nın birbirine karşılıklı (Hâdî-Mudill gibi) zıd isimleri vardır. Eğer bunların bazısı diğer bazısının eserlerini açığa çıkarmaya mânî olsaydı şüphesiz ki bu bir kısım isimler diğer bir kısım isimlerin nûrunu söndürürdü ve isimlerin ve sıfatların birbirine zıd oluşu tamamen yok olurdu.

İşte el-Hafîz ismi her bir ilâhî ismin ve sıfatın vücûddaki eserini zıddı olan diğer isimlerin etkisinden mutlak olarak muhafaza eden demektir.

Örneğin rahmetin varlığından dolayı nikmet (azâb-zahmet) yok olmaz. Nikmetin varlığından dolayı da rahmet yok olmaz.

Birbirine karşılık ve zıd olan bütün ilâhî isimler ve sıfatlar bu şekildedir.

Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:

"Gazâbından rızâna sığınırım." (Müslîm;Salât 42))

Yani rızânın eserinin açığa çıkışını ve gazâbının eserinin bâtında kalmasını isterim, demektir.

Bu ise uzaklaştırılma (rızânın bâtın kalmaktan; gazâbın açığa çıkmaktan uzaklaştırılması) yönüyledir yoksa bu iki vasıftan her birisinin üzerinde olduğu hal yönüyle değildir.

Çünkü el-Hafîz, bunlardan her birisini olduğu hâl üzere diğerinin etkisinden yana hıfz eder (korur). (Ya'nî rızânın gazâba etki ederek onu varlık sahasından silmesine mânî olur.)

Fakat, bunların eserleri yönünden ilahî iradenin gereği üzere, bunlardan her birisinin diğerinin eserinin olduğu yerde te'siri bulunmaktadır.

Bu gereklilik ise mahlûkun eserinin açığa çıkmasından ileri gelmektedir. (Ya'nî kendisinden râzı olunmuşluk için geçici bir müddet gazâba uğramak gibi.)

Bunu iyi anla!

Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) bu isimle de tahakkuk etmiştir.

Cenâb-ı Hak vücûd (varlık) mertebelerinin korumasını ona telkin etmiştir çünkü o, varlığın tamamında taayyün edendir.

Eğer o mevcûd olmasaydı varlık için taayyün de olmazdı.

Eğer onun makâmı olmasaydı makâmda karar kılıp mûkîm olan da olmazdı. Eğer o mertebe sâhibi olmasaydı mertebe de olmazdı.

Buna göre Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) varlık mertebelerin bütününde taayyün edendir.

Bunun delîlil, Allah Teâlâ'nın âlemin tamâmını ondan halk edip yaratmasıdır.

Ondan varlık sahasına gelen her bir şey varlık mertebelerinden bir mertebede bulunur.

Buna göre Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) varlığı hıfz eden (koruyan) ve varlığın kendisiyle taayyün ettiğidir.

Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v) varlıksal mertebelerdeki varlığı hem sûreten ve hem de ma'nendir.

el-Mugîs İsm-i Şerîfi

O, mevcûdlara kâbiliyyetlerinin gereğini vermekle onlara igâse (yardım) edendir.

Bu isim fiilî sıfatların isimlerindendir. Bu ismin sıfatı igâsedir.

İgâse, her muhtâç olanın ihtiyâcı olan şeyi kâbiliyyetinin gereği üzere kendisine serî bir şekilde ulaştırmakla isteğini karşılamaktan ibârettir. İstekler ise farklıdır; bazısı bâtînîdir, bazısı zâhîrîdir; bazısı hâl lisânı ile olur, bazısı söz ile olur.

Her muhtâç olan kendi ihtiyâcını ister ve işin hakîkati üzere bunu elde eder. Örneğin, suda boğulup ölen birisi hakkında işin hakîkatini bilmeyen birisi onun boğulup ölmekten yana kurtuluşa ihtiyâcı varken öldüğünü düşünür. Ancak hakîkatte hâl böyle değildir.

Çünkü ancak bedeninin kâbiliyyeti o an suda boğulup ölmemeyi ve hayâtına bu dünyâ âleminde devam etmeyi gerektiren kişinin boğulmaktan kurtulmaya ihtiyâcı vardır.

Boğulup ölen kişinin bedeninin kâbiliyeti ise boğulup ölmeyi ve fânî olmayı gerektirmiştir ve böyle bir şahsın hakîkatte kurtulmaya ihtiyâcı yoktur çünkü olsaydı boğulup ölmezdi.

İşin hakîkatini bilmeyenlerin vehmettikleri şey ise şartlanmalarına göredir, işin hakîkatine göre değil. Hakikatte muhtâç olan herkes ihtiyacı olan şeyi kesinlikle elde eder. İşte bunun ma'nâsı igâsedir. İş bu şekilde olmasaydı Allah Teâlâ'nın el-Mugîs isminin eseri varlıktan yok olmuş olurdu. Allah Teâlâ ise böyle birşeyden yana yücedir.

Resûlullah (s.a.v.) igâse vasfıyla vasıflanarak bu isimle de tahakkuk ettirmiştir. Allah Teâlâ varlığa onunla yardım etmiştir.

Aşağıda sayılan hususlar Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v) igâse sıfatıyla vasıflandığına delildir:

Hazret-i Resûlullah (s.a.v.), İsrailoğullarının azgınlığından ve Allah Teâlâ'nın kelamını değiştirmelerinden sonra, fetret döneminde hayır üzere gönderilmiştir. Böylece insanlara yardım etmiş ve onlara apaçık hakîkati getirmiştir.

Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v.) peygamber olarak gönderilmesiyle birlikte, yeryüzünün bütün bölgelerinde yaygın olarak bulunan şekil değiştirerek cezalandırma ve gökten taş yağdırma suretiyle cezalandırma türleri kaldırılmıştır.

Böylece Resûlullah (s.a.v.), âlemin helak olmaması için ona yardım edici olmuştur.

Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) hakîkat ehlinin Hakk yolunda olan süluklarında (yolculuklarında) onlara yardım etmiştir. Çünkü Resûlullah (s.a.v.) kendisi bizzât ilâhî tahakkuk ile açığa çıkmıştır. Bundan dolayı hakikat ehlinin süluklarında izleyecek usûlde onlara örnek olmuştur.

Allah Teâlâ da şöyle buyurmuştur **“Muhakkak ki sizin için Resûlullah'da güzel bir örnek vardır"** (Ahzâb; 33/21) yani ilahî hakikatleri tahakkuk ettirmede sizler ona uyar ve onun izini takip edersiniz.

Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) fiiliyle de âleme yardımcı olmuştur. Kuraklık ve helâk zamanında onlara yağmur yağdırarak yardım etmiştir.

Enes İbn Malik (r.a) şöyle rivayet etmiştir:

"Cum'a günü Darü'l-Kaza tarafındaki bir kapıdan mescide bir adam girdi. Resûlullah (s.a.v.) ayakta hutbe okuyordu; onun karşısına dikildi ve:

- 'Yâ Resûlullah! Mallar helak oldu. Yollar kesildi. Bundan dolayı dua et de Allah bize yağmur versin' dedi.

Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) ellerini kaldırdı ve şöyle dua etti:

- 'Allah'ım! Bize yağmur ver! Allah'ım! Bize yağmur ver! Allah'ım! Bize yağmur ver!'

Enes (r.a) der ki: 'Vallahi gökyüzünde ne bir bulut görüyorduk; ne de bir bulut paresi. Bizimle Sel Dağı arasında hiç bir ev ve bina yoktu. Derken dağın ardından kalkan şeklinde bir bulut belirdi. Bu bulut gökyüzünün ortasına gelince yayıldı. Sonra yağmur yağdı. Vallahi bir hafta güneşi göremedik.

Ertesi cuma günü yine o kapıdan bir adam girdi. Resûlullah (s.a.v.) ayakta hutbe okuyordu. Gelen zât karşısına dikilerek:

- 'Yâ Resûlullah! Mallar helak oldu; yollar kesildi. (Ne olur) Allah'a dua ediver de artık bu yağmuru bizden dindirsin.' dedi.

Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) yine ellerini kaldırdı ve:

- 'Allah'ım! Üzerimize değil; etrafımıza (yağdır.) Allah'ım! Dağlara, tepelere, vadi içlerine ve ormanlara...' diye dua etti.

Ardından yağmur dindi; biz de güneşe karşı çıktık, gittik."

Ben derim ki burada iki fiil ile yardım vardır:

İlkinde yağmur yağdırmak suretiyle sıkıntıyı gidererek halka yardım etmek.

İkincisinde ise yağan şiddetli yağmurun sıkıntısını gidermekle onlara yardım etmek.

Buna göre Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) mutlak Muğîs'tir.

el-Hasîb İsm-i Şerifi

O, senânın ma'nâlarına mahsûs ihatalı mutlak mecd ile önde bulunandır.

Bu isim ulûhiyyet sıfatının isimlerindendir. Bu ismin sıfatı hasebtir.

Haseb, ulûhiyyet ve rubûbiyyet mertebeleri yönüyle değil; zâtın yine kendi zâtı için olan gereğinden olarak mecdin, kibriyânın ve muazzam kemâlin açığa çıkışı demek olan ilahî tecelliden ibarettir. Hattâ bu tecellî kendi nefsi üzerinde bulunduğu zâtî mecdidir.

Bunu iyi anla!

Cenâb-ı Hak ilâhî sıfatlardan bir sıfat ile zâtının gereği üzere tecellî ettiğinde; bu sıfat için bir hükmü vardır ki bu hüküm ulûhiyyet veya rubûbiyyet ya da mertebelerden bir mertebenin gereği üzere aynı bu sıfatla tecelli edişinin hilâfınadır.

Keşf ile nâil olduğumuz bu incelik Allah Teâlâ'nın tecellîlerdeki durumudur.

Bu inceliği bütün âlimlerimiz ihmâl etmiştir ve bilebildiğim kadarıyla da bizden önce bunu eserlerinde zikreden olmamıştır.

En iyisini Allah bilir.

Hazret-i Resûlullah(s.a.v.) bu isimle de vasıflanmıştır. Çünkü onun hasebinden daha şerefli bir haseb bulunmamaktadır.

Hangi hasîb (i'tibarlı) kişi, tahakkuk ve tahalluk (ahlâklanma) yönünden zâhiren ve bâtınen ilahî sıfatlarla ve isimlerle vasıflanmış bir kişiden daha şerefli ve i'tibârlı olabilir ki!?

Zâhirî haseb yönünden hasîb oluşunun azametinde ve şerefliliğinde kendisine muhalif bulunmadığından dolayı bunu açıklama ihtiyâç yoktur.

Hadis-i şerîfte Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:

"Ben âdemoğlunun en takvâlısıyım ve en keremli olanıyım; fakat bunda övünme yoktur!'

Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) Kureyş'lidir, velîdir, nebîdir ve Allah Teâlâ'nın bütün mahlûklarına gönderilmiş mutlak resûldür.

Bu durum kendisinden başkası için geçerli değildir.

el-Celîl İsm-i Şerifi

O, mertebesinin mecdiyle azîz olandır. O'nun mertebesi için bir sınır ve bir son düşünülemez.

Mevcûdlardan hiçbir şeyin O'na bütünsel bir nispeti yoktur.

Mutlak mecdin kendisinin dışında bir şeye nispet edilmesinden yana celâl yönüyle yücedir ve azîzdir.

Bu isim ulûhiyyet sıfatının isimlerindendir. Bu ismin sıfatı celâldir. Celâl, bir i'tibâra ve bir nisbete tahsis edilmeksizin mutlak mecdin hakîkatinden ibarettir.

Celâl, her yön ve her i'tibâr ve her nisbet içindir.

Kahır bu sıfatın gereklerindendir. Bundan dolayı celâlî tecellilerin içeriğinde kahrın bulunması muhakkaktır.

Bazı tahkîk ehli "Cehennem, celâlî tecellîlerinden, cennet ise cemâlî tecellîlerinden oluşmuştur" demişlerdir.

Bu kıyasa göre, tabîatlara uygun gelen her şey cemâlî sıfatlarındandır. Tabîatlara uygun gelmeyen her şey de celâlî sıfatlarındandır. Bunu iyi düşün!

*

Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) celâl ismi ile de tahakkuk etmiştir.

Buna delil Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v.) kadrinin mecdinden-yüceliğinden dolayı Allah Teâlâ'nın onunla birlikte olduğumuz zamanda edebli davranmamızı ve sesimizi (cehren) onun sesinin üzerine yükseltmememizi emretmiş olmasıdır (Hucurât; 49/2).

el-Kerîm İsm-i Şerifi

O, hakîkatlerin bâzısını bazısından ayırt etmekle "sıfatlarına" kerem bahşedendir.

Sonra bunların "hakikatlerine"; ulvî ve süflî; Hakk'a dönüklük ve halka dönüklük yönünden gereklerini açığa çıkarmakla ikrâm edendir.

Sonra bunların "gereklerine"; eserlerini açığa çıkarmakla ikrâm edendir.

Sonra bunların "eserlerine"; her birisinin hakkı olan kendisine te'sîr edilenler vermekle ikrâm edendir.

Böylece bu şeyleri ulaşacakları son noktaya ulaştırmakla onlara ikrâm eder.

Sonra bir şeyde isimleriyle ve sıfatlarıyla tecellî ederek ona ikramda bulunur.

Ve böylece bu şey; bu tecelli vâsıtasıyla asla döner. Çünkü isimler ve sıfatlar zâta dönücüdür.

Zât kendisine te'sîr edilenlerde tecelli edince fer' (olan kendisine te'sîr edilen) asıl olmuş olur. Asıl da fer' olmuş olur.

İşte bunun içindir ki, hiçbir yönden ve hiçbir nisbetten Cenâb-ı Hakk'a "cimrilik" ismi ulaşmaz. Çünkü Cenâb-ı Hak bu varlığı en kemâl sûret üzere yaratmıştır.

Cenâb-ı Hak, mahlûk olmaktan yana münezzeh olan sıfatlarını en mükemmel ma'nâ üzere bu en kemâl sûret üzere olan varlıkla açığa çıkarır.

Ve sonunda Hak ve halk arasında olan; ya'nî halka nispet edilen sûret ile Hakk'a nispet edilen ma'nâ arasında müşterek olan mutlak varlık tamamlanmış olur.

Bu halka dönük sûretlerden ve Hakk'a dönük ma'nâlardan her biri hakîkatleri yönünden Allah Teâlâ'ya nispet edilen şey üzeredir. Allah Teâlâ hepsini cem' edicidir; toplayıcıdır.

Bu hususa Allah Teâlâ **"Muhakkak ki, benim arzım geniştir!"** (Ankebut; 29/56) âyet-i kerîmesiyle işaret etmiştir.

Âyet-i kerîmedeki "arz" ile ulûhiyyet mertebesi kastedilmiştir. Çünkü zâtın mutlaklık semâsından tenezzülü ile ancak ulûhiyyet mertebesi zuhûr edip açığa çıkar. Ve ilahî hakikatler böylece mertebelerin en genişinde açığa çıkar.

Çünkü ulûhiyyet mertebesi rubûbiyyet mertebesinin tersine Hakk'ın ve halkın kendisine nispet edilmesini kabul eder.

Rubûbiyet mertebesi ise Hakk olma nispeti dışında bir şeyi kabul etmez.

Bundan dolayı bu varlık 'mutlak varlık' olarak isimlendirilmiştir; çünkü ne hâdislik (sonradan olmaklık) ile ne de kadîmlik nispetleriyle kayıtlı değildir.

Buna göre bu varlık mutlak varlıktır.

Bu isim fiilî sıfatlarının isimlerindendir.

Bu ismin sıfatı keremdir.

Kerem, mücmele (toplu olana) tafsîl (ayrıntı) verilmesinden ibarettir.

İmkân dâhilinde olan varlıklar kerem vasıtasıyla kemâlin nihâyetine ulaşır.

Böylece her şey şu an üzerinde olduğu hal üzere kendi mertebesinde taayyün etmiştir ki bu kerem sıfatının netîcesidir.

Allah Teâlâ varlıkta taayyün etmemiş hiçbir mertebe bırakmamıştır; ve bu mertebelerin kemâlinin kendisine dayandığı ma'nalardan hiçbir ma'nâyı da gizlememiştir.

Gizlemek bir yana, üzerine ilâve olmayan ve daha üst mertebesi olmayan kereminin en son mertebesiyle ikrâmda bulunmuştur.

Bundan dolayı mutlak varlık; bütün mertebeleri, kemâlleri, mertebelerin gereklerini, nispetleri, hakikatleri, sûretleri, ma'nâları, yönleri, i'tibârları, izâfetleri, ulvî ve süflî âlemleri, kadîm olana dönük nispetleri ve sonradan olana dönük nisbetleri, Hakk'a dönüklük ve halka dönüklük vasıflarını, bu sıfatlar kendisine gereken zâtları, bu arazlar kendilerinin lâzımı olan cevherleri, ilmiyle kendisini ihâta edip, kuşattığı her şeyi cem' edip, toplamıştır.

Tahkîk ehli âlimlerden bir grup şöyle demiştir:

"Mutlak varlık, ancak Allah'tır."

el-Kayserî (r.a.) Fusûsu'l-Hikem'in şerhine yazdığı eserinin başında bu husûsa bir bölüm ayırmış ve Allah Teâlâ'nın yegâne vücûd-u mutlak (mutlak varlık) olduğunu burhanlarla ve delillerle ispatlamıştır.

Bizim kanaatimize göre bu ilimler delille ve burhanla isbât olmaz. Çünkü bu ilimler gerçekten çok geniştir ve bu ilimlerin mes'eleleri birbiriyle karşılıklıdır.

Karşısında kendisini nefyedici bir çelişen bulunmayan hiç bir ispatlı mes'ele bulunmamaktadır. Bu mes'elenin kendisiyle çelişen bir karşılığı bulunmayan kat'i delîllerle isbâtı mümkün değildir.

Bu ebedî olarak mümkün değildir. Çünkü bu durum aklın ve naklin, nefy ve isbâtın çok ötesindedir. Hattâ sıfatlar ve zâtlar sözünün dahi ötesindedir. Bunu iyi anla!

Bilesin ki, bu ilimler, ancak îmânla, keşf ile, müşâhede ile ve bizzat hakikatini yaşamak ile olur.

Ben, sıfatları iptâl etme, ittihad (iki ayrı varlığın birleşmesi) veyâ hulûl (iki ayrı varlıktan birinin diğerine dâhil olması) veya (birbirine) katışma veya ilhaddan bir şeyi bana nispet etmenden seni sakındırırım.

Çünkü ben bütün bunlardan da, bu görüşte olanlardan da ve böyle şeyleri bana nispet edenlerden de berîyim.

Eğer benim açıklamalarımı Kitâb'a ve sünnete uygun olarak anlamadıysan bu konu hakkında işi Allah'a döndür.

Bilesin ki, Allah Teâlâ'nın öyle bir ilmi bulunmaktadır ki, herkesin aklı bu ilme ermez. O, bu ilmi kullarından dilediğine ikrâm eder.

Allah Teâlâ **"Zira her ilim sahibinin üstünde daha iyi bilen birisi vardır."** (Yusuf; 12/76) buyurmaktadır.

(NOT:Konu ile ilgisi münasebetiyle "İnsân-ı Kâmil" isimli eserden alıntı)

Bilinsin ki, "Ümmü'l-Kitâb", zâtî künhün ya'nî özün mâhiyetinden ibârettir.

Bu mâhiyete, ba'zı yönler i'tibârı ile "hakîkatlerin mâhiyetleri" ta'bîr edilmiştir. Hakîkatlerin mâhiyetlerine isim, nitelik, vasıf, vücûd (varlık), yokluk, hak, halk gibi ta'bîrler kullanılamaz.

- "Kitâb" ise, kendisinde yokluk düşünülmeyen mutlak vücûddan ibârettir.

- Bundan dolayı zâtın özünün mâhiyeti, "Ümmü'l-Kitâb" olmuştur.

Çünkü vücûd ya'nî "Kitab", zâtın özünün mâhiyetinde ya'nî "Ümmü'l Kitâb"ta harflerin mürekkebde bulunuşu gibi bulunmaktadır, ister noktasız harfler olsun, isterse noktalı harfler olsun. Mürekkebe hiçbir harfin ismi verilmez.

Harflerin isimlerinden hiç bir harfin ismini mürekkebe vermek câiz olmadığı gibi, zâtın künhünün mâhiyetine de "vücûd (varlık)" ve "yokluk" isimleri verilemez.

Çünkü zâtın künhünün ya'nî özünün mâhiyeti, akledilebilir işlerden değildir. Akledilemeyen üzerine bir şey ile hükmetmek ise muhâldir.

Bundan dolayı zâtın özünün mâhiyetine "Hak'tır" yâhut "halktır", "gayrdır ve aynı'dır", denilemez.

Hakk'ın künhünün mâhiyeti öyle bir mâhiyettir ki, hiç bir ta'bîrin sınırlaması altına giremez. Hangi ta'bîr ile ta'bîr edilse, her yönden o ta'bîrin zıddını da kapsamına alır.

- Bir i'tibâra göre zâtın özünün mâhiyeti ulûhiyyetten ibârettir.

- Bir i'tibâra göre zâtın özünün mâhiyeti eşyânın mahâlli ve vücûdun çıkış yeridir.

Vücûd (varlık), o mâhiyette bi'l-fiildir.

Hurma ağacının hurma çekirdeğinde potansiyel olarak bulunuşu gibi, vücûdun da hakîkatlerin mâhiyetlerinde potansiyel olarak bulunduğunu akıl gerekli kılarsa da, mânevî müşâhede vücûdun o mâhiyette potansiyel olarak olmayıp, fiilen olduğunu bildirmektedir.

Hakîkatlerin mahiyetinde vücûdun fiilen olması ilâhî zâtî gereklilik icabındandır. Şu kadar ki;

- Mutlak icmâl, akıl üzerine hüküm icrâ ederek aklı, vücûdun, hakîkatlerin mâhiyetinde potansiyel olduğuna inandırmıştır.

- Mânevî müşâhede ise böyle değildir. Çünkü, mânevî müşâhede, tafsilin icmâlde bâkî olduğu tasavvur edilmek üzere, o icmâl olanı sana tafsîlli olarak bildirir.

Bu keşfe âit müşâhedeye dayalı bizzât yaşanan bir husûstur. Akıl bunu fikrî bakış açısı yolundan idrâk edemez. Akıl ancak, bu mahalle kadar yükselir ve eşyâ kendisinde tecellî edici olursa, o zaman bu hakîkâtı olduğu gibi kabul ve idrâk edebilir.

Bu izâhlardan;

- "Kitâb"ın mutlak vücûddan (varlıktan) ibâret olduğu ve;

- Vücûd (varlık) ve yokluk ile kendisi üzerine hükmedilemeyen şeyin de, "Ümmü'l-Kitâb" olduğu senin için belli oldu.

Şurası da belli oldu ki, "Ümmü'l-Kitâb" dediğimiz, hakîkatlerin mahiyetinden ibârettir. Çünkü "Kitâb", ondan doğmuş gibidir. Çünkü, "Kitâb"ta mâhiyetin künhünün ya'nî özünün iki vechinden sâdece biri vardır. Çünkü mâhiyetin vechinin biri;

- Vücûd (varlık), diğeri;

- Yokluktur.

Bunun içindir ki, mâhiyetin özü ya'nî "Ümmü'l Kitâb", varlık ve yokluk ta'bîrlerini kabul etmemiştir. Çünkü mâhiyetin özünde çeşitli vecihlerden her hangi bir vech bulunursa, zıddının da mevcûd olduğuna şübhe yoktur.

Şu halde Cenâb-ı Hakk'ın peygamber lisânı üzerine indirdiği "Kitâb", hakîkatlerin mâhiyetinin ya'nî "Ümmü'l Kitâb"ın iki yönünden birisi olan mutlak vücûd hükümlerinden ibârettir.

Bu durumda mutlak vücûdu bilmek, "Kitâb"ı bilmek demektir. Cenâb-ı Hak bu hakîkâte;

*- **"Külle şey'in ahsaynâhu fî imâmin mubîn" ya'nî "Herşeyi "İmâm-ı Mubîn"de saydık"** (Yâsîn, 36/12);*

*- **"Ve lâ yâbisin illâ fî kitâbin mubîn" ya'nî "Yaş ve kuru hiçbir şey yoktur ki, "Kitâb-ı Mübîn"de bulunmasın"** (En'âm, 6/59);*

*- **"Ve külle şey'in fassalnâhu tafsîlâ" ya'nî "Herşeyi tafsîlli olarak açıkladık"** (İsrâ, 17/12) âyetleriyle işâret etmiştir.*

İşte açıklandığı üzere mutlak varlığın mücmelliğine tafsîl verilmesi ancak ilahî kerem vasıtasıyla olur. Aksi halde cimrilik olurdu.

Kerem, sıfatlara açığa çıkışlarını ikrâm eder; eserlere eserlerin te'sirlerini ikrâm eder; bununla fazl ve hîbe yayılır; cömertlik hâzinelerinde gizli olanlar açığa çıkarlar.

*

Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) bu isimle de tahakkuk etmiş ve kerem sıfatlarıyla zâhiren ve bâtınen; zâten, sıfâten ve fiilen vasıflanmıştır.

Buna delil, Allah Teâlâ'nın Hazret-i Resûlullah'ı (s.a.v) bu isimle isimlendirmesidir. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

"İnnehu le kavlu resûlun kerîmin"

"Muhakkak o, kesinlikle kerîm olan resûlün sözüdür!'

(Hakka; 69/40)

er-Rakîb İsm-i Şerifi

O, ilminin üzerine devamlı murâkabe edici olan ve ilmi, mâlumatlarını ya'nî bilinenlerini kesintiye uğramaksızın ihâta edendir. Bu nedenle mâlumâtını ezelî ve ebedî olarak murâkabe eder, gözetir.

O'nun mâlûmatı iki kısımdır:

- Hükümde öne geçme yönünden evveliliği olan kısım:

Bunlar O'nun isimleri ve sıfatlarıdır. O isimlerini ve sıfatlarını müşahede edicidir.

Zâtıyla zâtını bildiği gibi zâtından dolayı isimlerini ve sıfatlarını müşahede edicidir de diyebilirsin.

- Diğer kısım da hükümde ilk kısımdaki mâlûma tâbi' olan kısımdır:

Bu ilim Cenâb-ı Hakk'ın halka dâir olan ilmidir ki, bunlar Cenâb-ı Hakk'ın isimlerinden ve sıfatlarından ibâret olan Hakk'a dönük mâlûmâtın görünme yerleridir.

Mazharlar ya'nî görünme yerleri olarak isimlendirilen bu kısım zâhir olup açığa çıkışından dolayı hüküm olarak sonra gelir; çünkü asıl olan bâtın olmadır; zâhirlik ya'nî açığa çıkma ise onun fer'idir.

Cenâb-ı Hakk'ın mahlûklarına olan ilmi kendi nefsine olan ilminin aynıdır. Çünkü mahlûklar ancak Cenâb-ı Hakk'ın kendisi için isimlerinin ve sıfatlarının mazharlarındaki ya'nî görünme yerlerindeki tecellisinden ibarettir.

Mahlûklar Cenâb-ı Hakk'ın isimlerinin ve sıfatlarının tecellîsidirler; ki bu da Cenâb-ı Hakk'ın kendine kendisiyle kendisi için olan tecellînin aynıdır.

"İsimlerinin ve sıfatlarının mazharlarındaki tecellîsi" olaran tâbir edilen Hakk, ancak O'nun kendine kendisiyle olan tecellîsinin aynıdır. Çünkü mâlûmların bu iki kısmı da Cenâb-ı Hakk'ın kendine kendisiyle kendisi için olan tecellîsidir.

İlim, âlim (bilen) ve ma'lûm (bilinendir) Hakk'tır. Şâhiddir ve meşhûddur (şâhid olunandır). Çünkü malûmatını müşahede edicidir; mâlûmat ise bizzât kendisidir; böylece kendisinin müşâhidi ya'ni şâhid olanı olur.

Yani O, isimlerini, sıfatlarını ve zâtını murâkabe edendir.

Bilesin ki, bu isim fiilî sıfatların isimlerindendir.

Bu ismin sıfatı rakîbiyyettir.

Rakîbiyyet, Kendi zâtını müşâhedesindeki sürekliliğinden ibarettir. Bu müşâhede üç kısımdır:

1- İsimler ve sıfatlar olmaksızın, zâtında zâtıyla zâtını müşâhedesi.

2- İsimlerinde ve sıfatlarında zâtın zât için olan müşâhedesi.

3- Zâtın zâtında sıfatlarını ve isimlerini müşâhedesi.

O, zâtını müşahede ettiğinde, isimlerini zâtında müşahede ettiği gibi, isimlerini bilişinden dolayı isimlerini ilminde de müşahede eder.

Cenâb-ı Hakk'ın tecellîsi, ancak isimleri ve sıfatları vasıtasıyladır; böylece isimlerde ve sıfatlarda zâtın müşâhede ettiği Hakk olur.

Cenâb-ı Hakk'ın zâtında, zâtıyla zâtını müşâhedesi olan ilk kısmın aksine son iki kısımdaki müşâhedede Cenâb-ı Hakk'ın evliyâsı farklı dereceler üzere olurlar.

İlk kısımdaki müşâhede, Cenâb-ı Hakk'ın kendisine has olup; halka dönük isimler için burada yer yoktur. Hattâ Hakk'a dönük isimler dahi bu mertebeyi ihâta edemezler.

Diğer iki kısımda Cenâb-ı Hakk'ın evliyâsının farklı dereceler üzere oluşu şöyledir:

- Evliyâdan bir kısım, O'nun sıfatlarında ve isimlerinde O'nun zâtını müşahede ederler. Bunlar evliyânın avamıdır.

- Evliyâdan havass (seçkinler) denilen kısım ise O'nun zâtında, O'nun sıfatlarını ve isimlerini müşahede ederler.

Ya'nî ilk kısımda olanlar isimlerle ve sıfatlarla zâtı tanımışlardır. İkinci kısım ise zât ile isimleri ve sıfatları tanımışlardır. Zât ile tanıyanla isimler ve sıfatlarla tanıyanlar arasında çok büyük farklar vardır. İlk kısımdakiler ârifler; ikinci kısımdakiler muhakkiklerdir; bunlar ehl-i tâifedir.

Ârifler, halkı Hakk'ın mazharı yani görünme yeri olarak müşâhede ederler. Çünkü Cenâb-ı Hakk onlarda isimleriyle ve sıfatlarıyla tecelli etmiştir ve onlarda Hakk'ı tecellîsiyle müşâhede ederler.

Bunun üstünde olan muhakkikler ise Hakk'ı halkın mazharı olarak müşâhede ederler.

Çünkü muhakkikler, Hakk'ı, halkı ilminde müşâhede edici bulmuşlardır. Hakk'ın ilmi de kendi nefsindedir. Buna göre Cenâb-ı Hakk, halkı kendi nefsinde müşâhede edicidir ve buna göre Hakk mazhar olur; halk da bu mazharda zâhir olan olmuş olur.

Muhakkikler halkı, Hakk'ı müşâhede etikleri gibi müşâhede ederler. Hakk, halkı, ilminde zâhir olucu olarak müşâhede eder ki Hakk'ın ilmi de O'nun zâtının aynıdır

İşte bu müşâhede hakîkat üzere murâkabedir.

Bunu iyi anla!

Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) bu isimle de tahakkuk etmiş ve rakîb sıfatıyla vasıflanmıştır.

Buna delîl, Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v.) şu sözüdür:

"Gözüm uyur ve lâkin kalbim uyumaz!' (Buhârî; Terâvih 1)

Bu, Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v.) murâkabesinin kemâlindendir.

Diğer bir hadis-i şerifte Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuşlardır:

"Ümmetimin yoldaki taşı kaldırmaya varıncaya kadar olan bütün iyi ve güzel amelleri ile ümmetimin mescidde tükürmeye varıncaya kadar olan bütün kötü amelleri bana arzolunur."

Bu hadîs-i şerîf âlemde gerçekleşen hâdiseler üzerine Resûlullah'ın (s.a.v) murâkıb yani murâkabe edici olduğunun delilidir.

Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v.) 'Kalbim uyumaz' sözü de yakînin hakîkati olan ilahî murâkabeye delîldir.

Buna göre Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) mutlak "Rakîb"dir.

el-Mucîb İsm-i Şerifi

O, varlığın hakikatlerinin hâl veya söz lisânı ile istedikleri şeyleri onlara bahşederek icâbet edendir.

İstenilen şeyler de hakîkatlerin kendilerine has vakitlerinde onların hallerinin gerektirdiği veya nefslerinin arzuladığı şeylerdendir.

Hakikatlerin hallerinin gerektirdiği şey hâlî (hâle âit) istek; nefslerinin arzuladığı şey ise kâlî (söze âit) istektir.

Her iki isteğe de icâbet gerekir.

Şimdi, hâlin gerektirdiği isteğe icâbet hemen olur ve istenilen şey bahşedilir. Nefslerin arzuladığı istek ise hâle uygunsa, acele olarak bahşedilir; hâlin vakti uygun değilse ertelenir.

Sonuç olarak isteğe icâbet gerektiği için bu istenilen şey ya dünyâda veyâ âhirette bahşedilir.

Bâzen hâl ile olan istekle söz ile olan istek çakışır.

Örneğin, hâlin isteği, bu insan hakkında istenilen şeyin gerçekleşmemesini gerektirirken; sözlü istek gerçekleşmesini gerektirebilir.

Suda boğulup ölen kimse gibi ki Allah Teâlâ onun vefâtına hükmetmiştir.

Boğulurken bu şahsın söz lisânı ile olan isteği kurtulmak ve yaşamaktır; hâlin gereği ise bunun tersinedir.

İşte bu durumda gerçekleşen hâl lisânı ile olan isteğin gerektirdiğidir; söz lisânı ile olan isteğin değil. Bu kat'iyyetle böyledir.

Hâl lisânı ile veyâ söz lisânı ile olsun bütün istenilenler icâbet edilmiş isteklerdir.

Bazı isteklerde gerçekleşmenin ertelenmesi, ancak istenilen şeyin ertelenmesi yönündendir; yoksa isteğe icâbet hakkında veyâ "lebbeyk" sözünden ibaret olan icâbet hakkında değildir.

Çünkü "lebbeyk" de isteğe icâbet de kulun isteğinin lâzımlarıdır ve istek olduğunda bu ikisi de hemen olur.

Bilesin ki istek üç kısma ayrılır:

- Zarurî istek: Bu istek, hâlin gerektirdiği istektir.

- Nefsî istek: Kulun arzûladığı ve lâkin hâlin gerektirmediği istektir.

- Taabbudî (ibâdetsel) istek: Bu istek ya Allah Teâlâ'ya ibâdet kastıyladır ya da sadece Allah Teâlâ'ya karşı muhtâç oluşun ve fakîr oluşun gösterilmesi içindir.

Taabbüdî olarak isteyen, ancak kulluk için ve Allah Teâlâ'nın **"Bana duâ edin, icâbet edeyim"** (Mü'min; 40/60) emrine uymak için ister; yoksa istenilen şeyin gerçekleşmesi veyâ istenilmeyen şeyin gerçekleşmemesi için değil.

Bu şekilde Allah Teâlâ'ya muhtâç oluşunu ve fakîrliğini bildirmiş olur.

İsteyenler de üç kısma ayrılır:

1 -) Zâtlarının kâbiliyetlerinin hakettiği şeyi bilenler. Bunlar da kendi içinde iki kısma ayrılır:

- Mücmel (toplu) olarak kâbiliyetlerinin hakedişini bilenler. Bunlar kâbiliyetlerinin gerektirdiği şeyi duâ ederek isterler.

- Hakikatlerinin kendilerine has vakitlerinde kâbiliyetlerinin gerektirdiği şeyi bilenler.

Bunlar hakikatlerinin kendilerine has vakitlerinde hâlin kâbiliyetinin gerektirdiği şeyi talep ederler. Bu vaktin dışında kâbiliyetlerinin gerektirdiği şeyi talep etmekle haddi aşmazlar. Bu kısım ilk kısma göre daha övülendir.

2-) Zâtlarının gereklerini bilenler.

Bunlar da kendi içlerinde iki kısma ayrılır:

- İlâhî isimlerin ve sıfatların gerektirdiği şeylere bakanlar.

Bunlar Cenâb-ı Hakk'ın cömerliğinin genişliği ve kerem sıfatlarına bakarak, kâbiliyetleri gerektirsin veyâ gerektirmesin elde edilmesi mümkün olan şeyleri isterler.

- İşlerin yüceliğine bakarak; yüksek bir himmetle (gayretle) isteyenler.

Bunlar kâbiliyetlerinin gereklerine göre veyâ Cenâb-ı Hakk'ın cömerliğinin genişliği sıfatına bakarak istemezler.

Bunların istekleri, istenilen şey için kişinin o şeyi taleb etmesine ve onu elde etmek için de himmet (gayret) göstermeyi gerektirişine dayanır.

3-) Âdet olduğu üzere isteyenler.

- Bunlardan bâzıları isteklerinin gerçekleşmesini isteyenlerdir.

Bunlara göre onların bu isteklerinin şerîatın beğenilen işlerinden olması veyâ şeriatın mubah kıldığı şeylerden olması farketmez.

Şerîatın haram kıldığı şeyi istemek ise ibâdet olmaz; bu istek ancak nefsin gereğine göre gerçekleşen bir iştir.

Bunu iyi anla!

- Yine bunlardan bâzıları daha önce de belirttiğimiz gibi Cenâb-ı Hakk'ın "Bana duâ edin" emri yerine getirmek ve O'na karşı muhtâçlığını göstermek için isteyenlerdir.

İlk kısımda olanlar nefsin kuludurlar; ikinci kısımdakiler Allah Teâlâ'nın kulu olanlardır.

Bu isim, fiilî isimlerdendir. Bu ismin sıfatı icâbettir.

İcâbet; tahkîk ehline göre; gerçekleşmesi hemen olsun veyâ ertelenerek sonraya bırakılmış olsun, ilahî irâdenin kulun isteğine muvafakat etmesidir (uygunluğudur).

Bazen Allah Teâlâ'nın "lebbeyk" hitâbına bâzen de istenilenin hemen gerçekleşmesina icâbet denilir.

*

Hazret-i Resûlullah (s.a.v) bu isimle de tahakkuk etmiştir.

Bunun delili Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v.) vasıflarını aktaran bir rivâyettir.

Bu rivâyette, Resûlullah'ın (s.a.v) kendisini da'vet edene icâbet ettiği belirtilmektedir. Bu icâbet mutlaktır.

Bunu niçin anlamıyorsun?

Niçin ondan nasîbini almıyorsun?

Çünkü o mutlak "Mucîb" yani "İcâbet Eden"dir.

el-Vâsi' İsm-i Şerifi

O, vâcîb ve mümkün; sûrî ve mânevî; hükmî ve eserî; aynî ve ilmî; farazî, lafzî ve fiilî; hayâlî ve hissî; tenzîhî ve teşbîhî varlık mazharlarında tecellî edendir.

O, bir yönden ve her yönden bu mazharların aynıdır; bir yönden ve her yönden bu mazharların gayrıdır.

Bunun yanında zuhûr ettiği şeyde O'nun zuhûrundan başka bir şey olmaz. Her ne kadar zuhûr ettiğin şeyin zuhûrunda onun gayrıysa da diğer taraftan her yönden zuhûr ettiği şeyin aynıdır.

Gayrıdır çünkü O her yönden de zuhûrundan farklıdır.

Bundan dolayı ne bir yönden ve ne de her yönden idrak edilemez.

O, iki zıddı kabûl eden ve iki vasıfla tecelli eden ihâta edicidir. O bir şeyin hem aynıdır ve hem de gayrıdır.

Kayıtlanır, bundan dolayı mukayyeddir (kayıtlanandır).

Kayıtsızdır, bundan dolayı mutlaktır.

Mutlaklığında kayıtlanan; kayıtlı oluşunda mutlak olandır.

Bu yüzden O’nun hakkındaki bütün inanışlar doğru söylemiştir ve bütün ibâreler O'na ulaşır (her ibârede O'nu tanımlayan bir şey vardır).

Öte yandan O'nun hakkındaki bütün inanışlar yanlıştır ve hiçbir ibâre O'na ulaşmaz (O'nu tam olarak tanımlayamaz).

Lisânlar O'nun hakîkatini dillendirmede acze düşmüştür. Selîm akıllar O'na ulaşmaktan men' edilmiştir.

O, varlığı ve yokluğu yönünden bütün âlemi ihâta etmiştir. Âlem O'nu ihâta edememiştir.

O, ilim, ayn, zât ve sıfat yönünden bütün eşyayı ihâta etmiştir; bununla birlikte hiçbir şey O'nu ihâta edememiştir.

Hadîs-i kudsîde Allah Teâlâ'nın **"Ne yerim, ne göğüm beni ihâta edemedi ve lâkin mü'min kulumun kalbi beni ihâta etti!'** buyurmasındaki "Cenâb-ı Hakk'ı ihâta eden kalbin" vüs'atı ya'ni genişliği tahkîk ehli indinde ulûhiyyetin hakîkatidir ki, bu Allah olmasına rağmen kalbin ulûhiyyeti kabûlünden ibârettir.

Ve bu ma'nâyı insân-ı kâmilin kalbi hâriç hiç bir mahlûk ihâta edemez. Çünkü insân-ı kâmil zâtın mazharıdır.

İnsân-ı kâmilin dışındakiler ise fiillerin, isimlerin ve sıfatların mazharıdırlar.

Ve insân-ı kâmil kendi zâtının hakîkatinin Allah olduğunu bilse de ve O'nun isimleriyle ve sıfatlarıyla tahakkuk etse de Allah Teâlâ'nın zâtının künhüne (özüne) ulaşamaz veyâ her hangi bir yönden O'nu bütünüyle ihâta edemez.

Bundan dolayı Sıddîk-ı Ekber Ebû Bekir (r.a) şöyle demiştir: **"İdrâkten yana aczi idrâk etmek idrâktir."**

Mukarreblerin Efendisi ve Hatem-i Enbiyâ (s.a.v) şöyle buyurmaktadır:

"Seni gerektiği gibi senâ edemem."

Allah Teâlâ da şöyle buyurmaktadır: **"Allah'ı kadrini hakkıyla takdîr edemediler."** (En'âm; 6/91).

Yani mukarreblerden olan nebîler ve resûller; tahkîk ehlinden olan kâmiller ve bunların dışındaki evliyâ ve sıddîklar ve Allah'ın mü'min, kâfir bütün kulları, hakkıyla Allah'ın kadrini takdîr edemediler.

O, onların tanıyıp bildiklerinin üstündedir. O'nun kadri, onların takdir ettiklerinin üstündedir.

Bunu iyi anla!

Allah Teâlâ **"Muhakkak ki benim arzım geniştir"** (Ankebût; 29/56) sözüyle bu vüs'ata ya'nî mârifet arzının genişliğine işaret etmiştir.

Bu isim tahkîk ehline göre sıfâtî isimlerdendir. Âriflere göre ise fiilî isimlerdendir. Bu ismin sıfatı vüs'tür.

Bu ismin sıfâtî isim oluşu yönünden vüs', Cenâb-ı Hakk'ın mazharların tümünde taayyünüdür.

Bu taayyün varlık kaydı bulunmakla birlikte kayıtsız, sınırlandırma bulunmakla berâber sınırsız, yokluk bulunmakla berâber yokluksuz; mümkün veya vâcib; halk veyâ Hakk; sûret veyâ ma'nâ, zâhir veyâ bâtın; evvel veyâ âhir olma yönüyle varlıkla birlikte varlık olmaksızın tahakkuk eder.

Bu ismin fiilî isim olması yönüyle ise vüs', Cenâb-ı Hakk'ın mevcûdları idrâki ve onlara bu idrâk yönüyle kendisinden varlık vermesidir. Öncesinde yok oldukları halde bu varlık ile onları mevcûd olarak açığa çıkarırır.

Cenâb-ı Hakk'ın mevcûdlara verdiği şey kendisiyle varlığı idrak ettiği şeydir. Bu şey ise onların zâtları olup; bu zâtları ile onlara "şey'iyyet" ismi verilir.

Bu şey' onların aynı zamanda sıfatlarıdır ki, bu sıfatlar ile ezelde varlıkta taayyün etmişler ve âlemde açığa çıkmışlardır.

Böylece Cenâb-ı Hakk, onların hallerini, şe'nlerini, değişimlerini, her yönden kendilerine nisbet edilen şeyleri ve onların gereklerini idrâk etmiştir.

Bu idrâk de bir yönden ve bir nisbetten olmayıp; her yönden ve her nisbetten ilmî, aynî, idrakî, hakîkî, tafsilî ve icmalî ihâta ile olmuştur.

Resûlullah (s.a.v.) bu isimle de tahakkuk etmiştir

Bunun delîli, Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v) Hakk'ı, halkı ve Hakk'ın ilmini ihâta etmiş olmasıdır.

Hakk'ı ihâtası; **"Ne arz ne semâ beni ihâta edebildi. Ancak mü'min kulumun kalbi beni ihâta etti''** hadîs-i kudsîsinde işaret edilen kalbin sâhibi olmasındandır.

Onun kalbinin vüs'atinden (genişliğinden) daha geniş bir kalp yoktur. Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v) kalbi bütün kalplerin kendisinden bir damla olduğu bir deryâdır.

Halkı ihâtası; Allah Teâlâ'nın **"Rahmetim her şeyi kuşattı"** (A'râf; 7/156) sözüyle bahsettiği rahmettir ki; bu rahmet Hazret-i Resûlullah (s.a.v)'dir.

Bu konuyu büyük âlimlerin bazıları açıklamışlardır.

Buna göre Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) her şeyi kuşatan vâsîdir.

İlahî ilmi ihâtası; Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v.):

"Öncekilerin ve sonrakilerin ilimleri bana öğretildi " sözüdür.

Allah Teâla, Hazret-i Resûlullah'a, âline ve ashâbına salât u selâm etsin.

el-Hakîm İsm-i Şerifi

O, her mazharın, kâbiliyyetinin hak ettiği şeyle ilâvesiz ve noksansız o mazharlarda tecellî edendir.

Böylece her hak sahibine hakkını vermiştir.

Bu isim sıfâtî isimlerdendir. Bu ismin sıfatı hikmettir.

Hikmet, sebebler kisvesi altında, ilâhî ilim gereğince her şeyi layık olduğu tertîbindeki yerine koyarak kudretin açığa çıkartılmasından ibarettir.

Allah Teâlâ her hakîkatin kendilerine has vakitlerinde, hakikatlerinin gerektirdiği zâhirliği, bâtınlığı; yükselmeyi, alçalmayı; noksanlığı, kemâli; öne geçirmeyi, sonraya bırakmayı; varlığı, yokluğu; azlığı, çokluğu ve diğer şeylerden kendisine gerekenleri verir.

*

Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) bu isimle de tahakkuk etmiş ve sıfatla da vasıflanmış.

Çünkü Resûlullah (s.a.v.) varlık mertebelerinin tamâmına kendi nefsinden hakkını vermiştir.

Böylece Hazret-i Resûlullah (s.a.v.), bir şeyin kendi nefsindeki gereğine göre her bir ismin müsemmâsı (isimlendirileni) olmuştur.

Bundan dolayı da Hazret-i Resûlullah (s.a.v.), mevcûdların hakîkatleri ile tahakkuk eden ve sûretlerinde de tasavvur edilendir.

Buna Allah Teâlâ'nın:

"Fî eyyi sûretin mâ şâe rekkebeke" yani "Seni dilediği sûrette terkîb etti" (İnfitâr; 82/8) âyet-i kerîmesinde işaret edilmektedir.

Yani sen vaktin sana gerektirdiği ilâhî veyâ halka dönük hakîkatlerin sûretlerinden bir sûrette; Muhammedî mutlak kemâlin kapsamasından dolayı onda zuhûr ettin, demektir.

Bu hikmet, Allah Teâlâ'nın:

"Yu'til hikmete men yeşâu, ve men yu'tel hikmete fe kad ûtiye hayran kesîrâ" yani "(Allah) hikmeti dilediğine verir. Kime hikmet verilmişse, ona çok hayır verilmiştir" (Bakara; 2/269) âyet-i kerîmesinde belirtilen "çok hayır" olan ilâhî hikmettir.

Bunun için tagayyür (değişim) hadisinde geçtiği üzere, Hazret-i Resûlullah (s.a.v) kendisinden çıkacak olan şey çıkıncaya kadar, tenezzül vakitlerinde tenezzül ediyordu.

(NOT: Konuyla ilgili iki hadis-i şerif)

Abdullah bin Amr bin As şöyle demiştir:

"Bir gün müşriklerin Ka'be yanındaki Hatim'de biraraya gelip toplanmış olduklarını gördüm. Resulullah (sav)'den bahsederek şöyle diyorlardı:

"Bu adama sabrettiğimiz kadar hiç kimseye sabretmedik. O bize hakaret etti. Hayallerimizi bozdu. Atalarımıza sövdü. Dinimizi kötüledi. Cemaatimizi dağıttı. İlâhlarımızı kötüledi. Doğrusu ona karşı biz büyük bir karar aşamasındayız."

Bu sırada Resulullah (sav) Efendimiz çıkageldi. Kabe'ye yaklaştı. Hacer'ül Esvedi istilam etti. Sonra Kabe'yi tavaf ederek yanlarından geçti. Bazı laflar attılar. Bu lafları duyduğu ve rahatsız olduğu, Resulullah'ın (s.a.v) mübarek yüzünden anlaşıldı.

Geçip gitti, ikinci defa yanlarından geçtiğinde yine aynı şekilde sözlerle karşılaştı. Yine rahatsız olduğu, yüzünden anlaşıldı.

Üçüncü kez yanlarından geçerken, yine aynı şekilde kendisine laflar atılınca Peygamber Efendimiz (s.a.v) onlara şöyle dedi:

"Ey Kureyş topluluğu işitiyor musunuz?! Hayatımı elinde tutan Allah'a andolsun ki, ben size ölüm getirdim!"

Orada bulunanlar bu sözünü işittiler, sükutla dinlediler. O kadar sessizleştiler ki, sanki herbirinin başının üzerinde bir kuş vardı da, o kuşu ürkütüp uçurmamak için seslerini çıkarmıyor ve hareket etmiyorlardı.

Hatta orada bulunan müşriklerin Peygamber Efendimize (s.a.v) karşı en şiddetli olanları bile şöyle diyordu:

"Ey Eba Kasım, doğruca yoluna git, sen cahil bir kimse değilsin."

Müşrikleri bu kadar ürküten şey, Muhammed (sav)in azmi ve heybeti idi. Onlar dehşete kapılmış ve heybetinden ötürü titremişlerdi.

Bundan sonra Peygamber Efendimiz'e (s.a.v) eziyet yapmak hususunda omuz omuza verip karar birliği yapmış iseler de, bu, onlar üzerinde heybetinin te'sir icra etmesine engel olmamıştı.

Bu olaydan sonra uzun bir müddet Peygamber Efendimiz'e (s.a.v) karşılık verememişlerdi. Ancak aralarında konuşup tartıştıktan ve müşaverede bulunduktan sonra, onun heybetine karşı direnmekte ısrar etmişlerdi.

Aslında Peygamber Efendimiz (s.a.v) ikinci kez de onlara mukabelede bulunmuş olsaydı. Onları daha çok ürkütecek ve heybetinden sarsacaktı. Fakat Peygamber Efendimiz (s.a.v) her zaman yumuşaklıktan yana olmuştu.

*

İraş denen yerden bir adam, devesini alıp Mekke'ye getirmiş, orada Ebu Cehil'e satmıştı. Fakat Ebu Cehil, adamın hakkını ödemiyordu.

İraşi, Kureyşlilerin meclisine geldi. Kendisine yardımcı olacak birini istedi. O esnada Peygamber Efendimiz de (s.a.v) Mescid-i Haram'ın bir tarafında oturuyordu.

İraşi, Kureyşlilere şöyle dedi:

"Ey Kureyş topluluğu ben garip ve yolcu bir adamım, Ebu Cehil benim hakkımı vermiyor, ona karşı bana kim yardımcı olacak?!"

Orada bulunanlar, Peygamber Efendimiz (s.a.v) ile Ebu Cehil arasındaki düşmanlığı bildikleri için işi alaya alarak İraşlı adama, Peygamber Efendimiz'i (s.a.v) gösterdiler ve: "Ona git! O sana yardımca olur" dediler.

İraşlı adam Resulullah'ın (s.a.v) yanına varıp durdu. Olayı anlattı. Peygamber Efendimiz (s.a.v) bu garip adama yardımcı olma kararıyla kalktı. Yanında hiç kimse yoktu. Sadece Allah'ın yardımına güvenerek Ebu Cehil'in evine gitmek üzere yola koyuldu.

Kureyş topluluğu, yanlarında bulunan birine, olup bitenleri görüp kendilerine anlatması için Peygamber Efendimizi takip etmesini emrettiler.

Resulullah (sav) nihayet Ebu Cehil'in kapısına vardı. Kapıyı şiddetle vurdu. İçeriden “kim o?" diye seslenince, Peygamber Efendimiz (s.a.v), Ebu Cehil'e şöyle cevap verdi:

"Ben Muhammmed'im, dışarıya çık!"

Ebu Cehil dışarıya çıktığında rengi sararmış, yüzünde bir damla kan kalmamıştı. Ebu Cehil'e kararlı ve heybetli bir eda ile:

"Bu adamın hakkını hemen öde" dedi.

Yalnız ve yardımsız kalmış olan o azgın ve sapık Ebu Cehil: "Ayrılmayın hemen hakkını getirip vereceğim" dedi.

İçeriye girip adamın hakkını getirdi ve hemen oracıkta ödedi. Resûlullah da oradan ayrılıp evine döndü. Cenab-ı Allah hakkı, Muhammed (sav)'in heybeti vasıtasıyla yerine getirmişti.

İraşi, Peygamber Efendimiz'e (s.a.v) "Hak senin yolundur" dedikten sonra kendilerinden yardım istemiş olduğu Kureyş meclisine vardı.

Peygamber Efendimiz (s.a.v) hakkında övücü sözler söyledikten sonra: "Allah o adama hayırlar versin. Hakkı alıp bana verdi" dedi.

Öte yandan müşriklerin, gözetim için gönderdikleri adam da gelip onlara şöyle dedi:

"Tuhaf bir hal gördüm: Allah'a yemin olsun ki, Muhammed, Ebu Cehil'in kapısını çalınca Ebu Cehil dışarıya çıktı, ama sanki bedeninde ruh kalmamıştı!"

Ebu Cehil de Kureyş meclisine geldiğinde ona şöyle dediler:

"Yazıklar olsun sana, andolsun ki, bugüne kadar böyle bir şey yapmış olduğunu görmemiştik"

Ebu Cehil onlara şu karşılığı verdi:

"Vay halinize! Yemin ederim ki, Muhammed kapımı çaldığında ve ben onun sesini duyduğumda, içim korkuyla doldu. Kapıya çıktığımda da yanıbaşında damızlık bir deve vardı. O deve gibi başı, boyu ve dişleri iri bir deve görmedim. Eğer ben onun istediğini yapmasaydım o deve beni mutlaka yiyecekti!"

****

Onun şemâilinde (Resûlullah'ı tasvîr eden rivâyetlerde) kendisinin celâlet (heybet ve azamet) üzere tenezzülünün örnekleri epey çoktur. Ashâbı onun yanındayken kendi hallerini şöyle anlatıyorlardı:

"Sanki başımızın üzerinde kuş vardı."

Bütün bu haller, Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v) kendisiyle vasıflanmış olduğu ilahî hikmetin gereklerindendir.

el-Vedûd İsm-i Şerifi

O, birliğin çoğaltılmasına muhabbet edendir.

O, kendi vâhidiyyetini (birliğini) âlemlerin çokluğunda açığa çıkardı ki bu vahdet (birlik), kesrettir (çokluktur).

Vahdet ile mârifet ya'nî bilip tanıma olmaz; çokluk ise zuhûrdur yani açığa çıkmadır ve tanıyıp bilme ancak çoklukla olur.

Allah Teâlâ Resûlünün lisânı ile şöyle buyurmuştur:

"Küntü kenzen mahfiyyen" "Ben gizli bir hâzineydim”; bununla kasdedilen vahdettir;

"fe ahbebtu en urafe" "ârif olunmaya muhabbet ettim” ya'ni isimlerimle ve sıfatlarımla; ki kesretin (çokluğun) aslıdır;

"fe halaktül halka" yani “böylece halkı yarattım" yani kasdedilen Cenâb-ı Hakk'ın bu varlığın kalıpları üzere zuhûr edip, açığa çıkışıdır

Cenâb-ı Hak açığa çıkmaya muhabbet etti; ve açığa çıkma da ancak bu mazharlarda yani görünme yerlerinde olur ki işte bundan dolayı Cenâb-ı Hakk mazharlarına muhabbet eder (sever).

Cenâb-ı Hakk'ın gizli bir hazine olarak bulunduğu bu mazharlardan ya'nî görünme yerlerinden bâzısı sayılması mümkün olmayan isimleri ve sıfatlarıdır.

Bu görünme yerlerinden bâzısı da halka dönüktür ki o da bu varlık âlemidir. Bu varlık âlemi için; ilâhî isimler ve sıfatlar sûret için rûh gibidir.

İlahî isimlerle ve rabbânî sıfatlarla bu varlık âlemi ahadiyyet (teklik) zâtının aynıdır; varlığa ahadiyyet (teklik) yönünden bakıldığında çokluk değildir; varlığın çokluğu yönünden bakıldığında ise ahadiyyet (teklik) değildir.

Zât yönünden bakıldığında ise birlikteki çokluk ve çokluktaki birliktir.

Bu isim sıfâtî isimlerdendir. Bu ismin sıfatı "vüdd"dür.

Vüdd; bir sebebten değil zâtın gereğinden dolayı olan muhabbet yönelişidir

Bu muhabbet olmasaydı, açığa çıkma da olmazdı ve Allah Teâlâ bilinip tanınamazdı.

Cenâb-ı Hakk'ın **"yuhıbbühüm ve yuhıbbûnehû"** yani **"(Allah) onlara muhabbet eder; onlar da O'na muhabbet ederler"** (Mâide; 5/54) sözü buna işârettir.

Yani kendisini tanısınlar ve muhabbet etsinler diye tekliğinin; mahlûkların çokluğundaki varlığıyla onlara muhabbet eder.

Mahlûklar da çokluklarını O'nun tekliğinde bulmakla O'na muhabbet ederler. Bu Cenâb-ı Hakk'ın, onların kendisini zıddıyla bildikleri şeyle bilmeleri içindir. Bundandır ki Cenâb-ı Hak onları çoklukla, onlar O'nu teklikle bilirler.

Cenâb-ı Hakk onları noksanlıklarıyla bilir; mahlûklar da O'nu kemâliyle bilirler. O, zıd olan bu sıfatları kemâliyle cem' eder, kendisinde toplar ve zâtı ile bu zıd olan sıfatları bağlar.

O, zâtından dolayı vahdet (birlik); sıfatlarından dolayı da kesret (çokluk) sıfatına sahiptir.

O'nun sıfatları te'sirlerinin eserleri için çokluğu isterler. Sıfatlarının zâtı ise çoğalmayla ve çoklukla değişim kabul etmeyen birliğinde bulunduğu hal üzeredir.

Zât birlikte de çoklukta da aynı hâl üzeredir.

Muhabbet, çokluk ile açığa çıkma arasında vâsıtadır. İşte bundan dolayıdır ki muhabbetten halk edilen **"Habîb",** Allah Teâlâ ile mahlûkları arasında vâsıta olmuştur.

İşte bu en büyük vesîledir ki ancak tek bir kişiye mahsûstur; bu yegâne kişi de Hazret-i Muhammed (s.a.v.)'dir.

*

Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) bu isimle de tahakkuk etmiş ve bu sıfatla da vasıflanmıştır.

Bunun delîli, Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v.) habîblik makâmıdır; o mutlak "Habîb"tir. Hubb, "vüdd"ün kendisidir.

Buna göre Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) "Vedûd"dur.

el-Mecîd İsm-i Şerifi

O, azametli olan zâttır.

Celâl, O'nun sıfatlarındandır; "Kibriyâ" O'nun hususiyetlerindendir. Azamet, zâtı; izzet O'nun sıfatıdır.

O'nun künhü (özü) ulaşılabilmekten yana azîzdir; O, kemâl ile ihâta edicidir; büyüktür, yücedir.

Bu isim sıfatların isimlerindendir. Bu ismin sıfatı "mecd"dir.

Mecd, herhangi bir sebeb veyâ bir karşıt olmaksızın kibriyâ ve azamet sıfatlarının zât ile ihâta ediciliği tecellisinden ibarettir.

*

Hazret-i Resûlullah (s.a.v.), bu isimle de tahakkuk etmiş ve bu sıfatla da vasıflanmıştır. Bunun delîli, Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v.) ilahî isimlerle ve sıfatlarla vasıflanmasıdır.

Allah Teâlâ'nın isimlerinden ve sıfatlarından daha azametli bir mecd yoktur. Bu anlattığımız bâtın yönüyledir.

Zâhir yönüyle de onun mecdinden daha üstün bir mecd hangisidir?

Allah Teâlâ, Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v) ismini kendi ismiyle birlikte getirmiş; ona şefâat ve vesîleyi vermiştir.

Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v) dini, bütün dinleri kaldırmıştır.

Mûsâ (a.s.), Îsâ (a.s.) ve diğer peygamberler gibi büyük şahsiyetler, Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v) ümmeti arasında yer alacaktır.

el-Bâis İsm-i Şerifi

O, zâtî birlikten varlıksal çokluğu ba's edendir (yayandır).

Allah Teâlâ varlığı, gayb oluşun karanlığından şehâdetin nûruna göndermiş; onları ‘hayat’ ismiyle isimlendirmiş; kendi hayatından varlıksal çokluğa hayât vererek onları diri (hayât sâhibi) kılmıştır.

Onların zâtını kendi zâtından ayırdığı gibi, onların vasıfları da O'nun vasfından ayrılmıştır. Böylece varlık, mahlûk oluşu yönüyle 'Allah'ın gayrıdır' deriz.

Varlığın bekâsı hakkında da ‘Allah'ın bekâsı ile bâkîdir’ deriz.

Varlığın hayatı hakkında 'fânîdir’ deriz; bu hayatın aynısını Allah Teâlâ’ya nisbet ettiğimiz zaman, ebedî olduğunu söyleriz.

Birlikten çokluk ba's edilmemiş (yayılmamış) olsaydı nisbetlerin değişimi olmazdı (bütün nisbetler aynı olurdu); isimler ve sıfatlar; nisbetler ve izâfeler açığa çıkmazdı çünkü birlik bütün bunlara aykırıdır.

Bu isim fiilî isimlerdendir. Bu ismin sıfatı ba's'tır.

Ba's, çokluk tecellîsinde ve gayriyyet (gayrı oluş) ismiyle taayyünden ve ma'nevî sıfatların sûretsel görünme yerleriyle açığa çıkmasından ibarettir.

Tüm bunlar ise kısaca bâtın olmaklığın ardından zâhir olmaklıktan ibârettir.

*

Hazret-i Resûlullah (s.a.v) bu sıfatla da vasıflanmıştır. Bunun delili, Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v.) **"Ben Hâşir'im (toplayıcıyım). İnsanlar benim dinim üzere dirileceklerdir"** buyruğudur.

Hâşir (toplayıcı) ise bâistir (yayıcıdır); yani ikisinin ma'nâsı birdir.

eş-Şehîd İsm-i Şerifi

O, şehâdete âit mazharlarda (görünme yerlerinde) taayyün eden ve kendi taayyününe kendisi şâhid olandır.

O hem şâhid olandır, hem de şâhid olunandır, ki işte bundan dolayı bu isim feîl veznindedir ve hem ism-i fâil için hem de ism-i mef'ul için kullanılır.

Şehîd isminin, hem şâhid olan hem de şâhid olunan için kullanılması gramer yönünden de doğrudur.

O, bütün varlığa şâhid olandır ve bütün varlık tarafından şâhid olunandır. Bu noktaya Îsâ (a.s.) dilinden Kur'ân-ı Kerîm'de şu âyet-i kerîmede işâret vardır:

"Ben onlara sadece, Senin bana emrettiklerini söyledim. 'Benim ve sizin Rabb'ınız olan Allah'a kulluk edin' dedim. Aralarında olduğum müddetçe onlara şâhid idim; fakat Sen beni vefat ettirince onların üzerine rakîb (gözetleyen) yalnız Sen oldun. Sen her şeyi şâhidsin" (Mâide; 5/117).

Yani ben zâhir iken onlara şâhid idim; Sen ise de şâhid olunan idin. Ben Sende bâtın olunca sen zâhir oldun ve böylece Sen şâhid olan oldun, ben şâhid olunan oldum.

Bu isim fiilî isimlerdendir. Bu ismin sıfatı "şehâdet"tir.

Şehâdet, bütün nisbetleri, izâfetleri, halleri ve işleri kabul etmekle; Hakk'a dönük ve halka dönük bütün görünme yerleriyle olan ilâhî zuhûrdan ibarettir.

Buna göre de şehâdet, taayyün ve zuhûrdur (açığa çıkmadır); gayb da gizlenme ve bâtın olmadır. Bunu anla!

Allah Teâlâ kendisi hakkında **"âlimul gaybi veş şehâdeti" yani "O, gaybı ve şehâdeti bilendir!'** (En'âm; 6/73) buyurmuştur.

İlâhî gayb, Allah Teâlâ'nın ahadiyyeti yani tekliğidir; ki tekliğin bu künhü (özü) çokluğun varlığıyla değişmez.

İlâhî şehâdet de açığa çıkmaya ve taayyüne âit çokluktur. Bu çokluğun, isimlerin veyâ sıfatların veya eserlerin çokluğu olması fark etmez.

Bu çokluk mahlûkların aynıdır.

İlahî gayb ve ilahî şehâdet lafzını kullanmamız; varlıkların kendi nefslerindeki gayb ve şehâdeti bilinmesi içindir. Çünkü varlıkların sahip olduğu bu gayb ve şehâdet; ilahî gayb ve şehâdetten farklıdır.

*

Hazret-i Resûlullah (s.a.v) bu sıfatla da vasıflanmış ve bu isimle de tahakkuk etmiştir.

Buna delil, Allah Teâlâ'nın:

"yekûner resûlü aleyküm şehîdâ" yani "O Resûl sizin üzerinize şâhiddir" (Bakara; 2/143) sözüdür.

Buna göre Hazret-i Resûlullah (s.a.v.), Hakk'ın ve halkın mutlak şâhididir.

el-Hakk İsm-i Şerifi

O, zıddı kabul etmeyen vâcibtir (zorunlu olandır).

Bu isim sâdece ilahî zât içindir; vasıflandırma olarak kullanımı mecâzîdir.

Bu ismin sıfatı "hakkıyyet"tir.

Hakkıyyet, ilahî zâtın kemâl sıfatlarıyla halka dönük sıfatlardan ayrılmasıdır.

Bilesin ki, bu isim bâzen az önce bahsettiğimiz gibi kemâl sıfatlarıyla âlemin sıfatlarından ayrılan zâta verilirken;

bâzen de âlemlerin üzerinde bulunduğu kevnî ya'nî varlıksal elbiselerde açığa çıkan zâta da verilir ki, işte bu el-Hakku'l-Mahlûk'tur.

Allah Teâlâ'nın: **"Ve mâ halaknes semâvâti vel arda ve mâ beynehümâ illâ bil hakkı" yani "Biz gökleri, yeri ve ikisinin arasındakileri ancak hak ile halk ettik"** (Hicr; 15/85) sözünde buna işaret edilmektedir.

İlki ile kastedilen Hakk ise kendisine halkıyyet durumunun karışmadığı mutlak Hakk'tır.

Bazen de "hak" ile yakîn kastedilir ki bu "hak" bâtılın karşıtıdır. Çünkü bir hususta yakîn açığa çıktığında zıddı olan bâtıl zâil olur, gider.

Allah Teâlâ'nın **"Ve kul câel hakku ve zehekal bâtıl" yani "De ki: Hak geldi; bâtıl zâil oldu"** (İsrâ; 17/81) buyurması bu ma'nâdandır.

Hakîkatte bâtıl Hakk'ın gayrıdır. Hakk zâhir olduğunda gayrı için kendine âit bir şey kalmaz.

Nitekim Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:

"Arab'ın söylediği en doğru beyit şudur:

"Dikkat edin Allah'tan gayrı her şey bâtıldır!"

(Buhârî; Menâkibu'l Ensâr Hadîs No: 3841)

Bu ma'nâya Cüneyd-i Bağdadî de şu sözleriyle işaret etmiştir:

"Muhdes yani sonradan olan, kadîme ulaştığında ondan hiçbir eser kalmaz."

Bundan dolayı tahkîk ehli şöyle demişlerdir:

"Bâtıl, salt yokluktur; hak ise salt varlıktır."

Bununla Allah Teâlâ'nın gayrının yokluğuna işaret etmişlerdir.

Bunu iyi anla!

Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) bu sıfatla da vasıflanmış ve bu isimle de tahakkuk etmiştir. Bunun delîli Allah Teâlâ'nın:

"yâ eyyühen nâsu kad câekümül hakku min rabbiküm" yani "Ey insanlar! Size Rabb'inizden hak geldi" (Yûnûs/ 10/108) sözüdür.

Yine Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

"Bel kezzebû bil hakkı lemmâ câehüm" yani "Bilakis onlar, kendilerine hak gelince yalanladılar!' (Kaf; 50/5).

"Hak"tan kasıt, Hazret-i Muhammed'dir (s.a.v). Kadı İyâz da Şifâ-i Şerîf isimli eserinde bunu böyle zikretmiştir.

Câbir'in (r.a) rivayet ettiği hadis-i şerîfte Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuşlardır: **"Allah Teâlâ'nın ilk halk ettiği (yarattığı) şey Muhammed'in rûhudur; ondan arşı ve kürsîyi, göğü, yeri ve bütün mevcudları halk etti."**

Allah Teâlâ da:

"Ve mâ halaknes semâvâti vel arda ve mâ beynehümâ illâ bil hakkı" yani "Biz gökleri, yeri ve ikisinin arasındakileri ancak hak ile halk ettik" (Hicr; 15/85) buyurmaktadır ki, bu âyet-i kerîme ile bu hadîs-i şerîfin arası birleştirdiğimizde şunu buluruz:

Allah Teâlâ'nın kendisinden gökleri ve yeri halk ettiği Hakk, Muhammed'dir (s.a.v.). Buna göre o (S.a.v.), "el-hakku'l-mahlûk" ya'nî mahlûk olan Hakk'tır.

el-Vekîl İsm-i Şerifi

O, halk ile halktan fâil olandır; çünkü halk istediklerini îfâ etmekten yana âcizdir. Bundan dolayı bu isim mahlûkların işlediklerin şeylerin hakîkatir.

Kul O'nu ister vekîl edinmiş olsun ister edinmemiş olsun, Allah Teâlâ mutlak Vekîl'dir; çünkü O, mahlûkların bütün fiillerinin fâilidir ve hakîkatte de mahlûkların kendilerine âit, müstakil bir fiili, kuvveti, kudreti ve iradesi yoktur. Onların iradesi, kuvveti, kudreti ve fiilleri tâbi' olmaklık hükmüyle Allah Teâlâ'ya aittir.

İşte bu yüzden mahlûklar için "fâil oluşluk" ismi mecâzîdir ve "fâil oluşluk" ismi hakîkatte Allah Teâlâ'ya aittir.

Buna Allah Teâlâ:

"mâ min dâbbetin illâ huve âhızun bi nâsıyetihâ" yani "Hareket eden hiçbir varlık yoktur ki, O, onun perçeminden tutmuş olmasın" (Hûd; 11/56) sözüyle işaret etmiştir.

Âyetten kasıt, varlıkta her bir dabbenin perçeminden tutulmuş bir halde Allah Teâlâ'ya giden yolda sırat-ı müstâkîm üzere olduğudur.

Bu isim fiilî isimlerdendir. Bu ismin sıfatı "ilahî vekâlet"tir.

İlahî vekâlet; âlemin işin aslında O'na muhtaçlığından dolayı kendilerine lâyık olan kemâle ulaştırılmaları için; Hakk'ın, halktan, halkın işini yerine getirmesidir.

Bu da halkın kendilerinden murad edilen şeye ulaşmalarından ibarettir.

Cenâb-ı Hakk'ın onlara vekâleti, perçemlerinden tutup, onları kendisi için halk edildikleri (yaratıldıkları) hayra ve ebedî saadete ulaştırmasıdır. Allah Teâlâ buna:

"inne rabbî alâ sırâtın mustekîm" yani "Şüphesiz Rabb'im sırât-ı mustâkîm üzeredir" (Hûd; 11/56) sözüyle işaret etmiştir.

Allah Teâlâ'nın perçeminden tutup yürüttüğü her varlık da sırât-ı müstakim üzeredir; çünkü onların herbirinin sırâtı (yolu) kendisini saadete ulaştırır. Ya'nî onların saadetleri onlardan birisinin murad ettiği şeyle değildir.

Ya'nî onların saadeti; Allah Teâlâ'nın celâl, cemâl ve kemâline lâyık olarak varlık âleminin ferdlerinden her bir ferdin perçeminden tutup yürüttüğü kendilerine mahsûs yol üzere kendisine dönüşle değildir; çünkü her ne kadar yollar muhtelif ise de âkıbette hepsi O'na dönücüdürler.

Onların saadetleri ve şekâvetleri, ancak üzerinde yürüdükleri yola olan yakınlıkları ve uzaklıkları i'tibârıyladır.

Kendisine yakından seslenilen saîddir; kendisine uzaktan seslenilen şakîdir. Vuslattan sonra, hepsi şekâvet olmaksızın ebedî saadet ile saadetli olur.

Çünkü onlar, Allah Teâlâ'ya ibâdet etmeleri gerektiği şekilde ibâdet ettiler ki, bu şekilde hakîkatte emre muhalefet olmadığından dolayı onların mükâfatı mutlak saadettir.

Nitekim Cenâb-ı Hakk şöyle buyurmaktadır:

"Ve mâ halaktül cinne vel inse illâ li ya'budûn" yani "Ben insanları ve cinleri ancak bana ibadet etsinler diye halk ettim (yarattım)" (Zâriyat; 51/56).

Hadîs-i şerîfte de şöyle buyrulmaktadır:

"Herkes ne için yaratılmışsa o ona kolaylaştırılmıştır." (Buhârî, Cenâiz 83)

*

Hazret-i Resûlullah (s.a.v.), bu sıfatla da vasıflanmış ve isimle de tahakkuk etmiştir.

Bunun delîli Allah Teâlâ’nın:

"En nebiyyu evlâ bil mü’minîne min enfüsihim " yani “Bu Nebî, mü'minlere kendi nefslerinden daha evlâdır" (Ahzâb; 33/6) buyruğudur.

Buna göre Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) mü'minlere kendi nefslerinden daha evlâ olduğuna göre, zarûrî olarak da onların sahip olduğu şeylerde tasarrufta onlardan daha önceliklidir; çünkü onların üzerinde mutlak "Vekîl"dir.

Cenâb-ı Hakk'ın:

"ve mâ ente aleyhim bi vekîl" yani “Sen onların üzerine vekîl değilsin" (Zümer; 39/41) ve;

"ve mâ erselnâke aleyhim vekîlâ" yani “Biz, seni onların üzerine vekîl olarak göndermedik." (İsrâ; 17/54) sözleri bu hususta delîl olarak ileri sürülemez; çünkü bu âyet-i kerîmelerde söz konusu edilen vekâlet onların hesâba çekilmeleri ve cezalandırılmaları yönüne tahsîs edilmiş bir vekâlettir.

Ya'nî "Biz seni onları hesaba çekmen ve onları cezalandırman ve onlara karşı şiddetli davranman için göndermedik" demektir; çünkü Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) rahmet olarak gönderilmiştir, intikâm için değil.

el-Kavî İsm-i Şerifi

O, tecellîsinin yükünü âlemin üzerinden alandır.

Aksi takdirde açığa çıkışının şiddetinden dolayı halk edilmiş olan âlem bütünüyle yok olurdu.

O ise kendisinin açığa çıkışına güç yetirendir, ki aslî hüviyyeti ile bulunduğu hal üzere olduğu gibi kendisi için zuhûr edip, açığa çıkmıştır. Buna da O'ndan başka kimse güç yetiremez.

Bu isim sıfâtî isimlerindendir. Bu ismin sıfatı "kuvvet"tir.

Kuvvet; ilahî bir tecelliden ibarettir ki, bu tecelliyle Cenâb-ı Hak, imkân dâhilindeki varlıkların hakîkatlerini kendi bulundukları mertebelerinde değişimden, dönüşümden ve yok olmaktan yana korur.

Bilesin ki, ilahî kuvvet, hem fâil âlemde ve hem de değişim âleminde zâhirdir.

Fâil âlemde ilâhî kuvvetin açığa çıkışı, ateş, hava, su ve toprak olan dört unsur elbisesiyledir.

Bu unsurlarla infiâl eden ya'nî gerçekleşen her fiil bu unsurlarda gizli olan ilâhî kuvvet ile açığa çıkar.

Mef'ûl âlemde ya'nî değişim âleminde ilâhî kuvvetin açığa çıkışı ise bu dört unsur vâsıtasıyla halk edilmiş (yaratılmış) olan melek, insan, cin, hayvan, mâden ve diğer nurânî cisimler ve bu unsurlardan oluşan diğerler şeyler elbisesiyledir.

Unsurlardan oluşmuş bu şeylerin vâsıtasıyla çıkan her fiil, ancak bu halk edilmişlik elbisesiyle onlarda gizlenmiş olan ilahî kuvvettendir.

Her fiilin fâili, bu fiili ancak Allah Teâlâ'nın kuvvetiyle işlemiştir. Buna **"lâ havle ve lâ kuvvete illa billah ya'nî güç ve kuvvet ancak Allah iledir" ifadesinde** işaret edilmektedir.

Şimdi, Bilesin ki, ilahî kuvvet bütün bu şeylerde, ancak bu şeylerin kâbiliyeti kadar açığa çıkar ya'nî küçük bir şeyde küçük, büyük bir şey de ise büyük olarak.

İnsanda da aynı şekilde onun miktârınca açığa çıkar.

(**"Allah Âdem'i kendi sûreti üzere halk etti"** hadis-i şerifi gereğince) İnsan Allah'ın nüshasıdır. İşte, ilahî kuvvet, insanda, insanın ilâhî nüshâ oluşu üzere açığa çıkar.

Bu, insanın kendi nefsine ulûhiyyet ile ârif olmasında olur ki, bu ulûhiyyet ile âriflik tahakkuk edince kul Allah ismi ile müsemma olur.

Eğer kişi nefsine hayvaniyyet veya nâtıkiyyet (konuşur olmaklık) ile ârif olursa, ilahî kuvvet kendisinde, hayvaniyyet ve nâtıkiyyet ve ikisinden her birinin kâbiliyeti kadar açığa çıkar.

İşte bu şekilde bilesin ki, görme, işitme, koklama, tadma, dokunma gibi bütün zâhiri duyuların kuvvetleri; akletme, düşünme ve diğerleri gibi bütün bâtınî duyuların kuvvetleri hepsi Allah'ın kuvvetidir.

Senden sürekli olarak meydana gelen bu durumları düşün!

Bir şeye baktığında bilesin ki, sen ancak Allah Teâlâ'nın görme kuvvetiyle bakmaktasın.

Aynı şekilde bir şeyi işitmenin, koklamanın, tadmanın ve dokunmanın da bir başkasının, bir başka kuvvetiyle değil ancak Allah Teâlâ'nın kuvvetiyle gerçekleştiğini bil. Bu kuvvetler Allah Teâlâ'nındır. Bâtınî kuvvetlerde aynı şekildedir; bütün hepsi bu şekildedir.

Şu hadis-i kudsîde bu ma'nâya açık bir işaret vardır.

“Kulum nâfilelerle Bana yaklaşmaya devam eder. Nihayet onu severim. Ben onu sevince onun işiten kulağı, gören gözü, tutan eli, konuşan dili olurum..." (Buhârî; Rikâk38)

Biz uzunca olan bu hadisin bu kadarını aldık. Bu hadisin isnâdının sahih oluşunda görüş birliği vardır.

Şimdi; işitme ve görme insanın bâtınî kuvvetlerinden; el ve ayak da insanın zahirî a'zâlarındandır. Buna göre O, senden zâhir olandır ve O, bâtındır.

İşte bu şekilde âlemde nefsine O'nunla ârif ol!

Kendi nefsinle O'na ârif olmaya çalışma; câhil olursun.

Allah başarıya ulaştırandır.

*

Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) bu sıfatla da vasıflanmış ve bu isimle de tahakkuk etmiştir.

Bunun delîli, Allah Teâlâ'nın, **"Zî kuvvetin inde zil arşi mekîn" yani "(O Nebî), mekîn Arş’ın sâhibi indinde kuvvet sâhibidir”** (Tekvîr; 81/20) buyurmasıdır.

el-Metîn İsm-i Şerifi

O, kemâline bir kesinti gelmeyen, celâline bir son olmayan; açığa çıkış yeri ve cemâli olan mülküne nüfûz edilemeyendir.

Bundan dolayı da O, mârifetle (tanınıp, bilinmekle) ihâta edilemez, hiçbir ibâre O'nu nitelendiremez. Âlemde O'nunla açığa çıkan her tecellî ancak O'nun bir perdesidir.

Varlıklar, bu tecellî ile O'nu tanıyıp bildiğini zannederler; oysa Allah Teâlâ onların bu tanıyıp, bilişinden münezzehtir.

Kâmiller bu makâm ile tahakkuk edince idrâkten yana âcizliklerini i'tirâf ederler.

Seyyidü'l-evvelin ve'l-ahirin (S.a.v) bu ma'nâya işâret olarak şöyle buyurmuşlardır:

"Sana senâları sayamam"; ve

"Bu dinin kulbu metîndir!'

Bunu iyi anla ve iyi düşün!

Bu isim, tahkîk ehline göre sıfâtî isimlerdendir; âriflere göre fiilî isimlerdendir.

Bu ismin sıfatı, "ilahî metânet"tir.

Bu ismin sıfâtî isim oluşu yönünden "ilâhî metânet" sıfatı, ihâta edilemeyen ilahî künh (öz) için bir son olmayıştan ibârettir.

Eğer kuluna zâhir olduğu bir şeyle açığa çıkarsa, kendisi bunun ötesinde kendisine bir son olmayan olur. Kuluna sonu olmayan bir şeyle zâhir olduğunda ilahî künh (öz) yine O'nundur.

Kuluna ilâhî künh ile zâhir olursa; künhü hakkında O'nun ilmi, kulun ilminin ötesinde olur.

İşte kulun O'nun hakkındaki ilmi ancak budur. Daha da ötesi elde edilebilmesi mümkün olmayandır.

Bu sözü ancak edeb sâhibi kâmil garîbler anlar.

Allahu a'lem.

Bu ismin fiilî isim oluşu yönünden "ilâhî metânet" sıfatı ise, herhangi bir halde Allah Teâlâ için âcizliğin olmayışından ibarettir.

Bunu iyi anla!

*

Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) bu sıfatla da vasıflanmış ve bu isimle de tahakkuk etmiştir.

Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) nihâyetsiz kemâl sahibidir ve bu sıfatla vasıflanan yegâne kişinin ancak Hazret-i Muhammed (s.a.v.) olduğunda şüphe yoktur.

el-Velî İsm-i Şerifi

O, varlığın hallerine bizzât velâyet edip, üstlenendir.

Varlığın üzerinde bulunduğu hallerden; zâhirlik ve bâtınlık; değişim ve dönüşüm; noksanlık ve kemâl; varlığa getirme ve yokluğa gönderme; öne alma ve sonraya bırakma; sonradan olmaklık ve bunlann dışında varlığın tümüne âit diğer bütün hallerde isimleriyle ve sıfatlarıyla tecellî edendir.

Allah Teâlâ bütün bunlara velâyet edip üstlenendir.

Bütün bu işler sûreten ve mânen; maddî ve hükmî olarak O'na dönücüdür.

İnsan-ı kâmil, zâtı ve sıfatlarıyla Allah Teâlâ'nın zâtı ve sıfatlarını yüklendiğinde "Velî" ismini hakeder.

Var oluş âlemi için velî olma O'na aittir ve bu nedenle insan-ı kâmil de Allah Teâlâ'ya dönücüdür.

Allah Teâlâ:

"fallâhu huvel velîyyu" yani "Allah; velî ancak O'dur" (Şûrâ; 42/9) buyururak âlemin velîsi olduğunu beyân etmiştir.

"E lâ inne evlîyâ allâhi lâ havfun aleyhim ve lâ hüm yahzenûn" yani "Muhakkak ki, Allah'ın velîlerine korku yoktur; onlar mahzûn da olmazlar! (Yûnûs; 10/62) buyurarak da Allah'ın velîsinin insân-ı kâmil olduğu ifâde etmiştir.

Bu isim sıfâtî isimlerdendir. Bu ismin sıfatı "velâyet"tir.

Velâyet, bir engel, bir âcizlik ve bir vekîllik olmaksızın varlıkta tasarrufun kemâlde olması mertebesinden ibarettir.

Bu mertebe mâlikin kendi mülkünde tasarrufu mertebesidir.

Bu makâm en büyük kutub, gavs ve câmi' olan bir kimsenin makâmıdır.

*

Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) bu sıfatla da vasıflanmış ve bu isimle de tahakkuk etmiştir.

Âlimlerin çoğunluğu; her nebînin velî; her resûlün nebî olduğu; ancak her nebînin resûl ve her velînin de nebî olmadığı hususunda ittifak etmişlerdir.

Bundan dolayıdır ki Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v) nübüvvetinden daha büyük bir velâyet yoktur.

Şimdi, bilesin ki, her nebînin veya resûlün velâyeti, risâletinin ve nübüvvetinin değerincedir. Bundan dolayıdır ki tahkik ehli "velâyet nübüvvetten daha üstündür" demişlerdir.

Tahkîk ehli bu söz ile ancak bir ferdde olan nübüvvet ve velâyet halini kasdetmiştir. Ya'nî 'bir nebînin velâyeti nübüvvetinden daha üstündür' demektir.

Bir tahkîk ehli de şöyle demiştir:

"Nübüvvet makâmı berzâhtır ya'nî ikisinin arasındadır ki; velâyetin altında, risâletin üstündedir.

Velâyet nebîye âit olan ilahî yönden ibârettir.

Nübüvvet; nebînin kulluk yönüdür.

Risâlet de nebî ile halk arasındaki yönden ibârettir."

Buna göre de risâlet nübüvvetin, nübüvvet de velâyetin altında olan bir mertebedir.

Bunu iyi anla!

el-Hamîd İsm-i Şerifi

O, sıfatlarının gerektirmesiyle lâyık olduğu şekilde kendinde, kendi zâtına vâcib olan senâ ile hamd edendir.

Bu isim, fiilî isimlerdendir. Bu ismin sıfatı "hamd"dır.

Hamd; Cenâb-ı Hakk'ın kendinde, kendisine lâyık olan hamdıyla olan ilâhî tecellîden ibarettir.

Bu ilâhî tecellî, açığa çıkış yönünden celâl, cemâl ve bütün kemâl sıfatlarını ihâta ederek ve bunları muhafaza üzere olan tecellîdir.

İşte bundan dolayıdır ki, bazı dil âlimleri**, "el-hamdu lillahi"** ibâresinde "hamd" kelimesindeki "elif-lâm (el)" takısının ihâta için olduğunu söylemişlerdir. Eğer bu şekilde bilinmeseydi, âyet-i kerîme böyle söylenmezdi.

Bâzıları da "elif-lâm (el)"daki lâm harfinin ahid için olduğunu söylemişlerdir.

Bu konuda biz şöyle deriz:

Cenâb-ı Hakk'ın kemâllerinin bütünüyle tecellîsinden ibâret olan hamd, bu ismin zâtî ve küllî (bütünsel) ihâtası nedeniyle ancak Allah'a âittir, başkasına değil. Bu nedenle, Allah ismi hamd ile birlikte olduğunda ancak Hakk'a dönük ve halka dönük isimleri ve sıfatları cem' edip toplar. Ya'nî hamd; Allah isminin bu isimlerin ve sıfatların tamamıyla tecellî etmesinden ibarettir.

İşte bundan dolayıdır ki Allah ismiyle hamd arasında küllî (bütünsel) bir münâsebet meydana gelmiştir.

Hamd, Nebî (s.a.v.)'nin makâmıdır. Buna Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) şu buyruğuyla işaret etmektedir:

"Livâü'l-hamd (hamd sancağı) bana aittir."

(Tirmizî; Menâkib 1)

Hamd, mahmûddur.

Bu ise tasavvuf ehli indinde "Hakîkat-i Muhammediyye" olarak tabir edilen "Mustafâ"nın hakîkatidir.

*

Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) bu sıfatla da vasıflanmış ve bu isimle de tahakkuk etmiştir.

Bunun delîli, Allah Teâlâ'nın Hazret-i Muhammed'e (s.a.v.) hamd sancağını verdiğini bildiren rivayettir. Hamd ise Allah Teâlâ'nın kendisine olan senâsı gibi olan senâdan ibarettir.

İşte bundan dolayıdır ki "Muhammed" ismi hamd sözcüğünden türetilmiştir. O Ahmed'dir, Muhammed'dir, Hamîd'dir. Hamd sancağı ancak ona âittir.

Allah Teâlâ ona "el-hamdu (Fâtiha)" indirmiş ve bu kendisine verilmiştir. Allah Teâlâ:

"Ve le kad âteynâke seb'an minel mesânî" yani "Andolsun ki Biz sana sebu'l mesânî'yi verdik"

(Hicr; 15/87) buyurmaktadır.

"Sebu'l mesânî" ise **"Hamd (Fâtiha) Sûresi"**dir denilmiştir.

Bu, ma'nâ ehlinin ârif olduğu değerli işâretlerdir.

el-Muhsî İsm-i Şerifi

O, idrâk ve vücûd yönünden tecellîsiyle ihsâ edip ihâta edendir.

Ve ilim ve şuhûd olarak mahlûkları bulundukları hâl üzere ihâta edendir.

İki ihâta arasındaki farkı zevk ederek (bizzât hakikatini yaşayarak) bilen kimse mârifet ehlinin seçkinlerinden olur.

Bunu ancak ehlullah bilir.

Bu isim, fiilî isimlerdendir. Bu ismin sıfatı, "ihsâ"dır.

İhsâ, mâlumların (bilinenlerin) ilâhî ilimde her yönden, her nispetten; tafsîl, icmâl, ilim, ayn, şuhûd, hakîkî ve hükmî varlık bakımlarından, her hal üzere taayyününden ibârettir.

el-Mübdî İsm-i Şerifi

O, isimleri ve sıfatları olarak ifade edilen çokluğu; gerekleriyle birlikte ibdâ edip, açığa çıkarandır.

Çokluğun bu gerekleri zâtî ahadiyyetteki (teklikteki) varlıksal ve hükümsel mahlûkların aynıdır, ki buna "hakikatlerin hakikati" ve "cem ve vücûd hazreti" de denilir.

Bu isim fiilî isimlerdendir. Bu ismin sıfatı "ibdâ"dır.

İbdâ; Cenâb- Hakk'ın kemâle âit gerekleri için;

İlâhî isimlerde ve sıfatlarda ve bunların dışındaki varlıksal aynlarda;

varlıksal hükümlerden ve hükmî ma'nâlardan meydana gelen varlıksal görünme yerlerinde, onların bulundukları hâl üzere ya'nî bulundukları hâller değiştirilmeden;

Cenâb-ı Hakk'ın şe'nlere âit taayyünlerle gizli bir çokluk ve bâtın olmaktan kesilme olmaksızın (Cenâb-ı Hakk böyle bir şeyden münezzehtir) açığa çıkmasından ibarettir.

el-Mu'îd İsm-i Şerifi

O, çokluk hükmünü halk, Hak, sıfat, nitelik, isim ve resim zûhuru olmaksızın; iâde edip (döndürüp) salt ahadiyyette (teklikte) gizleyendir.

Salt ahadiyyet sırf zât olup, onda zâhir olma, bâtın olma; nisbet ve izâfet yoktur. Biz ahadiyyeti (tekliği) **"el-İnsânu'l-Kâmil"** adlı eserimizde açık ifadelerle anlattık.

*

(el-İnsânu'l Kâmil isimli eserin ilgili bölümü)

Ahadiyyet Hakkındadır

Ahadiyyet, yalnız zât tecellîsinden ibârettir.

Bu tecellîde isimlerin, sıfatların ve müessirlerden hiçbir şeyin zuhûru yoktur. Hakk'a dönük ve halka dönük i'tibârlarının hepsinden soyut olarak tecellî eden sırf Zât'ın ismi "ahadiyyet"tir.

Sen kendi zâtında gark olur, i'tibârlarını ve vasıflarını unutur ve hâtırında olanlardan alâkayı keserek kendini kendinde tefekkür edersen, kâinâtta ahadiyyet tecellîsine senden daha fazla en tam bir şekilde zuhûr yeri olan bir şey olamaz.

Sen, sende ol!

Hakk'a dönük vasıflarından haketmiş olduğun şeyleri kendine bağlamayı unut!

Halk edilmişlere dönük niteliklerini de bir tarafa bırak; işte insandaki bu hâl, kâinâtta ahadiyyetin en mükemmel zuhûr yeridir, bunu anla!

Ahadiyyet, zâtın, amâiyyet karanlığından, tecellî nûruna birinci tenezzülüdür.

Zât'ın en yüksek tecellîleri işte bu tecellîdir. Çünkü bu tecellîde zât, sıfatlardan, isimlerden, işâretlerden, bağıntılardan, i'tibârlardan münezzeh olup, bunların hepsinin zâtta vücûdu bu tecellîde içe dönük hükmüyledir; zuhûr hükmüyle değildir.

Genel lisândaki bu ahadiyyet, her çeşit çokluğun aynıdır.

Bunun örneği: Uzaktan bir duvara bakan kimse, çamurdan, kerpiçten, tuğladan, ağaçtan inşâ edilmiş bir duvar görür.

Bu görüşte inşâda kullanılan ve duvarın içine karışan malzemeleri tek tek gören bir görüş olmayıp, yalnız duvarı genel görünüşüyle görmek vardır.

O duvarın ahadiyyeti, o duvarın inşâasında kullanılan ve içinde bulunan bütün malzemelerin bir arada oluşundan ibârettir. Yoksa duvar o inşâada kullanılan ve içine karışan malzemelerin ismi değildir. Belki duvarın kendine özel olan görünüşünün ismidir. Bunun gibi sen, gaybını müşâhedende ve sen olmaklıktaki gark oluşunda ancak hüviyetini müşâhede edersin.

Senin bu müşâhedende, sana mensûp olan hakîkatlerden hiç bir şey görülebilir değildir. Oysa sen sende dürülüp toplanmış hakîkatlerin bir arada olmasından ibâretsin.

Zâtındaki gark oluşun, hüviyetin i'tibârı ile, zâtının tecellîsinin ismi olarak senin ahadiyyetindir. Bu gark oluşunda sana mensûp hakîkatlerin hepsinin bir arada toplanması düşünülemez.

Özetle: Her ne kadar sen, sana mensûp olan hakîkatlerden ibaret isen de, senin zât tecellînde ahadiyyet zuhûr yeri, ibârelerden alâkayı kesmiş zâtındır.

Bu ahadiyyet, cenâb-ı ilâhîde sırf Zât'dan ibâret olup, o sırflıkta isimlerden, sıfatlardan, eserlerden ve müessirlerden soyutlanmak zarûrîdir.

Şu halde cenâb-ı ilâhîdeki ahadiyyet, tecellînin a'lâsıdır; çünkü bu tecellîden sonraki her tecellîde bir tür tahsîslik vardır; hattâ ulûhiyyette bile. Çünkü ulûhiyyet genellik ve kapsam olmaklık ile tahsîslidir.

Netîce: Ahadiyyet, zâtî zuhûrun ilkidir. Mahlûk için ahadiyyetle vasıflanmak imkânsızdır; çünkü ahadiyyet, Hakk'a dönüklük ve halka dönüklükten soyutlanmış olan "sırf zât"tır.

Onun, ya'nî kulun üzerine mahlûkiyetle hükmolunmuştur. Bundan dolayı onun için, ahadiyyetle vasıflanmaya imkân yoktur.

Bunun gibi vasıflanmak dediğimiz bir tür iş edinme ve çalışmadır; bu ise ahadiyyetin hükmüne aykırıdır. Bundan dolayı ahadiyyet hükmü ebediyyen mahlûk için olamaz.

Özetle: Ahadiyyet, Cenâb-ı Hakk'a mahsûs zâtî bir tecellîdir.

Nefsini bu tecellîde görürsen, bu müşâhede Allah'ın ve Rabb'indendir; hâlk edilmiş olmaklığınla onu iddia etme!

Mahlûk için bu tecellîde elbette nasîp yoktur. O tecellî, zâtî tecellîlerin ilki olarak yalnız Allah'ındır.

Sen nefsinle, zâttan ve halktan ve Hak'dan murâd sen olduğunu bildinse, halktan yana kesil ve Hak sübhânehû ve Teâlâ'ya da zâtında isimlerinden ve sıfatlarından hakettiği ile hüküm ver! Allah için müşâhede ettiğin şeyi, nefsin için müşâhede etmiş olanlardan olursun.

***

Bu isim fiilî isimlerdendir. Bu ismin sıfatı "iade"dir.

İade; sıfâtın zâta, ismin müsemmaya, mâlûmun ilme, ilmin âlime ve taayyün edenin lâ-taayyüne (taayyünsüzlüğe) dönüşünden ibarettir.

Cüneyd-i Bağdadî (r.a) bu ma'nâya işâret olarak “Nihâyet bidâyettir" demiştir.

Yani, insan-ı kâmilin nihâyeti bidâyet (başlangıç) olan ahadiyyet tecellîsine dönüktür; ki **"Merecel bahreyni”** (55/19) ve "cem' ve vücûd hazreti" ve "hakîkatlerin hakîkati" de denilen kendisi için isimlerden ve sıfatlardan bir şey söz konusu olmayan tecellîdir.

Bâzıları Cüneyd-i Bağdadî’nin (r.a) sözünü zâhirî ameller yönünden te'vil ederek:

"Ârifin nihâyeti Hakk’tan halka dönmesi ve bidâyet ehlinin (başlangıç hallerinde olanların) amelleriyle amel etmesidir." demişlerdir ki bu te'vil de câizdir.

el-Muhyî İsm-i Şerifi

O, varlığa nazarıyla (bakışıyla) taayyün ederek varlığı ihyâ edendir.

Eğer Cenâb-ı Hak, varlıktan zanarını (bakışını) çekerse varlık bir anda yok olur. Varlığın ihyâsı, hayâtı Allah Teâlâ'nın kendisine nazarıyladır.

Bu isim, fiilî isimlerin sıfatındandır. Bu ismin sıfata "ihyâ"dır.

İhyâ; varlık tarafının yokluk tarafına gâlib gelmesi için; imkân dâhilindeki görünme yerlerinde ilahî vâcib (zorunlu) sıfatların açığa çıkarılmasından ibarettir.

Böylece O'nun zuhûruyla ihyâ sıfatındaki hayât açığa çıkar.

*

Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) bu sıfatla da vasıflanmış ve bu ismi de tahakkuk ettirmiştir. Bunun delîli Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v.) ölüleri diriltmesidir.

Bu konuda haberler tevâtür yani kuvvetli haber derecesine ulaşmıştır.

Hazret-i Resûlullah (s.a.v), din silinip dağıldıktan sonra dîni ihyâ edip diriltmiş; ölü yeryüzünü ihyâ edip canlandırmıştır.

Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v) bu tür fiilleri yönünden konu hakkındaki deliller sayılamayacak kadar çoktur.

el-Mümît İsm-i Şerifi

O, varlıksal görünme yerleri olmaksızın zâtına nazar (bakış) ile varlıksal görünme yerlerini imâte edip (öldürüp) onlardaki taayyününde bâtın olandır.

O'nun kendisi dışında hiçbir şey bâkî olmaz; O'nun dışındaki her şey yokluktaki aslına döner.Cenâb-ı Hakk mutlak vücûd ile onları açığa çıkarır.

Bu isim fiilî isimlerdendir. Bu ismin sıfatı "imâte"dir.

İmâte; imkân dahilindeki görünme yerlerinden ilahî vâcib (zorunlu) sıfatların, bâtın olmasından ibârettir.

Böylece bu tecellî ile bu imkân dahilindeki görünme yerlerinde yokluk tarafı, varlık tarafından ayrılır.

İmkân dâhilindeki görünme yerleri, hallerinden ve sıfatlarından kendilerinde bulunan ilâhî vâcib (zorunlu) oluşluk sıfatının bâtın oluşundan dolayı yok olurlar. Ya'nî O'nun onları imâte etmesiyle ölürler. Bu da imkân dâhilinde olan görünme yerlerinin Cenâb-ı Hakk'ta bâtın olmasından başka bir şey değildir. Bunu iyi anla!

*

Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) bu sıfatla da vasıflanmış ve isimle de tahakkuk etmiştir. Bunun delîli; Resûlullah'ın (s.a.v.) Bedir Savaşı’nda çakıl taşlarını müşriklerin yüzüne doğru atması ve bu çakıl taşlarından kendisine isâbet eden kimselerin ölmesidir.

Hazret-i Resûlullah'tan (s.a.v.) aktarılan haberlerde de durum bu şekildedir.

el-Hayy İsm-i Şerifi

O, zâtı vâcib (zorunlu); kemâllerinde zâhir, sıfatlarında kâmil olandır.

Bu isim, imâmların imâmıdır. İmâmlar dediğimiz şu yedi nefsî isimdir: el-Hayy, el-Alîm, el-Mürîd, el-Kâdir, es-Semi', el-Basîr ve el-Mütekellim.

Bunlar diğer ilâhî isimlerin imâmıdır.

el-Hayy ismi de bu imâmların imâmıdır. Çünkü bu isimlerin sıfatları ancak hayât sâhibi olan içindir.

Bu isim, nefsî sıfatların isimlerindendir.

Bu ismin sıfatı "ilahî hayat"tır.

"İlâhî hayat"; mevcûdların hepsine sirâyet eden mutlak vücûddan ibârettir. Hakk'ın ve halkın açığa çıkışı bununla olur.

Bu hususta iyi düşün.

*

Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) bu sıfatla da vasıflanmış ve bu isimle de tahakkuk etmiştir.

Bunun delîli Hazret-i Resûlullah'tan (s.a.v.) aktarılan hadîs-i şerîfte kendisinin vücûdun ve âlemin ve kevnin (varlıksal mevcûdların) maddesi olmasıdır.

Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) ezelî ve ebedî olarak mevcûdlarda sirâyet etmiş hayattır.

Nükte

Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) mevcûdlarda sirâyet eden hayâtın hakîkati olunca; insânî ferdlerden her birisi onun bir nüshâsı oldu.

İşte bundan dolayıdır ki her insanda mevcûdlarda sirâyet etmiş olan hayat bulunmaktadır. Keşf sâhibi olan bunu bilir.

Bunun sana açılmasını istersen herhangi bir mevcûda bak! Çünkü sen o mevcûdu, rûhunun bu mevcûdun mevcûdiyetindeki sirâyetinden dolayı kendi hayâl âleminde tasavvur edersin.

Eğer senin için bu sirâyet olmasaydı, hayâlinde bu mevcûdu tasavvur edemezdin.

Rûhunun âlemdeki bu sirâyeti; bütün mevcûdlara sirâyet etmiş olan hayâtın bir yönüdür.

Sen **"kalbleri olan ve nakledileni işitebilen"** (Kâf; 50/37) kimselerden isen bu onun aynıdır.

Bu nükteye benden başka dikkât çeken olmamıştır. İşaret ettiğim bu nüktenin değeri şereflidir. Bunu düşün ki irşâd olasın. Bu ifâdelerle kasdedileni ve işâret edilenlerle nereye varılmak istendiğini anla.

Maksâd; nefsine ârif olman mı; yoksa Allah'a mı ârif olman? Nefsinle Allah'a ârif olman mı; yoksa Allah ile nefsine ârif olman mı? Nefsinle nefsine ârif olman mı; yoksa Allah ile Allah'a ârif olman mı? Yoksa hepsinin tersi mi?

İşte durum ancak hayretten sonra hayrettir; başka bir şey değil. Cihânda yarın câhil olmayacak hiç bir âlim yoktur.

Ben seyr-i sülûkumun başlarında rü'yâmda zuhûratta bir ceylana ok attığımı gördüm. Ona bir ok attım ve isâbet ettiremedim. Ardından bir ok daha attım ve yine isâbet ettiremedim. Sonra üçüncü bir ok attım ve onda da isâbet ettiremedim.

Uyanınca üzerime büyük bir durumun hâsıl olduğunu anladım ve bu zuhûratı bir velîye anlattım. O velî bana şöyle dedi:

"Sen hâli hakîkatinde olduğu hal üzere görmüşsün. Çünkü Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:

"Sana senâyı sayıp bitiremem."

Eğer Hakîkat-i Muhammediyye bu mesâbede olup, senânın hakîkatine isâbet edememişken sen bu ceylana nasıl isâbet edebilirsin ki?"

Bundan sonra bu velî zât başka ibareler ile benimkine benzeyen kendi rü'yâsını anlattı ve sonra şunu dedi:

"Bu işin sonu hayrete ve âcizliğe dayanmaktadır ki ârif olan için kemâlin hakîkati budur."

Ben de bu ma'nâda şu beyitleri söyledim:

Âciz kaldım hakîkatimin zuhûrundan yana

Çünkü benden gayrı kimsenin kuvveti yetmez buna.

Oranın gereklerinden yana âlem âciz kaldığından

Âlemin kuvvetlerinde hakîkatin idrakine kapasite yoktur

Benim değildir âcizlik velâkin benden gayrına ulaşır
Eğer ulaşsa bana âcizlik, sözün haktır

Ârif hayrete düşer bu gibi durumlarda
Nice hayretim vardır; senin kemâlinin kemâline.

Bâtınımın sıfatlarını ihâta ettiysem de ben
Sana olan zuhûrumu idrâk edemem ben.

Gidilen yolların alakalarının zuhûr ettiği hazrette
Kemâlini açığa çıkardığım nice sıfatım vardır benim.

Âlem bu hususta yetersizdir, kudreti düşer
Bilemezsen ne olduğunu dünyâda; bilemeyeceksin ukbâda (âhirette).

Kalemin cömertliği bu husuta bizi yazılması akla gelmeyecek şeyleri yazmaya sevketti.

Şimdi üzerinde bulunduğumuz konuya ya'nî Hazret-i Muhammed'in (s.a.v.) ilâhî isimlerle tahakkuku ve ilâhî sıfatlarla vasıflanmasına geri dönelim.

el-Kayyûm İsm-i Şerifi

O, nefsiyle kâim olan ve gayrı da kendisiyle kâim olandır.

Bu isim, sıfâtî isimlerdendir. Bu ismin sıfatı "kayyûmiyyet"tir.

Kayyûmiyyet;

Zâtî şe'nlerin (işlerin) gereği varlık mertebelerinin kemâli için mutlak ve kayıtlı varlığın bulunduğu hâl üzere lâyık olduğu şeyle; zâtı ile sıfatlarında ve sıfatlarıyla mahlûklarda açığa çıkışıyla olan tecellîsinden ibârettir.

Bunu iyi anla!

*

Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) bu sıfatla da vasıflanmış ve isimle de tahakkuk etmiştir.

Hazret-i Resûlullah (s.a.v.), ilahî isimlerin kendisiyle kâim olduğu hakîkatleri ve bu ilahî isimlerle kâim olan halka dönük sıfatları cem' edip toplamıştır.

Bu da kayyûmiyyetin kendisidir.

Bunu iyi anla!

el-Mâcid İsm-i Şerifi

O, zâtına ta'zim ile nazar edendir (bakandır).

Bundan dolayı kendisinden örtülü kalmayan mecdini ve azîz yüceliğini;

senâ, celâl, azamet ve kibriyâ sıfatlarının gerekleri üzere;

zâtına zâtıyla zuhûr ettirip açığa çıkarandır.

Bu ma'nâyı ancak garîbler bilebilir.

Bu isim, sıfâtî isimlerdendir. Bu ismin sıfatı "mecd"dir.

Mecd; Cenâb-ı Hakk'ın zâtıyla kendi zâtına, azametinin ve kibriyâsının sonu olmayan hususiyetlerinin bulunduğu hal üzere nazar etmesinden ibarettir.

el-Mâcid isminin sıfatı olan mecd ile el-Mecîd isminin sıfatı olan mecd arasındaki fark şöyledir;

el-Mecîd ismindeki mecdde, Cenâb-ı Hakk'ın üzerinde bulunduğu kibriyâ ve azamet sıfatlarının kendisi için sâbitliği vardır;

el- Mâcid sıfatındaki mecd ise, Cenâb-ı Hakk'ın bu sıfatlarla kendisine nazarından ibarettir ki, Cenâb-ı Hakk'ın bu sıfatlarla zâtına nazarı dâimîdir.

Cenâb-ı Hakk bu yönden el-Mâcid olarak isimlendirilir; diğer yönden de el-Mecîd olarak isimlendirilir.

Sakın bunların aynı olduklarını zannetme.

Allah Teâlâ'nın isimleri arasında mükerrer isim bulunmamaktadır. Aksine her bir isminin diğerinden farklı bir ma'nâsı bulunmaktadır.

Allah Teâlâ'nın Kur'ân-ı Kerîm'indeki bütün âyetler de bu şekildedir. Allah'ın Kitâb'ında tekrar yoktur.

*

İlahî kemâller ile tahakkuk etmiş olması Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v) mecdinden ve şanının yüceliğindendir.

Bundan daha yüce ve daha toplayıcı bir mecd yoktur; çünkü Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) hakîki "Mâcid"dir.

el-Vâcid İsm-i Şerifi

O, zâtıyla kâmil olup hiçbir yönden ve hiçbir nisbetten kemâllerinden bir şey kaybetmeyendir.

O, en tam, en kâmil, en toplayıcı ve en kapsayıcı yönlerden cemâl, celâl ve kemâl sıfatlarının ve isimlerinin tamamını vücûd edendir.

Bu isim sıfâtî isimlerdendir. Bu ismin sıfatı "vücûd"dur.

Vücûd; Cenâb-ı Hakk'ın, zâhir olma ve bâtın olma; sûret ve ma'nâ; gayb ve şahâdet; ulvî olma ve süflî olma; Hakk ve halk; hüküm ve ayn; ihâta ve genişlilik; kayıtlı olma ve mutlak olma yönlerinden kemâllerle olan tahakkukundan ibârettir.

Hazret-i Resûlullah (s.a.v) bütün gerekleri kendinde vücûd ettiği (bulduğu) gibi ilahî kemâlleri de kendinde vücûd etmiştir (bulmuştur).

Bundan dolayı Hazret-i Resûlullah (s.a.v) hakiki "Vâcid"dir.

Onun vücûdundan daha mecdli, daha yüce bir vücûd yoktur.

Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) vâsıtasız olarak bütün Hakk'a dönük ve halka dönük hakikatleri nefsinde, nefsinden ve nefsi için vücûd edicidir.

"Vâcid"in ma'nâsını yokluktan var eden îcâd edici olarak alırsak; Hazret-i Resûlullah (s.a.v) hakkında bu hususta kuvvetli rivâyetler oldukça fazladır.

Ebû Hüreyre'nin (r.a) kırbası; Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v) parmaklarından suyun kaynaması; bir arpa ekmeğinden büyük bir topluluğu doyurması şeklinde gelen rivâyetlerde olduğu gibi.

Bunun örnekleri çoktur, yaygın olarak bilinmelerinden dolayı tek tek hepsini aktarmaya gerek yoktur.

es-Samed İsm-i Şerifi

O, mutlak varlığın mutlak oluşunda ve kayıtlı varlığın kayıtlı oluşunda kendisine istinâd edilen, dayanılandır.

Samed, lügatta yönelme anlamına gelmektedir ve namaz kılan bir kişinin önüne koyduğu sütreye "samed" denilmesi de bu yönelme ma'nâsından dolayıdır.

Yani namaz kılan bir kişi o sütrenin bulunduğu taraf yönelmektedir.

Buna göre bu ismin ma'nâsı şöyle olur:

Bütün varlığın "şey" oluşluğunda ve "mevcûd" oluşluğunda; O'na samed olmasıdır ya'nî yönelmesidir. O'nun ise kendi varlığında kendisinden başkasına ihtiyâcı yoktur.

Zâhir âlimleri bu yüzdendir ki samediyyetti yememek ve içmemek olarak açıklamışlardır.

Bu ma'nâ ise, bu ismin içerdiği pek çok yönden sâdece bir yönüdür.

Bu isim, sıfâtî isimlerdendir. Bu ismin sıfatı "samediyyet"tir.

Samediyyet; ganî olmaklık tecellîsidir ki bu tecellî ile bütün mevcûdların vücûda gelişte Cenâb-ı Hakk'a muhtaçlıkları ortaya çıkar.

Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) bu sıfatla da vasıflanmış ve bu isimle de tahakkuk etmiştir.

Bunun delîli, hakîkatlerin zâtlarıyla Hazret-i Resûlullah'a (s.a.v.) istinâd edip dayanması ve kendisinin "hakîkatlerin hakîkati" oluşundan dolayı ona döndükleri varlık olmasıdır.

Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v) yeme ve içme yönünden samediyyeti ise meşhurdur.

Rivâyetlerde geldiğine göre Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) öyle uzun süre bir şey yemez ve içmezdi ki insanlar onun bir daha yemek yemeyeceğini düşünürlerdi.

Bir rivayette Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v.) iki ay boyunca bir şey yemediği ve içmediği haber verilmiştir.

Bu sırada Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v)'in **"Ben sizin gibi değilim"** buyurması düşünebilenler için yeterlidir.

el-Kâdir İsm-i Şerifi

O, a'yân-ı sâbiteyi bir ayrılma olmaksızın, ilmî mertebeden aynî mertebeye ibrâz edip, ortaya çıkarandır.

Bu ortaya çıkarma mutlak irâde hükmüyle ve illetsiz ve zâtî işlerin ve sıfatların hükümlerinin gereklerine göre olur.

Bu isim nefsî sıfatların isimlerindendir.

Bu ismin sıfatı "kudret"tir.

Kudret; ilahî kemâllerin zâhir olduğu ilahî tecelliden ibarettir.

Kudretin hakikati, kendisini hiçbir şeyin âciz bırakamadığı zâtî kuvveden ibarettir.

(El-İnsânu'l Kâmil Alıntı:)

Kudret Hakkında

Kudret, zâtî kuvveden ibârettir ve Allah'dan başkası için olamaz. Kudretin şânı, ilâhî ma'lumâtı ya'nî bilinenleri, ilmin gereklerine göre hâricî ayn'lar âlemine ibrâzdan ve açığa çıkarmaktan ibârettir.

Aynî âlem, bu tecellînin tecellî ettiği yerdir. Ya'nî aynî âlem, yokluktan vücûd bulan ilâhî ma'lûmât ayn'larının görünme yeridir. Çünkü Cenâb-ı Hak, o ma'lûmâtın yokluktan mevcûd olduğunu, ilâhî ilminde bilir.

Bundan dolayı kudret, mevcûdları yokluktan açığa çıkaran kuvvetten ibârettir.

Kudret, ilâhî nefsî sıfattır; rubûbiyyet onunla zâhirdir.

O, bizde mevcûd olan kudretin aynıdır. Yalnız kudretin bize bağlanmasına, "sonradan olma kudret"; Hakk'a bağlanmasına, "kadîm kudret" denir.

Kudret, bize nisbetle vücûda getirmelerden yana âcizdir.

Yine o kudret, aynıyla Allah'a nisbet edildiği zaman, eşyâyı îcâd eder ve yokluk gizliliğinden vücûdun müşâhedesine çıkarır.

Bunu iyi anla!

el-Muktedir İsm-i Şerifi

O, hiç bir âcizlik ve kayıtlama olmaksızın istediğini yapandır.

Bu isim, fiilî isimlerdendir. Bu ismin sıfatı "iktidar"dır.

İktidar, kendisinden başkasının güç yetiremeyeceği şeyi yapmaktan ibarettir.

el-Kâdir ve el-Muktedir isimleri fiilî isimlerin imâmlarındandır.

*

Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) bu sıfatlarla da vasıflanmış ve bu isimlerle de tahakkuk etmiştir.

Hazret-i Resûlullah (s.a.v), Kureyş onu âcze düşürmek için kendisinden her ne zaman mûcize istese, o istedikleri şey üzere o mûcizzeyi gösterirdi.

Dabb (Kertenkele) kıssası ibret almak isteyenlere yeterlidir.

Hiç kuşku yoktur ki, Resûlullah (s.a.v.) kudret sıfatıyla tahakkuk etmiştir ve kendisinden istenen bir şeyi meydana getirmekten yana âciz değildir.

Ed-Dabb (Keler-Kertenkele) Kıssası

Ömer’den (r.a) rivayet edilmiştir:

"Resulullah (s.a.v.) ashabıyla bir toplulukta iken keler avlamış olan bir bedevî geldi ve 'Bu kimdir' diye sordu.

Ashâb 'Resûlullah' dediler.

Bedevi "Lat ve Uzza’ya yemin olsun ki! Bu keler sana iman etmediği müddetçe ben de sana îmân etmeyeceğim." dedi ve keleri Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v) önüne bıraktı.

Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) 'Ey Keler!’ deyince keler orada bulunanların hepsinin anlayacağı açık bir dil ile

- 'Buyur, emret! Ey kıyamet gününün ziyneti’ dedi.

Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) 'Kime ibâdet ediyorsun’ diye sorunca; keler 'Arşı gökte, saltanatı yerde, yolu denizde, rahmeti cennette, cezalandırması cehennemde olan Zât'a ibadet ediyorum’ karşılığını verdi.

Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) 'Ben kimim?’ diye sorunca keler; 'Sen Âlemlerin Rabbi'nin Resûlü, Nebîlerin Sonuncususun. Seni tasdîk eden kurtuluşa erer, seni yalanlayan hüsrana uğrar."

Bu cevab üzerine bedevî müslüman oldu."

(Kâdı İyâz; Şifâ-i Şerîf / Heysemî; Mecmaü’z-Zevaid Hadîs No: 68041)

el-Mukaddîm İsm-i Şerifi

O, hükümde ümmehât-ı ûlâyı (ilk ana hatları) takdîm edip müvelledâtın (ana hatlardan doğuşların) ve netîcelerin üzerine öne geçirendir.

Böylece varlıksal hakîkatlerin kadîm olanını ve hadis (sonradan) olanını; Hakk'a dönük olanını ve halka dönük olanını tümünü derecelendirir.

Hakk’a dönük kadîm hakikatlerdeki takdim (öne geçirme), el-Hayy ve el-Alîm isimlerinden el-Hayy isminin hüküm yönünden el-Alîm ismine olan takdîmi (öne geçişi) kadar açıktır.

el-Hayy ismi hayât sâhibi olmayan bir âlimin olmayışı yönünden zâtî gerektiricilik üzere el-Alîm isminin önüne geçer..

Bu takdîm, ilahî hükmî takdîmdir ya'nî öne geçirmedir.

Halka dönük hükmî takdîm ise, heyûlanın sûretsel varlığa olan önceliği ve unsurların rükünlere olan önceliği ve benzerleridir.

Bu isim fiilî isimlerdendir. Bu ismin sıfatı "takdîm"dir.

Takdîm; tafsîlî tecellîden ibârettir ki evvel olmaklık mertebeleri bu tecellî ile açığa çıkar ve üst olmaklık mertebeleri bu tecellî ile ayrılırlar.

Cenâb-ı Hakk'ın, öncelik ile vasıflanması da yine bu tecellîdendir. Zaman denilen şey mahlûktur bu nedenle O'nun önceliği, zamansal bir öncelik değildir.

Cenâb-ı Hakk'ın mahlûk olan bir şey aracılığıyla bir başka mahlûka olan takdîmi (öne geçişi) nasıl olabilir ki?

İşte buna göre O'nun önceliğinin zamansal değil mertebe ile olduğu bilinmiş olur. Bunu iyi anla!

*

Bu isim fiilî isimlerdendir ve Hazret-i Resûlullah (s.a.v) fiilî isimlerin imamlarından olan el-Kâdir ismiyle tahakkuk edip, kudret sıfatıyla vasıflanınca zarûrî olarak bütün fiilî sıfatlarla vasıflanmış olur.

Hazret-i Resûlullah (s.a.v.), Abbas İbn Mirdas'ın kendisi için söylemiş olduğu

"Bugün senin tehir edip sonraya bıraktığını, kimse takdîm edip öne geçiremez" sözünü tasdîk etmiştir.

Bu da Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v) **"Mukaddîm"** olduğunun delîlidir.

el-Muahhir İsm-i Şerifi

O, müvelledâtı (ana hatlardan doğuşları), tehîr edip ümmehat-ı ûlâdan (ilk ana hatlardan) sonraya bırakandır.

Hakk'a dönük kadîm hakikatlerdeki tehîr (sonraya bırakma), el-Hâlık ve el-Kâdir isimlerinden el-Hâlık isminin hüküm yönünden el-Kâdir ismine olan tehiri (sonra gelmesi);

halka dönük hakîkatlerdeki tehîr ise bitkilerin madenlere; hayvanların bitkilere; insanın da hayvânlara olan tehîri (sonra gelişi) gibidir.

Bu isim, fiilî isimlerdendir. Bu ismin sıfatı "tehîr"dir.

Tehîr, bir tecellîdir ki bu tecellî ile âhirlik (sonralık) açığa çıkar ve bu âhirlik evvelliğe izâfî olarak dâhil olur yoksa mertebe olarak değil; çünkü evvelliğin açığa çıkışı ancak âhirlikle tahakkuk eder ve aynı şekilde âhirlikte ancak evvellik ile tahakkuk edip açığa çıkar.

Bunların arasındaki gayrı oluşluğu anladıysan eğer şunu anlarsın ki bunlar bir mertebenin iki ismidir.

Bu gayrı oluşluk mertebede değil bu ikisinin gereklerindedir.

Bunu iyi anla!

Bu isim fiilî isimlerdendir ve Hazret-i Resûlullah (s.a.v) fiilî isimlerin imamlarından olan el-Kâdir ismiyle tahakkuk edip, kudret sıfatıyla vasıflanınca zarûrî olarak bütün fiilî sıfatlarla vasıflanmış olur.

Hazret-i Resûlullah (s.a.v.), Abbas İbn Mirdas'ın kendisi için söylemiş olduğu

"Bugün senin tehir edip sonraya bıraktığını, kimse takdîm edip öne geçiremez" sözünü tasdîk etmiştir.

Bu da Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v) hem "Mukaddîm" hem de "Muahhir" olduğunun delilidir.

el-Evvel İsm-i Şerifi

O, varlığı kendinden olandır. O'nun varlığı kendisinden başkasına istinâd edip dayanmaz.

İşte bununla da O'nun evvelliği sahih olur. Çünkü varlığı bir başkasına istinâd edip dayanan hiçbir şey evvel olamaz.

Halkın tamâmı Cenâb-ı Hakk'ın varlığına istinâd edip dayanır. Bundan dolayı halka âit varlık, ancak Allah Teâlâ'ya ait olan "evvel olmaklık" mertebesinden sonra gelir.

Daha önce Allah Teâlâ'nın evvel oluşunun zâtından olduğunu; mahlûk olan ve kendisine nispet edilen bir şeyden dolayı olmadığını izâh etmiştik.

Bâzıları ise Allah Teâlâ'nın evvel oluşunun mahlûka nispetle olduğunu zannetmişlerdir. Ancak işin hakîkati bu şekilde değildir. Allah Teâlâ'nın evvel oluşu kendi nefsine âit olan kemâlin gereğinden dolayıdır.

Allah Teâlâ kemâl sıfatlarından bir şeyde, kendisinden başka bir şeye ihtiyaç gösterseydi eğer zâtıyla kâmil olmazdı.

Bu ma'nâyı ancak akılsal kayıtlardan ve kıyâsa âit sınırlamalardan yana mukaddes olan kâmil ferdler anlar.

Birisi şöyle bir itirazda bulunabilir:

"Evvel ancak âhir ile bilinir. Zira evvel ve âhir izâfet isimleridir. İzâfetin tahakkuku için de vâsıta gereklidir ki bu da mahlûkun nispetidir."

Buna cevâben şöyle deriz:

Evvel olmaklık ve âhir olmaklık her ne kadar izâfet isimlerinden iseler de varlıkları için mahlûka muhtâç değillerdir. Çünkü Allah Teâlâ evveldir ve âhirdir.

Evvel olmaklığın varlığı ancak âhir olmaklığı; âhir olmaklığın varlığı da ancak evvel olmaklığını gerektirmektedir.

Bu ikisinin varlığı için, aralarında şimdiki zaman itibariyle bir vasıtanın bulunmasını gerektirmemektedir.

Bunu iyi anla.

Bu izâfî isim, sıfâtî isimlerdendir.

Bu ismin sıfatı "evveliyyet"tir.

Evveliyyet; yokluğun kendisinin önüne geçemediği varlığı zorunlu olandan ibarettir. Çünkü öncesinde yokluk bulunan hiçbir varlık evvel olarak isimlendirilemez. Aksine yokluk bu varlığın evveli olur.

Cenâb-ı Hakk'ın varlığı böyle bir hükümden münezzehtir. Yokluk Allah Teâlâ’nın varlığının önüne geçmemiştir ve O buna göre evveldir.

***

Konu hakkında "İnsânu'l Kâmil" isimli eserden alıntı:

Ezel, "öncelik" kavramından ibârettir. O ya'nî "ezel" öncelikle, "Cenâb-ı Hakk'ın kemâlindeki zâtî gerekliliğiyle hükmedilmiştir" demektir.

Yoksa, sonradan olanlar üzerine uzun bir zamân ile Hakk'ın öne geçişi ma'nâsına olarak "ezel" denilmemiştir.

- Bizim varlığımızdan evvel Cenâb-ı Hak mevcûd olduğu gibi, O'nun ezeliyyeti şu anda da mevcûttur.

- Ezeliyyette hiçbir zaman değişim yoktur.

- Ebedlerin ebedinde de ezelî olarak zevâl bulmayandır.

Sonradan olan vücûd için de ezel vardır. Sonradan olan vücûdun ezeli, sonradan olanın vücûduna öncelik kazanan zamândan ibârettir.

Bundan dolayı her sonradan olanın ezeli, dîğer sonradan olanların ezelinden başkadır. Bu îzâha göre ma'denin ezeli, bitkinin ezelinden başkadır. Çünkü ma'den bitkiden evveldir. Ne kadar bitki varsa, onların vücûdu, ma'denin vücûdundan sonradır.

Şu halde bitkiye göre ezeliyyet, ma'denin vücûdu zamanı olur. Ya'nî ma'denin vücûdundan daha evvelki zaman, onun ezeli demek değildir.

Mutlak ezele Cenâb-ı Hakk'ın kendisinden başka hiç bir şeyin hak edişi yoktur. Mahlûklardan hiçbir şeyin mutlak ezelde ne hükmen, ne de aynî olarak vücûdu yoktur.

Yolumuz sâliklerinden bir zât "Ezelde biz Allah'ın indinde idik" demişse de, onun dediği ezel, halk ezelidir. Yoksa Hakk'ın ezeliyyetinde, halktan hiç bir şey mevcûd değildir.

Hakk'ın ezeli, "ezellerin ezeli"dir. Bu ezellerin ezeli, Hak için zâtî hükümdür, ona zâtî kemâliyle hakedicidir.

Bilinsin ki, "ezel" ne varlık ile ne de yokluk ile vasıflanamaz.

- Vücûd ile vasıflanamaması ezelin hükmî bir husûs olup, aynî ve vücûdî bir husûs olmayışındandır.

- Yoklukla vasıflanamaması, bağıntıdan, hükümden, salt yokluktan evvel olmasından dolayıdır. Ne bağıntıyı, ne de hükmü kabûl etmez. Onun için kendisinden hükmî vasıflandırma kalkıcıdır.

Özetle, Hakk'ın ezeli ebedi; ebedi ezelidir.

***

Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) bu isimle de tahakkuk etmiştir.

Çünkü o, hakikatlerin hakikati oluşuyla varlığın aslıdır.

Buna göre Hazret-i Resûlullah (s.a.v.), mertebelerin evvelidir.

Bu ma'nâya Resûlullah (s.a.v.):

"Biz evvel olan âhirleriz" buyruğuyla işaret etmiştir.

el-Âhir İsm-i Şerifi

O, nihâyeti olmayandır. O her sonun ve her sınırın nihâyetidir.

Yine aynı şekilde "el-Evvel" de olduğu gibi Allah Teâlâ'nın bu sıfatla vasıflanması mahlûkun varlığına dayanmamaktadır.

Allah Teâlâ zâtının ve sıfatlarının hakîkatinden dolayı âhirdir.

Allah Teâlâ'nın evvel oluşu yokluğun kendisinin önüne geçemediği varlık sıfatından ibâretken; âhir oluşu da nihâyetinin ve sonunun olmadığı varlık sıfatından ibarettir.

Bundan dolayı O'nun âhir oluşu mahlûklarının varlığı yönünden değil zâtı ve sıfatlarıyladır.

Bu isim izâfî sıfatların isimlerindendir.

Yani izâfî derken; birbirine zıt olan iki isimden herbirinin zuhûrunun ancak diğeriyle olur.

Her ikisi de Allah Teâlâ'nın zâtıyla mevcuttur.

Çünkü her ikisi de O'nun sıfatlarındandır.

Bu ismin sıfatı "âhiriyyet"tir.

Âhiriyyet; varlığı zorunlu zâtın iki sıfatından birisidir. Zira zâtıyla var olan sadece kıdemle ya'nî kadîm olmaklıkla kalmaz; âhiriyeti de olur.

Allah Teâlâ'nın varlığı gayrıdan değil, kendindendir; bu nedenle de yokluk hiçbir şekilde kendisine erişmez.

Yokluk ancak varlığı gayrıdan olan için söz konusudur. Eğer varlığının kaynağı olan o gayrı nefsiyle veya irâdesiyle ondan ayrılırsa; varlığı gayrıya dayanan mevcûd yok olur.

Oysa varlığı zorunlu olan böyle değildir. Onun varlığı, yokluğun onun önüne geçemediği ve yokluğun ona erişemediği salt varlıktır.

İşte O, yokluğun önüne geçmekle evveldir; sonrasına yokluğun gelmemesiyle de âhirdir.

Evvel olmaklık ve âhir olmaklık zâtıyla zorunlu olanın iki vasfıdır. Bunu iyi anla!

*

Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) bu isimle de tahakkuk etmiştir.

O, insanlık mertebesinde açığa çıkışından dolayı varlığın âhiridir. Bu mertebeden daha ötede bir mertebe yoktur; insanlık mertebesi mertebelerin âhiridir.

Bu ma'nâya Hazret-i Resûlullah (s.a.v.)

"Biz evvel olan ahirleriz" buyruğuyla işaret etmiştir.

ez-Zâhir İsm-i Şerifi

O, hissedilen, akledilen, bilinir olan, hükmî olan; şehâdetsel ve gaybî varlıkların hakîkatidir.

Aynı şekilde bu isim de izâfî isimdir.

Bu isim sıfâtî isimlerdendir. Bu ismin sıfatı "zuhûr"dur.

Zuhûr; Cenâb-ı Hakk'ın;

- ulvî ve süflî;

- takdîsî (tenzihe âit) ve teşbîhî (teşbihe, benzetmeye âit);

- Hakk'a dönük ve halka dönük mertebelerde var olan şahâdetsel taayyün yerlerinin ve;

- gaybî zuhûr yerlerinin ve;

- hükümsel tecellî yerlerinin tamâmında taayyününden ibarettir.

İşte Cenâb-ı Hakk (bu ismin izâfî isim olması gereği olarak) bu tecellîden dolayı bâtındır.

Çünkü kendisi dışındakilerin varlık sahasında açığa çıkabilmesi için, Cenâb-ı Hakk'ın kendi varlığıyla onlara zuhûr edip, onları zâhir kılıp açığa çıkarıncaya kadar onların bir varlıkları yoktur.

İşte buna göre Cenâb-ı Hakk zâhirliği yönünden bâtın; bâtınlığı yönünden de zâhirdir.

O'nun dışındakiler ise O'nun aksine sâdece bir yönden zâhirdirler ve zâhir oldukları bu yönün gayrı yönden ise bâtındırlar.

"Cenâb-ı Hakk zuhûrunun şiddetinden dolayı bâtındır" diyen âriflerin sözü de bu ma'nâdandır.

*

Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) bu isimle de tahakkuk etmiştir.

Hazret-i Resûlullah (s.a.v), her varlığın aynıdır, hakîkatidir. Çünkü her şey ondan halk edilip yaratılmıştır.

el-Bâtın İsm-i Şerifi

O, hissedilenlerin, akledilenlerin, bilinir olanların, hükmî olanların, şehâdetsel ve gaybî olanların ötesinde olandır.

Allah Teâlâ halde tasavvur edilen, hatıra gelen, gözle görülen, kulakla duyulan, ilimle idrak edilen, anlayışla seçilebilen her şeyin ötesinde bâtındır; sınırlandırılarak ihata edilemez; nitelendirilemez, vasfedilemez.

ez-Zâhir ve el-Bâtın isimlerinden iki taraftan birine meyletmekten sakın!

Ya'nî Cenâb-ı Hakk'ın "ez-Zâhir" ismine vakıf olmaksızın "el-Bâtın" ismine veya "el-Bâtın" ismine vakıf olmaksızın "ez-Zâhir" ismine tamamen meyletmekten sakın!

Çünkü Allah Teâlâ hem "Zâhir"dir hem "Bâtın"dır.

Bu isim izâfî sıfatların isimlerindendir.

Bu ismin sıfatı "butûn"dur.

Butûn; kendisine varlığın ve yokluğun ve mertebenin nisbet edilemeyeceği hazrette sırf zâtın mutlaklığı olan zâtî a'mâdan ibarettir.

Bunu iyi anla!

Bu hazret, ahadiyyetin bâtınıdır.

Ahadiyyet, bu ahadiyyet meşhedinde, varlık nisbetinin var olması için bu hazretten (zâtî a'mâ hazretinden) nisbetsiz olarak tenezzüldür..

Çünkü ahadiyyet bütün nisbetleri, izâfeleri, nitelikleri, bağıntıları, isimleri ve sıfatları örtücüdür. Çünkü ahadiyyet hazreti salt vücûddur (varlıktır).

Bundan dolayı a'mâya âit meşhed onun bâtınıdır.

Bunu anlayabildiysen burada bir incelik bulunmaktadır.

*

Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) bu isimle de tahakkuk etmiştir.

Hazret-i Resûlullah (s.a.v) hakîkatlerin hakîkatidir ki bu meşhud (şehâdet edilir) değildir.

Çünkü ilâhî ma'nâlar bâtın; halka dönük sûretler zâhirdir.

Hazret-i Resûlullah (s.a.v.), bu iki zıddı toplamıştır.

Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) hem zâhirdir, hem de bâtındır.

el-Vâlî İsm-i Şerifi

O, müesserlerin (te'sîr edilenlerin) zuhûr edip açığa çıkması için sıfatlarının te'sîrlerini idâre edendir.

Cenâb-ı Hakk'ın sıfatları müesserlere (te'sîr edilenlere) sıfatlarının varlığındaki velâyetle hâkimdirler.

Bundan dolayı bu sıfatlar yükseltir, alçaltır; var eder, yok eder; yakınlaştırır, uzaklaştırır; izzetli kılar, zelîl eder.

İlâhî zâttan çıkan fiil ancak sıfatlar vâsıtasıyladır.

Ve ilâhî isimlerin tamâmı da ilâhî sıfatlardır. Bu hususa, bu eserde ve diğer eserlerimizde birçok yerinde değindik.

Bu isim, sıfâtî isimlerdendir. Bu ismin sıfatı "velâyet"tir.

Velâyet; ilâhî sıfatların gerekleri ve mahlûkların kâbiliyyetleri üzere âlemlerde te'sîr etmek ve hâkim olmaktan ibârettir.

Mahlûkların kâbiliyyetlerinin gereği üzeredir çünkü Cenâb-ı Hak onları bu husûsiyetler kendilerinde olacak şekilde halk edip yaratmıştır. Âlemlerdeki te'sîr de ancak ilâhî sıfatların gereğidir.

Bu ikisi arasında bir incelik vardır. Bunu iyi anla!

Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) "velâyetü'l-kübrâ ya'nî en büyük velâyet" sıfatıyla vasıflanmış ve bu isimle de tahakkuk etmiştir.

Buna göre Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) varlığın vâlisi ve en büyük hâkimidir.

Çünkü hakikatlerden her bir hakikate varlığının durumunun gereği üzere mertebelerden her bir mertebe Hazret-i Resûlullah'tan (s.a.v) verilir.

İşte bu da en büyük velâyetin ve geçerli olan hükmün hakîkatidir.

Hazret-i Resûlullah (s.a.v) bütün hakîkatlerin kendisi üzerinde döndüğü varlığın mutlak kutbudur.

el-Müteâlî İsm-i Şerifi

O, şânı düşük başka bir mertebece ihâta edilmekten münezzeh olandır.

Bundan dolayı ârif bunu zabtedemez ve âlim bunu idrâk edemez. Herhangi bir kayıtlamayla kayıtlanamaz ve mutlaklıkla sınırlandırılamaz.

Bu isim sıfâtî isimlerdendir. Bu ismin sıfatı "teâli"dir.

Teâli; teşbîhsel (benzetmeye dönük) tecellî yerlerinde Allah'ın tenzîhsel (tenzîhe dönük) varlığından ibârettir.

Allah Teâlâ âlemin mazharlarında yani görünme yerlerinde zâhir olsa da ve bu görünme yerinin aynı olsa da bu görünme yerleriyle sınırlanmaktan yana müteâldir (yücedir); çünkü bu tecellî bu görünme yerinin gayrı olması yönündendir; ulûhiyyet mertebesi yönünden ise O'nun, o görünme yerinin gayrı olması imkânsızdır.

Allah Teâlâ, zuhûr ettiği görünme yerinin hem aynıdır ve hem de gayrıdır.

O, halka dönük ve Hakk'a dönük mazharların hepsinde tenzîh, kemâl, cemâl ve celâl sıfatlarından bulunduğu hâl üzeredir.

Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) bu sıfatla da vasıflanmış ve bu isimle de tahakkuk etmiştir.

Bunun delîli Allah Teâlâ'nın onun hakkında yapmış olduğu şehâdetidir:

"Sümme denâ fe tedellâ; Fe kâne kâbe kavseyni ev ednâ" ya'nî **"Sonra yaklaştı da sarktı; böylece iki yay arası kadar, (hattâ) daha da yakın oldu."** (Necm; 53/8-9)

"Kâbe kavseyn ya'nî iki yay arası"ndan daha yüce bir teâli (yücelik) yoktır.

Abdurrezzâk Kaşânî (r.a) **"Istılâhât"** isimli eserinde şöyle demiştir:

"Kâb-ı kavseyn"; ilâhî isimlere âit yakınlık makâmından ibârettir ki; bu yakınlık varlık dairesi diye isimlendirilen ilahî emirde isimler arasında;

- ibdâ (açığa çıkarma) ve iâde (geriye döndürme),

- nüzûl (iniş) ve urûc (çıkış),

- fâiliyyet (fâil olma) ve kabiliyyet (fâilin fiilini kabûl etme)

gibi karşılıklı oluş yönünden olan yakınlıktır."

Kaşânî aynı ayetin 'ev ednâ' ifadesi hakkında da şu açıklamalarda bulunur:

'"ev ednâ' makamı kab-ı kavseyn makamından daha yücedir. Zira bu makam temyizin (ayrımın) ve i'tibârî ikiliğin kalkması nedeniyle aynü'l-cem zâtının ahâdiyyetinden ibarettir. Durum bu şekilde olunca bu makamdan daha müteâl hangi yücelik bulunmaktadır."

Allah Teâlâ Hazret-i Resûlullah'ı (s.a.v.) şu sıfatlarla vasıflandırmaktadır:

"Ve huve bil ufûkil a'lâ" ya'nî "o ufkun en yüksek yerinde" (Necm; 53/7).

Muhakkikler şöyle demektedirler: "Ufûk-i a'lâ, vâhidiyyet ve ulûhiyyet hazretinde bulunuştur. Bu teâliden (yücelikten) başkadır.

İstersen şöyle de diyebilirsin:

"Ufûk-i a'lâ, teâlinin son noktasıdır."

el-Berr İsm-i Şerifi

O, cömertliğine bir an bile kesinti vermeyendir. Bilakis, O, varlıkta tecellilerinin sürekliliğiyle lütufkâr olandır.

Varlık, O'nun tecellilerinin devamlılığıyla süreklilik bulur ve âlemin hükümleri çeşitlenerek, âlem en mükemmel düzen üzere devâm eder. Bütün bunlar Cenâb-ı Hakk'ın tecellilerinin sürekliliğindendir.

Cenâb-ı Hakk, âlemi her bir tecellisinde başka bir halk edişle halk edip yaratır.

Allah Teâlâ insan için, **"sümme enşe'nâhu halkan âhar" ya'nî "sonra onu başka bir halk edişle (yaratışla) inşâ ettik”** (Mü'minûn; 23/14) buyurmaktadır.

Bu sadece insana özel değildir, aksine âlemin tamamı hakkında geçerlidir. Her anda gerçekleşen tecellîden dolayı bu tecellinin hükmüyle âlem her anda değişmektedir.

Âlem sürekli olarak yeni bir halk edilişle halk edilmektedir. ("Halkın cedîd" Kâf; 50/15)

Âlemin her halk ediliş için bir kâbiliyeti vardır ki bu kâbiliyet diğer halk edişlerde olmayan bir kâbiliyettir ve el-Berr isminden kaynaklanan ilâhî feyz kâbiliyyeti ölçüsünde âleme ulaşır.

Cenâb-ı Hakk'ın el-Berr ismi bir kesinti olmaksızın varlık için devam üzere süreklilik gösterir.

Bu isim, fiilî isimlerdendir. Bu ismin sıfatı "birr"dir.

Birr; muhtaçlık mevkiindeki varlığın kâbiliyetine uygun gelen ilahî feyzden ibârettir.

Cenâb-ı Hakk mevcûdların kemâlinde âlemin gereklerini bu şekilde idâre eder. Böylece bu varlık, söz konusu feyz ile varlığının en kemâl mertebesini kazanır.

*

Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) bu sıfatla da vasıflanmış ve bu isimle de tahakkuk etmiştir.

Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v.) berr olup; son derece şefkatli, son derece lütûfkâr ve son derece merhametli olduğu hususlarındaki görüş birliğinde ihtilâf yoktur.

Cenâb-ı Allah bunu Kur'ân-ı Kerîm'inde Resûlullah (s.a.v.) için ispat etmiş ve şöyle buyurmuştur:

"ve lev künte fazzan galîzal kalbi lenfaddû min havlike" yani "Şayet sen kaba ve katı kalpli olsaydın, elbette etrafından dağılıp giderlerdi." (Âl-i İmrân; 3/159).

Cenâb-ı Allah, Hazret-i Resûlullah'ın kaba ve katı kalpli olmayıp son derece berr (iyi, şefkatli ve lütufkâr) olduğunu ispat etmiştir.

et-Tevvâb İsmi Şerifi

O, tecellîsi ile âlemi, bu tecellîsinden önceki tecellîde bulunduğu halden vakit için daha güzel bir hale geçirerek, âlemde te'sir edendir.

Böylece âlem tevbe eder. Yani âlem bir önceki halden daha azîz bir hale dönmüş olur.

Makâm (üzerinde olunan hâl) ancak kendisine lâyık olan edebleri gerektirir ve hâle (şimdiki zamana) uygun olan edeb ise edeblerin en azîzidir.

Her ne kadar edeblerin hepsi azîz ise de şimdiki makâm en azîzidir.

Çünkü hâl (şimdiki zaman) diğer makamlara (geçmiş hallere) nazaran daha fazîletli olmayı gerektiren özel bir edebi gerektirir.

Hâlin (şimdiki zamanın) gerektirdiği kendine has bu edeb de, âlemin her an üzerinde olduğu haldir.

Zira âlem zâtının ve sıfatlarının gerektirdiği esasların, şe'nlerin ve hallerin tamamından hâsıl olan kendine hâs anların her birisinde ilahî tecellilerin gerektirdiği bu edebi kazanmaya mecbûrdur.

Bu isim fiilî isimlerdendir. Bu ismin sıfatı "tevbe"dir. Tevbe; dönmekten ibârettir ki dönüş anlamına gelen te'vib kelimesinden türetilmiştir.

Allah Teâlâ'ya nispetle tevbe;

Her ilahî yevmde (günde-tecellîde) diğer ilahî yevmlerde (günlerde-tecellîlerde) zuhûr etmeyen (açığa çıkmayan) tecellî ile zuhûr etmekten ibârettir.

Çünkü Cenâb-ı Hak varlıkta bir tecelliyle iki defa tecelli etmez. Bilakis Cenâb-ı Hakk'ın tecellileri birbirinden farklıdır, mükerrerlik yoktur.

Buna göre O, "Tevvâb"dır; bir tecellîdeki açığa çıkışından diğer bir tecellîde açığa çıkışına tevbe ile (dönmekle) sonsuz bir şekilde bunu devâm ettirendir.

Âleme nispetle ise tevbe iki kısımdır:

Hâlî Tevbe:

Yukarıda izah ettiğimiz şekilde âlemin, üzerinde olduğu tecellîye hükmeden her ânda; üzerinde olduğu hâlden daha güzel bir hâle tevbesidir (dönmesidir)

Fiilî Tevbe:

Bu tevbe, Allah Teâlâ'dan uzaklığa neden olan şeyden Allah Teâlâ’ya yaklaşmaya neden olan şeye tevbeden (dönmekten) ibâret olan şer'î tevbedir.

*

Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) bu sıfatla da vasıflanmış ve bu isimle de tahakkuk etmiştir.

Bunun delîli Cenâb-ı Hakk'ın tevbe hususunda halka Hazret-i Resûlullah'a (s.a.v.) tâbi' olmasını buyurmasıdır. (Nisâ; 4/64)

Buna göre Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) Tevvâb'dır.

Eğer, Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) olmasaydı günahkârın işlediği günah, tevbe kabûl etmezdi.

el-Müntakim İsmi Şerifi

O, âleme, tabîatına uygun gelmeyen şeylerden dilediğini, apaçık kesîn delîl ile yapandır.

Âlemin tabîatına uygun olmayan bu şeyin (tabîatına uygunluğunun) yokluğunun hâsıl olması ancak âlemden çıkan kötü bir edebten dolayıdır.

Hakîkatte ise âlemin üzerinde olduğu kendisine has her hâlde ve her ânda âlemden bunu gerektiren ilahî sıfatlardır.

Her ne kadar âlemin üzerinde olduğu kendisine has bu haller için; haksızlık yönünden değil ancak adâlet yönünden hikmet kanunu üzere geçerli olan mazharlar ya'nî görünme yerleri bulunsa da âlemin bu hâli giymesi kaçınılmazdır.

Âlemde âsîlik olarak isimlendirilen hallerden bir hâl açığa çıktığında," intikam" denilen ve âlemin tabîatına uygun gelmeyen hâl kendisi üzerine zuhûr edip açığa çıkar.

Bu, ilk kaynağa nazaran sebebsiz gerçekleşen ilahî bir tecellîdir. Âleme nazaran ise amellere ve hallere göre olan cezâdır, karşılıktır.

Bu isim fiilî isimlerdendir. Bu ismin sıfatı "intikâm"′dır.

İntikâm; bir sebebten değil ancak ilâhî sıfatların gereklerinden dolayı bir tür kahır ile el-Adl isminin eserinin (adâletin) âlemde açığa çıkarılmasından ibârettir.

Bunu iyi anla!

*

Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) bu sıfatla da vasıflanmış ve isimle de tahakkuk etmiştir.

Bunun delîli Mü′minlerin Annesi Aişe′den (r.anha) rivâyet edilen **"Resûlullah (s.a.v.) sadece Allah Teâlâ için intikam alırdı"** hadis-i şerîfidir.

Hazret-i Resûlullah (s.a.v.), zînâ yapan bir Yahûdî′nin recm edilmesini ve Mahzûmoğullarından hırsızlık yapan bir kadının da elinin kesilmesini emretmiştir.

Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) kâmil idi; "Müntakim" dahi olsa şânı rahmettir.

el-Afüvv İsm-i Şerifi

O, suçluları işledikleri fiillerinin karşılığı öldürmeyen; hattâ kötülük fiillini suçlulara nisbet etmeyendir.

Çünkü hakîkatte bütün fiillerde aslî fâil Allah Teâlâ'dır.

Bundan dolayı Allah Teâlâ, işlenen suç fiilinin, suçlu denilen kişiye nisbetini ondan kaldırmakla ve bu görünme yerini değiştirmeksizin fiili kendisine nisbet etmekle ona lütufta bulunur.

Böylece bu fiilin görünme yeri olan suçlu; bu fiile karşılık olan azâbtan kurtulmuş olur.

Cenâb-ı Hakk, eğer bu fiile karşılık o suçluya azâb etmiş olsaydı, bu azâb adâlet olurdu.

İşte bu lütuf, hakîki fâil olan Allah Teâlâ'nın suçlu olarak isimlendirilen bu görünme yerinin aynı olmasından dolayıdır.

Allah Teâlâ'nın o görünme yerinin kötü fiiline karşılık ona azâb etmesi ise zulüm değil, fiilinin karşılığını vermektir.

Allah Teâlâ hem fazl (lütuf); hem adâlet sâhibidir.

Bu isim fiilî isimlerdendir. Bu ismin sıfatı "af"tır.

Af; adâletle değil, fazl (lütuf) ile muameleden ibârettir.

Allah Teâlâ en iyisini bilendir.

*

Hazret-i Resûlullah (s.a.v.), bu sıfatla da vasıflanmış ve bu isimle de tahakkuk etmiştir.

Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerim'de Hazret-i Resûlullah'ı (s.a.v.) bu sıfatla vasıflandırmıştır.

"(Resûl'üm!) Sen af yolunu tut (A'râf; 7/199) ve;

"Onları affet ve hoşgör" (Mâide; 5/13).

Buna göre Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) Afüvv'dür.

Onun affediciliği ve işlenen büyük suçlara karşı tolerans göstermesi hususunda aktarılan rivayetler düşünen bir kişi için yeterlidir.

er-Raûf İsm-i Şerifi

O, hulûl (girme-dâhil olma) olmaksızın tecellî ederek âleme rahmet edendir.Âlemde eğer Allah Teâlâ'nın bu tecellîsi olmasa, âlem, bir göz açıp kapamadan daha kısa bir sürede tamamen yok olurdu.

Âlemi yok olmaktan koruyan bu husûsi tecellî, ref'etten (şefkatten) kaynaklanan yardım bakışıyla Allah Teâlâ'nın âleme bakışından ibârettir. Buna göre Allah Teâlâ'dan âleme gelen yardım, ref'etindendir. Bu re'fet olmasaydı yardım da olmazdı.

Bu isim sıfâtî isimlerdendir. Bu ismin sıfatı "ref'et"tir.

Ref'et; rahmetin âlemi her halinde ihâta etmesinden ibarettir. Öyle ki, âlem hiç bir zaman kendi başına kalmaz, ref'et kendisini daima ihâta eder. İster zâhir olsun âlem onu bilsin, ister bâtın olsun âlem onu bilmesin, farketmez.

İlahî ref'etten çıkan bu ihâta edici rahmet, ulvîsinden süflîsine; şakîsinden saîdine; dünyâda ve âhirette; cennette ve cehennemde ve bütün mertebelerde âlemi ihâta etmiştir.

Bilinsin veyâ bilinmesin re'fet hâsıl olmuştur; bu ref'et ancak âlemin zâhir oluşu ve bâtın oluşuna göre farklılık göstermektedir.

Allah Teâlâ en iyisini bilendir.

Allah Teâlâ, Hazret-i Resûlullah'ı (s.a.v.) bu isimle isimlendirmiştir. Allah Teâlâ, Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) hakkında:

"aleyhi mâ anittüm harîsun aleyküm bil mu'minîne raûfun rahîm" yani "O, size çok düşkün, mü'minlere raûftur, rahîmdir." (Tevbe; 9/128) buyurmuştur.

Mâlikü'l-Mülk İsm-i Şerifi

O, eşyânın varlığı kendisine âit olandır.

Eşyânın varlığı O’nundur, eşyânın kendisinin değil.

Yani, eşyânın varlığı sâdece Allah Teâlâ’ya nispet edilir. Hakîki mevcûd Allah Teâlâ’dır; eşyâ değil. O, Mâlikü'l-Mülk'tür.

Mülkün ise işin aslında müstakil bir varlığı yoktur; aksine o memlûktur ya’nî mülk edinilendir, bu yüzden mülkün varlığı kendisine ait değildir; kendisinin hakîkati olan Mâlik’ine âittir.

Cenâb-ı Hakk, âlemle örtünerek mülkü idâre eder. O, âlemdeki müsebbeblerin (sebebe dayananların) kendisine dayandığı sebeblerin hakîkatidir.Allah Teâlâ’nın gayrından ibâret olan mülk, O’nun mazharları ya'nî görünme yerleridir.

Cenâb-ı Hakk, isimlerinin ve sıfatlarının gerekleriyle bu görünme yerlerinde açığa çıkar. Ve Cenâb-ı Hakk Teâlâ bu görünme yerlerinin hükümlerini zâtî işlerinin gerektirdiği şeye göre icrâ eder. O'nun sıfatlarına âit kemâlleriyle mahlûkların;

- her yönden,

- her i’tibar ile,

- her halde

Cenâb-ı Hakk'ın varlığına nispet edilen;

- zâhir oluşları,

- bâtın oluşları,

- duruşları ve hareketleri çoğalıp, çeşitlenir.

Mahlûkun varlığı hükümsel olarak bunlardan hiçbir şeye sahip değildir. Aksine bunların hepsi Cenâb-ı Hakk'ın varlığına aittirler.

Bunu öğrendikten sonra şunu da bilesin ki, zâhirî müessirlerden (te'sîr edicilerden) açığa çıkan eserlerin hepsi bâtın olan hakîkî bir müessire âittir.

Bu ise idrâk edilemeyen yokluktur.

Zâhirî müessirlik (te'sîr edicilik) mecâzdır; bâtınî te'sîr edicilik ise hakîkîdir.

Her durumda fâil oluş (etkenlik) bâtına; mef'ul oluş (edilgenlik) ise zâhire aittir.

Bâtın Hakk'tır; zâhir halktır.

Allah Teâlâ ise hem bâtındır hem de zâhirdir.

Her halûkârda mâlik olma, kadîm olana; memlûk olma (mâlik olunma) ise hadîs ya'nî sonradan olana âittir.

İşte bu Allah Teâlâ'nın "Mâlikü'l-Mülk" isminin ma'nâsıdır.

Bu isim fiilî isimlerdendir. Bu ismin sıfatı "milkiyyet"tir.

Milkiyyet; mâlik olanın mâliki olduğu şeyde; mâlik olunana (memlûka) nispet edilen

- sebeb olmada,

- fiillerde,

- sözlerde,

- hareketlerde ve duruşlarda,

- ve mâlik olunanın bütün hallerinde tahakkuk etmesinden ibarettir

Sonuç olarak, mâlik olunanın (memlûkun) ne hüküm olarak ne de varlık olarak hiçbir şekilde müstakil oluşu (kendine âit bağımsız bir varlığı) söz konusu değildir. Aksine tüm bunlar hakîkatte Mâlik'e dönüktür.

Bunların memlûka (mâlik olunana) nispeti ise mecâzdır ki; mâlik olunan vâsıtasıyla Mâlik'ten çıkan fiil ile vâsıtasız olarak Mâlik’ten çıkan fiil ayrılmış olsun.

Hepsi Mâlik'indir, mâlik olunan (memlûk) ancak Mâlik’in vâsıta ile yapacaklarının, vâsıtasız yapacaklarından ayrılması için Mâlik’in görünme yerlerinden bir görünme yeridir.

Bunu iyi anla! Allah’tan başka Mâlikü'l-Mülk yoktur.

Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) varlık mülkünün mâliki olma vasfı ile vasıflanmış ve bu isimle de tahakkuk etmiştir.

Bunun delîli, Allah Teâlâ'nın bütün âlemi O'nun için halk etmesidir. Bundan dolayı Hazret-i Resûlullah (s.a.v.), âlemin Mâlik'idir ve Efendisi'dir.

Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır: **"Ben Âdemoğullarının efendisiyim. Ancak bunda övünme yoktur."**

Allah Teâlâ, her şeyi Âdem'e (a.s) ve evlatlarının emrine amâde kılmış ve şöyle buyurmuştur:

"O, göklerde ve yerde ne varsa hepsini, kendinden sizin emrinize amâde kıldı" (Câsiye; 45/13).

Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) ise Âdemoğlunun Efendisi olduğuna göre bütün âlemin de Efendisidir ve mülkün Mâlik'idir.

Daha önce bahsettiğimiz şekilde kıdem husûsunda peygamberlerden ahid alınmıştır ki (Âl-i İmrân; 3/81); bu ahid Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v) Melik oluşunun açık delilidir.

Çünkü ahid, ancak kendisine tâbi' olunan ve Mâlik olan Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v.) tebâası ve yardımcıları üzerinedir.

Zü'l-Celâli ve'l-İkrâm İsmi Şerifi

O, zâtı azametli olan ve mahlûkları kendisini ta'zîm edendir.

Zü'l-Celâl, Allah Teâlâ'nın zâtıyla azametinden ibârettir.

Zü'l-İkrâm ise âlemin O'na ta'zîminden ibârettir.

"Zü'l-Celâli ve'l-İkrâm"; azîmdir ve muazzamdır.

Bu isim kalbleri ilâhî mârifetten yana perdeleyen bir isimdir.

Allah Teâlâ mahlûkları kendi zâtına ta'zîm edecek şekilde halk etmiştir. Bundan dolayı mahlûkların ilâhî celâli müşâhede etmesi azametinin perdelerini yırtmaya güç yetiremez ve böylece zillete ve yoksulluğunun yerine getirilmesine dönüş yapar.

Buna, Allah Teâlâ **“mâ kaderûllâhe hakka kadrihî” yani "Allah'ın kadrini hakkıyla takdir edemediler”** (En'âm; 6/91) buyruğu işaret etmektedir.

Çünkü mahlûklar, Allah Teâlâ'nın sıfatlarını ta'zîm ederler ve zâtını bilemezler.

Eğer mahlûklar, hulûl (girme-dâhil olma) olmaksızın O'nu hakîkatlerinde müşâhede etmiş olsalardı kâinattaki ilahî azamet onlara tecelli ederdi ve mahlûklar ilâhî azametin şe'nlerinden başka bir şey göremezdi.

Ancak mahlûklar O'nu ne zaman ta'zîm etseler, O'nu kendi zâtlarında müşahede etseler dahi O'ndan perdelenirler.

Allah Teâlâ'nın varlığı dışında kendileri için müstakil (ayrı, bağımsız) bir varlık kılmakla kötü bir edeb ortaya koyduklarını bilmezler.

Bu yüzden sakınmaları gereken ayrılığa (farka) düşerler de ilâhî azametten kendi varlıklarıyla perdelenirler. Belki de azametten azametle perdelenirler.

Mahlûkların O'na ta’zîmi olmasaydı mevcûdların hakîkatlerinde O'nu müşâhede etmekten perdelenmezlerdi.

Allah Teâlâ;

"fe eynemâ tuvellû fe semme vechullâh “ yani “Her nereye dönerseniz Allah’ın vechi oradadır" (Bakara; 2/115) buyurmaktadır.

Fakat mahlûklar **"Allah’ın kadrini hakkıyla takdir edemediler”** (En’âm; 6/91).

"Allah’ın kadrini hakkıyla takdir edemediler” (En’âm; 6/91) âyet-i kerîmesi hakîkatte, perdeli olanlar olsun, peygamberler olsun, velîler ve mukarreb melekler ile ulvî kerrûbî (üst melekler) gibi diğer mukarrebûn olsun, bütün mahlûklar hakkındadır.

Bunlar Allah Teâlâ'yı zâtına lâyık olduğu şekilde hakkıyla takdîr edemediler.

Onlar ancak kendi zâtlarına layık bir şekilde O’nun kadrini takdîr ettiler. Mutlak olarak O’nun kadrini takdîr edemediler.

Bu ma’nâya, Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v.) şu buyruğunda işaret edilmiştir:

"Senin kendini senâ ettiğin gibi; Seni senâ edemem."

Nükte:

Bilesin ki, tahkîk ehli kâmillerden olan ârifler tevhîd makâmında cem' olmuşlar ve Allah Teâlâ'ya sâdece nebîlerine ve evliyâsına açılan özel bir ahadiyyetle ârif olmuşlardır.

Ancak ârifler de Allah Teâlâ'nın kadrini takdîr etme hususunda farklı farklıdırlar ki bu tevhîdin ötesinde bir durumdur.

Bu ta'zîm, muazzamlık yönünden celâl ve ikrâm nazargâhından tecellî eden ilahî ta'zîmin hakîkatinden ibarettir.

Bu makâm ile tahakkuk eden kişi "kutub" olur.

Bu nükteyi ancak ilâhî azamet kendisi için tahakkuk etmiş olan ferdler anlayabilir.

O'nun azameti ise zarûrîdir. O göğüne ve yerine **"isteyerek veyâ istemeyerek gelin"** buyurmuş; ikisi de **"isteyerek geldik"** demişlerdir (Fussilet; 41/11).

Bunu iyi anla!

Bu isim sıfâtî isimlerdendir. Bu ismin sıfatı "celâl ve ikrâm"'dır. Celâl ve ikrâm; Zât'ın;

bütün yönlerden zâtına mahsûs azametlilik sıfatının;

azamet ve ta'zîm yönünden hakkını alması için; ilâhî şeref ve kibriyânın açığa çıkmasında ilahî kemâllerle tecellîsinden ibârettir. Azamet O'nun sıfatıdır, ta'zîm ise âlemin sıfatıdır. O azîmdir; âlem ise muazzimdir (ta'zîm edendir).

Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) bu isimle de tahakkuk etmiştir. Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v.) kendisi hakkında buyurduğu:

"Benim Allah ile öyle bir vaktim olur ki ne bir nebiyy-i mürsel ne de melek-i mukarreb oraya sığmaz" (Aclûnî; Keşfü'l Hafâ Hadis No: 2159)

sözünde kendisini hiçbir nebiyy-i mürselin ve melek-i mukarrebin ihâta edememesi Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v) kadrinin yüceliğindendir.

Şayet, Allah Teâlâ'nın **"Mü'min kulumun kalbi Beni ihâta etti"** sözünden dolayı bir mü'min Cenâb-ı Hakk'ı ihâta ettiği halde bir nebiyy-i mürselin ve melek-i mukarrebin Resûlullah'ı (s.a.v.) ihâta edememesi nasıl olur? dersen. Biz deriz ki:

"Melek-i mukarreb ile nebiyy-i mürselinin Cenâb-ı Hakk'ı ihâtaları, ancak kendi miktarlarıncadır, Cenâb-ı Hakk'ın kadrince değildir.

Resûlullah'ın (s.a.v.) ihâtası ise Allah Teâlâ'nın takdirincedir.

İşte bundan dolayı melek-i mukarreb ile nebiyy-i mürsel Resûlullah'ı (s.a.v.) ihâta etmekten yana âcze düşmüşlerdir.

Bu da "celâl ve ikrâm" makâmının kendisidir.

Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) eşyâyı ihâta eder ancak eşyâ Hazret-i Resûlullah'ı (s.a.v.) ihâta edemez.

el-Muksît İsm-i Şerifi

O, fâil oluşu (etkenliği) Hakkî mertebeye; mef'ul oluşluğu (edilgenliği) ise halkî mertebeye ancak kıst ile (adâletle) verendir.

Böylece varlıkta her hak sahibine hakkını vermiş olur.

Cenâb-ı Hakk halka dönük bir şeyle zuhûr ettiğinde, tenzîh ve kemâl Hakkî mertebenin sıfatlarındandır;

halk Hakk'a dönük bir şeyle zuhûr ettiğinde, teşbîh ve noksanlık halkî mertebenin sıfatlarındandır.

Bu yüzden tenzîh Hakk'a; teşbîh halka izâfe edilir. Kemâl, kadîme; noksanlık hadîse ya'nî sonradan olana isnâd edilir.

Nitekim Allah Teâlâ: **"Sana iyilikten ne şey isâbet ederse o Allah'tandır; ve sana kötülükten ne şey isâbet ederse o nefsindendir''** (Nisâ; 4/79) buyurmuştur.

Bu iki durumun hakîkati ise ilâhî Zât'a dönmektedir ki Allah Teâlâ'nın **"Hepsi Allah'ın indindendir"** (Nisâ; 4/78) buyruğu buna işâret etmektedir.

Bunu iyi anla!

Bu isim fiilî isimlerdendir. Bu ismin sıfatı "kıst"tır.

Kıst; mutlaklık vechi yönünden kâbiliyetlere genellik üzere kendileri hakkında öne geçen hüküm ve adâlet ile gereklerini vermekten ibârettir.

Nefsiyyet yönünden ise her nefse kâbiliyyetinin icmâlen (toplu olarak) gerektirdiği durumlardan herhangi bir şeyi kendisine has bir vakitte vermektir.

Saîd olan için kâbiliyyetler; şakî olan için kâbiliyyetler vardır.

Bâzı vakitlerde bunlardan birinin kâbiliyyeti, diğerinin kâbiliyyetinin gerektirdiği şeyin aynı olabilir.

Ancak bu hâl hükmen böyledir; çünkü bu durum aslında vakte âit olan bir gerekliliktir ki vaktin kabzası da O'nun elindedir. Bu noktaya Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) şu hadisiyle işaret etmiştir:

"Sizden biriniz cennet ehlinin amellerini kendisiyle cennet arasında bir arşın kalana dek işler; fakat yazı onu geçmiş bulunur da cehennem ehlinin yaptığı bir ameli yapar ve cehenneme girer.

Ve yine muhakkak ki, sizden birisi kendisiyle cehennem arasında bir arşın kalana dek cehennem ehlinin amellerini işler; fakat yazı onu geçmiş olur da cennet ehlinin ameliyle amel eder ve cennete girer."

Kişinin rûhunun kabzedildiği vakit, onun için dünyevî vakitlerinin sonudur. Bu vakit ise ancak kâbiliyyetin gereğine göre gerçekleşir.

Bu kâbiliyyet bazı yönlerden 'sabıka' olarak isimlendirilir. Bâzıları buna şu sözlerle işaret etmişlerdir:

"Ebrâr olanlar hâtimeden ya'nî sondan korkarlar; sıddîklar ise sâbıkadan ya'nî baştan korkarlar."

Ya'nî hâtime (son) ancak kâbiliyyet miktârınca gerçekleşir.

Şimdi; bilesin ki, hâtime (son) amelle sınırlı değildir.

Nice kimseler vardır ki, sâlih ameller işlemişler fakat amelleri ve Allah Teâlâ hakkındaki inançları bozuk olarak dünyevî hayâtları sonlanmıştır. Böyle bir kimsenin hâtimesi, hayırlı bir hâtime değildir.

Bunun tersi ne olarak da nice kimseler vardır ki, ölene kadar yaptığı bütün amelleri çirkindir, oysa o kuvvetli bir îmâna sâhiptir. Bu kimsenin hâtimesi hayırlı bir hâtimedir ve rûhu îmân üzere kabzedilir. Sünnette bu husûsu destekleyen rivâyetler vardır.

İşte bu kimse dünyâda sâlih amelleri bulunmaksızın cennetlik olarak vefât eder. Eğer bu kimsenin kâbiliyyeti mücâzat (karşılık) cennetine girmeyi gerektiriyorsa Allah Teâlâ onun için berzahta cennet amellerinden bir amel yaratır ve kişi bu amelleri işlemekle mücâzat (karşılık) cennetine girmeye hak kazanır.

Bunun tersi de cehennem ehli için geçerlidir.

İşte bütün bunların hepsi kâbiliyyetlerin miktârıncadır.

Nitekim Resûlullah'tan (s.a.v.) rivâyet edildiğine göre, sütten kesilmeden önce vefat eden oğlu İbrâhîm hakkında şöyle buyurmuştur: "Allah Teâlâ cennette onu emzirecek bir süt anne yaratacaktır!"

Bu hadisin işâret ettiği şeyi anladıysan bizim söylediğimiz şeyi de anladın demektir.

Ya'nî Muksît O'dur ki, her vakitte kâbiliyyetlere her birisinin kendine has vaktinin gerektirdiği şeyle hakkını verendir.

Bunu iyi anla!

Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) bu sıfatla da vasıflanmış ve isimle de tahakkuk etmiştir.

Çünkü Hazret-i Resûlullah (s.a.v.), Allah Teâlâ'nın kendisiyle hak ile bâtılı ayırdığı Hakk-ı âdildir.

Bunun delîli, Allah Teâlâ'nın:

“fahküm beynehüm bimâ enzelallâhu” ya'nî “artık onların arasında Allah'ın indirdiğiyle hükmet” (Mâide; 5/48);

“Fe lâ ve rabbike lâ yu'minûne hattâ yuhakkimûke fîmâ şecere beynehüm sümme lâ yecidû fî enfüsihim harecen mimmâ kadayte ve yusellimû teslîmâ “ ya'nî

“Yok hayır, Rabb'ine andolsun ki aralarında çıkan anlaşmazlık hususunda seni hakem kılıp sonra da verdiğin hükümden içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın tam bir teslîmiyet ile teslîm olmazlarsa îmân etmiş olmazlar" (Nisâ; 4/65) buyruklarıdır.

Çünkü Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) öncesinde ve sonrasında bâtıl bulunmayan Akl-ı Evvel'dir. Bundan dolayıdır ki Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) ilâhî ilmin hazînesidir.

Hazret-i Resûlullah'in (s.a.v.) Akl-ı Evvel olduğunun delîli Hazret-i Resûlullah'ın; **“Ey Câbir! Allah'ın ilk halk ettiği şey, senin peygamberinin rûhudur.” Ve “Allah'ın ilk halk ettiği şey akıldır”** buyruklarıdır.

Buna göre eğer Hazret-i Resûlullah(s.a.v.) Akl-ı Evvel olmasaydı kendisine yalan isnâdı câiz olurdu ki hâşâ! O, bundan münezzehtir.

O, Kalem-i A'lâ'dır ve Akl-ı Evvel ya'nî ilk Akıl'dır.

el-Câmi' İsm-i Şerifi

O, farklı ve çeşitli varlık tecellilerini zâtıyla cem' edendir. Buna göre O, ulvî ve süflî; maddî ve manevî; hissî ve aklî; Hakk'a dönük ve halka dönük şeylerin hakîkatidir.

Zıtların hepsini cem' (toplama) ve mârifet (bilip, tanıma) hükmüyle ve yine bu iki zıddı aynı hükümde cem' ve farkın olmaması hükmüyle toplar.

O, gayb ve şahâdet; mülk ve melekût; sonradan olmaklık ve kadîm olmaklık; varlık ve yokluk yönlerinden mutlak olarak cem' edici olandır.

Bu isim fiilî isimlerdendir. Bu ismin sıfatı "cem'"dir. Cem'; ulvî ve süflî mertebelerde bütünsellikleri ve parça oluşları kapsayıcılıkla; bütün yönlerden ve bütün i'tibarlardan; çoklukta sirâyet etmiş olan birliğin; diğer nispetlerle ve izâfetlerle açığa çıkışından ibârettir.

Salt ahadiyyet; denizin kendi dalgalarını cem' etmesi gibidir. Hattâ bir şeyin bölünemeyen birliğini cem' etmesi gibidir. Bunu iyi anla!

*

Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) bu sıfatla da vasıflanmış ve bu isimle de tahakkuk etmiştir. Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) bütün ilahî kemalleri ve halka dönük kemâlleri cem' etmiştir (toplamıştır). Kendisinden rivayet edildiği üzere devrini tamamlamış ve deverân etmiştir. Çünkü Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) bir yarısı Hak diğer yarısı ise halk olan bir dâiredir. Söz konusu dâirenin deverânı ise her iki mertebenin de kemâlini ihâta etmesidir.

el-Ganî İsm-i Şerifi

O, varlığının kemâllerinden bir şey hakkında gayrıya muhtâç olmayandır. Bu gınâ, zâtî gınâdır.

Çünkü Vâcibü'l-vücûd (varlığı zorunlu olan) herhangi bir şeyde herhangi bir halde gayra muhtaç değildir.

İmâm Muhyiddîn İbn Arabî (r.a) "Gınâ ancak zât içindir. Sıfatlar için ganî denilmez" demiş ve şöyle devâm etmiştir:

"Rabb'in varlığı merbûbun (rabbi olanın) varlığına muhtaçtır."

İmâm'ın söylediği bu söz kadîm varlığın üzerinde olduğu halin değişmesini gerektiren bir sözdür; çünkü rabblığı merbûbun (rabbi olanın) varlığına bağlamaktadır.

Buna göre ise kemâl mertebelerinden bir mertebeye Allah'ın gayrı ilâve olur.

Bu şekilde söylediğimizde de Allah'ın kemâlinde gayrıya muhtâç olduğunu söylemek gerekir ki bu muhaldir.

Aksine O, zâtıyla ve sıfatlarıyla ganîdir ve sıfatlarının kemâli husûsunda gayra muhtâç değildir.

İmâm Muhyiddin İbn Arabi'nin görüşüne karşı söylediklerimize şu iki mes'eleden birisiyle delîl getirilerek delîl sahibi olunabilir.

İlk Mes'ele

Birisi şöyle diyebilir:

el-Hâlık, er-Rezzâk, el-Muhyî ve el-Mümît gibi âlemde te'sîr edici olan isimler ancak âlemin var oluşuyla var olurlar.

Çünkü mahlûkun yokluğu halinde halıkî (yaratmaya âit) sıfatların varlığı da muhal olur.

Aynı şekilde merzûk ya'nî rızıklanan da râzıkiyyet ya'ni rızık vericilik sıfatına bağlıdır. Diğerlerini de bunlara kıyâs edebiliriz.

Şimdi; bu sıfatların bu müsemmâlara (kendisiyle isimlendirilenlere) bağlılığı geçerli olduğuna göre; bu sıfatların müessere (te'sîr alıcılara) olan ihtiyaçlarından dolayı bu sıfatlar için mutlak olarak ganî oluş geçerli değildir.

Cevap:

Cenâb-ı Hak bu müesserlerin (te'sîr alıcıların) aynıdır. Çünkü O, bütün âlemin hakîkatidir, ki bu konuda hakîkat ehlinden hiç kimse bize muhalif değildir.Bunu İmâm Muhyiddin İbn Arabî ve diğerleri birçok yerde yazmışlardır.

Allah Teâlâ ister müessir (te'sir edici), ister müesser (te'sîr alıcı) olsun varlığın tamamının hakikati olduğuna göre O'nun isimlerinin ve sıfatlarının gayra ihtiyâç duyduğu şeklindeki söz geçersiz olur. Durum bu şekilde olunca, Allah Teâlâ zâtıyla, isimleriyle ve sıfatlarıyla ganîdir; bunların kemâllerinden herhangi birşey husûsunda gayra muhtaç değildir, sözümüz doğru olur.

İkinci Mes'ele

Birisi şöyle diyebilir:

Bu 'Allah Teâlâ ister müessir (te'sir edici), ister müesser (te'sîr alıcı) olsun varlığın tamamının hakikatidir' diyerek bahsettiğin birlik ancak cem' makâmı yönüyledir. Bu ise ancak Allah ismi içindir.

Rabb ismi ve mahlûkların varlığını gerektiren diğer isimler ise fark olup bu cem′ makâmından ayrılmadır. Bundan dolayı mahlûklar olan eserlerinin varlığına muhtâç oluşları zorunludur.

Bundan dolayı ganî oluşun sadece Allah Teâlâ'nın zâtı için ve zâtî isimleri için olması ve geri kalan diğer isimler için olmaması îcâb eder. Ki Allah ism-i şerifi de zât ismidir.

Cevap:

Kemâlleri herhangi bir yönden bir şâibe, bir noksanlık, bir nisbet benzerliği ve bir i'tibar bulunmaksızın her yönden her sebeb ve her i'tibarla ihâta etmesi Hakk'a dönük mertebenin özelliğindendir.

Bu mertebeye ihtiyâç izâfe etmek kemâlî mertebenin gerektirdiği şeyle tezatlık oluşturur ki, bu da mümkün değildir.

Senin 'cem′ (toplayıcılık) Allah isminin özelliklerindendir, Rabb isminin özelliklerinden değildir' şeklindeki sözüne gelince ise bu isim de onun içindedir.

Zîrâ Kur'an-ı Kerim Rabb ismi hakkında cem'iyete işaret etmiştir. Allah Teâlâ:

"Rabbenâ inneke câmiun nâsi li yevmin lâ raybe fîh" yani

"Rabb'imiz! Mutlaka Sen hakkında şüphe olmayan günde, insanları cem' edicisin (toplayıcısın)"

(Âl-i İmran; 3/9) buyurmaktadır:

'Allah ismi zâtî isimdir; Rabb ismi ise sıfâtî isimdir' dersen bu söz rabbin merbûbun (rabbi olanın) varlığına ihtiyâcını gerektirmez.

Kelâm ilminde bu delîl hakkında ihtiyacı gideren geniş açıklamalar bulunmaktadır. Biz ilk mes'elede bunların hakîkat yönlerini açıkladık. Bu isim hakkında çok derinlere dalmadan dizginlerini eline al!

Bilesin ki bu isim sıfâtî isimlerdendir.

Bu ismin sıfatı "gınâ"dır.

Gınâ; Cenâb-ı Hakk'ın zâtının varlığının vâcibliğiyle (zorunlu oluşuyla) Hakk'ın kemâlinin de vâcib (zorunlu) oluşundan ibârettir.

Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) zâtıyla ganî idi.

Bunun delîli; Cebrâil'in (a.s.), arzın hazînelerinin anahtarlarını kendisine getirdiğini bildiren rivâyettir. Cebrâil (a.s) şöyle dedi:

"Rabbin sana selâm ediyor ve bunları alsın, diyor.''

Diğer bir rivâyette ise **"melik mi fakîr mi olmak istersin"** dediği belirtilmiştir.

Hazret-i Resûlullah (s.a.v):

"Ben bir gün oruç tutarım, diğer gün de iftar ederim" buyurarak zâtî olarak Allah ile ganîliğinden dolayı bunlardan hiçbir şey almamıştır.

(Heysemî; Mecmâu'z Zevâid; c.9 s.19)

el-Mugnî İsm-i Şerifi

O, mevcûdların hakîkatlerini, kâbiliyetlerinin gerektirdiği şeyi kendilerine ulaştırarak müstağni kılandır.

Mevcûdlar aslında kendileri için olan kemâle ulaşma husûsunda, kendi hakîkatlerinden başkasına muhtaç değilllerdir.

Mevcûdların hakikatlerinden her bir hakîkat kendisi dışındaki hakîkatlerden Allah ile müstağnidirler.

Bu hakîkat ister saîd olsun, ister şakî olsun, kendisi için yaratılmış olduğu kemâlden ve noksandan kendi kabiliyyetlerine ait olan şeye ulaşmada âlemin yardımına ihtiyâç duymaz.

Her ne kadar mevcûdlardan bir şeyin kemâli sana ikinci bir mevcûdun yardımına bağlı gibi görünse de durum bizim anlattığımız gibidir. Yoksa isim kâmil olmaz.

Sakın bu yardımcı diğer mevcûdun yardım ettiği mevcûdun kâbiliyyetinin üzerine ilâve bir durum arz ettiği zannında bulunma.

Aksine bu hakîkatin kâbiliyyeti, onun (yardımcı olarak gözüklen ikinci mevcûdun) cem'ine tasarruf etmiştir.

Böylece varlığın ferdlerinden her bir ferd için kâbiliyyetinin hak ettiğiyle gınâ zuhûr eder.

Bu isim fiilî isimlerdendir. Bu ismin sıfatı "ignâ"dır.

İgnâ; ilâhî cemâl ile bütün mevcûdlardaki cemâlî tecellîden ibârettir.

Bu tecelliyle her hakîkat, ilahî cemâlden üzerinde bulunduğu halle açığa çıkar. Bununla da kendileri dışındaki hakikatlerden müstagni olur.

Örneğin göz bir şeyi görerek idrak etmede kulaktan müstagnidir.

Kulak da işiterek idrâkte gözden müstagnidir.

Bunlardan her birisi kendi özel idraklerinde koklamadan müstagnidirler.

Koklama da kendi özel idrakinde bu ikisinden müstagnidir.

Varlıktaki her şey kabiliyetinin gerektirdiği hakîkatte kendisinin dışındakilerden müstagnidir.

Onları ancak her hak sahibine hakkını veren cemâlî tecellî müstagni kılmıştır.

Resûlullah (s.a.v.) bu isimle de tahakkuk etmiştir.

Hazret-i Resûlullah (s.a.v) fakirliklerinden ve çektikleri zorluklarından sonra Kureyş'i, Ensar'ı ve diğer muhacirleri ve diğer bir kısım insanları müstagni kılmıştır.

Öyle ki, onlar beldelere sahip olmuşlar ve kullara hükmeder olmuşlardır. Kisrâ'nın ve Kayser'in hâzinelerini paylaşmışlardır.

Bunlardan biri de Muaviye'dir ki beldelerin üzerine hakîm oluncaya kadar vefat etmemiştir.

Resûlullah (s.a.v.) kendisinden nakledilen şu hadis-i şerifte Muaviye'nin fakir bir kişi olduğunu açıkça dile getirmektedir.

Fâtıma bint Kays'dan rivayet edildiğine göre, Ebû Amr b. Hafs, Fâtıma'yı gıyaben kesin talakla boşamış ve ona vekili Kays ile bir miktar arpa gönderir.

Fâtıma da buna öfkelenir. Ebû Amr da Fâtıma'ya;

'Vallahi senin bizde bir hakkın yoktur' cevabını verir.

Bunun üzerine Fâtıma, Resûlullah'a (s.a.v.) gelerek bu meseleyi ona anlatır. Resûlullah (s.a.v.) ona;

- 'Senin onda nafaka ve mesken hakkın yoktur' buyurur ve iddetini Ümm-ü Şerik'in evinde geçirmesini emreder.

Sonra ona 'Ümm-ü Şerik ashabımın daima ziyaretine gittikleri bir kadındır. Sen İbn Ümmü Mektum'un evinde iddet bekle, çünkü o âmâ bir adamdır. Yanında çarşafını çıkarabilirsin! Nikâh için helal olduğun zaman bana bildir!' buyurur.

Daha sonra Fâtıma der ki:

'Helal olduğum vakit kendilerine, Muaviye b. Süfyan ile Ebû Cehm el-Hattabi'nin benimle evlenmek istediklerini söyledim.'

Resûlullah (s.a.v.);

'Ebû Cehm sopasını omzundan eksik etmez. Muaviye ise yoksuldur ve hiç malı yoktur' buyurdular.

(Müslîm; Talak 36 / Tirmizi; Nikah 38)

Bu hadis, isnâdı sahih olan bir hadistir. Resûlullah'ın (s.a.v.) bereketiyle Muaviye'nin durumunun hangi hal üzere vardığına bak!

Buna göre Hazret-i Resûlullah (s.a.v.), hakîkaten ve mecâzen "Mugnî"dir.

el-Mâni' İsm-i Şerifi

O, hakikatleri, lütuf ve fazl olarak kabiliyetlerinin gerektirmediği şeylerden men' edendir.

Bu men' etme olmasaydı hakikatler bozulur ve helak olurdu.

Küçük bir bebeğin gücünün yetmeyeceği bir şeyi yemekten men' edilmez ise muhakkak helâk olacağına dikkat et.

O halde O'nun eşyâyı kabiliyyetlerinin gerektirmediği şeylerden men' etmesi cimrilikten dolayı değil, ancak varlığın aynından ve cömertlikten dolayıdır.

Bu noktaya Allah Teâlâ şu âyet-i kerime ile işaret etmiştir:

"Ve in min şey'in illâ indenâ hazâinuhu ve mâ nunezziluhû illâ bi kaderin ma'lûm" yani "Her şeyin hâzineleri yalnız bizim indimizdedir. Biz onu ancak ma'lûm bir miktâr ile indiririz." (Hicr; 15/21)

Allah Teâlâ ancak kabiliyyet miktarınca verir ver ancak kabiliyyetinin gerektirmediği şeyden men' eder. Kabiliyyet ise kendisi için takdir edilmeyen ve halk edilmeyen şeyi gerektirmez.

Bu isim fiilî isimlerdendir. Bu ismin sıfatı "men′"dir.

Men'; varlığıyla varlığa âit her hakikati diğer hakikatlerden perdeleyen ilâhî tecelliden ibarettir.

Bundan dolayı her bir varlıksal hakîkat kendisinin dışındakileri alacak kadar geniş değildir. Herhangi bir şeyden ancak kendi kâbiliyyeti kadar alabilir.

Bunu iyi anla!

Bilesin ki, sen ancak hakîkatinin kabiliyyetiyle kadrini idrak edebilirsin ve senin için senin hakîkatinin daha azametlisi yoktur.

Senin hakkında şöyle buyrulmuştur:

"Ona ruhumdan üfledim" (Hicr; 15/29),

"Biz, Âdemoğlunu kerem sâhibi kıldık" (isrâ; 17/70),

"İki elimle yarattığıma" (Sâd; 38//75) ve

"Allah Teâlâ Âdem'i kendi sûreti üzere halk etti"

"Ben onun işiten kulağı, gören gözü, tutan eli ve yürüyen ayağı olurum"

Allahu a'lem!

Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) bu sıfatla da vasıflanmış ve bu isimle de tahakkuk etmiştir.

Bu kemâlin en üst noktasıdır çünkü Hazret-i Resûlullah (s.a.v.), mevcûdlara hak ettiği şeyi vermiş ve hak etmediği şeyden men' etmiştir.

Ondan gelen bu men' etme ise cömertliğin kendisidir.

Çünkü bir bebeğe yetişkinin yiyeceği verilirse o bebek muhakkak ki ölür. Bebeğin yetişkinlerin aldığı gıdadan men' edilmesi bebek için lütuftur.

Resûlullah'ın (s.a.v) bu isimle tahakkukunun delîli, daha önce açıkladığımız üzere kudret sıfatıyla vasıflanmış olmasıdır. Çünkü el-Kadîr ismi, fiilî isimlerin imâmıdır ve el-Mâni' ismi de fiilî isimlerden oluşundan dolayı kudret sıfatının kapsamı altındadır. O halde bu hususta sana bir zorluk yoktur.

ed-Dârr İsm-i Şerifi

O, mevcûdların darrlığı belirsin ve noksanı açığa çıksın diye mevcûdlarda varlığını gizleyendir.

Böylece mevcûdlar aslî konumuna dönerek âcizlik, muhtaçlık ve yoksulluk durağında dursun. Ki mevcûdlar da ancak böyledir.

Eğer O, bu şekilde gizlenmemiş olsaydı, mevcûdlar noksanda ve fazlada ayrılmamış olurdu. Allah Teâlâ'nın mevcûdlarda bâtın oluşuyla mevcûdların darrlığı ve muhtaç oluşu açığa çıktı.

Bu darr faydanın aynıdır; çünkü ancak bununla mevcûdların mecazî varlığı geçerli olur.

Eğer Allah Teâlâ bununla mevcûdlardan gizlenmeseydi varlık, ne hakîkî olarak ne de mecâzî olarak O'ndan başkasına nisbet edilemezdi.

Cenâb-ı Hakk'ın âleme darrlığı, âleme mecazî bir varlık vermesidir ki bu da âlem için işin aslında faydanın en üst seviyesidir.

Bu isim fiilî isimlerdendir. Bu ismin sıfatı "durr"dur.

Durr; kemâlin perdelenmesi ve mutlak olarak âcizliğin ve noksanlığın açığa çıkışından ibârettir.

Bu, pek çok mertebe üzeredir ki bunların hepsi kemâlin perdelenmesine ve noksan oluşun açığa çıkmasına dönük olur.

Bundan dolayıdır ki Eyyûb (a.s.) şöyle buyurmaktadır:

"ennî messeniyed durru ve ente erhamur râhimîn" yani "Muhakkak ki bana bir zarar isâbet etti ve Sen, rahmet edenlerin en rahmet edicisisin" (Enbiyâ; 21/83).

Kurtçuklar bütün bedenini yemişlerdi ve Eyyûb'un (a.s) vücûdunda yenilecek yer kalmayınca kalbini de yemeye başladılar.

Kalp ise Cenab-ı Hakk'ın zuhûr mahallidir.

İşte bu yüzden, Hakk'ın gizlenmesinden dolayı durr (zarar) dokundu ve Eyyûb (a.s.) da Allah ismini müşâhededen uzaklaşmaya sabredemediğinden dolayı bu duâyı etti. Bunu iyi anla!

*

Resûlullah (s.a.v.) fiilî isimlerin imâmı olan kudret sıfatıyla vasıflanmış olduğundan dolayı bu isimle de tahakkuk etmiştir.

Bu husustaki delîl getirmede daha önce uzun açıklamalarda bulunmuştuk. Bu nedenle bu delîllerin tekrar zikredilmesine gerek yoktur.

en-Nâfi' İsm-i Şerifi

O, cemâlinin ışıltısı bütün âlemde parlasın diye mevcûdlarda cemâlini açığa çıkarandır.

Varlığın her bir zerresi için âşikâr bir cemâl ile açığa çıkan bir sıfat vardır ki o zerre en kemâlde olarak bu sıfatla vasıflanmıştır.

Âlemde ulvîsinden süflîsine, saîdinden şakîsine kadar hiçbir şey yoktur ki, bu şekilde olmamış olsun.

Bu her zerrede tecellî eden cemâlden açığa çıkan kemâldeki nef'in ya'nî faydanın son noktasıdır.

Bu cemâl sıfatının kemâl vechiyle o zerredeki tecellîsi kadar zerredeki noksanlık gizlenmiş olur. Bunu iyi anla!

Bu isim sıfâtî isimlerdendir. Bu ismin sıfatı "nef"'tir.

Nef'; kemâlin açığa çıkması ve noksanın gizlenmesidir.

Nef'in birçok mertebesi bulunmaktadır. Hepsi de kemâlin açığa çıkması ve noksanın gizlenmesine dönüktür. Bunu iyi anla!

*

Resûlullah (s.a.v.) fiilî isimlerin imâmı olan kudret sıfatıyla vasıflanmış olduğundan dolayı bu isimle de tahakkuk etmiştir.

Bu husustaki delîl getirmede daha önce uzun açıklamalarda bulunmuştuk. Bu nedenle bu delîllerin tekrar zikredilmesine gerek yoktur.

en-Nûr İsm-i Şerifi

O, nûr ile mutlak yokluktan varlığı açığa çıkaran, Hakk'ı halktan ayırt edendir. Böylece varlığın mertebeleri bilinmiş ve talebler ortaya çıkmış olur.

Âlemin açığa çıkışı ancak "Nûr" ismi iledir.

Allah Teâlâ'nın nûru olmamış olsaydı muhakkak ki varlık hiçbir şeyin diğerinden ayırt edilmediği a'mâda kalırdı ve hattâ ne yok olabilirdi ne de var olabilirdi.

Allah Teâlâ'nın "Nûr" ismi Allah'ın isimlerini ve sıfatlarını ve bunların eserlerini açığa çıkarandır.

Tahkîk ehline göre bu isim zâtî isimdir. Zira bu isim salt nûr ve sırf Hakk olan zâtın özel ismidir.

Bir grup ârif ise bu ismin, sıfâtî isim olduğunu söylemişlerdir.

Bu ismin sıfatı "nûriyyet"'tir.

Nûriyyet; mutlak mevcûd oluştan ibarettir. Mevcûdiyeti mutlak olmayan şey ise mutlak zulmettir (karanlıktır).

İşte bundan dolayı tahkîk ehli bu isim, zâtî bir isimdir demişlerdir. Çünkü Allah kendisinde yokluk olmayan mutlak varlıktır.

Kim bahsettiğimiz bu husûsa i'tibar ederse "Nûr" isminin zâtî isim oluşundaki görüşümüze vâkıf olur.

Kim de mevcûdların ba'zısının ba'zısına "Nûr" ismi ile zâhir oluşuna i'tibar ederse o da bu ismin sıfâtî bir isim olduğunu söyler.

Allahu a'lem!

*

Allah Teâlâ Hazret-i Resûlullah'ı (s.a.v.) bu isimle isimlendirmiştir.

Allah Teâlâ Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) hakkında:

"kad câeküm minallâhi nûrun" yani "Size Allah'tan bir nûr geldi" (Mâide; 5/15) buyurmuştur ki Kitâb'ın açık ifadesiyle Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) "Nûr"dur.

el-Hâdî İsm-i Şerifi

O, mevcûdları nâsiyelerinden (perçemlerinden) tutarak saadet mahallerine sürükleyen ve her birisini sırât-ı mustâkîme sevk edendir.

Allah Teâlâ böylece onları kendisi için yaratılmış oldukları kemâllerine ulaştırır. Allah Teâlâ:

"Ve mâ halaktul cinne vel inse illâ li ya'budûn" yani "Ben cinleri ve insanları, ancak bana ibâdet etsinler diye yarattım" (Zâriyât; 51/56) ve;

"ve in min şey'in illâ yusebbihu bi hamdihî" yani "O'nu hamd ile tesbîh etmeyen hiçbir şey yoktur" (İsrâ; 17/44) buyurmaktadır.

Allah Teâlâ onların ibâdetleriyle onların lehine şâhidlik eder çünkü tesbîh ibâdettir.

Onlar ne için yaratılmış iseler onunla kâimdirler.

Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:

"Herkese halk edilmiş (yaratılmış) olduğu şeye kolaylaştırılmıştır."

Allah Teâlâ **"mâ min dâbbetin illâ huve âhızun bi nâsıyetihâ, inne rabbî alâ sırâtın mustekîm" yani "hiç bir dabbe (debelenen-hareket eden) yoktur ki, O, onun perçeminden tutmuş olmasın. Muhakkak Rabb'im sırât-ı mustâkîm üzeredir"**

(Hûd; 11/56) buyurmaktadır.

Allah Teâlâ'nın perçeminden tutarak sevkettiği bu sırât (yol), bu şeyin saadet yoludur. Çünkü bu şey Allah Teâlâ'ya bu yoldan dönücüdür.

Allah Teâlâ bu şeyi bu yolda yürümesi için yaratmıştır. Bu yol o şey hakkında mustâkîm (dosdoğru) yol iken, başka şey için eğri bir yoldur.

İşte bu da salt hidâyettir.

Allah Teâlâ **"ve hedeynâhun necdeyni" yani "Onu iki yola hidâyet ederiz"** (Beled; 90/10) buyurmaktadır.

Birisi saadet yolu diğeri ise şekâvet yolu olarak isimlendirilen bu yolların ikisi de O'na dönmektedir. Çünkü Allah Teâlâ yolda her yürüyenin en son nihâyetidir.

Allah Teâlâ **"Ve enne ilâ rabbikel müntehâ" "Muhakkak son nihâyet Rabb'inedir!'** (Necm; 53/42) buyurmaktadır.

Bilesin ki bu isim fiilî isimlerdendir.

Bu ismin sıfatı "hidâyet"tir.

Hidâyet; âlemin kendisi için yaratıldığı yolda yürümekle Allah'a dönüşünden ibârettir. Hidayet, mutlak ve mukayyed (kayıtlı) olmak üzere iki kısımdır.

Mutlak Hidayet:

Âlemin hangi yolda olursa olsun zârûrî olarak Allah'a dönmesidir.

Çünkü yolların hepsi Allah'a ulaşır. Bu yüzden o yolda yürümek hidayettir. Bu yol ister saadet yolu olsun, ister şekâvet yolu olsun hepsi Allah Teâlâ'ya ulaşır.

Her iki yol arasındaki fark ise şudur:

Saadet yolu Allah Teâlâ'ya yakınlıktan döner. Şekâvet yolu ise Allah Teâlâ'ya döner ve ulaşır. Sonu Allah Teâlâ'ya ulaşmayan bir yol yoktur.

Allah Teâlâ **"İnne ilâ rabbiker ruc'â" yani "Muhakkak dönüş Rabb'inedir'** (Alak; 96/8) buyurmaktadır.

İşte yolda yürüyen bütün sâlikler (yolcular) hidâyete ermiştir. Onların diğerlerinden farklı olan kendi yollarındaki yürüyüşleri hidâyettir. Çünkü bütün seferlerinin nihâyeti Allah'tır.

Mukayyed (Kayıtlı) Hidayet:

Bu da iki kısımdır:

- Avamın Hidâyeti: Vaktin peygamberinin getirdiği şerîat üzere Allah Teâlâ'ya yürümekle resûllere itaât etmektir.

- Havassın (Seçkinlerin) hidâyeti: Vaktin peygamberinin bâtınıyla üzerinde bulunduğu yol üzere, kulun Allah'a yürümesidir.

Peygamberler, bu yolu zorunlu kılmamışlardır çünkü insanların bu yolun hakkını veremeyeceklerinden çekinirler.

Bu hidayet, ilk hidâyet olan avamın hidâyeti hâsıl olduktan sonra gerçekleşir. İlk hidâyet hâsıl olduğunda kul ilahî hakîkatlerin bilgisiyle Allah Teâlâ'nın isimlerinde ve sıfatlarında sülûk eder (yürür).

Alacaklarını peygamberinin almış olduğu mâdenden alır. Mâlikin mülkünde tasarruf etmesi gibi Allah Teâlâ'nın isimleri ve sıfatları mülkünde tasarruf eder.

Ve bu mertebeden sonra avam olarak ve tâbi' oluş yoluyla değil asâleten O'nun vasıflarıyla vasıflanır. İşte bu kul artık hidâyet olunmuş kuldur. Bu hidâyet de Allah'ın hidayetidir.

Allah Teâlâ: **"kul inne hudâllâhi huvel hudâ " yani "De ki: Allah'ın hidâyeti, işte o hidâyettir"** (Bakara; 2/120) ve;

"Allâhu yectebî ileyhi men yeşâu ve yehdî ileyhi men yunîb" yani "Allah dilediğini kendine seçer ve kendisine yöneleni de hidâyete ulaştırır" (Şûrâ; 42/13) buyurmaktadır.

Allah Teâlâ şeriatına tâbi' olan avamı, kendisine hidâyete erdirmiştir. Hallerine tâbi' olan havassı (seçkinleri) ise seçmiş ve özel hidâyetine erdirmiştir. Bunu anla!

Allah Teâlâ Resûlü hakkında:

"inneke le tehdî ilâ sırâtın mustekîm" yani "Muhakkak ki sen sırât-ı mustâkîme hidâyet etmektesin"

(Şûrâ; 42/52) buyurmaktadır.

Kendisi hakkında ise **"Vallâhu yed'û ilâ dâris selâm, ve yehdî men yeşâu ilâ sırâtin mustekîm" yani "Allah selâm yurduna da'vet eder ve dilediğini sırât-ı mustâkîme hidâyet eder"** (Yûnûs; 10/25) buyurmaktadır.

Allah Teâlâ bu iki ayette söz konusu olan ilahî hidâyet ile Muhammedî hidâyetin mahallini tek kılmıştır. Buna göre Allah Teâlâ Hazret-i Muhammed'in (s.a.v.) hidâyetini kendi hidâyeti ile aynı kılmıştır.

Buna göre Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) "Hâdî"dir.

el-Bedî' İsm-i Şerifi

Açığa çıkarmazdan önce kendisinin dışında kimsenin bilmediği şeyi açığa çıkarandır.

Allah Teâlâ devamlı sûrette mübdî yani eşsiz bir şekilde var edendir. Zira O, her anda âlemi bir nîzam üzere yeniden var etmektedir ve her anda var edilmiş olan bu âlem kendisinden önceki ve sonraki âlem değildir.

Tahkîk ehline göre bu değişim âlemin zâtlarında gerçekleşmektedir. Bu konuda kelâm âlimleri onlara muhalefet etmişler ve "değişim arazlarda olup cevherlerde değildir" demişlerdir.

Oysa onlar arazın değişmesi için cevherin kendisinin de bizzât değişikliği gerektirdiğini bilmemektedirler.

Keşf sâhibi olan birisi değişikliğin âlemin zâtında olduğunu görür; kelamî bakış açısıyla bakan kişi ise değişikliğin arazlarda ve sıfatlarda olduğunu görür. Şeriat âlimlerinden bazısı da bunun aksini söylemiş ve şöyle demiştir:

"Ânın değişmesiyle zâtlarda ve sıfatlarda değişiklik olmaz."

Buna delil olarak da şöyle der:

"Âlemde halk edilmiş insan bu anda konuşan hayvandır. Bu insan bu andan önce de aynı şekilde konuşan hayvandı. Şayet bir değişim olmuş olsaydı, bu tanımlama bir an için doğru olacak fakat ikinci an için doğru olmayacaktı; bu ise mümkün değildir."

Cevap:

Bu tanım şahıslarla farklılaşmış küllî (bütünsel) bir durum hakkındadır. Sen Zeyd'i de insan, Amr'ı da insan olarak isimlendirirsin.Eğer 'insan' kelimesi ancak bir zât hakkında gerçekleşseydi tek bir ferd hakkında 'insan' sözcüğünün kullanımı doğru olurdu. Bu ise imkânsızdır.

Yine bu âlim şöyle de demektedir:

"Şayet değişiklik zâtlarda olmuş olsaydı bir anda şerîatın vecîbelerinden Zeyd'e vâcib olan herhangi bir teklif, ikinci anda Zeyd'e vâcib olmazdı. Bu ise mümkün değildir.

Cevap:

Zeyd'de olan değişim aynıyla Zeyd'in üzerine vâcib olan vecîbede de olmaktadır. Önceki anda Zeyd'e vâcib olan teklîf ikinci anda aynıyla Zeyd'e vâcib değildir.

Ancak misliyle yani benzeriyle vâcibtir. Çünkü Zeyd'e cuma gününde farz kılınan namaz, kaçırmış olduğu veya bir sonraki cumada kılınacak olan namazının aynı değildir.

Ayın başında farz olan oruç ayın sonunda farz olan orucun aynı değil, bilakis benzeridir. Benzerliğin kemâlinden dolayı andaki değişim var edilmiştir. Şâyet değişim olmamış olsaydı âlem için süreklilik olurdu oysa âlemin sürekliliği yoktur. Bilakis âlem hakîki varlıktaki araz gibidir. Araz ise iki anda bâkî olmaz.

Bunu iyi anla!

Bedi', âlemde süreklilik üzere ibda’ ile tecelli edendir.

Bu isim fiilî isimlerdendir. Bu ismin sıfatı ibda’dır.

İbda', her husûsî şeyde, husûsî bir tarz üzere, husûsî bir gerektiricilikle ve tekrar ve iâde olmaksızın husûsî bir tecellinin zuhûrundan ibarettir. Âlemin değişmesiyle ve çeşitlenmesiyle tecelli de her an çeşitlenir.

Allah Teâlâ **"külle yevmin huve fî şe'n" ya'nî "O, her gün yeni bir şe'ndedir"** (Rahmân; 55/29) buyurmaktadır.

Âyette söz konusu olan "yevm" yani "gün" bizim güneşin doğuşu ve batışı zamanından ibâret olan günümüz değildir.

Bilakis o Hak Teâlâ'nın tecellîsinden ibaret olan gündür. Bu yüzden Allah Sübhanehu’nun her husûsî tecellide husûsî bir şe'ni vardır. Biz, **'Allah’ın günleri’ni "el-İnsânu'l-Kâmil"** isimli eserimizde anlattık. Bu konuyu kavramak isteyen bu eserimize müracaat etsin.

*

Hazret-i Peygamber (s.a.v.) bu isimle de tahakkuk etmişlerdir.

Hazret-i Peygamber (s.a.v.) kudretten, âlemin açıklamaktan acze düştüğü nice garipilikler ortaya koymuştur ki kitaplar bunlarla dolup taşmıştır.

Bilinen bir şahsa "Zeyd ol!", demesi bu şahsın da Zeyd İbn Hattab olması, delil isteyen kişi için yeterlidir.

el-Bâkî İsm-i Şerifi

O, tecellîsi varlıkta değişmeyendir.

Çünkü O zâtıyla vâcibtir (zorunludur) ve isimlerinin ve sıfatlarının da zâtının vâcib oluşuyla vâcib olmaları gereklidir.

Böylece O'nun tecellîleri de vâcib (zorunlu) olur.

O'nun tecellileri başkalaşmaz ve değişmez çünkü tecellîler ancak O'nun isimleri ve sıfatları içindir.

Bu genel bekâya âit tecellî bütün tecellîleri ihâta eder.

Diğer tecellilerin bekâya âit tecelliye nisbeti denizin dalgalarının denize nispeti gibidir.

Deniz ebedî olarak değişmez fakat dalgalarda hareket, sükûn, zâhirlik ve bâtınlık gibi değişimler olur.

Bütün bunların hepsi denizin şe'nlerindendir. Denizin şe'nleri sahih (geçerli) olduğuna göre onun değişmezliği de sahih olur.

Çünkü bir şeyin halden hale geçmesi onun şe'nlerindendir. Bu halden hale geçmenin bekâsı ise bu şeyin üzerinde olduğu hakîkatinin değişmezliğinden kaynaklanmaktadır.

Bunu iyi anla!

Bu isim tahkîk ehline göre ilahî sıfatların isimlerindendir. Bâzılarına göre ise nefsî sıfatların isimlerindendir.

Kelâm âlimlerinden bir grup nefsî sıfatların sekiz tane olduğu görüşündedirler. Bunlar, kitabın ilk bölümlerinde değinilen yedi sıfattır (hayat, ilim, irâde, kudret, sem', basar, kelâm) ve sekizincisi de bu "el-Bâkî" isminin sıfatı olan "bekâ"dır.

Bekâ, başlangıcı ve sonu olmayan süreklilikten ibarettir.

Buna hükümsel evvellik (öncelik) i'tibarı ile "ezel"; hükümsel âhirlik (sonralık) i'tibarı ile de "ebed" denir. Evveliyyet ile âhiriyyet arasında vâsıta oluşu yönünden ise "emed" denilir.

Bilesin ki, imkân dahilinde olan hesaplanabilir zaman kavramından hariç olan halkî tavırdaki çoğalan vakitlerin ve anların tamamı, Allah Teâlâ indinde ancak tek bir vakit ve andır.

Çünkü Allah Teâlâ'nın üzerine gecelerin ve gündüzlerin geçmesi söz konusu değildir. Allah Teâlâ indinde sınırlanamayan vakit bir göz açıp kapaması kadardır, hattâ bize göre bundan da azdır.

Bu hususa Allah Teâlâ şu buyruklarıyla işaret etmiştir:

"Ve mâ emrunâ illâ vâhıdetun ke lemhın bil basar" yani "Bizim emirmiz, tek bir emirden başka birşey değildir, gözün bir anlık bakışı gibi" (Kamer; 54/50).

Biz geniş vakitlerin daralmasında bu varlıkta bunun bir şeklini müşahede ettik. Öyle ki, ârif uzun bir zaman dilimini bir göz açıp kapaması kadar görür. Aksi de aynı bu şekildedir.

Ârif bir göz açıp kapaması kadar bir zamanı, kendisi için sınırı olmayan bir zaman dilimi kadar görür.

Bu mahlûk hakkında bu şekilde mümkün olduğuna göre, Hâlık hakkında var sen düşün!

Allah Teâlâ'nın şânı ne yücedir, gücü ne şereflidir.

Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) bâkîdir. Çünkü ölmemiştir.

Buna delil Allah Teâlâ'nın **"Allah yolunda öldürülenleri sakın ölüler sanmayın. Bilakis onlar diridirler"** (Âl-i İmrân; 3/169) sözüdür.

Şehidler diri olduğuna göre Şehidlerin Efendisi Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) hakkında ne dersin?

Çünkü Hazret-i Resûlullah (s.a.v) kendisini zehirledikleri için şehîd olarak vefat etmiştir.

Ömer (r.a.) bu sırrı bildiğinden dolayı Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v.) vefat ettiği gün şöyle demiştir:

"Kim Muhammed (s.a.v.) öldü derse onun boynunu uçururum."

Çünkü Ömer (r.a.), Resûlullah'ın (s.a.v.) ölmediğini biliyordu. Hazret-i Resûlullah (s.a.v) sadece bir yurttan daha hayırlı başka bir yurda intikâl etmişlerdir.

Bilesin ki, kulun Rabb'in sıfatlarından ilk vasıflandığı sıfat bekâ sıfatıdır. Böylece kul, Allah ile bâkî olur ve bunun ardından Allah Teâlâ'nın kendisi için dilediği sıfatlarla vasıflanır velâkin başta dediğimiz gibi bekâ sıfatı kulun Rabb'inin sıfatıyla vasıflanmış olduğu ilk sıfattır.

Allah Teâlâ'nın mahlûklardaki sünneti (sistemi) böyle cereyan etmiştir.

O halde vasıflananların Efendisi Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) nasıl bu isimle tahakkuk etmemiş olsun?

el-Vâris İsm-i Şerifi

O, varlığın gayrıya değil kendisine olan nisbetiyle varlıksal memlekete vâris olandır.

Görünme yerleri olan mazharlardan ortadan kalkan her sûrete Allah Teâlâ'nın "Bâtın" ismi vâris olur.

Bâtından açığa çıkan her şeye de Allah Teâlâ'nın "Zâhir" ismi vâris olur.

Açığa çıkan bu mevcûdun sûreti varlık yönünden kendisine nisbet edilen zâhirî tecellî yerinde kâim olur.

Bâtının vâris olmadığı zâhir ve zâhirin vâris olmadığı bâtın yoktur. Hakîkî vâris ise Allah Teâlâ'dır.

Bu sıfat kâmil vâlinin (velâyet sâhibinin) alâmetlerinden olan sıfatlardan birisidir.

Bunu iyi anla! Çünkü yaptığımız açıklamalarda ehli olmayan için bir üstü kapalılık söz konusudur.

Bu isim fiilî isimlerdendir. Bu ismin sıfatı "verâset"tir.

Verâset; O'nun her mevcudun varlığıyla tahakkuk edişinin açığa çıkışından ibârettir. Böylece O, her şeyin "şey"liğine vâris olur. Bu yüzden her bir şeyin "şey"liğinde "el-Vâris"'in vâris olmadığı bir varlık ve mülk kalmaz.

Bilesin ki, verâset Hakk'a dönük verâset ve halka dönük verâset olarak iki kısma ayrılır.

Hakk'a dönük verâset:

Mevcûdların hakîkatlerindeki birliksel tecellîden ibârettir ki, mevcûdlar varlığıyla O'na dönsün ve O da aynıyla mevcûdlarda olduğunu açığa çıkarsın.

Böylece zâtıyla mevcûdlara vâris olur.

"İnne ilâ rabbiker rüc'â" yani "Muhakkak ki dönüş Rabbinedir" (Alak; 96/8)

Halka dönük verâset:

Ârifin vicdânen ve hakîkaten ilahî sıfatlarla vasıflanmak için olan verâsetinden ibarettir.

Bu vasıflanma, ilk vasıflanmasının (Hakk'a dönük verâsetin) karşılığıdır yahut sülûktaki semeresidir.

Çünkü Hakk verâsetle ârif için zâhir olduğunda, ârifin varlığı yok olur ve her haliyle varlık Allah Teâlâ'ya nispet edilir.

Allah Teâlâ'nın karşılık yoluyla verdiği her nisbet ve i'tibar halka dönük verâsettir.

Allah Teâlâ'nın bir mazharda zâhir oluşuyla ârif, ilâhî isimlerle isimlenir ve ilâhî sıfatlarla vasıflanır; .

İşte bu **"Ben onun işiten kulağı, gören gözü, tutan eli ve konuşan dili olurum"** hadîs-i şerifidir.

*

Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) ilahî kemâllere vâris olan en kâmil varistir ve bu isimle de tahakkuk etmiştir.

Allah Teâlâ'nın **"Ve lekad ketebnâ fîz zebûri min ba'diz zikri ennel arda yerisuhâ ıbâdiyes sâlihûn" yani "Andolsun zikirden sonra Zebûr'da arza sâlih kullarımızın vâris olacağını yazdık"** (Enbiya; 21/105) buyurmasına gelince; burada kastedilen arz ilahî hilafet arzıdır.

İlahî isimlerle ve sıfatlarla vasıflanma şeklinde ifade edilen bu hâle ilahî verâsetten dolayı sâlih kullar vâris olurlar.

Bu makamın efendisi en toplayıcı ferd olan Muhammed Mustâfâ (s.a.v.)'dir.

er-Reşîd İsm-i Şerifi

O, halk edilişlerinde rûhlarda hakîkatlerinin gerektirdiği şeye hâzır olup, irşâd edilene değin onları yönlendirirerek tecellî edendir.

Bu rûhlara âit kâbiliyyetler de bu ilahî tecelli üzere fıtraten yaratılırlar.

Rûhlar bundan sonra da, Allah Teâlâ'nın er-Reşîd ismine ait ilk tecelli vasıtasıyla onları yaratmış olduğu kâbiliyyetleri kadarınca varlıkta Allah Teâlâ'nın tecellilerinin feyzinden kabul ederler.

Allah Teâlâ **"Ve lekad âteynâ ibrâhîme rüşdehu min kablu" yani "Andolsun ki biz İbrâhîm'e rüşdünü önceden vermiştik"** (Enbiyâ; 21/51) buyurmaktadır.

er-Reşîd ismi, fiilî sıfatların isimlerinden bir sıfatın ismidir. Bu ismin sıfatı "reşâd"dır.

Reşâd; Allah Teâlâ'nın kulunu nâsiyesinden (perçeminden) tutarak halka dönük kayıtlarından kurtarmakla ilahî kemâl mahalline sevketmesi ve onu Hakk'a dönük mutlaklıkla tahakkuk ettirmesidir.

Allah Teâlâ reşâd sıfatıyla vasıflanmış olan kimselerden naklen Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyurmuştur:

"yâ kavmittebiûni ehdiküm sebîler reşâd" yani "Ey kavmim! Bana tâbi' olun ki, sizi reşâd yoluna hidâyet edeyim" (Mü'min; 40/38)

Bilesin ki, bu sıfatla vasıflanan kimsenin îmânı hakîkî îmândır.

Bu îmân, velînin ilahî hakîkatiyle îmânıdır. Bunun tahakkuku vicdan ve vasıflanma olarak kâmil îmândır; noksan îmân değildir.

Çünkü kâmil îmân ile îmân eden mü'min, îmânını Allah Teâlâ'ya nisbet eder. Allah Teâlâ'nın ise bütün fiilleri kâmildir.

Noksan îmânla îmân eden mü'min ise îmânını ancak nefsine nisbet eder. Halkın ise bütün fiilleri noksandır.

Kâmillerin îmânı, onların taayyünlerinin îmânıdır ki, Allah Teâlâ'dır. Bu ise onların üzerinde bulundukları hal üzere varlıklarının hakikatidir.

Kâmillerin bu hakîkate îmânları, tasarrufen ve vicdanen; sırren ve alenen vasıflanmaları nedeniyle Hakk Teâlâ ile tahkikleridir. Bu îmân, Allah Teâlâ'nın "Mü'min" isminin hakikatindendir.

Avamın îmânı ise, mutlak olarak Allah Teâlâ'nın varlığına ve Allah Teâlâ'nın peygamberlerinin lisânıyla beyan ettiği îmân edilmesi zorunlu olan şeylere olan îmândır.

Bunu iyi anla!

Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) irşâd sıfatıyla vasıflanmış ve bu ismi de tahakkuk ettirmiştir.

Hazret-i Resûlullah (s.a.v) dalâletten sonra âleme hidâyet kaynağı olmuştur ve dalâletten sonra onları hidâyete ilettiği için zâhiren ve bâtınen "Reşîd"dir.

Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v) zâhiren reşîd oluşu, nübüvvet (peygamberlik) makamından dolayıdır.

Bâtınen reşîd oluşu ise hakikatler yönündendir. Çünkü Hazret-i Resûlullah (s.a.v.), hakikatlerin her birisine hak ettiğini verendir.

Ki bu hak edilen bizzat o hakikatin saadetinin özünün kendisiyle birlikte bulunduğu kemâldir. Varlıksal nûruyla hak ettikleri şeyleri hakîkatlere iletmiştir.

Bundan dolayı Resûlullah (s.a.v.) hak ettikleri şeyin gerektirişinin kâbiliyeti üzere yaratılan şeye bakarak şöyle buyurmaktadır:

“Her şey ne için yaratıldı ise o, ona kolaylaştırılmıştır."

Bundan dolayı bir şey kâbiliyyetinin gerektirdiği şeye mutlaka ulaşır. Çünkü en büyük vâsıta (S.a.v.] bunu haber vermiş ve "Her şey ne için yaratılmış ise ona ulaşır" buyurmuştur.

es-Sabûr İsm-i Şerifi

O, ilahî sıfatların gerekleriyle geçerli olan kaderleri halka dönük kâbiliyyetler miktarınca yapandır.

Bâzen kul fiilliyle bir vakitte cezalandırılmayı gerektirir; ancak ilahî sıfatlar ise bu cezalandırmanın ertelenmesini gerektirir, bu yüzden kulun cezalandırılması gerçekleşmez.

Bâzen de kul hâliyle bir vakitte özel bir ikrâmı gerektirir; ancak ilâhî sıfatlar ise bu ikrâmın ertelenmesini gerektirir.

Dolayısıyla bu ikrâm ancak halka dönük kâbiliyetlerin miktârınca ilâhî isimlerin ve sıfatların gereğinin muvâfakati ile gerçekleşir. Velâkin kâbiliyyet ancak ilâhî isimlerin ve sıfatların hakikat üzere gerektirdiği şeyi gerektirir.

Bizim sözümüz ise zâhir hüküm yönünden kabiliyyetlerin gerektirdiği şey hakkındadır yoksa ismin bâtınında kabiliyyete ait olan gereklilik hakkında değildir. Bâtındaki bu durum ancak ilâhî sıfatlara ait gereklilik düzeni üzere gerçekleşir.

Bunu iyi anla!

Bu isim fiilî isimlerdendir. Bu ismin sıfatı, "sabır"dır.

Sabır; Cenâb-ı Hakk'ın (Muntakîm isminin gereği olarak) intikam almada ya azâbın ertelenmesiyle veya fazl ve ikrâm olarak azâbın tamâmen terk edilmesiyle gerçekleşen rahmetidir.

Allahu a'lem.

*

Resûlullah (s.a.v.) bu sıfatla da vasıflanmış ve bu isimle de tahakkuk etmiştir.

Kureyş, Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v) mübarek başını yarıp, dişini kırıp ve başına deve işkembesi atmalarına rağmen Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) onlara aslâ bedduâ etmemiş ve onlardan intikam almamış ve aksine şöyle buyurmuştur:

“Allah’ım! Kavmime hidayet et! Çünkü onlar bilmiyorlar."

"Bilmiyorlar" ifâdesiyle Allah Teâlâ’dan onlar nâmına özür dilemiştir çünkü câhillik (bilmemek) delîldir.

Huve İsm-i Şerîf Hakkında

Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v.) bahsettiğimiz bu sıfatlarla vasıflanması mecâz yönündendir. Çünkü aslî tahakkuk yönünden vasıflanmadan bahsetmenin hakîkati başka şeylere ulaşır.

Bunun için biz, kitabın girişinde ve önsözde izâhı fazlaca yaptık. Ehl-i nazarın (bakış ehlinin) yanlış anlamalarından emîn olmadığımızdan dolayı bu sıfatlarla vasıflanmanın mecazî yönlerinden delîl getirerek ve bâtını dışarıda bırakarak sâdece zâhir yoluyla bundan bahsetmekle yetindik.

Tahkîk ehli arasında bu hususta çekişme yoktur. Biz onların yolundan konuya değinmedik. Aksine mecâz ehlinin, Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) hakkında bilmedikleri şeylerden bâzılarını öğrenmeleri için biz konunun zâhir yönünden bahsettik.

Bahsedilen ilâhî isimlerin sayısı doksan sekizdir. Doksan dokuzuncu isim ise Allah Teâlâ'nın 'Huve' ismidir. Bu isimden bölümün başında bahsetmekten kaçındır çünkü bâzı açıklamalara ve detaylara ihtiyâç vardır.

Şimdi "Huve" ismi için biz deriz ki:

Bilesin ki, Hakîkat-i Muhammediyye ilâhî hüviyyetten ibârettir ki, ilâhî hüviyyet 'Huve' isminin barındırdığı nisbetlerden ve izafetlerden; ilahî hüviyyetin bulunduğu şe'nler, sıfatlar, isimler, zâhir oluş ve bâtın oluş, şehâdetlik ve gayb oluşluk gibi durumlarla tahakkuk eder.

Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) bu isimle kendisine işaret edilendir. Allah Teâlâ Kitab-ı Kerim'inde bunu açıkça dile getirmiş ve:

"Kul huvallahu ahad" (İhlâs; 112/1) buyurmuştur.

“Kul huve yani De ki O" bölümünün fâili ise bu sözü söylemekle me'mur olan Hz. Muhammed’dir (s.a.v.). İşte buna göre Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v) hakikati, ahad yani tek olan Allah'tır.

Bu kitabımızda Hazret-i Muhammed’in (s.a.v.) taayyün etmiş hüviyyet olduğunu açıklamıştık.

Hüviyyet ise ilahî zâtın bütün isimleri ve sıfatlarıyla kendine ait taayyünüyle ilahî zât dışındaki şeylerden gaybubet (gayb oluş) yoluyla zâtına ait taayyününden ibârettir.

Hazret-i Muhammed (s.a.v.), bu bâtın olan hüviyyetin zâhir oluş yönüyle taayyün etmiş hâlidir.

Bu taayyün etmiş gaybubetin (gayb oluşun) ilahî hüviyyet altında toplanmış olan ilahî kemâller ile ferd olmuş özel bir kalıpta şehâdet halinde bulunmasıdır.

İşte Muhammed Mustâfâ (s.a.v) Efendimiz, gayriyyet (gayrı oluş) üzere değil, vâhidiyyet üzere bu ma'nânın sûreti; bu gaybın şehâdeti; icmâlin tafsîli; bu mütealliğin (yüceliğin) tenezzülü; bu tenzîhin teşbîhidir.

Bunu iyi anla!.

FASIL

Bilesin ki, Muhammedî vasıflanma ve Hazret-i Resûlullah'ın (s.a.v) ilâhî isimler ile tahakkuk etmesi, ibârelerin kendisine yaptığı işaretten veya işaretlerin ondan tâbir edilmesinden yana daha yücedir.

Bu yüzden hakîkat yönünden bu konuya dalmaktan yüz çevirdik ve mecâzın zâhiri ile delîl getirmekle yetindik.

Bilesin ki, diğer ilâhî isimlerle ve sıfatlarla tahakkuk etmenin aslı iki isimdir.

Bunlardan biri ilim diğeri de kudret sıfatıdır.

Bu iki ismin eseri bir kul üzerinde açığa çıkarsa o kul bütün bu yüz isim ile veyâ sonsuz isimlerden ibâret olan diğer isimler ile de vasıflanmış olur.

Fiilî isimlerin ekseni kudret sıfatıdır.

Sıfâtî ve zâtî isimlerin ekseni ise ilim sıfatıdır. Kul bu ikisiyle tahakkuk ettiğinde bütünüyle tahakkuk etmiş olur.

Bilesin ki, kudret sıfatı ile tahakkuk etmenin, ilim sıfatı ile tahakkuk etmekte olduğu gibi zâtî ve nefsî isimler ile tahakkuktan meydana gelen öncelikleri vardır.

Hepsinin kaynağı ise ahadiyyettir (tekliktir).

O hâlde buna sarıl ki Allah’in izni ile sana açılsın.

İnsandaki Kemâl Durumlarının Bilinmesi ve Buna Nasıl Ulaşılacağının Açıklanması

Mukaddime

Ey sâlik! Allah seni kendinden bir rûh ile desteklesin; beni ve seni bunu idrâk edenlerden eylesin!

Bilesin ki, bütün varlık ve içindeki mevcûdlar ya kadîmdir ya da sonradan olmadır.

Kadîm, ezelî ve ebedî olarak zâtıyla vâcib yani zorunlu olandır. Bu ise Allah Teâlâ ve O'nun isimleri ve sıfatlarıdır.

Sonradan olan ise câizin vâcibe geçişidir. Buna mâsivallah ve âlem de denilir. Mâsivallah ise ya hissîdir ya da hissî değildir.

Hissî mâsivallah:

Bu ya tabîatın latîfelerinden veya bu latîfelerin letâfetlerinden oluşmuştur.

Tabîatın latîfelerinin letâfetlerinden oluşan mâsivallah yeryüzüne âit cisimler ile yaşamsal gereklikler gibi bu yeryüzüne âit cisimlerin tâbileridir.

Tabîatın latîfelerinden oluşanlar ise nûrânî cisimler ve feleğe âit hareketler gibi bu nûrânî cisimlerin tâbîleridir.

Tüm bunlar da mülk âlemi olarak ifade edilir.

Hissî olmayan (gayr-i hissî) mâsivâ:

Bu da şu üç durumdur:

- ya görünmesi vâcibtir yani zorunludur;
- ya görünmesi caizdir;
- veyâ görünmesi muhaldir yani imkânsızdır.

Görünmesi vâcib olan gayr-i hissî mâsivâ cüz'î rûhlar âlemidir.

Buna melekût âlemi de denilir.

Bu dünyadan intikâl eden herkesin bu âlemi müşâhedesi kesinleşmiş bir hükümdür.

İnsanlardan bazılarının daha bu dünyada iken bu âlemi basîret müşâhedesinin ihâtasıyla ya bâtınen tamamıyla veya baş gözü ile bir kısmını âhirette olduğu gibi açık ve hissedilir bir şekilde keşf yoluyla görmesi sahihtir.

Bununla beraber ilk görüş daha üstündür.

*

Görünmesi câiz olan gayr-i hissi mâsivâ ise küllî ruhlar âlemidir.

Buna ceberût âlemi de denir.

*

Görünmesi muhâl yani imkânsız olan gayr-i hissi mâsiva ise varlıksal olmayan hükmî işlerdir.

Bunlar hükümsel ana hatlar vb. gibi hüküm olarak mevcûd olmakla beraber aynî varlığı olmayan şeylerdir.

Bu mânevi işler, kendi âlemlerinde ebeden müşâhede edilmezler. Ancak misâl âlemine tenezzüllerinde kendilerine münâsebeti olan sûret yönüyle müşâhede edilirler.

Misâl âleminde, mânevi bir durum olan ilmin süt; dinin ise kayd yani bağ şeklinde görünmesi gibi.

Bu anlattıklarımızı öğrendiğinde bütün varlığın Hakk ve halk olmak üzere iki kısım olduğu sana belli olur.

Halk ise dört kısma ayrılır: mülk, melekût, ceberût ve ma'nâ.

Bu dört kısmın her birinin alâ (üst) ve ednâ (alt) olmak üzere iki tarafı vardır ve bunların arasında mertebeler bulunur.

MÜLK:

Mülkün alâ (üst) tarafı nûrânî cisimlerden ve feleğe âit hareketlerden ibârettir. Mülkün ednâ (alt) tarafı ise beşerî insandır.

Bu ikisi arasındaki mertebeler çoktur.

Hayvâniyyet, bitkisellik, mâdeniyyet, turâbiyyet (topraksallık), mâiyyet (suluk), havâiyyet (havasallık), nâriyyet (ateşsellik) gibi varlık mertebeleri bunlardandır.

Biz bütün varlık mertebelerini **"Kutbul-Acâib ve Felekul-Garâib"** isimli eserimizde detaylı olarak açıkladık. Bu açıklamaların tekrar edilmesine gerek yoktur.

MELEKÛT:

Melekût âleminin de aynı şekilde iki tarafı vardır.

Alâ (üst) taraf varlığı idâre eden faâl ruhlardır.

Ednâ (alt) taraf ise cüz'î işlere âmâde kılınmış olan edilgen ruhlardır. Bu ikisi arasında da pek çok mertebeler bulunur.

CEBERÛT

Ceberût'un da iki tarafı vardır.

Alâ (üst) taraf Arş-ı Azîm ve onu kuşatmış olan rûhlar, Arş'ın taşıyıcıları, Kürsî, Kalem-i A'lâ, Levh gibi unsurî olmayan ulvî ruhlardır. Ednâ (alt) tarafı ise müheyyem (aşırı âşık) meleklerdir.

Bu ikisi arasında akl-ı evvel (ilk akıl), küllî (bütünsel) rûh gibi mertebeler vardır ki bunların şerhi uzundur.

MA'NÂ

Ma'nâ âleminin de alâ (üst) ve ednâ (alt) olmak üzere iki tarafı vardır. Alâ taraf, hükümsel olarak zihinde bulunmakla birlikte hâriçte eseri olmayan hükmî hebâ (şekilsiz şekil kabul eden cevher zerrecik) gibi durumlardan ibarettir.

Ednâ tarafı ise zihinde hükmen bulunmakla birlikte hâriçte de eseri olan yakınlık, uzaklık, ilim, câhillik gibi durumlardır.

Bu , Hakk'ı ile, halkı ile, zâhiri ile, bâtını ile, alâsı ile (en üstüyle) ve esfeli ile (en aşağısıyla) varlığın tamamının kısımlanmasıdır.

İnsan bütün bunların mazharı yani görünme yeridir. İnşallah kitabın ilerleyen kısmında insanın bu kısımlarından her birine mazhariyyetinin ayrıntılı açıklaması gelecektir.

Tahkîk ehline göre insan, mutlak varlıktır.

Çünkü sen bazen bir cümle söylersin ve bu cümleyle bu bahsettiğimiz kısımlardan birisini kasdedersin.

Sonra yine cümleler kullanırsın ve bununla bahsettiğimiz kısımların başka bir kısmını kasdedersin.

Bu durum bu şekilde bu cümlelerle varlığın bütün kısımlarını tamamlayıncaya kadar devâm eder.

Çünkü insan hakîkati dolayısıyla bütün bunları ihtivâ eder; insan dışında varlığın bütün bu kısımlarını ihtivâ eden yoktur. Bundan dolayı biz;

Melekût der ve bununla insanın bâtınını kasdederiz;

Mülk der ve bununla insanın zâhirini kasdederiz;

Ceberût der ve bununla insanın hakikatlerini kasdederiz;

Ma'nâ der ve bununla insanda hükümsel olarak var olan mânevî durumları kasdederiz;

Hakk der ve bununla insanın hüviyyetini ve hakîkatini kasdederiz;

Halk der ve bununla insanın kalıbının mecâzını kasdederiz.

Senin bu kısımlardan birini başka türlü isimlendirmen câiz değildir; örneğin kesîf cisimler âlemini melekût olarak isimdendirmen doğru değildir. Aksi de bu şekildedir.

İnsan mutlak varlıktır deriz çünkü insan külliyyeti (bütünselliği) i'tibârı ile bir mertebeyle kayıtlı değildir. İnsan ancak cüz'iyyeti yönüyle kayıtlanır.

İşte buna göre insan kayıtlı-mutlaktır.

Buradan da insan için hakîkî mutlaklığın geçerli oluşu ortaya çıkmaktadır.

Zîrâ insan, "hakîkatlerin hakîkati" gibi kayıtlanma yönü olmayan mutlak olsaydı; mutlaklıkla kayıtlanırdı. Oysa insan böyle de değildir; aksine insan kayıtlı-mutlaktır.

Bu yüzden insan kayıtlanmayla ve mutlaklıkla sınırlanmayan hakîkî mutlaktır. Çünkü onun durumu kayıtlılık ile mutlaklık arasında devrîdir (döngüseldir).

Yavaş yavaş insanın varlığın kısımlarına görünme yeri oluşunun detaylarına girişiyoruz. Bundan dolayı iki fasıl açtık:

Birinci fasıl: İnsanın zât, sıfât, isimler ve fiiller yönünden Hakk'a görünme yeri hakkındadır.

İkinci fasıl: İnsanın sûret ve ma'nâ; ulüvv (yükseklik) ve süfl (alçaklık); zâhir ve bâtın; fâiliyyet (etkenlik) ve münfâiliyyet (edilgenlik) yönünden âleme görünme yeri oluşu hakkındadır.

Bu iki faslın ardından kitâb bir vasılla sona erecektir. Bu son vasılda, insanın kendisindeki şeylerle zâhiren ve bâtınen tahakkuk etmesi için nasıl amel edeceğini anlattık.

Muvaffakiyyet ve yardım ancak Allah'tandır.

Birinci Fasıl

İnsanın Zât, Sıfât, İsimler ve Fiiller Yönünden Hakk'a Görünme Yeri Oluşu

Allah Teâlâ seni buna ârif etsin ve sıfatlarının eserlerini açığa çıkarmada seni mekîn kılsın.

Bilesin ki, Allah Teâlâ Resûlünün lisânından kitabın başında da aktardığımız üzere hadis-i şerîfte şöyle buyurmuştur:

"Küntü kenzen mahfiyyen fe ahbebtu en urafe fe halaktül halka li urafe" yani "Ben gizli bir hazine idim. Ârif olunmaklığıma muhabbet ettim ve bundan dolayı halkı yarattım, (onlar üzerinde tecellî ettim ki, bununla) Bana ârif olsunlar (tanısınlar; bilsinler)"

Bu hadis keşf yönünden sahih, isnâd yönünden ise zayıftır.

Tahkîk ehli ise bu hadisin sahih oluşu hakkında ittifâk etmişlerdir. Eserlerinde bütün tahkîk ehli bu hadîsi zikretmişlerdir.

Şimdi; bunu öğrendikten sonra şunu bilesin ki, Allah Teâlâ kendine âit isimler ve sıfatlarla zâtını açığa çıkarmayı istediğinde kendinin dışında başka bir mevcûd yok idi.

Allah Teâlâ kendinde kendiyle kendisi için gayriyyet (gayrı oluş) tecellisiyle tecellî etti ve O'ndan O'na âlem diye isimlendirdiği mevcûdlar açığa çıktı.

Nitekim herbirimiz kendi nefsinde kendi için mevcûd olan bir sûret meydana getirir. Bu sûret mecâzen kendinin ayrı olsa da hakikatte kendinin aynıdır. Hak Teâlâ için de böyledir.

Buna delîl Allah Teâlâ'nın **"Ve sahhare leküm mâ fîs semâvâti ve mâ fîl ardı cemîan minhu" yani "göklerde ve yerde ne varsa hepsini, kendinden size musahhar (a'mâde) kıldı"** (Câsiye; 45/13) buyruğudur.

Buna göre âlemin tamâmı O'ndandır.

Bunu mecâz yönüyle de söylersin; sözün hakîkat olması için makâmın gereği yönünden de söylersin; yine dilersen varlığın kısımlandırılması yönünden de söyleyebilirsin.

Âlem, Allah Teâlâ'nın gayrıdır.

- Allah Teâlâ'nın sıfatları âlemin sıfatlarından münezzehtir.

- Âlem O'nun zâtına hiçbir şekilde benzemez.

- Zâtıyla âlem arasında herhangi bir nisbet de yoktur.

Çünkü Cenâb-ı Hak zâtıyla kadîmdir ve vâcîbtir, âlem ise sonradan olmadır ve gayra muhtaçtır. Âlem, ancak Cenâb-ı Hak gayriyyet bakışıyla kendisine baktığı müddetçe vardır.

Allah Teâlâ âlemden bu bakışını kaldırdığında âlem bütünüyle fenâ bulur.

Aynı birimizin kendinde oluşturduğu sûretten bakışını çekince o sûretin yok olması gibi.

Bu nedenle biz 'hakîkat yönünden' söyledik; sen dilersen buna 'Zât yönünden' de; dilersen 'vâhidiyyet yönünden' ve varlık kısımlandırması olmaksızın da diyebilirsin.

Âlemin tamâmı Allah Teâlâ'dan gayrı değildir.

Bu hususta bize iki soru sorulabilir:

İlk Soru:

Âlem O'nun aynısı ise âlemdeki çokluk nedir?

Oysa Allah Teâlâ "Bir"dir.

Bu durumda Allah Teâlâ (âlemin aynı olarak) çok ise O'nun bir olduğunu nasıl söyleyebilirsin?

Veyâ Allah Teâlâ "bir" olduğu halde nasıl çok olarak zâhir olur?

Cevâp:

Âlemde açığa çıkan çoğalma ilâhî vâhidiyyete (birliğe) aykırı değildir çünkü bir vech çok sayıda aynayla karşılıklı olduğunda bu bir olan vecih aynalarda çoğalır; ancak kendi nefsinde çoğalmaz.

Buna göre bu vecih kendisi olmaklığı yönünden "bir", aynalar yönünden "çoktur". Bu çok olmayan "bir"e âit çokluktur.

İkinci Soru:

Âlem sürekli değişimde olurken nasıl Hakk Teâlâ'nın aynı olabilir?

Çünkü buna göre âlemin Hakk'ın aynı oluşu Allah'a da değişim mahkûmiyeti izâfe etmek demektir.

Cevâb:

Cenâb- Hakk'a nispetle âlemin misâlinin, senin kendi zihninde tasavvur edilen farâzî hayâllendirilmiş bir sûret olduğunu daha önce belirtmiştik.

Sana nispetle bu sûret gayrıdır. Senin kendi hakîkatin yönünden bu sûret sana döndüğünde veyâ bu farâzî sûret hayâl edilmiş olduğu sûrete döndüğünde gerçekleşen bir değişim görüyor musun?

Sen, bu suretin hayâllendirmende ortaya çıkmasından önce de hayâllendirilmesi esnâsında da hayâllendirilmesinden sonra da bulunduğun hal üzere kendin olmakta devamlılık göstermektesin.

Bu farâzî hayâllendirilen şeye ilâve edilen değişimde hakîkî değildir; çünkü farâzî şeyin bizzat kendi varlığı hakîkî değil mecâzîdir, bunun müstâkil oluşu ancak farâzî olaraktır.

Bunun sıfatları da aynı şekildedir. Bu varlığın değişimi de mecâzîdir. Bu değişim ancak bu sûrete ilâve edilir çünkü bu değişim bu sûretin sıfatıdır. Bu sûreti tasavvur eden kişiye değişim ilâve edilmez.

Bu bilindiğinde âlemin hakîkî bir varlığının olmadığını ve hayâlî olduğunu öğrenmiş olursun.

Bundan dolayı âlemin bütün vasıfları mecâz olup, hakîkî varlıkları bulunmamaktadır; vehmedilmiş ve hayâlîdir. Allah Teâlâ onların hakîkatidir.

Âleme nispet edilen her değişim, ancak mecâzîdir. Allah Teâlâ bu hissî, bilinebilir zâhir ve bâtın olan âlemin hakîkati olmasına rağmen bu değişimden yana münezzehtir.

Allah Teâlâ âlemi kendinden halk etmeye yönelince önce küllî (bütünsel) rûhu halk etti (yarattı) ve varlığın hakîkatlerini cem′ etmiş yani toplamış olmasından dolayı onu "hazretü′l-cem′ ve′l-vücûd yani cem′ ve vücûd hazreti" olarak isimlendirdi.

Yine kelimelerin sûretlerinin yazı kaleminden çıkması gibi mevcûdların sûretlerinin de kendisinden çıkışı yönüyle "Kalem-i A'lâ" olarak isimlendirdi.

Yine Allah Teâlâ bunu "Akl-ı Evvel" olarak da isimlendirdi çünkü gayriyyet ismi ile kayıtlanan her şeyin ilki akıldır.

Akıl Arapçada bağlamak demektir; "akaltü′l-beire (deveyi aklettim)" cümlesinde de bu anlam bulunmaktadır ya′nî deveyi bağladım ve kayıtladım demektir.

Yine Allah Teâlâ bunu, "hamd"ın "cem′ ve vücûd hazretinin" zuhûr yeri olmasından dolayı "Hakîkat-i Muhammediyye" olarak isimlendirmiştir.

Bu görünme yeri Muhammed′in (s.a.v.) bedenidir. Her ne kadar birçok görünme yerleri olsa da Muhammed (s.a.v.) bu görünme yerlerinin en kâmili olmasından dolayı bunun taayyünü bu isimledir.

İnsan cinsi içerisinde bu hakîkatin görünme yeri olmamış olan hiçbir kimse yoktur. Her insanda Hakîkat-i Muhammediyye'nin zâhir oluşu ve bâtın oluşu vardır.

Her insan ancak kendi kemâli ve noksanlığı kadardır.

Her insân-ı kâmilde ise, Hakikat-i Muhamediyye'nin kemâl ile açığa çıkışı gereklidir.

Hiçbir kimsenin ulaşmak için kendisine yol bulamadığı en büyük kemâlde olma durumu ise Hz. Muhammed'e (s.a.v.) özgüdür. Bundan dolayı Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: **"Ey Câbir! Allah Teâlâ'nın yarattığı şeylerin ilki senin Peygamberinin rûhudur!'**

Çünkü o, bu makâma herkesten daha çok lâyıktır.

Allah Teâlâ "cem' ve vücûd hazreti" olarak isimlendirilen bu "Muhammedî Rûh"u yarattığında onu Arşî durakta durdurdu.

Yani onu Arş olarak isimlendirdiği sûret üzere tasvîr etti ki Arşı da ondan yarattı.

Sonra Allah Teâlâ onu ilk sûreti olan "cem' ve vücûd mertebesi"ne topladı ve Kürsî de bundan yaratıldı.

Sonra bunu da ilk sûreti üzere topladı.

Allah Teâlâ bu "küllî rûh"u ne zaman bir sûrette ikâme ederse ve kabz ederse âlemde mevcût olan bir sûret sâbitlik bulur.

Küllî Rûh'un ilk sûretine değin bu kabz etme devâm eder; sonra varlığın sûretlerinden herhangi bir sûret ile bast eder.

Mevcûdlar bu tasvîrden çıkarlar. Öyle ki, ulvî, suflî, ceberûta âit, melekûta âit, mülke âit, sûretsel, mânevî, latîf ve kesîf bütün varlıklar bu rûhtan yaratılır.

Kesîf varlık, “Küllî Rûh”tan yaratılan varlık mertebelerinin sonudur ve Allah Teâlâ bunu kabz etmez. Çünkü “cem ve vücûd hazret”i olan insan mertebesidir.

“Cem′ ve vücûd hazreti”nin insanî sûretten başka sûreti yoktur; bu ilk sûret insanda bast olunmuş ve kabz olunmamıştır çünkü bu mertebe tenezzülün son mertebesidir ve daha aşağıda bir mertebe bulunmamaktadır. Hakk da bu rûhun urûcunun yani yükselişinin son noktasıdır.

İnsan “cem′ ve vücûd hazreti”nin sûretidir. Fer'in aslına dönüşü gibi mevcûdların hakikatlerinin tamamı ona dönmektedir.

İnsan, bütünün parçayı toplayışı gibi zâtıyla varlığın bütün hakîkatlerini toplar. Âlemdeki her şey bulunduğu hal üzere olan hakikatiyle onun kemâline uygundur.

Bundan dolayı insan bütün hakikatlerin görünme yeridir. Çünkü mevcûdların hakîkatlerinden her hakîkatin sûretiyle sûretlenen “cem′ ve vücûd hazret”i olan insandır.

İnsanın varlığın bütün kısımlarında zâhir ile zâhir, bâtın ile bâtın, ulvî ile ulvî, suflî ile suflî olma hükmüyle sirayet etmesinden dolayı mutlak varlık oluşu da bundandır.

İnsanın halîfe olmayı hakedişi de bundandır ve üzerine halîfe olduğu mevcûdların ona secde etmesi zorunlu olmuştur.

Âlemin tamamı meleklere a'mâde olunca ve melekler de âleme hâkim ve varlığı idâre edici olunca; meleklerin dışındaki varlıklardan bahsedilmeden sâdece meleklerin Âdem'e secdesiyle yetinilmiştir çünkü melikin indinde secde etme mertebesini ancak devlet büyükleri hakederler.

Bundan dolayı bütün melekler secde ettiler ve bu secde vesîlesiyle saâdete nâil oldular. Onların hakkında şöyle denilmiştir: **"Muhakkak ki Rabb'inin indindekiler O'na ibâdetten kibirlenmezler; O'nu tesbîh ederler ve O'na secde ederler"** (A'râf; 7/206).

Sonrasında Âdem'e secdeden kaçınan bir varlık lânetlendi. İblîs secde etmekten kaçınınca ya da hakîkatlerin gereğinden dolayı ebedî şekâvet tasması boynuna takıldı.

Bu şekilde itaâtkâr ile âsî arasındaki tezad açığa çıkmış olsun; mülkten rızâ ve gazab neticeleri meydana gelsin.

Bu ikisinden de intikam ve ni'met verme, yakınlık ve uzaklık, saâdet ve şekâvet gibi diğer hakîkatler zâhir olsun.

Hakîkatte hiç bir mevcûdun böyle bir varlık için verilen ilâhî secde emri gibi bir emri yerine getirmeme şeklinde muhalefet etmeye kuvveti yoktur.

Bunun sırrı cem' yani toplayıcılık hazretinin fark hazretine üstün oluşundandır.

Mevcûdlardan her bir mevcûd, farklardan bir farkın hazretindedir. İnsan ise "cem' ve vücûd"un hazretidir.

Şeyh Muhyiddîn İbnü'l Arabî ve benzerlerinden aktarılan unsûrî olmayan meleklerin Âdem'e secde ile emrolunmadıkları sözü doğrudur ve haktır.

Onların secde ile emredilmemelerindeki incelik bu meleklerin Âdem'in a'zâlarının kuvvetleri mesâbesinde olmalarıdır.

Bu melekler Âdem'in zâtındandır. Bundan dolayı, bu meleklerin secde emrinden yana yüce olmaları kendileri için değil, hakîkate göre Âdem için şereftir.

Bunu iyi anla!

İnsan, ilâhî sûret üzere mahlûk ve Hakk'ın zâtından olan sonradan olmuş "cem' ve vücûd hazret"inde olunca, **"Allah Âdem'i kendi sûreti üzere halk etti"** (Buhârî, İsti'zân 1; Müslim, Cennet 11) hadîsinde buyrulduğu şekilde ilahî isimlerle ve sıfatlarla vasıflanmıştır.

Bundan dolayı Hazret-i Resûlullah (s.a.v.) hadîs-i kudsîde, Allah Teâlâ'dan naklen **"Kulum Bana o kadar yaklaşır ki Ben onun işittiği kulağı, gördüğü gözü, tuttuğu eli, yürüdüğü ayağı olurum"** buyurmuştur.

Bunun dışındaki diğer a'zâlar da aynı şekildedir.

Başka bir rivâyette ise "Tâ ki Ben o olurum" ibâresi geçmektedir. Bütün bunlar insanın ilahî sıfatlardan üzerinde olduğu hakîkate işâret etmektedir.

İşâret

Bilesin ki, Allah Teâlâ kendisini halkına tanıtmak istediğinde, onların bilebildikleri kadarıyla kesriyyetini ya'nî çokluğunu açığa çıkarır.

İlahî şe'n âlemin ancak hayy (hayât sâhibi olmak) sıfatının olmasını gerektirdi. Hayât ise ancak zât içindir. Bundan dolayı Allah Teâlâ insanın zâtını yarattı, hayat ve ilmi bu zâta sıfat kıldı.

İnsan Hakk'ın ve Hak'tan gayrının varlığını bilince ilahî şe'n, âlemin icmâlinin netîcesi olan tafsîli idrak edişin hâsıl olması için, ikisi arasında farkı gerektirdi.

İnsanın bu farkı ayırt etmesi ve buna muktedîr olması için kudreti ve irâdeyi yarattı. Böylece Hakk halktan ayırt edilebilsin.

İlim sıfatı da, ancak bu hayât, kudret ve irâde sıfatlarının varlığıyla kemâle erişebilir.

Aynı şekilde kudret de hayât, ilim ve irâde sıfatlarıyla kemâle erişebilir.

İrade de ancak ilim, kudret ve hayât sıfatlarıyla kemâle erişebilir.

Hayat da ilim, kudret ve irâde sıfatlarıyla kemâle erişebilir. Çünkü kendisinin Hayy olduğunu bilmeyen bir hayât sahibi, hakîki Hayy değildir.

İlim ise bu ilâhî sıfatlann hâsıl oluşuna dayanmaktadır.

Buradan da anlarız ki bu dört sıfattan her biri ancak diğer üç sıfat ile kemâle ermektedir.

Zâtın kemâli ise ancak bu dört sıfatladır.

Bu sıfatlar ilahî isimlerin analarıdır. Bundan dolayı bazı ârifler şöyle demişlerdir:

“Nefsî isimler sadece bu dördüdür; sem' ve basar sıfatları ise ilim sıfatının kapsamındadır. Kelâm ise kudret sıfatının kapsamındadır. Sem'in (işitmenin) netîcesi ilimdir ve aynı şekilde basarın (görmenin) netîcesi de ilimdir.”

Nicelik ve benzerleri sem'e; nitelik ve benzerleri ise basara tahsîs edilmiştir. Bu ikisinin de netîcesi, ancak bir şeyin üzerinde bulunduğu hâli bilmektir. İhâtalı ilim sem'e ve basara âit ilimleri kapsayıcıdır.

İşte bu varlığın aslının üzerine binâ edildiği dörtlemenin sırrıdır. İlâhî isimlerde ve nefsî sıfatlarda asıl bu dörtlüye dayandığına göre, varlıkta da bu şekilde olur.

Unsurlar (hava, ateş, toprak, su) dört tanedir.

Tabîatlar (Kan, safra, hava, balgam) dört tanedir.

Rükûnlar (hararet, soğukluk kuruluk, rutûbet) dört tanedir.

Müvelledât (mâden, bitki, hayvân, beşer) dört tanedir.

Bu böylece sürer gider.

Tenbih

Bilesin ki, insan Allah Teâlâ'nın zâtından halk edildiğine göre, ilahî kemâllerin hakîkati tâbi' olma ve fer' olma yönüyle değil asâlet yönüyle zât ve mertebe bakımından onundur.

Buna göre insan zâtıyla ilâhî zâtın, hüviyyetiyle ilâhî hüviyyetin, vâhidiyyeti ile de ilâhî vâhidiyyetin karşılığıdır.

İlâhî zâtın kemâl sıfatlarından kendisinin üzerinde bulunduğu sıfatlar ile ulûhiyyetin karşılığıdır.

Kendi nefsî sıfatları ile ilahî sıfatların karşılığıdır.

Hayâtıyla Allah Teâlâ'nın hayat sıfatının, ilmiyle ilim sıfatının, kudretiyle kudret sıfatının, irâdesiyle irâde sıfatının, sem'i (işitmesiyle) işitme sıfatının, basarıyla (görmesiyle) görme sıfatının, kelâmıyla kelâm sıfatının karşılığıdır.

Bütün bunlar izâfî bir nispet ve hükmî i'tibâr üzere değil mülk ve zâtî mertebe üzeredir.

Bilakis bu sıfatlar, varlıksal hakîkatinin üzerinde bulunduğu halden dolayı varlıksal bir durumdur.

Biz eserlerimizde insanın terkîbinin ilâhî hakîkatlere benzeyişinin esaslarını açıkladık.

Onun rûhunu ve ma'lûmâtında (bilinenlerinde) yayılışını Hakk'ın rûhuna ve Hakk'ın rûhunun bütün mevcûdlarda sirâyet edişine benzettik.

Onun aklını ilâhî ilme benzer kıldık. Onun tasvîr ediciliğini ilâhî irâdeye benzer kıldık. Himmetini ilâhî kudretin benzeri kıl-

dık. Mertebeleri yönünden ma'lûmatlarının müşâhedesini ilâhî basara (görmeye) benzer kıldık.

İşitilme yönünden ma'lûmatını idrak edişini ya'nî işitişini Hak Teâlâ'nın sem'ine (işitmesine) benzer kıldık.

Hayâllendirmesinde kasdedilen bir sûreti var edişini Allah Teâlâ'nın "Kün! Ol!" derecesinde kıldık.

Buna göre bu hayâllendirmedeki şey, irâdenin kendisini istenilen üslûb üzere tahsîs ettiği şekilde var olur.

Ve bu konu hakkında sözümüzü, insanın zâtî isimlerin bir çoğuna olan benzerliğini aktarıncaya kadar uzattık.İnsanın varlığının esaslarını ve bu varlığın kaça taksîm olunduğunu açıkladık.

Başlı başına bu konu için bir eser yazdık ve mukarreblerin indinde müşâhede edilebilen bu kitâb-ı merkûmu yani yazılan kitabı, âlemlerin çoğalmasında vâhidin (Bir'in) tevhîdine işâret olarak "el-Merkûm fî sırrı't-tevhîdi'l-mechûl ve'l-ma'lûm" olarak isimlendirdik.

Bu eserde konuyu, lügaz (manzûm bilmece) ehli kişiler arasında bilinen terimlere göre Hind rakamlarıyla açıkladık.

Bu eserde tevhidin sırrını açık ibârelerle ortaya koyduk, kesin ve kâfî delillerle destekledik.

Eserde bu kalemimiz ile insanın ahadiyyetini (tekliğini), ferd oluşunu, varlıktan gâyenin o oluşunu, insandaki Allah'ı, onda zât olan şeyi, onda Rabb olan şeyi, onda kul olan şeyi; insanın Hakk'a dönük ve halka dönük varlık kısımlarının tamamının hakîkatlerini toplamasındaki inceliği açıkladık.

Bu bahsettiğimiz eserimiz “el- Memleketü'r-rabbâniyyetü'l-mevdua fi’n-neş’eti'l-insâniyye” isimli eserimizden sonradır.

“el- Memleketü'r-rabbâniyyetü'l-mevdua fi’n-neş’eti'l-insâniyye” isimli eserimizde, kudsî rûhların ekmeliyyet ya’nî en kâmil olmaklık yönünden mi’raclarını ele alıp açıkladık.

Bundan da önce de kudsî şehâdet yerleri hakkında “el-Menâzirü’l-İlahiyye” isimli bir eser kalem aldık.

Bu eserde de, anlaşılabilir bir tarzda ifâde etme yoluyla en güzel ibâreler ile kapalı olan işaretleri açtık.

Böylece, araştırmacı olan bir kişi bütün bunlarla kendi nefsine karşı delîl getirir; kendisinin kim ve ne olduğunu anlar, işâret ettiğimiz şeyleri idrâk eder.

Bazı yerlerde sözü sır olarak aktarmamızın nedeni, vaktin darlığıdır.

Ayrıca bu husûslar hakkında içinde bahsettiğimiz sözlerin bilgisinin ve te’vil yoluyla anlaşılması mevzusunun konulup açıklandığı bir bölümün bulunduğu Gunyetü erbâbi’s-semâ fi keşfi'l-kınâ an vucûhi'l-istimâ’ isimli bir eser kaleme aldık.

Bütün bu anlattıklarımız, kendinle kendin üzere delîl getirebilmen ve esfelinden (en aşağısından) a’lâsına (en üstüne) kadar bütün varlıktan kastın sen olduğunu anlayabilmen; Hakk’ın sıfatlarıyla vasıflanmış olduğunu, Allah Teâlâ’nın senin zâtının ismi ve ulûhiyyetin de senin sıfâtlarından ibâret olduğunu bilmen içindir.

Bu inceliği anlarsan bütün varlığınla kendini bu inceliğe adarsın. Bundan sonra da kendini varlıkta hiç bir şeye çıkarmazsın.

Bütün bunlar zâtını, geceni ve gündüzünü, kuşluk vaktini ve akşamını ba'zen ilmî bir müşâhede ba'zen de gaybî bir müşâhede; ba'zen tahakkuk edici ba'zen de vücûdî amel edici kılar.

Ba'zı zamanlar hakîkî tafsîlî bir varlık kılar; ba'zı zamanlarda da tavrını zât ile ve sıfatlar ile olanı ayırt ederek mülkî tasarruf tavrı kılar.

Her ikisinin de zâtında temekkün etmesi (yerleşik olması) Hakk'tır. Böylece Hakk, hakîkati üzere zâtında, zâtınla olur.

Bu senin için geçerli olunca zâhirî yönden senin için bunun şâhîdi yüksek dağlara 'dümdüz olun!' dediğinde hiç bir nesnenin kalmayışıdır.

Zâhirde bunu tahakkuk ettiremediğinde bil ki, sana mahsûs zâtî müşâhedede bir şey elde etmemişsindir.

O halde bunu iyi anla!

Bilesin ki, diğer eserlerde de bahsedilen bu tuhaf ma'nâya işâret ettikten ve senin için burada toplu olarak zikrettikten sonra, bunu ancak buna karşı uyanık bulunman ve kemâl derecesi ile tahakkuk etmen ve üzerinde bulunduğun celâl ve cemâlin zâhir olması için açıkladım.

Senin için hâl lisânın şu şiiri söyledi:

Ben müheymin (koruyucu) bir melikim hem yüce;
Ben o rahmânım ki vasfımdır benim kemâl.

Ben yüceliklerde münezzeh ferdim;
Benim hak olarak zü'l-celâlî ve'l-ikrâm.

Benimdir tümüyle melekût ve ceberût;
Benimdir zevâl bulmaz en büyük mülk.

Zıddım yok; yoktur ortağım da benim;
Bana ne bir misâl olur; ne de vardır benzerim.

Ben bizzât vâcib olan ferdim zirâ;
Ve mahlûkumdur esfel ile a'lâ.

Bilesin ki insânî hakîkat, ilahî zâttır.

Allah Teâlâ'nın kullarına kendisini tanıttığı kemâl sıfatları ve halka bildirmeyip indinde tuttuğu kemâl sıfatları vardır; bunların hepsi insânî hakikat içindir.

O halde kendinde kendinden talep et; Allah ismiyle; tâ ki müsemmâyı (kendisiyle isimlendirileni) bulabilesin.

Böylece isim düşer de sen buna ârif olursun. Ardından ârif olduğunu bulursun, bulduğunla tasarruf edersin.

Bu mârifet (âriflik) senin için geçerli olunca, ardından ârif olduğunu bulup, bulduğunda dilediğin şekilde tasarruf ettiğinde bil ki, sen insan-ı kâmilsin ve öncekilerin ve sonrakilerin kutbusun.

Bu durum senin için tahakkuk etmemişse bil ki, sen kemâl mertebesinden aşağıdasın ve bu kemâlden elde edebildiğin kadar mutlak insansın.

İşâret

İnsan türünün her bir ferdinde ilâhî kemâlin kâbiliyyeti bulunmaktadır lâkin herkes buna isti'dâdlı değildir.

Her ferd hakkındaki kâbiliyyet aslîdir çünkü her ferd ilâhî zâttan mahlûktur. Bu şekilde olan ise ilahî kemâllere kâbiliyyetlidir.

Ancak seni kemâl mertebesine ulaştıran şey isti'dâddır.

İnsandaki kabiliyyet ve isti'dâdın misali, aynanın cilâlı olması ve aynanın karşısında durma gibidir.

Kâbiliyyet aynanın cilâlı olması gibidir; isti'dâd ise aynanın karşısında durma gibi. Her ayna cilâlıdır ancak melikin cemâli için, melikin aynanın karşısında durması lâzımdır; bu durum da ancak buna isti'dâdlı aynalar içindir. Bu aynaların isti'dâdları zarûrî ve zarûrî olmayan olarak iki kısımdır:

Zarûrî olmayan isti'dâd:

Padişahın kendisi için istediği çeşitli süslerle aynanın bezenmiş olmasıdır.

Zîrâ padişahlar genellikle bezenip süslenmemiş aynayı istemezler; istemeleri ise nâdirdir.

Bu tarz zarûrî olmayan isti'dâdın misâli, tâlibin şeriât hükümlerini yerine getirmesidir.

Aynanın zarûrî isti'dâdı:

Aynanın karşısında duran yüze, aynanın gösterdiği yüzdür.

Ey kardeşim! Melikin aynadaki yüzü bu şekilde kılınmışsa o halde melikin seni seçmesi için süslenmen gereklidir.

Bu süslenmenin tahakkuku da, ancak senin zâhiren ve bâtınen O'nun dışındakilerden soyutlanman; müşâhede ve varlık yönünden kendini O'nun için boşaltman veyâ O'nun şerîatlarını yerine getirmekle olan birlikteliktir ki, bu kendisinin senin ayn'ın olduğunu sana senden sende gösterene değin;

O'nun isimlerine, sonra sıfatlarına sonra da zâtına karşılık olman ve icmâl ve tafsîl olarak ihâta hükmüyle O'na âit olan herşeyin sana da âit olmasıdır.

Bu durumda sen O'nun aynı olursun, yâhut O senin aynın olur. Her halükârda ikincisi düşmüş olarak sadece bir kişi kalmış olursunuz.

Dilersen, gayriyyet (gayrı oluş) ve çokluk hükmüyle her ikinizin de mevcûd olduğunu, ancak zâtınızın bir olduğunu; sûretlerinizin de gâh bir, gâh çeşitlenmiş göründüğünü söyleyebilirsin.

Ey insan! Bu yüce iş için hazırlan!

Allah Teâlâ hakkı söyler ve O'dur yardım istenilenlerin en hayırlısı.

Engin Deryâda Eşsiz İnci

Allah Teâlâ nefsine ârif olman için seni muvaffak kılsın ve seni kabrinin darlığından çıkarsın.

Bilesin ki, bâtının senden gayb olduğunda bâtınında kadrinin büyüklüğünden dolayı senden ayrılan tuhaf işler ve acâib incelikler olur.

Bu iş durumunun letâfetinden dolayı neredeyse anlaşılamayacak gibidir çünkü bu durum tamamen senin zâhir durumunun tersidir ve senin nefsinden öğrenmiş olduğun şeyin aksi bir şekilde olmaktadır.

İnsanlar sana zâhirde müsemmâsı bulunmayan falancayı bir isimle senin için ikâme ederler.

Sonra sende olan bildikleri vasıflarla onu sana vasfederler ki, sende ilk olarak bu vasıfları mevcûdlardan herhangi bir mevcûdda da bulduğun sâbit olur.

Sana seninle delîl getirdiklerinde de sen onu kendi nefsinden tanırsın. Sonra bâtınınla sana delîl getirirler ve şöyle derler:

"Şüphesiz sen bu vasıflarla vasfedilmiş olan falancanın bir nüshâsısın yâhut falanca senden bir nüshâdır."

Sen -her ne kadar kendini tanımadığından kendin hakkında söylenenleri- inkâr etsen de bu vasıflar ancak sana aittir.

Sende bulunan bu gibi vasıflardan gaflet edersen ve hakîkî bir mârifet ile bunları tanımaksızın bu dünyadan göçersen, sen ancak ziyânkârlardan olmuş olursun.

Zirâ mal ve evlâd gibi senden ayrık olan cemâller, güzel yaratılış, nesebin asâleti, heybetin cemâli ve mekârim-i ahlâkın kemâli gibi sana bitişik olan cemâllere benzemez.

Sana âit varlığından ibâret olan cemâller senin için bâkîdir, bunun dışındakiler ise mutlaka senden ayrılacaklardır.

Kendisindeki kemâlleri elde etmeyen kişi ise noksanların noksanıdır.

Allah Sübhanehu ve Teâlâ muvaffak kılarsa bu işâreti anla ve bu ibâreleri tanı! Senin hakkında sana tanıttığımız falanca zât hakkında derin derin düşün.

Bahsi geçen zâtın vasıflarına ârif olunmasında; senin değil, o zâtın aradan çıkarılmasıyla onun senden ibâret kılınması veyâ senin aradan çıkarılman ve ondan ibâret kılınman ile senden murâd olan mârifet Allah Teâlâ'dır, çünkü O'nun zikriyle kasdedilen sensin.

Bu beyâna ilâveye gerek yoktur. O halde dizginlerini tutalım.

"Allah dilediğini kendisine seçer ve kendisine yöneleni de hidâyete ulaştırır!" (Şûrâ; 42/13).

Birinci fasıl bitti.

Allah, Efendimiz Muhammed (s.a.v)'e, âline ve ashâbına salât u selâm etsin!

İkinci Fasıl

İnsanın Sûreten ve Mânen; Ulvîlikle ve Süflîlikle; Zâhiren ve Bâtınen; Fâilen ve Münfâilen Âleme Mazhâr Oluşu

Allah Teâlâ seni rûhların rûhu ile desteklesin; sabahını ve akşamını kudsî âlemde kılsın.

Bilesin ki, hakîkatte insan âleme tâbi' değildir ve âlemden bir nüshâ da değildir. Bilakis âlem insana tâbi'dir ve insandan bir nüshâdır.

Âlemin 'büyük insan' olarak adlandırılması, âlemdeki mevcûdların bakışla ve görüşle algılanabilir olmasındandır. Yoksa Allah Teâlâ indinde, insandan daha büyük miktarda olmasından dolayı değildir.

Bundan dolayı insanda mevcûd olan şeyler büyük âlemde hükmî olarak bulunmaktadırlar.

İnsanda mevcud olan bu şeyler; örneğin Allah Teâlâ'yı bilmek gibi; işlerin en şereflisidir.

Büyük âlemin ise Allah Teâlâ'yı bilme mertebesi yoktur.

Ayrıca Allah Teâlâ'nın **"Beni yerim ve göğüm ihâta edemedi ancak mü'min kulumun kalbi ihâta etti"** buyruğunda bahsedilen ilâhî ihâta mertebesi de yoktur.

Büyük âlemin ihâtası ancak hüküm yönündendir ve büyük âlemin esâsıdır ki bu da insanın büyük âlemde bulunmasından dolayıdır.

İnsanın büyük âlemde olmayan şerefli özellikleri bulunmaktadır. Büyük âlemin ise insan dışında bir özelliği yoktur.

Âlemde bulunan her şey insanda bulunmaktadır. Aksi de insanın büyük âlemde bulunmasından dolayı doğrudur.

Bundandır ki insan âlemin aslıdır ve varlıktan gâye de insandır. Zira Allah Teâlâ âlemi, ancak insan için yaratmıştır; insanı âlem için değil.

Dikkat et Allah Teâlâ, **"Göklerde ve yerde ne varsa hepsini, kendisinden size a'mâde kıldı"** (Câsiye; 45/13) buyurmaktadır.

Âlem bütünüyle insanın emrine a'mâde kılınmıştır ve insan için yaratılmıştır; asıl olan insandır.

Göklerin, yerin ve meleklerin insandan önce yaratılmış olmasına i'tibâr edilmez. Allah Teâlâ'nın sistemi bu şekilde meyveden önce ağacın yaratılması şeklinde cereyân etmiştir. Ağaçtan maksâd ise meyvedir.

Dikkat et; Allah Teâlâ, kendisine rûh üflenmeden evvel rahîmde cismi nasıl yaratmıştır. Bu durum da aynı bu şekildedir.

Âlem cisim mesâbesinde insan da rûh mesâbesindedir. Asıl olan da rûhtur; cisim ise hakîkatte talep edilen değildir. Cismin fenâ bulup yok olduğu ancak rûhun bâkî kaldığını görmez misin?

Nitekim dünyâ âlemi fenâ bulur ve yok olur; insan ise âhiret yurdunda bâkî olarak devâm eder.

Bu durumda bütün âlemler insanın fer'idir ve insan asıldır.

Bunlar anlaşıldığına göre artık bilesin ki, insan kendi nefsinde büyük âlemdir. İnsanda, büyük âlemde mevcûd olan her şeyin icmâlî ve tafsîlî olarak bir benzeri vardır.

İnsanın büyük âleme ilk benzerliği **ulvî âleme** benzerliğidir. Bundan dolayı ilk önce bundan bahsedeceğiz ve ardından süflî âleme benzerliğine döneceğiz. İnşAllah.

Bilesin ki, insan kalbi ile Arş'a benzer. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.) **"Mü'minin kalbi Allah Teâlâ'nın Arş'ıdır"** buyurmuşlardır.

İnsan, nefsi ile Kürsî'ye benzer.

Hayâllendirme kuvveti ile Levh-i Mahfûz'a benzer. Nitekim mevcûdların sûretleri Levh-i Mahfûz'da zâhir olduğu gibi insanda da aslî öncelikle tâb edilmiş olarak hayâllendirmede zâhir olur.

Küllî aklı ile insan Kalem'e benzer. Nitekim Kalem varlığın takdîr edilenlerini Levh'e yazdığı gibi akıl da eşyanın takdîrini hayâllendirmede sâbitler.

İnsan tabîatı ile unsurlara benzer. Yedi gök ve felekler insanın rûhânî kuvvetlerine benzer.

Biz bunu **el-İnsânu'l-Kâmil** isimli eserimizde anlattık ve bu konu hakkında bir de bölüm tahsîs ettik.

Yine ayrıca bu kitapta insanın Mîkâîl, Azrâîl, İsrâfîl, Cebrâîl ve diğer melekler için olan benzerliklerine bölümler açtık.

İnsanın Cebrâîl'e benzerliği Akl-ı Evvel (İlk Akıl)'in kendisinden olmasıdır.

İnsanın İsrâfil'e benzemesi kalbi iledir.

Mîkâîl'e benzemesi himmetiyledir.

Azrâîl'e benzemesi ise vehmi iledir.

Diğer musahhar yani emre âmâde kılınmış meleklere benzemesi düşüncesinin hatırlamalarıyladır. Kerrûbî (büyük) meleklere benzemesi rûhundaki kudsî kuvvetler iledir.

İnsanın cennete ve cehenneme benzerliği tasvîr etme kuvvetiyledir. Çünkü insan kendi varlığında ni'meti, azâbı ve bunların sebeplerinden olup cennet ve cehennemde bulunan bütün şeyleri tasvîr etme kuvvetiyle tasavvur eder.

İnsanın berzaha benzerliği kendisindeki misâl âlemi iledir. Bunun delili Allah Teâlâ'nın:

"Allâhu yeteveffel enfüse hîne mevtihâ velletî lem temut fî menâmihâ, fe yumsikulletî kadâ aleyhel mevte ve yursilul uhrâ ilâ ecelin musemmâ" yani

"Allah, nefsleri ölümleri ânında vefât ettirir; ölmeyenleri de onun uykusunda. Üzerine ölüm ile hükmettiğini tutar, diğerini belirli bir vakte kadar salıverir " (Zümer; 39/42) sözüdür.

O hâlde bu âyetten öğren ki, insanın öldükten sonra içinde bulunacağı berzah âlemi, uykusunda içinde bulunduğu misâl âlemidir. Çünkü ölümüne hükmedilen o âlemde tutulmakta, uyanan ise oradan salıverilmektedir. Biz bunu keşf ve muayene yoluyla tahkîk ettik.

Bu âlemin diri olan için misâl diye isimlendirilmesi diriye bu âlemde hâdiselerin misâller şeklinde görünmesi ve uyandığında da bunları tâbir etmesinden dolayıdır.

Bu âlemin ölü için berzah diye isimlendirilmesi ise bu âlemde hâdiselerin ölüye sûretler şeklinde görünmesinden dolayıdır ve ölü âhiret yurdundaki yerini ve mahallini böylece görür.

Nitekim Hz. Resûlullah (s.a.v)'den **"Ölüye kabri genişletilir de böylece cennet veya cehennemdeki yerini görür"** (Keşfu'l-Hafâ, hadis no: 788) sözü nakledilmiştir.

İnsanın kendisindeki misâl âleminin berzaha benzerliğini öğrendin. Şimdi bilesin ki, insanın hayâl âlemi mahşere benzer.

Eşyânın gereklerine karşılığından insan akl-ı maâşı yani geçimlik aklı ile Mîzân'a benzer.

Biz akl-ı evvel, akl-ı küll ve akl-ı maâşın farklarını Kutbu'l-Acâib ve Felekü'l-Garâîb isimli eserimizde anlattık. Bu farkları tekrar anlatmaya gerek yoktur.

Yine insan, tefekkürünün yani düşüncesinin sonuçlarıyla mahşerdeki muhasebeye yani hesâba çekilmeye benzer.

İnsan kendisindeki her şeyin bilgisinin hidâyetiyle tahakkuk ettiği yol ile Sırât'a benzer. Nihâyet insan rûhu ile Hakk Teâlâ'ya benzer. Allah Teâlâ hakkında hayydır, alîmdir, mürîddir, kadîrdir, semî'dir, basîrdir ve mütekellimdir dediğin gibi insan rûhu hakkında da bunları ve diğer ilâhî sıfatların tamamını söylersin.

Biz bu hususun ayrıntılarını hakîkî ve mecâzî olarak iki tür üzere Kutbu'l-Acâîb isimli eserimizde anlattık.

Bu anlatım Hz. Resûlullah (s.a.v)'in **"Allah Âdem'i kendi sûreti üzere halk etti"** sözünün şerhindedir. Böylece insanın melekleri, melekûtu, ceberûtu ve ilâhiyyetiyle bütün ulvî âleme olan benzerliği tamamlanmış oldu.

Şimdi döner ve insanın süfli âleme benzerliği hakkında deriz ki:

İnsan safrâya âit özelliği ile ateş küreye; kana âit özelliği ile hava küreye; balgama âit özelliği ile su küreye; sevdâya âit özelliği ile toprak küreye benzer.

İnsan vücûdundaki kıllar ile bitkilere; hayvânî nefsi ile hayvanlara benzer.

Böylece nefsindeki hayvânî kabiliyyetlerden her birisiyle hayvanlardan her bir cinse benzer.

Örneğin nefsin gazâb hâlinde aslana benzer. Nefsin hasedinde maymuna benzer. Nefsin hırs ve tama'ında fareye benzer. Diğer hayvanlara ait her özelliği bu şekilde kıyasla!

İnsan kalbi ile melike (padişaha) benzer. Çünkü kalp cismin hâkimidir.

İnsan aklı ile vezîre benzer. Çünkü akıl yapacağı şeyler konusunda kalbe danışmanlık yapar.

Düşünce, hayâl, hatırlama ve hâfıza kuvvetleriyle devlet erkânına benzer.

Hafıza hakkında melikin hazinedârıdır deriz; Fikir, kalem erbâbıdır. Hayâl, emirleridir.

Düşünce, delîl ve şâhidler ile hüküm verici oluşundan dolayı kadıdır deriz. Çünkü düşünce de ancak delîl ile karar verir.

İnsan hatırlamalar ile kardeşlere benzer. Aynı şekilde esnaf ve san'atkârlara da benzer. Örneğin insan gıdâsının sıcaklığıyla aşçılara; midesiyle boyacılara benzer. Nefs-i emmâre ile polise benzer.

Kısaca insan, kendisindeki def'etme, kabzetme, sâhiplenme, bağlama, hazmetme, taksîm etme, gelişme, damarlar vâsıtasıyla ulaştırma gibi kuvvetler ve diğer kuvvetler ile diğer şeylere benzer. İnsandaki her şeyin âleme bir benzerliği vardır ki bunun açıklaması uzun sürer.

İnsan gözyaşı, sümüğü, tükürüğü, teri, kulak içi sıvısı, sidiği ve kanıyla yedi denize benzer. Kan, okyanus gibidir.

Her bir denizin de kendine has rengi ve tadı vardır. Tuzlu tuzluya ve tatlı tatlıya v.s. benzer.

Ayrıca insanda yedi mâden türüne ve diğer mahlûkların tamâmına benzerlik vardır.

İnsanın ulvîsi, süflîsi, saîdi, şakîsi, küçüğü, büyüğü, çoğu, azı, Hakk'ı ve halkı ile eşyanın tamamına benzerliğinin bilinmesi hakkında senin için şerefli bir bölüm açmış olduk.

O hâlde kendinden bu remzi çöz ve varlığının sırrı için istenen bu şerefli hâzinenin kilidini aç!

Şimdi içeriğini uygularsan seni en yüce saadete eriştirecek "Vâsl" kısmı ile kitab sonlanıyor.

Allah muvaffak kılandır ve hidâyete erdirendir.

Vasl

İnsanın âlemin tamâmına benzerliğini açıkladık.

Bütün bunları anlatmaktan amacımız âlemin sûret olduğunu ve insanın da bu sûretin rûhu olduğunu öğrenmen ve Muhyiddîn îbnu'l- Arabî (r.a.)'in Ebû Saîd el-Harrâz hakkında söylediği "O Hakk'ın vecihlerinden bir vecih ve lisânlarından bir lisândır" sözlerinde işâret buyurdukları şeyi anlamandır.

O hâlde bunun senden ibaret olduğu, vecihlerden oluşunla ve hakîkaten ve mecâzen ve hükmî tâbi'lik ile bu ismin müsemmâsının aynı olduğun bilinir.

Bu ayniyyet ya'nî aynı oluşluk katılma ve asla veyâ fer'e dönüş nisbeti yoluyla değildir.

Bilakis bu ayniyyet sende bilgisine ulaşılamayan hakîkatlerin varlığından dolayıdır. Bu yüzden bu isim senin için konulmuştur ve senden başka müsemmâsı da yoktur.

İşin başı bu "İsm-i A'zâm"ın müsemmâsı oluşun sebebiyle kalbinle kalıbının akdedilmiş yani bağlanmış olmasıdır.

Sonra bu kemâlî sıfatları kemâlleriyle müşâhede edersin ancak bu müşâhede mülk ve mertebe yolu üzere olup hüküm ve mecâz yoluyla değildir.

Kalbin bu akd ya'nî bağlanışla istikâmet üzere olduğunda; şüphelerden ve vesveselerden arındığında; içindeki anlaşmazlıklar ve karışıklıklar bittiğinde şuhûden, vücûden ve iyânen (aynî olarak yani görülebilir bir şekilde) bu vasıfları kendinde bulursun.

Bu anlattığımız durum senin için tahakkuk ettiğinde ilk müşâhede yerinde görünen hâlin ayrışmasıyla icmâle âit durumun tafsîline dönersin.

Taayyünde her bir isim ve sıfatı hakîkî haddi üzere almaya başlarsın. Bu senin için tamam olduğunda gayba ve şehâdete âit ilâhî manzaraların kapıları sana açılır.

Kalbinin akdedildiği ve senin için yazılan şeylerin tamâmının müşâhedesi zarûrî olur. Öyle ki, onu tümüyle bulursun.

Bu makâmda senin için seni beşerî sınırlarından çıkaracak azametli bir haz hâsıl olur. Ve artık senin için bütün zâtını gark edecek kemâllerden başka bir varlık yoktur.

Ardından bu makâmdan hakîkat meşhedine nakledilirsin.

Bu, hakka'l-yakîn olarak ifâde edilen makâmdır. Ve burada amelde kendine şerîat olarak koyduğun ilk şey seninle olan kemâl sıfatların gerektirdiği şeydir.

Tâ ki, kalp devesi (halatı) âlî himmet (yüksek gayret) ve düzgün istikâmet ile kâdirlik sıfatı iğnesinin deliğinden geçene değin gâh isabetle, gâh hata ile devâm edersin.

O zaman şeyler, Allah'ın emriyle helâk olur ve rûhânî âlem belirir. Öyle ki, sen bütün rûhânî sûretler ile sûretlenirsin.

Sonra emrin sana kalbini açmasıyla iş devâm eder ve cisimler âleminde bununla yerleşinceye kadar bu kuvvet seni götürür. Böylece dilediğini yaparsın ve ilim sıfatını ilerletme husûsunda çalışırsın.

Bu son ulaştığın makâmda kendine şeriat olarak koyduğun ilk amel, hakîkatinin iktizâ ettiği dikkat üzere belli olan şeyle sûretlenmendir.

Senin bu sûretlenmen bu sûretlerin hakîkati bakımındandır.

Sonra bu makâmdan, sûretlenmeye muhtaç olmadığın makâma yükselirsin.

Hattâ o şey yönünden onun kendi hakîkatine vâkıf oluşunun kendiliğiyle işi olduğu hâl üzere görürsün.

Bunu gâh gözle görürsün, gâh sendeki bilgiyle reddedilmesi mümkün olmayacak şekilde sende gerçekleşmesi şeklinde; bâzen de o hâlin tahkîki ile kendinden işittiğin bir hitâb ile olur.

Bütün bu vasıflardan te'sîr alışın tamâmından kurtulana değin bu sûretlenme devâm eder.

Sonunda ilâhî sıfatlardan bir sıfatın üzerinde tam konsantrasyon ile durursan, o sıfat şuhûduyla, vücûduyla, zâhirliğiyle, bâtınlığıyla ve eserleriyle kemâlinde tahakkuk edince salt zât olursun.

Sen iki deniz arasındaki berzahsın.

Birinci deniz, senin bakışının üzerine düştüğü ulûhiyyet denizidir; ikinci deniz ise O'nun bakışının senden üzerine düştüğü halk ve kulluk denizidir. Bu deniz arkada olan denizdir. İlk deniz ise gözlerinin önündeki denizdir.

Böylece sen zâtı mukaddes, sıfatları münezzeh, bütün teşbihler ile zâhir, ma'nâlar ve tasavvurları toplayıcı, diğer irâdelerden dilediğini yapan, bütün mevcûdların üzerinde bulunduğu hakîkati bilici ve bütün hâllerde durumun gerektirdiği şekilde amel edici olmaya devam edersin.

Hitâb tamâma erdi ve kitap sonlandı.

Allahu a'lem;

Allahümme salli alâ seyyidinâ Muhammedîn ve alâ âlî seyyidinâ Muhammed.

Yazar fakîr, zâhid, keremli kul Abdülkerîm Cîlî'nin kendi el yazısı ile kitap 28 Şevvâl 805 Pazartesi sabahı Zebid şehrinde tamamlanmıştır. Allah Teâlâ bu şehri korusun.